İZAK BABEL

ODESSA ÖYKÜLERİ

TOPLU ÖYKÜLER I

ÖYKÜ

Çeviri: ERGIN ALTAY

CAN

Can Yayınları 2008

Odesskiye Rasskazi, İzak Babel

1. basım: Ekim 2011
Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Sabri Gürses

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak baskı: Azra Matbaası
İç baskı ve cilt: Ekosan Matbaası

ISBN 978-975-07-1382-8

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com

İZAK BABEL

ODESSA ÖYKÜLERİ

TOPLU ÖYKÜLER I

ÖYKÜ

Rusça aslından çeviren

Ergin Altay

CAN

İZAK BABEL, öykü ve tiyatro yazarı. 1894'te Odessa'da, tüccar bir Yahudi ailesinde doğdu. Odessa Ticaret Lisesi'nde ve Kiev Ekonomi Enstitüsü'nde okudu. 1915'te Petrograd'da yaşarken Gorki'nin *Letopis* dergisinde yayın hayatına başladı. Gorki'nin önerisiyle, edebiyat dışında birçok iş de yaptı: Halk Eğitim Komiserliği'nde çalıştı; matbaacılık, muhabirlik, Birinci Süvari Ordusu'nda askerlik yaptı. *Kızıl Süvari Alayı* (1926) ve *Odessa Öyküleri* (1931) adlı öykü kitaplarıyla uluslararası ün kazandı. 1924'te Moskova'ya yerleşti. Tiyatro oyunları ve senaryolar yazdı. *Kızıl Süvari Alayı* eleştirilirken, Gorki onu savundu. 1939'da tutuklandı, ertesi yıl kurşuna dizildi. Bütün yazdıklarına el kondu, ismi edebiyat tarihinden çıkarıldı. 1954'te bu yasak kaldırıldı. 1957'de sansürlü ilk derlemesi çıktı. 1980'lere dek bir daha yayımlanmadı.

ERGİN ALTAY, 1937 Edirne doğumlu. İlk ve ortaokulu değişik şehirlerde okudu. 1953'te Kuleli Askeri Lisesi'ne girdi. 1956'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Rusça öğretmenliği yaptı. İlk çevirisi, *Akbaba* dergisinde yayımlanan bir Mihail Zoşçenko öyküsüdür. Altay, Rus edebiyatının dünyaca ünlü pek çok klasiğini dilimize kazandırdı. Bunların arasında Puşkin'den *Yüzbaşının Kızı*, Gogol'den *Ölü Canlar*, Tolstoy'dan *Diriliş*, Dostoyevski'den *Suç ve Ceza*, *Karamazov Kardeşler* gibi unutulmaz başyapıtlar sayılabilir.

İçindekiler

Giriş

Üstün nitelikleri sayesinde Sovyet kırsalında bir daça edinme ayrıcalığını kazanan yazar İzak Babel, 15 Mayıs 1939'da Peredelkino'da tutuklandı ve Moskova'daki Lubyanka Hapishanesi'ne, gizli servisin komuta merkezine götürüldü. Belgeleri elinden alındı ve yok edildi – bunların arasında tamamlanmamış öyküler, oyunlar, film senaryoları, çeviriler vardı. Altı ay sonra, üç gün üç gece süren cehennemî sorgulamanın ardından, casusluk yaptığına ilişkin asılsız suçlamayı kabul etti. Bir yıl sonra, 26 Ocak'ın son saatlerinde, gizlice kısa bir mahkeme yapıldı; Babel itirafını geri aldı, masum olduğunu iddia etti ve ertesi sabah 01.40'ta apar topar kurşuna dizildi. Kırk beş yaşındaydı. Son arzusu kendisi için değil, edebiyatın gücü ve gerçeği içindi: "Yapıtımı bitirmeme izin verin."

Kafka'nın sanatındaki sanrıları –sebepsiz mahkeme, akıldışı bir güç tarafından idare edilen kaçınılmaz bir açmaz, kötücül bir sosyal düzen– Babel canlı canlı çekmeye mahkûm edilir. Kafka ve Babel'in yirminci yüzyıl Avrupası'nın denkleri olduğu söylenebilir: Dil, tarz ve mizaç bakımından ayrılırlar; ama heyecanlarının kesiştiği yerde sirayet noktası yatar. İkisi de son derece bilinçli bir Yahudi'ydi. İkisi de çok genç yaşta bir soykırıma tanıklık etti; Kafka Aydınlanma'nın etkisi altındaki Prag'da, Babel ise Yahudilere katı yasal kısıtlamalar getiren Çarlık rejiminde. İkisi de edebî modernizmin bir türünü yarattı, kendi içinde bir akım haline geldi, silinemez bir akım; halefleri olması mümkün değildi. Kafka'dan etkilenmek kötü bir taklitte son bulur; ve şaşırtıcı derecede renkli bir deneyimin

denetimsizliği, kopya edilemez bir biçimde, Babel'in düzyazılarının kirişlerine sindiğinden, hiçbir yazar onun öğrencisi olduğunu fiilen iddia edemez.

Ama elbette ikisi birbirine karşıt: Kafka içedönük, kendinden hoşnutsuz, politikaya kayıtsız; dâhi olmasına rağmen kendi diline sahip çıkmaya cesaret edemeyen; tutulmayan sözler yüzünden bitmek bilmez acılar içinde kıvranan; evden nadiren ayrılan. Öte yanda Babel aldırışsız, pervasız, kadın düşkünü, yarı serseri, binici, propagandacı, sadece bir tanesi yasal olan üç ayrı kadından üç çocuk babası. Öyleyse Babel'den söz ederken Kafka'yı ortaya sürmek niye? Kafka en azından yatağında öldü. Babel, kinik bir biçimde, suç işleyen bir hükümetin suç işleyen gizli servisi tarafından öldürüldü. Kafka yazdıklarının yok edilmesini istedi ve sözü dinlenmedi. Babel'in adı ve yapıtı silindi –sanki hiç yazmamış gibi–, ta ki 1954'te yaşanan bir "yakınlaşma" sırasında, Sovyet terminolojisiyle, rehabilite edilene dek.

Yine de bir araya getirildiğinde, zamanımızda güç ve kandırmanın –kendini kandırma dahil– acımasız izleri hakkında bilmemiz gerekenleri bize söylerler. Kafka tek başına yeterli değildir; iç dünyasının çerçeveleri fazla dardır. Babel de tek başına yeterli değildir; toprakları fazla geniş bir alana yayılmıştır. Kafka o muhteşem yorumsal metaforu ortaya koyar: düşünen ama zar zor yaşayan adam, eninde sonunda bir yalan yangınında kül olan metafizikçi. Babel, buna karşıt olarak, yaşar, yaşar, yaşar! Güçlü kuvvetli, meraklı, istekli yaşar; önceden kestirilemez insan itkisine olan iştahı devasadır, her şeyi kapsar, ayrıksıdır. O bir düzenbaz, hergele, alaycı, dik başlı âşık, düşüncesiz sahtekârdır – ve bu yüzlerce ateşli benlikten sinsi gerçekler dışarı sızar, birer birer, bir yüzde, göğün renginde, bir parça çamurda, bir sözcükte. Şiddet, acıma, komedi, aydınlatma. Adeta hassas bir zardır o, canlıların yarattığı her türlü titreşime açıktır.

Babel, denizi ve ötesini gören, birçok dilin konuşulduğu kozmopolit Odessa'da doğdu. Şöyle yazmıştı orası için:

> Rusya İmparatorluğu'nun en çekici şehridir. Düşünecek olursanız, özgür ve kolay yaşayabileceğiniz bir kenttir. Nüfusun yarısı Yahudilerden oluşur ve Yahudiler kat ettikleri yol boyunca birkaç basit gerçeği öğrenmiş bir halktır. Yahudiler

yalnız kalmamak için evlenirler, asırlar boyu yaşamak için severler, evler alabilsinler ve karılarına astragan mantolar verebilsinler diye para biriktirirler, çocukları severler, çünkü, kabul edelim, insanın çocuklarını sevmesi iyidir ve önemlidir. İş resmî işlemlere ve düzenlemelere gelince fakir Odessa Yahudilerinin kafası karışır; ama fikirlerini, o antika fikirlerini değiştirmek o kadar da kolay değildir. Bu Yahudileri değiştirmeyi beceremeyebilirsiniz, ama onlardan öğrenebileceğiniz çok şey vardır. Odessa nın bu hafif ve basit atmosfere sahip olmasının nedeni büyük ölçüde onlardır.

Sevecen ve neşeli Babel'den çok şey var bu paragrafta: insanları olduğu gibi kabul etmenin dürüst ama ironik zevki, şakacı bir anlayışla kendinde gülme hakkı görme ("asırlar boyu yaşamak için"), refah ve dirsekleri aşındıran yoksulluk, memur sınıfının rahat vermediği sıradan halk, kafa karışıklığı ve inatçılık, sevgi ve yalnızlık. Fakir Yahudilere gelince, Babel onlardan biri olarak yola çıktı, yer yer gangsterlere rastlanan karışık bir mahallede, Moldavanka'da hayata başladı. Zeki bir çocuğun idrakiyle orada tanık oldukları, onu erken yaşta dünyeviliğin engin dünyasına savurdu, bu da (yirmi dokuz yaşındaydı) Benya Krik ve çetesinin coşkulu öyküleri şeklinde patlak verdi – Damon Runyonesk bir havası olan azılı ama onurlu suçlular.

İngilizcede ciddi anlamda Babel hakkında yazan ilk isimlerden biri olan Lionel Trilling, onun "bir getto Yahudisi" olduğunu sandı. "Getto" dar ve kökleşmiş bir tini ima ediyorsa, o zaman Babel tersini temsil etmektedir. Yidiş ve İbraniceye yabancılık duymasa da, geleneksel metinler ve onların gerektirdiği yorumlara aşina olsa da, bunlara ömür boyu sürecek bir Maupassant ve Flaubert tutkunluğu ekledi. İlk öyküleri edebî ve akıcı Fransızcayla yazılmıştı. Sosyal pusulasının kapsamı ve menzili onun köylülerin, askerlerin, rahiplerin, hahamların, çocukların, sanatçıların, aktörlerin, her sınıftan kadının gözünden görmesini sağlıyordu. Fahişelerle, taksi şoförleriyle, jokeylerle arkadaş oldu; meteliksiz olmanın, uçurumun kenarında yaşamanın ve yoldan çıkmanın ne demek olduğunu biliyordu. Hem bir kent şairi ("Petersburg'un camdan güneşi") hem de bir kır ozanıydı ("günbatımının duvarları göğe çöküyor"). Ferahlık ve esneklik, iyimserlik ve fırsatlar onu çekiyordu; top-

lumsal özgürlüğün politik bir biçimde dile getirilen bu hayalî ayartmaları sayesinde Devrim'e kucak açtı.

Kucak açmakla kalmadı; ona katıldı. Babel, edebî kahramanı Maksim Gorki'ye yakın olmak için, Çarlık Yerleşim Yasası'nın aksayan kısıtlamaları altında Yahudilere yasaklanan şehirlerden biri olan St. Petersburg'da yasadışı yaşamıştı. Devrim'in gelmesiyle Yasa iptal edildi, ayrımcı kotalar kaldırıldı, sansür yok oldu, vaatler çoğaldı ve Babel şevkle kendini Bolşevik davasına adadı. 1920'de, sınırın karşı tarafındaki gönülsüz Polonya köylerine komünist kurtuluşu götüren Kızıl Süvarilerle birlikte at süren bir savaş muhabiri olarak, hayal kırıklığına uğradı. "Hepsi adalet için savaştığını söylüyor ve hepsi yağma yapıyor," diye yazdı güncesine. "Katiller, dayanılır gibi değil, alçaklık ve suç... Katliam. Askerî komutan ve ben patika boyunca at sürüp adamlara tutukluları boğazlamamaları için yalvarıyoruz." Altı yıl sonra Babel, soğukkanlı bir dille acıma ve kana bulanmış, otoriterliğiyle insanın içine işleyen *Kızıl Süvari Alayı* öykülerini yayımladı ve ânında ünlü oldu.

1924'te Stalin'in başa geçmesiyle, yeni zorba yönetimler eskilerini taklit etmeye başladı. Devrim sonrası edebî ve sanatsal heyecan, ki çoğu deneyseldi, azaldı ya da bastırıldı. Sansür geri döndü; yönetim karşıtlarının izini sürüyor, sosyalist gerçekçiliğin kaba yavanlığını destekliyordu. Babel'in 1919'da evlendiği karısı Evgenya Paris'e göç etti, kızı Nathalie 1929 da orada doğdu. Babel'in annesi ve kız kardeşi de soğudukları ülkelerini terk edip Brüksel'e gittiler. Babel Moskova'dan ayrılmadı, en sadık eşi olan Rusçayla ateşli bir evlilik yaptı, çocukluk öykülerinden oluşan bir diziyle yapıtına devam etti, tiyatro ve sinema için yazma girişiminde bulundu. Bazıları sessiz sinema için tasarlanmış olan film senaryoları olağanüstüydü: Tanıklık eden kameranın karşı konmaz çekiciliği ve şimdiki zamanın yaratıcılığı altında, Babel'in en şaşaalı düzyazılarının gerçeküstü parıltısını yansıtıyordu. Birkaçı filme çekildi ve popüler oldu, ama nihayetinde Parti'nin talimatlarıyla uyuşmuyorlardı ve içlerinden birinin –bir Turgenyev uyarlaması– yönetmeni halktan özür dilemeye mecbur edildi.

Resmî buyurganlığa boyun eğemeyen Babel'in yayımladığı kitaplar giderek azaldı. "Sessiz" kalmakla suçlandı –Sovyetlerde üretken olmamak günah sayılıyordu– ve yurtdışına

seyahat etme ayrıcalığından mahrum bırakıldı. Paris'e yaptığı son yolculuk 1935'te gerçekleşti; Andre Malraux, Sovyet yetkililerle görüşerek, komünistlerin sponsorluğunda yapılan Kültür ve Barışı Korumak İçin Uluslararası Yazarlar Kongresi'ne Babel'in de katılmasını ısrarla istemişti – bundan sonra Babel karısı ve kızıyla bir daha hiç bir araya gelmedi. O yıl daha sonra, geri döndüğü Moskova'da, Antonina Pirozhkova'yla ikinci bir yuva kurup ikinci kez kız babası oldu; daha önceki bir ilişkisinden bir oğlu vardı zaten. Babel'in kişisel yaşamı önceden kestirilmez, karmakarışık ve ihtiyatsız olsa da, sanatı başka türlüydü. Cümlelerini arındırıcı bir ivedilikten çıkarıyordu. Puşkin gibi, "kesinlik ve kısalık" peşinde olduğunu söylüyordu. Edebî tarz üzerine en sivri yorumunu "Guy de Maupassant"da yapar; ustaca yazılmış bu yarı şaka yarı ciddi cinsel fabl, dilin kendisinin ağırlığı ve yörüngesine odaklanır. Genç öykücüye göre, bir ifadenin başarısı "zar zor ayırt edilebilen bir can alıcı noktada yatar. İnsanın parmak uçları anahtarı kavramalı, onu nazikçe ısıtmalıdır. Sonra da anahtar bir kez döndürülmelidir, iki kez değil." Ama bu bile can alıcı nokta değildir. Can alıcı nokta (Babel'in en ağır edebî vecizesi) şudur: "Hiçbir demir çivi bir insanın kalbini, doğru yerde olunan bir dönem kadar buz gibi delemez."

Bir yazarın düsturu ve Babel'in en içten itirafı. Karşısında huşuyla durun, tamam – ama gerçeğin ta kendisinin ustasının, zarifçe çevrilen anahtarın sanatçısının bir zamanlar Devrim'in utanmaz bir propagandacısı olduğunu, gözü dönmüş teşvikler yapabildiğini de unutmayın: "Vurun onlara, Kızıl Savaşçılar, yapacağınız son şey olsa bile döve döve öldürün onları! Hemen şimdi! Şu anda! Şimdi!", "Boğazlayın onları, Kızıl Ordu savaşçıları! Kokuşmuş tabutlarının kalkan kapaklarına daha sert basın!" Bilindiği üzere her ütopya, distopya tohumları içerse de, Babel'e, her şeye rağmen, neredeyse başından beri şüphecilik bahşedilmişti. Şüphecilikten hayal kırıklığı doğdu; hayal kırıklığından ise tiksinti. Ve sonunda, trajik kinayede söylendiği gibi, Devrim kendi çocuğunu yedi.

Babel'in sanatı, yemeye giden yolda bir istasyon görevi görüyordu. Devrim onu yedi, çünkü sahtekârlığa uyum sağlamazdı, sağlayamazdı; çünkü görüyordu, hem de projektör kadar amansız bir gözle görüyordu; ve çünkü, Kafka gibi, öykü-

lerini beklenmedik olanla titreyen seslere ve tutkulara bıraktı. Yirminci yüzyılın edebî yapılanmasını –tarihin retinasını sürekli lekeleyecek imgeyi– tamamlamak ve aktarmak istiyorsak, şimdi Babel'i Kafka'nın yanına koymanın zamanıdır (geç bile kalındı). Kendi aralarında, gerilmedik sinir bırakmazlar.

CYNTHIA OZICK
Çeviri: AYÇA SABUNCUOĞLU

Önsöz

İzak Emmanueloviç Babel kimdi?

Bir Sovyet yazar mıydı, Rus yazar mı, yoksa Yahudi yazar mı?

Bir Sovyet yazar olarak, Devrim'in ideallerini kabul etme ile yöntemlerinden tiksinme arasında derin bir bölünme gösterir ve yaşar. Bir Rus yazar olarak, hem eski dünyaya duyulan özlemi hem de yenisine duyulan arzuyu dile getirir. Bir Yahudi yazar olarak, İbranice ve Talmud'da ustaydı. Yine de Rusça yazardı. Yapıtı, çoğu kişinin "Yahudi duyarlılığı" dediği şeyi ortaya koyar. Ne var ki, Yidiş edebiyatında bulunan tipik Yahudi temalarını kullandığında, bunlar her zaman Rus kültürünün temel örnekleriyle iç içe geçmiş olurdu.

Babel'in yapıtı sınıflandırmaya meydan okur. Basitçe söylemek gerekirse, benim kişisel görüşüme göre, uyumlu ve uyumsuz olanların yan yana konması Babel'in düzyazılarını sürekli bir gerilim halinde tutar ve onlara eşsiz karakterini verir. Geleneksel Rus edebiyatına dayanan beklentilerle Babel'e yaklaşmak ya hayal kırıklığına ya da bir keşif duygusuna götürür. Düzyazıları, geçmiş temalara ve biçimlere yaklaşmakla kalmaz, yeni zamanları yansıtan yeni bir yazma üslubunun şekillendirilmesidir. Babel'in okurları yalnızca Rus edebiyatı ve tarihi ya da Rus Devrimi öğrencileri değildir. Değişik kültürlerden, değişik dinlerden ve değişik sosyal sınıflardan gelirler. Tek bir ulusal gelenekleri yoktur.

Eleştirmenler farklı konumlar aldılar ve Babel'in kişisel kanıları ve edebî tarzına ilişkin soruları çözmek için tutkulu

araştırmalar yapıldı. Gerçekten de, Babel'in yapıtları hakkındaki eleştiri edebiyatı, topu topu yarım raflık kendi yazdıklarıyla karşılaştırıldığında, kitaplıkları doldurur. Babel yeniyetmeyken yazmaya başladı, ama kendisi bir harf adamı olarak kariyerinin, "açık ve öz" yazdığı dönemin, ancak 1924'te başladığını kabul ederdi. *Kızıl Süvari Alayı* ve *Odessa Öyküleri* başlıklı kitaplarda toplanacak öyküleri o zaman ortaya çıkmaya başladı. Genç yazar edebiyat sahnesine bomba gibi düştü ve ânında Moskova'da moda oldu. Rusya'da şairler ve yazarlara tapmak bir gelenek olduğundan, Babel çok geçmeden mutlu azınlıktan biri haline geldi; diğer bakımlardan yoksullaştırılmış ve despotik bir ülkede sıra dışı statü ve ayrıcalıkların tadını çıkaran Sovyet yazarları kapsayan bir gruba girdi. Yurtdışına seyahat etmesine ve Batı Avrupa'da nispeten uzun dönemler kalmasına izin verildi. 1930'ların sonlarında, Moskova'nın dışındaki Peredelkino'da bulunan yazarlar kolonisinde ona bir villa verildi. Paris'te bir karısı ve kızı olduğunu hiçbir zaman saklamadı. Aynı zamanda, Moskova'nın dışındaki pek az kişi onun iki çocuğu daha olduğunu biliyordu. İşin doğrusu, Babel'in birçok sırrı vardı, birçok belirsizlik ve çelişkiyle yaşıyordu ve ardında cevaplanmamış birçok soru bıraktı.

Yaşadığı sürece Babel bir yazar olarak sevildi, ona hayran olundu ve saygı duyuldu. "Küçük Sovyet Ansiklopedisi"nin Mart 1937 tarihli ikinci baskısının birinci cildinde yer alan aşağıdaki madde, insan ve yazar olarak Babel'in iç dünyasını yansıtan bir tanım sunuyor. Bu makaleden alıntı yapacağım, çünkü belgelere dayandığını, eleştirel açıdan sağlam ve psikolojik açıdan kavrayıcı olduğunu düşünüyorum. Babel'in ne için uğraştığını ve gerçekte neye ulaştığını gösteriyor. Dahası, yayımlandığı tarih şaşırtıcı: Yahudiler ve entelektüeller için zeminin çok sallantılı olduğu 1937 yılı. Anlaşılan kitaplar Mart 1937'de basıldığında, yayıncıların ansiklopedinin içeriğini Parti'nin en son Sovyet tarihi yorumlarına göre gözden geçirecek zamanı yoktu. Bununla beraber, birinci cildin altmış bir bin kopyası dağıtılmadan önce her birinin içine elle bir "düzelti" eki yapıştırarak birkaç makalenin gözden geçirilmesi gerektiğini açıkladılar. Şansımıza, Babel maddesi ne "düzeltildi" ne de kaldırıldı.

Babel, İzak Emmanueloviç (doğ. 1894) – Sovyet yazar; Odessalı bir tüccarın oğlu. İlk öyküleri 1916'da yayımlandı, 1923-1924 yılları arasında edebî faaliyetinin doruğuna çıktı. Babel'in edebiyat alanındaki üretiminin hacmi küçüktür. Kullandığı temel tür "novella" ya da kısa öyküydü, bunların çoğu üç tematik dizide gruplandırılabilir: *Odessa Öyküleri*, esas olarak Odessalı gangsterlerin maceraları hakkında (*Benya Krik* filminin senaryosu ve "Günbatımı" oyunu da bu temayı işler); *Kızıl Süvari Alayı* öykü derlemesi – Budenni ordusunun 1920'de çıktığı, Babel'in de katıldığı seferden izlenimler; ve otobiyografik hikâyeler (*Güvercinliğimin Hikâyesi* vb...)

İnsan karakterinin tüm renkli açımlarına büyük ilgi duyan bir estet olan, soyut entelektüel hümanizme ve romantizme eğilimli, bütün yaşamı ve yapıtında kendi hevesli zayıflığının verdiği acıyı dile getiren Babel, devrimcinin yiğit ruhuna hayranlık duydu ve Devrim'i temel bir unsur olarak görüp korkusuzca kabul etti.

Babel, Kızıl Süvari askerlerinin portresini çizerken, Odessalı gangsterlerde olduğu gibi, onların gücü ve doğal cesareti karşısında, kendi entelektüelliğinin şüpheci ironisiyle, hem hayranlığını hem de korkusunu dile getirir. Bu da tumturaklı sözler ve mizahın özgün bir bileşimini yaratır. Karakteristik olarak, *Kızıl Süvari Alayı* kitabında, Babel dikkatini asker yaşamının renkli bölümlerinde daha az, partizanların çılgın kaçamaklarında daha çok yoğunlaştırır.

Babel'in tipik özelliği ezelî ağdalı benzetmeleri, romantizm ve keskin natüralizmi, fizyolojik olan ve erotik olanı özgün bir biçimde bir araya getirmesidir, bu durum zaman zaman patolojik hale gelir. Büyük ustalığı özlü, pitoresk öykü anlatımında, yerel renkler ve yaşamla kurduğu parlak ve zekice iletişimde yatar (örneğin *Odessa Öyküleri*'nde Yahudi yaşamının ince bir mizahla betimlenmesi).

Uzun süren sessizliğinden sonra 1931-1932'de yayımladığı öyküler –ki aralarında, diğerlerinden ayrı olarak kolektifleştirme temasına değinen "Gapa Gujba" başlıklı parça da var– yapı olarak daha önceki edebî eserlerine benzer.

L. KAGAN

Doğrusu, bu "politik açıdan hatalı" makalenin yazarı tehlikeli sularda yüzüyordu. İnsan, Bay Kagan'ın başına neler geldiğini merak ediyor.

O sırada, Büyük Tasfiyeler tam gaz ilerliyordu. Stalin ülkeyi avucunun içine almıştı. Onun devrimci yoldaşları, generalleri, yazarlar, anarşistler, sözde Troçkistler ve onlarla bağlantılı kişiler tutuklanıyor, işkence görüyor ve vuruluyordu. Politik terör yaşamın tüm alanlarına sızdı; edebî ve kültürel çevreler dahil. Sıranın babama gelmesi an meselesiydi. Kendisinin de yıllarca gizli servisin titiz takibatı altında olduğunu mutlaka bilmiştir.

15 Mayıs 1939'da Babel tutuklandı. Ortadan kayboldu. Ne bir iz ne bir söz. Yok oldu. Kaldığı yerler arandı ve her kâğıt parçasına el kondu – yazışmalar, taslaklar, elyazmaları, her şey. Bunların hiçbiri bir daha ortaya çıkmadı. Adı, yapıtları, o hiç var olmamışçasına resmî olarak silindi. Yalnızca sessizlik kaldı. Bu kadar dost canlısı, sosyal açıdan bu kadar uyanık, bu kadar ünlü bir adam nasıl olurdu da dışarıya bir söz uçurmayı beceremezdi? Böylece tahminler başladı ve yavaş yavaş bir tür mit ortaya çıktı. Babel hiç var olmadı, ama var olmayışıyla ünlü oldu. Hayatımda çoğu kez bana şunlar soruldu: "Nasıl öldüğünü biliyor musunuz? Yerini biliyor musunuz? Nedenini biliyor musunuz?" Sıkça sorulan bir başka soru daha var: "Neden Sovyetler Birliği'ne geri döndü? Zaten kötü bir zamandı. Bunu bilmiyor muydu? Neden Paris'te ailesiyle birlikte kalmadı?" Babel 1935 yazında, Kültür ve Barışı Korumak İçin Uluslararası Yazarlar Kongresi'ne gönderilen Sovyet yazarlar delegasyonunun bir üyesi olarak Paris'e geldi. Bunun Avrupa'da kalmak için son şansı olacağını muhtemelen biliyordu. On yıl boyunca sayısız kez yaptığı gibi, annemden onunla birlikte Moskova'ya dönmesini istedi. Genel durumun kötü olduğunu bilmesine rağmen, yine de ailenin orada sahip olabileceği konforlu yaşamı ona anlattı. Annemin olumsuz yanıt vereceği son fırsattı ve bunu asla unutmadı. Belki de sonraları korkularında tamamen haklı olduğu kanıtlandı ve Sovyetler Birliği'ne olan güvenini tümden yitirdi. Annem babamla yaptığı bu son konuşmaları bana defalarca anlattı.

Öyleyse Babel neden 1935'te Moskova'ya döndü? Yıllarca, yaşamının içinde bulunduğu ikilemle boğuşmuştu. 1926'da

başlayan uzun Paris ziyaretlerinde, olası ele verilme korkusu olmadan düşüncelerini ifade edebiliyordu. Örneğin, yakın arkadaşı Boris Souvarine'e[1] göre, Babel, Sovyetler Birliği'ndeki yüksek politik alanlar, orada dönen dolaplar, manipülasyonlar ve günlük uygulamalar konusunda çok bilgiliydi. Stalin'in karakterinin yapısını ve özel yaşamını çok iyi biliyordu, onun gaddarca niyetleri ve suçlarıyla ilgili yanılgı içinde değildi.

O dönemde Babel'in politik görüşlerini yakından bilen bir başka kişi de Yuri Annenkov'du[2]. Annenkov anılarında, Paris'te Babel'le defalarca karşılaştığından ve 1930'ların başında ondan mektuplar aldığından söz ediyordu. Babel 1932'de, üç yıl uzak kaldıktan sonra, ailesini görmek için Paris'e döndü. Annenkov şöyle yazıyordu:

> Babel'in ruh hali son aylarda önemli ölçüde değişmişti. Doğru, hâlâ büyük bir şakacıydı, ama sohbet konuları farklıydı. Sovyetler Birliği'nde son kalışı ve devletin talepleri ve talimatlarıyla yaratıcı sanatın giderek bastırılması onu tamamıyla hayalkırıklığına uğratmıştı. "Sovyet ideolojisinin kışla mantalitesi' nın çerçevesi içinde yazmak onun için çekilmez bir şeydi, ancak başka türlü nasıl yaşayabileceğini de bilmiyordu.

Annenkov 1932'de Babel'e yaptığı bir başka ziyareti anlatırken, sohbetin tek bir konusu olduğuna dikkat çekiyordu: yaşamın nasıl sürdürüleceği.

1. Boris Souvarine (1895-1984), Paris'e yerleşmiş Rus kökenli tarihçi ve yazar. Lenin'in kişisel tavsiyesiyle, Üçüncü Enternasyonel Komitesi'nin üyesi, daha sonra Komintern İdari Komitesi'nin üyesi, kurulmasına yardımcı olduğu ve 1924'te kovulduğu Fransız Komünist Partisi'nin üyesi oldu. Yapıtları arasında, Joseph Stalin hakkındaki ilk biyografi ve tarihsel inceleme olan *Staline: Aperçu historique du Bolchevisme* (Stalin: Bolşevizmin Tarihsel Özeti, 1935) ve *Dernieres conversations avec Babel* (Babel'le Son Sohbetler, 1979) sayılabilir.

2. Yuri Pavloviç Annenkov (1889-1974), ünlü Rus portreci, ressam, matbaacı, teknik ressam, dekoratör, çizgi romancı, yazar, eleştirmen, sahne yönetmeni. 1924'te SSCB'den ayrılıp Paris'e yerleşti. Tanınmış sanatçılar, yazarlar ve politik figürlerle karşılaşmalarının anıları 1996'da yayımlandı. (*People and Portraits: A Tragic Cycle*; İnsanlar ve Portreler: Trajik Bir Devre)

"Benim bir ailem var: bir karım ve kızım," dedi Babel. "Onları seviyorum ve onlara bakmak zorundayım. Hiçbir koşulda Sovyetler'e geri dönmelerini istemiyorum. Burada özgür kalmalılar. Peki ya ben? Yiğit Gaito Gazdanov gibi, burada kalıp taksi şoförü mü olayım? Ama onun çocukları yok ki! Proleter devrimimize geri mi döneyim? Ne devrim ama! Yok oldu! Ya proletarya? Uçtu gitti; tavanı akan, tekerleri çıkmış eski bir at arabası gibi. Ve tekersiz kaldı. Şimdi, sevgili kardeşim, Merkezî Komiteler öne çıkmaya çalışıyor – daha etkin olacaklar. Onların tekere ihtiyacı yok – onun yerine makineli tüfekleri var. Gerisi gayet açık ve kibar toplumda dedikleri gibi, daha fazla yorum gerektirmiyor. (...) Belki de her şeye rağmen taksi şoförü olmam, gerçı, bildiğin gibi, ehliyet sınavını uzun süre önce geçtim. Burada bir taksi şoförü bir Sovyet üniversitesinin rektöründen daha özgür. (...) Şoför olayım ya da olmayayım, özgür bir adam olacağım."

Babel 27 Temmuz 1933'te Annenkov'a, Moskova'dan tuhaf bir celp aldığını ve hemen yola çıkacağını yazdı.

En dramatik koşullarda, parasız ve her yere borçlu halde. (...) Bensiz iyi yaşa. Ben yokken Evgenya Borisovna'yı[1] unutma. (...) Seni öpüyorum. Moskova'ya gittiğim için mutluyum. Gerisi acı ve belirsiz.

Bu, Yuri Annenkov'un babamdan aldığı son mektup olmuş. Yazışmalarında, Babel yüreği ikiye bölünmüş bir adam, eşit güçle iki farklı yöne çekilen bir adam gibi geliyor bana.

1933'te Babel'in hâlâ güçlü bir politik koruyucusu vardı, sevgili akıl hocası Aleksey Maksimoviç Gorki. Gorki, Babel'in yaşamında kritik ve yeri doldurulamaz bir rol oynamıştı. Babel 1924'te şöyle yazıyordu:

1916'nın sonunda tesadüfen Gorki'yle karşılaştım. Her şeyi bu karşılaşmaya borçluyum ve bugün bile Aleksey Mak-

1. **Evgenya Borisovna Babel, doğ. Gronfein. Annemle babam 9 Ağustos 1919'da Odessa'da evlenmiş.**

simoviç adını sevgi ve saygıyla anarım. İlk öykülerimi Letopis'in Kasım 1916 sayısında yayımladı. Aleksey Maksimoviç bana son derece önemli şeyler öğretti ve genç bir adam olarak yapacağım iki-uç zararsız denemenin ancak şans eseri başarılı olacağının, edebiyatta bir yere varamayacağımın ve şaşırtıcı derecede kötü yazdığımın açık olduğu bir dönemde beni dünyaya yolladı.[1]

Babam 1933 baharında İtalya'ya yaptığı bir gezi sırasında, Sovyetler Birliği'ne dönmeden kısa bir süre önce, Gorki'yi Sorrento'da ziyaret etti. Onun 1936'daki ölümü Babel için büyük bir kişisel kayıp oldu ve yaklaşan kaçınılmaz trajedinin sinyallerini verdi.

Babel'in zihnini meşgul eden başlıca şeylerden biri paraydı. Bütün yetişkinlik döneminde Babel'in para sorunları oldu ve onları dert edindi. Para kazanmadığından değil. Tersine, çok para kazandı. 1920'lerde öyküleri kitap biçiminde tekrar tekrar basıldı. Bir yılda (1924-1925), dört öykü derlemesi ve iki senaryosu yayımlandı. Yabancı basımlar için de ödeme yapılıyordu ona. 1930'larda Moskova, Kiev ve Leningrad'daki film stüdyoları için çalıştı ve çabaları karşılığında son derece iyi paralar aldı. Özgün senaryolar yazmakla kalmadı, başkalarının senaryolarını da, kendine mal etmeden, gözden geçirip düzeltti. Anlaşıldığı kadarıyla, ancak onun tutuklanmasından sonra gösterilen ve jenerikte adının geçmediği *Gorki Üçlemesi*'nin başlıca yazarıydı.

Babel'in sorunu paranın olmaması değil, onu idare edememesiydi. Her şeyden önce, yurtdışındaki akrabalarıyla ilgilenmekle yükümlü hissediyordu kendini. Kız kardeşi Meri Emmanuelovna Şapoşnikov, Belçika'da tıp okuyan nişanlısının yanına gitmek üzere 1924'te ülkeden ayrılmıştı; annem Evgenya Borisovna 1925'te ayrılarak Bolşeviklerden ömür boyu nefret etti; Babel'in annesiyse ülkeden en son ayrıldı ve 1926'da Brüksel'deki kızının yanına gitti.

1. Bu alıntının yapıldığı, Babel'in kısa otobiyografik yazısı şu kitapta yer almıştır: *Pisateli: autobiografii i portrety sovremennykh russkikh rozaikov-Sovremennyie Problemi* (Yazarlar: Otobiyografiler ve Çağdaş Rus Yazarların Portreleri-Çağdaş Sorunlar), Moskova, 1926.

The Lonely Years'ın girişinde de belirttiğim gibi:

> Para meseleleri canını sıkıyordu. Daha fazla para kazanmak için, giderek zorlaşan koşullarda çalışması gerekiyordu. Dahası, mantıksız Babel cömertlikte sınır tanımıyordu. İster Moskova'da isterse Paris'te olsun, uzak akrabalar, arkadaşlar ve arkadaşların arkadaşları sürekli ondan mali yardım istiyorlardı. Yurtdışına yaptığı bir geziden Sovyetler Birliği'ne döndükten birkaç hafta sonra, kendini tamamen yoksullaşmış bulacaktı; Sovyet arkadaşları Paris'te başladıkları işi bitirmişlerdi. Her şeyden önemlisi, Babel ekonomik konumunun yapıtını etkilemesinden korkuyordu. Yaşamının merkezinde yazmak vardı.[1]

Kendini yazardan başka bir şey olarak hayal edememesi, SSCB'den ayrılmayı reddetmesinde kritik rol oynadı. Yurtdışında kalışları, göçmen yazar olarak konforlu bir yaşama sahip olamayacağını anlamasını sağladı.

Babel'in *Konarmeyskiy dnevnik 1920 Goda*'ya (1920 Güncesi) ilişkin bir eleştiri yazısında Cynthia Ozick'in gözlemlediği gibi:

> Sovyetler Birliği'nde kalarak ve nihayet sanatını Sovyet talimatlarına uydurmayı reddederek, Babel yaşamını diline kurban etti.[2]

Souvarine, Babel'in laytmotifi dediği şeyi şöyle anımsıyor:

> Ben bir Rus yazarım. Rus halkıyla birlikte yaşamazsam, yazarlığım biter. Sudan çıkmış balığa dönerim.[3]

Gerçekten de annem, babamın yokluğunu ve hep istedi-

1. *Isaac Babel: The Lonely Years 1925-1939* (Isaac Babel: Yalnız Yıllar 1925-1939). Giriş: Nathalie Babel, 1964.

2. Cynthia Ozick, "The Year of Writing Dangerously" ("Tehlikeli Yazma Yılı"), *The New Republic*, 8 Mayıs 1995.

3. Boris Souvarine, *Souvenirs sur Panait Istrati, Isaac Babel et Pierre Pascal*, yay. Gerard Lebovici, Paris 1985, s. 34.

ğim kardeşlere neden sahip olmadığımı açıklamak için neredeyse kelimesi kelimesine bu sözleri kullanırdı. Yalnızca hikâyenin bir parçası olan bu romantik yazar ideali, yaşamının çok uzun bir bölümünde benimle kaldı. Onu bırakmak yıllarımı aldı.

Babel için, tek bir ideal çözüm olmadığı ortada. Sonuçta, bir insanın kaderi kendi ellerindedir.

1954'te, yıllarca süren resmî sessizlikten sonra, Babel'in adı yeniden duyuldu. Resmî belge kabul edilen, daktiloyla yazılmış yarım sayfalık sıradan bir kâğıt şunu ilan ediyordu:

> Askerî Kolej'in Babel I. E.'ye ilişkin 26 Ocak 1940 tarihli kararı yeni belirlenen koşullara dayanılarak iptal edilmiş ve ona karşı açılan dava suç unsurlarının bulunmayışı yüzünden düşürülmüştür.

Bu haberin Moskova'dan Avrupa'nın geri kalanına sızması birkaç yılı aldı. Onlarca yıl sonra, 1990'ların başlarında, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takiben, bazı cesur insanlar Babel'e ilişkin KGB arşivlerine ulaşmayı becerdiler. Sanığın tutuklanması ve sorgulanmasıyla ilgili ayrıntılı kayıtlar tutulmuştu.

Şimdi bildiğimiz üzere, davası 26 Ocak 1940'ta, Lavrenti Beria'nın özel odalarından birinde görüldü. Yirmi dakika kadar sürdü. Karar peşinen ve açık seçik hazırlanmıştı: kurşuna dizilerek ölüm, hemen uygulanacak. Babel "Sovyet karşıtı bir Troçkist örgüte aktif olarak katılmak" ve "hem bir terörist komplonun parçası olmak hem de Fransa ve Avusturya hükümetleri için casusluk yapmak"la suçlanmış ve mahkûm edilmişti.

Babel'in zabıtlara geçen son sözleri şöyleydi:

> Ben masumum. Hiçbir zaman casus olmadım. Hiçbir zaman Sovyetler Birliği'ne karşı hareket etmedim. Kendimi asılsız yere suçladım. Kendime ve başkalarına asılsız suçlamalar getirmeye zorlandım. (...) Tek bir şey istiyorum – yapıtımı bitirmeme izin verin.

Ertesi gün vuruldu ve cesedi bir toplu mezara atıldı. Tüm bu korkunç bilgiler 1990'ların başlarında, nispeten kısa bir süre önce ortaya çıktı.

Babamla ilgili bilgilerin neredeyse elli yıldır, yaşamımın büyük bir kısmı boyunca, gün ışığına çıktığını düşünecek olursak, acı çekmeye bir son vermenin neden asla mümkün olmadığını anlıyorum. Uzun yıllardır, Babel'in yapıtının esası kabul edilen şeyleri bir araya getirmeye ve aydınlatmaya çalışmakla uğraştım. Umarım mevcut proje hem onun kişiliğinin daha iyi anlaşılmasını hem de edebi mirasının daha iyi bilinmesini ve takdir edilmesini sağlar.

NATHALIE BABEL
Washington, D.C., Mart 2001
Çeviri: AYÇA SABUNCUOĞLU

Yayıncının notu

Kısa öykünün en önemli ustalarından biri olarak kabul edilen Yahudi asıllı Rus yazar İzak Emmanueloviç Babel'in, içlerinde bitmemiş öykülerinin, oyunlarının, film senaryolarının ve çevirilerinin de bulunduğu eserlerine Sovyet Gizli Polisi tarafından Devrim'e ihanet ettiği ve Troçkist olduğu iddiasıyla tutuklandığı 15 Mayıs 1939 günü el kondu ve yok edildi. O güne dek, Sovyetler Birliği'nin en itibarlı ve ünlü yazarlarından biri olarak tanınan Babel'in ismi edebiyat ansiklopedilerinden ve sözlüklerinden silindi, eserleri lise ve üniversitelerin müfredatından çıkartıldı.

Bundan bir yıl önce, Can Yayınları olarak, XX. yüzyıl dünya ve Rus edebiyatının, Stalin iktidarı tarafından öldürülmüş, dahası unutturulmaya ve yok sayılmaya çalışılmış bu çok önemli yazarının öykülerini iki cilt halinde yayımlama kararı aldık. Bu ilk cilt, *Erken Dönem Öyküleri*, *Odessa Öyküleri* ve *Öyküler 1925-1938* olmak üzere üç bölümden oluşuyor.

Erken Dönem Öyküleri, Babel'in 1913'te yayımlanan ilk öyküsü "İhtiyar Şloyme"nin ve ustası kabul ettiği, ayrıca edebi kariyerinin başlangıcından itibaren en büyük destekçisi olan Maksim Gorki'nin 1916'da *Letopis* isimli edebiyat dergisinde yayımladığı "Elya İzakoviç ve Margarita Prokofyevna" ile "Anne, Rimma ve Alla"nın da aralarında bulunduğu öykülerini kapsıyor. Öyküler, Babel'in, Hıristiyan bir kadınla evlenmek, fahişelik, ergen hamileliği ve kürtaj gibi tabu olan bazı konulara değinmesinin yanı sıra, yazarın Rus dilini yeni ve alışılmadık biçimde kullanma çabasının açığa çıkması bakımından da ol-

dukça önemlidir. Babel'in edebî kariyeri 1917 Bolşevik Devrimi'nin sonrasında ivme kazanır, yazar birkaç yıl içerisinde Rusya'nın en kendine özgü ve saygın edebiyatçılarından biri haline gelir. Rus kültürünün, toplumunun ve dilinin baştan sona dönüşüm geçirdiği I. Dünya Savaşı'nın, Şubat ve Ekim devrimlerinin ve Sivil Savaş'ın ardında bıraktığı yoksulluk, açlık ve toplumsal istikrarsızlığın izlerini olduğu kadar, sınırsız bir değişim vaadinin de etkilerini taşır.

İlk cildin ikinci bölümü *Odessa Öyküleri* ise, Babel'in 1923'te, doğduğu yer olan Odessa'ya dönüşünde yazmaya başladığı, tek tek bazı edebiyat dergilerinde yayımlanan, ancak bir kitap halinde basılmaları 1931'i bulan öykülerden oluşuyor. Odessa'nın Yahudi gettosu Moldavanka'da yaşayan kaçakçıların, tefecilerin, hahamların, arabacıların, Yahudi gangsterlerin günlük hayatlarını anlattığı öykülerin merkezinde, renkli bir karikatür olarak çizdiği ve Rus edebiyatının en büyük antikahramanlarından biri haline gelen "kral" lakaplı Benya Krik bulunuyor. Yahudi kıyımının ve Rus antisemitizminin egemen olduğu bir dönemde geçen bu öyküler hayat ve mizah dolu, çok renkli bir barok resmini andırır.

Son bölüm, *Öyküler 1925-1938*, Babel'in çocukluğundan ve gençliğinden izler taşıyan otobiyografik öykülerdir. Öykülerdeki olay örgüsünün ve yapının diğerlerden çok farklı olduğu hemen göze çarpar, daha uzun ve daha karmaşıktırlar, Babel'in en parlak işleri arasında gösterilirler.

İzak Babel'in toplu öykülerinin ikinci cildi *Kızıl Süvari Alayı* ve *Kızıl Süvari Alayı: Ek Öyküler*'in yer aldığı iki bölümden oluşacak. Rus İç Savaşı'nı kazanan .Bolşeviklerin, Ekim Devrimi'ni Polonya üzerinden Almanya'ya yaymak amacıyla Polonya'yı işgal ettikleri sırada Mareşal Semyon Budenni komutasındaki Birinci Süvari Alayı'nda görev yapan Babel'in şahit olduğu savaşın şiddetini, dehşetini, yol açtığı yıkımı tüm gerçekliğiyle yansıtmanın yanı sıra, bu öyküler, yazarın üslubunun gösterdiği farklılık bakımından da son derece çarpıcıdır. Tamamı 1926'da yayımlanan, bazıları ise 1924 yılında Vladimir Mayakovski'nin dergisi *Left*'te yayımlanan olan bu öyküler İzak Babel'e çok kudretli düşmanlar kazandırmıştır. Kızıl Ordu'nun yarattığı vahşetin gözler önüne serilmesinden çılgına dönen Mareşal Budenni, Babel'in idam edilmesini istemiş,

ancak Gorki'nin müdahalesi bunu engellemiştir. Gorki, Babel'i korumakla yetinmeyip öykülerin yayımlanmasını da sağlamış, kısa bir süre içinde birçok yabancı dile çevrilen öyküler büyük ilgi görmüştür.

Maksim Gorki'nin Andre Malraux'ya yazdığı bir mektupta "Rusya'nın sunabileceği en iyi şey" olarak nitelendirdiği İzak Babel, edebiyatta yeni bir çığır açmayı, susmayı da yazının içine katmayı başaran ender yazarlardan biridir. Rusça asıllarından çevrilen ve tamamını Türkçede ilk kez yayımlanan bu öykülerin, yazarı daha önce okumamış birçok edebiyatseverin önünde yeni dünyalar açacağını, okumuş olanlara ise daha bütünsel bir yaklaşım için olanak sunacağını umuyoruz.

ERKEN DÖNEM ÖYKÜLERİ

İHTİYAR ŞLOYME

Kasabamız çok küçük olmakla beraber nüfusu da parmakla sayılacak kadar azdı, Şloyme de 60 yıldır hiç ayrılmamıştı kasabadan, ama gene de kasabada çoğu kimse onunla ilgili bir bilgi veremezdi size. Bunun nedeni, gereksiz, göze ilişmeyen her şeyin unutulup gittiği gibi, onun varlığının da kasabada herkesçe unutulmuş olmasıydı. İhtiyar Şloyme de böyle bir şeydi işte. Seksen altı yaşındaydı. Gözleri hep ıslak ıslaktı. Kirli, buruş buruş, ufacık yüzünü, tarak yüzü görmemiş sarıya çalan sakalıyla karmakarışık, gür saçları çevrelemişti. Hemen hiç yıkanmazdı Şloyme, giysilerini çok seyrek değiştirirdi. Pis kokardı. Yanında kaldığı oğluyla gelini hiç ilgilenmezlerdi onunla. Evin sıcak bir köşesine atmışlardı onu, orada unutup gitmişlerdi. Sıcak bir köşe, yiyecek bir şeyler... Şloyme için yalnızca bunlar vardı ve anlaşıldığı kadarıyla, bu da yetiyordu ona. Zayıf, yaşlı kemiklerini ısıtmak; yağlı, lezzetli bir parça et yemek onun için hazların en büyüğüydü. Yemek masasına önce o otururdu; her lokmayı gözlerini kırpmadan iştahla izler; kemikli, uzun parmaklarıyla lokmaları ağzına tıkıştırır; ona artık küçük bir parça daha olsun vermeye razı olmayacakları zamana kadar yer, yer, yerdi... Şloyme'yi yemek yerken izlemek tiksindirirdi insanı. O anda sıska, küçük bedeni titrerdi.

Parmakları vıcık vıcık yağ olurdu. Onu küçük görmesinler, unutmasınlar diye pek zavallı bir görünümü olurdu yüzünün. Gelini, kimi zaman eğlenirdi Şloyme'yle: Yemek masasında, sanki farkında değilmiş gibi es geçerdi onu. Heyecanlanırdı ihtiyar, çaresiz bakınmaya başlardı, dişsiz ağzını çarpıtarak gülümseyecek olurdu... Bu arada, yemeğin kendisi için önemli olmadığını, yemese de olabileceğini göstermeye çalışırdı; gelgelelim, gözlerinin derinlerinde, ağzının kıvrılışında, yalvarır gibi uzattığı ellerinde öylesine bir yakarış okunur, çarpık dudaklarındaki zorlama gülümseme öylesine zavallı olurdu ki, gelini hemen şakayı keser, yaşlı Şloyme'nin tabağına yemeğini koyardı.

Şloyme köşesinde böyle geçirirdi günlerini: Yer içer, uyur; yazın da güneşte ısınırdı. Düşünme yeteneğini uzun zamandır yitirmiş gibiydi. Oğlunun işleri, evdeki olaylar ilgilendirmezdi onu. Olanları umursamazlıkla izlerdi; ancak, torunu yastığının altına gizlediği kurumuş kurabiyeyi gördüğünde yüreğinde bir korku kıpırdardı. Kimse konuşmazdı Şloyme'yle, bir şey sormazdı ona, yardım istemezdi ondan. Ama bir gün oğlu yanına gelip kulağına "Baba, buradan çıkarıyorlar bizi, duyuyor musunuz, çıkarıyorlar bizi buradan, kovuyorlar!" diye bağırdığında çok sevinmişti Şloyme. Oğlunun sesi titriyordu, yüzü acı çekiyormuş gibi kasılmıştı. Şloyme, rengi solmuş gözlerini ağır ağır kaldırdı, çevresine bakındı, kendini zorlayarak bir şeyler düşündü, yağlı setresine sarındı, bir şey söylemedi, yürüyüp köşesine gitti, yattı.

O günden sonra evde kötü bir şeylerin dönmekte olduğunu fark etmeye başladı Şloyme. Oğlunun keyfi yoktu, işiyle ilgilenmiyordu, arada bir ağladığı oluyor; belli etmemeye çalışarak, ağzında bir şeyler çiğneyen babasına bakıyordu. Torunu okula gitmeyi bırakmıştı; gelini bağıra çağıra konuşuyor, elini kolunu sallıyor, küçük

çocuğunu göğsünün üzerine bastırıp acı acı, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

Şimdi bir işi vardı artık Şloyme'nin: Olanları izliyor, olan biteni anlamaya çalışıyordu. Uzun süredir çalışmayan beyninde bulanık düşünceler dolaşıp durmaktaydı. "Buradan kovuyorlar onları!" Onları neden kovduklarını biliyordu Şloyme. "Ama o gidemezdi buradan! 86 yaşındaydı. Sıcak bir yerde olmak istiyordu. Dışarısı soğuktu, rutubetliydi... Hayır, hiçbir yere gitmeyecekti Şloyme. Hiçbir yere gidemezdi, hiçbir yere..." Şloyme köşesine kapanmıştı. Kırık dökük tahta karyolasına sarılmak istiyor; içinden sobasını, sıcacık, sevimli, kendisi gibi yaşlı sobasını okşamak geliyordu. "Bu kasabada büyümüştü Şloyme. Yoksul, tatsız hayatını burada geçirmişti, yaşlı kemiklerinin, büyüklerinin yattığı küçük mezarlıkta dinlenmesini istiyordu. Böyle düşüncelere daldığı zamanlar pek bir canlanıyordu Şloyme, oğlunun yanına gidiyordu, ona heyecanla birçok şey anlatmak, bir konuda ona danışmak istiyordu, ama... öylesine uzun zamandır kimseyle konuşmadığı, kimseye bir şey danışmadığı için, dişsiz ağzında sözcükler donup kalıyor, havaya kaldırdığı kolu kendiliğinden düşüyordu. Ezilip büzülüyordu Şloyme, kendini kaptırdığı heyecanından utanmış gibi, süklüm püklüm köşesine çekiliyor, oğluyla gelininin neler konuştuğunu dinlemeye koyuluyordu. Kulakları iyi duymuyordu, ama bir şeyleri korkuyla, dehşet içinde sezinlemekteydi. Böyle anlarda oğlu, bunamış babasının ona diktiği usandırıcı, anlamsız bakışını üzerinde hissediyordu. İhtiyarın küçük gözlerinde uğursuz bir soru ve bir şeyi öğrenme, anlama isteği oluyordu. Bir gün sözcük gereğinden yüksek sesle söylenmişti: Gelini Şloyme'nin daha ölmediğini unutmuştu. Bunun hemen arkasından derinden, boğuk bir uluma duyulmuştu. Şloyme ulumuştu böyle. Kirli, saçı başı birbirine karışık, titrek adım-

larla emekleyerek yavaşça gelmişti oğlunun yanına, ellerini tutmuş, okşamış, öpmüş, çakmak çakmak bakışını oğlundan ayırmadan başını birkaç kez sallamış, ve çok uzun yıllardan sonra ilk kez gözlerinden yaşlar boşalmıştı. Başka bir şey söylememiş, güçlükle doğrulmuş, kemikli eliyle gözyaşlarını silmiş, nedense setresinin tozunu silkelemiş, köşesine, sıcak sobasının yanına dönmüştü... Isınmak istiyordu Şloyme. Üşümüştü.

O günden sonra başka bir şeyi düşünmez olmuştu Şloyme. Bildiği tek bir şey vardı: Oğlu halkından kopup başka bir Tanrı'ya gitmek istiyordu. Eski, unutulmuş inanç kıpırdamıştı içinde. Şloyme hiçbir zaman dindar olmamıştı, çok seyrek dua ederdi, önceleri dinsiz diye bile bilinirdi. Ne var ki, bütünüyle kopmayı; kendi Tanrısından, ezilmiş, acılar çekmiş halkının Tanrısından temelli uzaklaşmayı aklı almıyordu. Kafasının içinde ağır düşünceler dolaşıp durmaktaydı. Kendini zorlayarak bir şeyleri anlamaya çalışıyordu. Ancak, şu sözcükler hiç değişmeden, ısrarla, gözdağı verircesine dikiliyorlardı karşısına: "Olamaz bu, olamaz!" Şloyme felaketin kaçınılmaz olduğunu, oğlunun bunu kaldıramayacağını düşündüğünde kendi kendine şöyle diyordu: "Şloyme, kocamış Şloyme, ne yapacaksın şimdi?" Çaresizlik içinde çevresine bakınıyordu yaşlı adam, çocuk gibi acıklı acıklı dudaklarını büküyordu, yaşlı gözyaşları dökerek hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyordu. Akmıyordu, onu hafifletecek gözyaşları... Sonra o anda, yüreği sızladığı, mutsuzluğunun kaçınılmazlığını hissettiği anda Şloyme sıcak köşesine son bir kez daha bakıyor, onu buradan kovmayacaklarını, hiçbir zaman kovmayacaklarını düşünüyordu. "Yastığının altındaki kurumuş bir parça kurabiyeyi yemesine izin vermeyecekler yaşlı Şloyme'nin... Ne olur? Onu nasıl gücendirdiklerini anlatacak Tanrı'ya Şloyme... Öyle ya, var Tanrı, onu yanına alacak Tanrı..." Bundan hiç kuşkusu yoktu Şloyme'nin.

Gece soğuktan titreyerek kalktı yatağından. Kimseyi uyandırmamak için sessizce yaktı küçük gaz lambasını. Her yaşlı gibi inleyerek, iki büklüm, ağır ağır giyinmeye koyuldu kirli giysilerini. Sonra bir gün öncesinden hazırladığı tabureyle ipi aldı ve güçsüzlükten titreyerek, duvara tutunarak dışarı çıktı. Çıkar çıkmaz üşüdü... Zangır zangır titremeye başladı. İpi çabucak çengele geçirdi Şloyme, kapının önünde durdu, tabureyi yerleştirdi, üzerine çıktı, ipi ince, titrek boynuna doladı, kalan son gücüyle tabureyi tekmeleyip itti, hiçbir yere gitmeden 60 yıl yaşadığı kasabaya bulanık gözlerle son bir kez bakabildi ve astı kendini.

Rüzgâr kuvvetli esiyordu. Biraz sonra, yaşlı Şloyme'nin çelimsiz bedeni, sıcak sobası ile babadan kalma Tevrat'ı geride bıraktığı evin kapısında sallanmaya başlamıştı.

ÇOCUKLUK. BÜYÜKANNEMİN YANINDA

Cumartesi günleri altı dersten sonra eve geç dönerdim. Caddede dolaşmak boş bir uğraş gelmezdi bana. Dolaşırken çok hoş hayaller kurardım, ayrıca her şey, her şey de çok tanıdık gelirdi bana. Tabelaları, evlerin taş duvarlarını, dükkânların vitrinlerini tanıyordum. Onları farklı, yalnızca benim tanıdığım gibi tanıyordum. Benim onları, biz yetişkinlerin eşyanın özü dediğimiz asıl önemli, gizemli olanı gördüğümden kuşkum yoktu. Ruhumda hepsinin sağlam bir yeri vardı. Yanımda bir dükkândan söz ettiklerinde hemen o dükkânın tabelası, tabelasının silikleşmiş altın yaldızlı harfleri, sol köşesindeki çiziği, kabarık saçlı kasiyer kızı gelirdi gözümün önüne. Hemen o dükkânın havasını, başka dükkânların çevresinde olmayan havasını düşünürdüm. Bu dükkânlarla, insanlarla, havayla, tiyatro afişleriyle kendi öz dünyamı yaratırdım kendime. Hâlâ hatırlarım, hissederim, severim o dünyamı; annemizin kokusunu, okşamasını, sözlerini, gülümsemesini hissettiğimiz gibi hissederim; o dünyamın içinde büyüdüğüm, orada mutlu olduğum, hüzünlendiğim, hayaller kurduğum için severim; tutkulu, bir kez daha tekrarlanamayacak hayaller kurduğum için severim.

Her zaman ana caddeden giderdim. Kalabalık olurdu cadde.

Sözünü etmek istediğim cumartesi, ilkbaharın başlarında bir cumartesiydi. Yılın o mevsiminde bizim oralarda havada, orta Rusya'da durgun bir nehrin, sıradan bir vadinin üzerinde olan tatlı bir yumuşaklığın büyüsü yoktur. Işıl ışıl, hafif, hiç de derin olmayan, tutkunun serinliğini taşıyan bir tazelik vardır bizim oralarda. Tombul bir çocuktum o zamanlar. Hiçbir şeyden anladığım yoktu, ama ilkbaharı içimde hissediyordum, havanın tazeliği canlandırıyordu beni, yanaklarımı al al yapıyordu.

Yürüyüş çok zamanımı almıştı. Uzun uzun bir kuyumcunun vitrininde pırlantalara bakmış, tiyatro afişlerini inceden inceye okumuş, arada Madam Rozali'nin mağazasında uzun, kıvrım kıvrım bağcıklı uçuk pembe korseleri incelemiştim. Daha da yürümeye hazırlanırken kalın, simsiyah bıyıklı, uzun boylu bir üniversite öğrencisiyle karşılaştım. Gülümsedi bana üniversite öğrencisi, sordu: "Öğrenci misin sen?" Ne cevap vereceğimi bilemedim. O zaman mağrur bir tavırla vurdu omzuma, beni himaye eder bir tavırla şöyle dedi: "Böyle devam et, meslektaşım. Aferin. Bütün iyilikler seninle olsun!" Bir kahkaha atıp döndü, uzaklaştı. Çok kötü mahcup olmuştum. Ayaklarımı sürüyerek ağır adımlarla eve yürüdüm, Madam Rozali'nin vitrinine de o günden sonra bir daha dönüp bakmadım.

O cumartesiyi büyükannemin yanında geçirecektim. Büyükannemin oturduğu dairenin uzak köşesinde, mutfağın arkasında ayrı bir odası, odanın bir köşesinde de bir sobası vardı: Büyükannem her zaman çok üşürdü. Bu oda aşırı sıcaktı, ağır bir havası vardı. Bu yüzden üzerime bir kasvet çökerdi orada, kaçmak isterdim oradan, açık havaya çıkmak isterdim.

Öteberimi, kitaplarımı, sehpamı, kemanımı büyükannemin evine taşımıştım. Masa benim için hazırdı. Büyükannem köşede oturuyordu. Yemeğimi yiyordum.

Susuyorduk. Odanın kapısı kapalıydı. Büyükannemle ben odada yalnızdık. Yemekte (insanın uğruna Yahudi olabileceği) acırgalı soğuk balık dolması ile bol yağlı, nefis bir çorba, soğanlı kızarmış et, salata, komposto, kahve, börek ve elma vardı. Hepsinden yedim. Hayalperest bir çocuktum; evet, gerçektir bu, ama çok iştahlıydım. Büyükannem masayı topladı. Oda tertemiz oldu. Küçük pencerenin önünde cılız çiçekler vardı. Büyükannem en çok oğlunu, torununu, köpeği küçük Mimi'yi ve çiçeklerini severdi. Sonra Mimi girdi odaya, kıvrılıp yattı divana, uyudu. Uykucu, ama uysal, cana yakın, akıllı, küçük ve güzel bir köpekti Mimi. Cins bir ev köpeğiydi. Tüyleri parlaktı. Yaşlılıktan şişmanlayıp hantallaşmamış, ağırlaşmamış, gençliğinde olduğu gibi dinç, zayıf kalmıştı. Uzun süre, doğduğundan ölümüne kadar, köpek ömrü olan on beş yıl boyunca bizim yanımızdaydı. Severdi bizi, anlaşılmayacak bir şey yoktu bunda. Ama hepimizden çok sert, her şeye karşı acımasız büyükannemi severdi. İkisinin arasındaki sessiz, gizli dostluğu başka bir zaman anlatacağım. Çok hoş, duygulu, tatlı bir öyküdür bu.

Evet, odada üçümüz vardık: Ben, büyükannem bir de Mimi. Mimi uyuyordu. İyi yürekli büyükannem, bayramlık ipek giysisini giymiş, köşede oturuyordu. Benimse ders çalışmam gerekiyordu. Zor bir gündü benim için. Okulda altı ders yapmıştık, şimdi de müzik öğretmenim Bay Sorokin; sonra, boş zamanımdan yararlanmak isteyen İbranice öğretmenim Bay L., ondan sonra da belki, Fransızca öğretmenim bay Peysson gelecekti. Bütün bu derslere hazırlanmam gerekiyordu. L.'nin dersini becerebilirdim, aramız eskiden beri iyiydi çünkü; ama ya müzik, gamlar... aman Tanrım! Önce derslerimi hazırlamaya koyulmuştum. Defterlerimi, kitaplarımı açtım, problemleri dikkatle çözmeye başladım. Neyse ki büyükannem hiç araya girip çalışmamı bölmüyordu. Çalışmama

duyduğu heyecandan, saygıdan ötürü dalgın bir ifade vardı yüzünde. Gri renkteki, iri, aydınlık gözlerini benden ayırmıyordu. Ben sayfaları çevirirken bakışıyla yavaşça ellerimi izliyordu. Başka biri olsa, gözlerini ayırmadan sürekli aynı yere bakmaktan çok rahatsız olurdu, ama büyükannem buna alışıktı.

Sonra dinledi beni büyükannem. Şunu söylemeliyim ki, Rusçası çok kötüydü, sözcükleri kendine göre bildiği gibi evirip çeviriyor, Rusça sözcükleri Lehçe, İbranice sözcüklerle karıştırıyordu. Rusça okuma yazması yoktu kuşkusuz ve kitabı elinde baş aşağı tutardı. Ama benim ona dersimi anlatmama hiç engel değildi bu. Büyükannem dinlerdi beni, anlattıklarımdan bir şey anlamazdı, ama sözcüklerin müziği tatlı gelirdi ona, bilim karşısında derin bir saygı duyar, anlattıklarıma inanır, bana güvenir, benim ilerde bir "bahadır" olmamı isterdi. Zengin, yani *bagatiy* biri için bu "bahadır" sözcüğünü kullanırdı büyükannem. Derslerimi bitirince kitap okumaya başlamıştım. O gün Turgenyev'in *İlk Aşk*'ını okuyordum. Romanın her şeyi hoşuma gidiyordu, aydınlık sözcüklerini, anlatımını, konuşmalarını sevmiştim; ama, baba Vladimir'in, kırbacıyla Zinayda'nın yanağına vurması sahnesine gelince olağanüstü bir titreme dolaştı bedenimde. Kırbacın ıslığını duyar gibi oldum, esnek kösele kırbaç birden acıtırcasına, çivi gibi battı etime. İçime anlatılamaz bir heyecan doldu. Orada okumayı kesmem, odanın içinde şöyle bir gidip gelmem gerekti. Bu arada büyükannem kıpırdamadan oturuyordu olduğu yerde. Odanın içindeki ağır, sıcak hava bile, benim ders çalıştığımı hissediyormuş, benim dikkatimi dağıtmaması gerektiğini anlıyormuş gibi kıpırdamıyordu. Odanın içindeki sıcak hava giderek daha çok ısınmıştı. Mimi horlamaya başlamıştı. Biraz önce sessizlik vardı odanın içinde, berrak bir sessizlik, en küçük bir ses duyulmuyordu. O anda

her şey olağandışıydı benim için ve her şeyden kaçmak, aynı zamanda hep aynı yerde kalmak istiyordum. Karanlığın çökmekte olduğu oda, büyükannemin gri gözleri, onun, şalına sarınıp köşeye kıvrılmış, sesi çıkmayan küçücük bedeni, sıcak hava, kapalı kapı, kırbacın şaklaması, tiz sesi... bütün bunların ne denli tuhaf olduğunu, benim için ne büyük anlam ifade ettiğini ancak şimdi anlıyorum. Bu huzursuz ortamdan bir zil sesi uyandırdı beni. Sorokin gelmişti. O anda nefret ediyordum ondan, gamlardan da nefret ediyordum, o anlaşılmaz, bir şeye yaramaz, cırlak müzikten de. Ne yalan söyleyeyim, Sorokin harika bir insandı, kirpi gibi kabarık, simsiyah saçları vardı; elleri, dolgun dudakları çok güzeldi. O gün büyükannemin gözetimi altında bir saat, hatta daha uzun süre, sıkı ders vermesi gerekiyordu bana. Onun bütün bu çabası hiç de yeterli olmuyordu. Yaşlı büyükannemin soğuk bakışları Sorokin'in her hareketini izliyor, onun üzerinde kayıtsız, yabancı takılı kalıyordu. Yabancılardan hoşlanmazdı büyükannem. Onların bize karşı görevlerini yerine getirmelerini isterdi, o kadar... Çalışmaya başladık. Benim büyükannemden bir korkum yoktu, ama zavallı Sorokin dolu dolu bir saat onun aşırı ısrarlı bakışını üzerinde hissedecekti. Adamcağız bu uzak odada, mışıl mışıl uyuyan köpeğin önünde, yaşlı kadının soğuk, düşmanca bakışları altında kendini rahatsız hissediyordu. Nihayet vedalaşmak için kalkmıştı. Büyükannem sert, buruşuk, iri elini ilgisiz bir tavırla uzattı ona. Elini tutup sallamamıştı bile. Sorokin çıkarken sandalyeye çarpmıştı.

Sonra bir saat Bay L.'nin dersine katlandım. Onun arkasından da kapının kapanmasını sabırsızlıkla bekledim.

Gece oldu. Gökyüzünde uzak, altın noktalar belirdi. Ay avlumuzu (derin kafesimizi) aydınlattı. Komşumuz kadın bir şarkıya başladı: "Nedendir deli gibi severim seni..." Bizimkiler tiyatroya gittiler. Bir hüzün çöktü üze-

rime. Yorulmuştum. Öylesine çok okumuş, ders çalışmış, uğraşmıştım.. Büyükannem lambayı yaktı. Oda birden sessizleşmişti. Koyu renk, ağır mobilyası yumuşak bir aydınlığa bürünmüştü. Mimi uyandı, odaları tek tek dolaştı, sonra tekrar bizim yanımıza geldi, akşam yemeğini beklemeye başladı. Hizmetçi kadın semaveri getirdi. Büyükannem çayı çok severdi. Benim için kurabiye geldi. Komposto içtik. Büyükannemin yüzünün derin, keskin kırışıklarında ter damlacıkları belirmişti. "Yatmak istiyor musun?" diye sordu bana. "Hayır," dedim. Konuşmaya başladık. Bir kez daha dinledim büyükannemin öyküsünü. Eskiden, bundan çok yıllar önce bir Yahudi meyhane işletiyormuş. Yoksulmuş, evliymiş, çocukları varmış ve kaçak votka satıyormuş. Komiser sık sık meyhanesine geliyor, onu sıkıştırıp duruyormuş. Adamcağızın canına tak etmiş sonunda. Kalkıp *tsadik*'e[1] gitmiş, şöyle demiş: "Haham, komiser beni canımdan bezdirdi, benim için dua edin." – "Git işine bak sen," demiş *tsadik*. "Komiser yumuşayacaktır." Yahudi ayrılmış oradan. Meyhanesinin kapısında komiseri görmüş. Komiser yüzü mosmor, şiş, kapının önünde ölü, yatıyormuş.

Büyükannem bir an sustu. Semaver fokurduyordu. Komşu kadın hâlâ şarkı söylüyordu. Ay göz kamaştırıyordu gökyüzünde. Mimi kuyruğunu sallıyordu. Karnı acıkmıştı.

Büyükannem anlatmayı sürdürdü:

"Eskiden insanlar Tanrı'ya inanırlardı. Yaşamak çok daha kolaydı o zamanlar. Ben genç kızken Lehler isyan etmişlerdi. Hemen yakınımızda kontun arazisi vardı. Konta bizzat Çar konuk gelirdi. Yedi gün yedi gece birlikte dolaşırlardı. Geceleri kaçar, kontun şatosuna gider-

1. (İbr.) Tevrat yorumcusu; Hasidlerin önderi. (Hasidlerle ilgili dipnot için bkz. s. 177)

dim. Şatonun ışıl ışıl pencerelerine bakardım. Kontun bir kızı vardı. Dünyanın en güzel incileri ondaydı. Sonra isyan oldu. Askerler gelip kontu sürükleyerek alana çıkardılar. Hepimiz toplanmış, ağlıyorduk. Askerler bir çukur kazdılar. Yaşlı adamcağızın gözlerini bağlamak istediler. O 'Hayır, gerek yok,' dedi. Askerlerin karşısında dimdik durup 'Ateş edin!' diye bağırdı. Uzun boyluydu kont. Ak saçlı yiğit bir erkekti. Köylüler severlerdi onu. Askerler tam ateş edeceklerken dörtnala bir atlı geldi. Çarın kontu bağışladığını bildirdiği yazılı buyruğunu getirmişti."

Semaver sönmek üzereydi. Büyükannem soğumuş çaydan son bir bardak daha içti. Bir parça şekeri emdi.

"Deden böyle çok öykü bilirdi," diye sürdürdü konuşmasını. "Gelgelelim, hiçbir şeye inanmazdı, yalnızca insanlara inanır, güvenirdi. Bütün parasını dostlarına dağıtmıştı, ama sonra onların yanına gidince merdivenden attılar onu ve aklını yitirdi."

Büyükannem dedemi, uzun boylu, şakacı, tutkulu ve zorba biri olarak anlatıyordu bana. Keman çalarmış, geceleri kitap yazarmış ve her dili bilirmiş. Bilimlere, hayata karşı önüne geçilmez bir arzusu varmış. Büyükannemle dedemin büyük oğluna bir generalin kızı âşık olmuş. Büyük oğulları orası senin, burası benim, dolaşıp duran biriymiş. Kumar oynarmış, otuz yedi yaşında da Kanada'da ölmüş. Büyükannemin bir oğlu, bir de ben vardım. Her şey gerilerde kalmıştı artık. Gün akşam oluyor, ölüm yavaş yavaş yaklaşıyordu. Büyükannem sesini çıkarmıyor, başı önünde, ağlıyordu.

Birden sesini yükseltti:

"Oku sen, oku, her şeyi elde edeceksin. Zengin de, ünlü de olacaksın. Her şeyi öğrenmelisin. Herkes önünde eğilecek. Herkes kıskanacak seni. İnsanlara güvenme. Kimseyle dost olma. Kimseye para verme. Yürekten bağlanma kimseye."

Sonunda sustu büyükannem. Sessizlik çöktü odaya. Büyükannem geçmiş yılları, yaşadığı üzüntüleri düşünüyordu. Benim geleceğimi düşünüyordu ve pek sert öğütleri olanca ağırlığıyla –temelli– çöküyordu güçsüz, çocuk omuzlarıma. Odanın karanlık köşesinde dökme demir kızgın soba tıslıyordu. İçim sıkılıyordu, soluk alamıyordum, açık havaya, dışarı çıkmak istiyordum, ama önüme düşmüş başımı kaldıracak gücüm yoktu.

Mutfaktan kap kacak sesleri geliyor. Büyükannem kalkıp oraya gitti. Akşam yemeğine hazırlanıyorduk. Çok geçmeden büyükannemin madenî, öfkeli sesini duydum. Hizmetçi kadına bağırıyor. Bu hem tuhafıma gidiyor, hem içimi acıtıyordu. Öyle ya, biraz önce ne sakin, hüzünlüydü. Hizmetçi kadın ters karşılık veriyordu ona. Büyükannem öfkeyle, avazı çıktığınca bağırıyordu: "Yıkıl karşımdan kadın! Burada ben ne dersem o olur! Her şeyi berbat ediyorsun! Defol!" Kulakları sağır eden bu demir gibi haykırışa dayanamıyordum. Aralık kapıdan büyükannemi görüyordum. Yüzü gergindi, dudakları amansızca titriyordu, gırtlağı şişmiş gibi kabarmıştı. Hizmetçi kadın bir şey anlatmaya çalışıyordu ona. "Defol!" diye haykırdı büyükannem. Bir sessizlik oldu. Hizmetçi kadın öne eğildi, sessizliği bozmaktan korkuyormuş gibi yavaşça çıktı mutfaktan.

Sessizce yiyorduk yemeğimizi. Doyasıya, bol bol, uzun uzun yiyorduk. Büyükannemin berrak gözleri durgundu, nereye baktığını bilemiyordum. Yemekten sonra büyükannem (...)[1]

Artık bir şey göremiyordum, çünkü uykuya dalmıştım; büyükannemin sıcak odasında sağlıklı, çok derin bir uykuya dalmıştım.

1. Cümle burada kesiliyor. Sonraki bölüm ayrı bir sayfada yer alıyor. (Y.N.)

ELYA İZAKOVİÇ VE MARGARİTA PROKOFYEVNA

Polis müfettişinin odasından canı çok sıkkın çıktı Gerşkoviç. Kendisine, Oryol'dan ilk trenle ayrılmazsa nezarete atılacağı söylenmişti. Oysa gitmek, davayı kaybetmek demekti.

Sıska Gerşkoviç, elinde çantası, karanlık sokakta ağır adımlarla yürüyordu. Köşe başında uzun boylu bir kadın seslendi ona:

"Kotik, uğrayacak mısın?"

Gerşkoviç başını kaldırdı, ışıktan parlayan gözlüklerinin arkasından baktı kadına, bir an düşündükten sonra ağırbaşlı bir tavırla karşılık verdi:

"Uğrayacağım."

Kadın koluna girdi Gerşkoviç'in, birlikte köşeyi döndüler.

"Nereye gidiyoruz? Otele mi?"

"Bütün gece kalmalıyım," dedi Gerşkoviç. "Sana gidelim."

"Bu sana bir üçlüğe patlar, canım."

"İki ruble veririm," dedi Gerşkoviç.

"Pazarlık yok, canım..."

İki buçuk rubleye anlaştılar. Yürüdüler.

Orospunun odası küçük, temizdi. Perdeler yırtık, fener kırmızıydı.

Odaya girdiklerinde kadın paltosunu çıkardı, bluzunun düğmelerini çözdü... ve göz kırptı Gerşkoviç'e.

Gerşkoviç yüzünü ekşitti.

"E... Ne saçmalık bu."

"Keyfin yok senin, canım."

Gelip Gerşkoviç'in kucağına oturdu.

"Vay canına," dedi Gerşkoviç. "Beş *pud*[1] var mısın?"

"Dört otuz."

Kadın emerek öptü Gerşkoviç'in kırlaşmış yanağını.

"E..." diye tekrar ekşitti yüzünü Gerşkoviç. "Yoruldum ben, uyumak istiyorum."

Orospu ayağa kalktı. Tiksintiyle buruşturmuştu yüzünü.

"Yahudi misin sen?"

Gerşkoviç gözlüğünün arkasından baktı kadına, "Hayır," dedi.

Orospu tane tane konuşarak, "Bir onluğa olur bu iş, canım," dedi.

Gerşkoviç de kalktı, kapıya yürüdü.

Kadın seslendi arkasından:

"Beşlik."

Gerşkoviç döndü.

"Yatağı hazırla," dedi yorgun bir halde Yahudi, ceketini çıkardı, onu asacak bir yer arayarak bakındı. "Adın ne senin?"

"Margarita."

"Çarşafı değiştir, Margarita."

Karyola geniş, şilte yumuşaktı.

Gerşkoviç yavaş yavaş soyunmaya başladı. Beyaz çoraplarını çıkardı, terlemiş ayak parmaklarını düzeltti,

1. 16,3 kilogram karşılığı bir Rus ağırlık ölçüsü birimi. (Ç.N.)

odanın kapısını anahtarla kilitledi, anahtarı yastığın altına koyup yattı. Margarita esneyerek, hiç acele etmeden soyundu, omzuna bakıp oradaki bir sivilceyi sıktı, seyrek saçını gece için örmeye koyuldu.

"Peki, senin adın ne, canım?"

"Eli, Elya İzakoviç."

"Ticaretle mi uğraşıyorsun?"

Gerşkoviç belirsiz bir cevap verdi:

"Bizim ticaretimiz, işte..."

Margarita üfleyerek söndürdü gece lambasını, yatağa uzandı...

"Hanımefendi," dedi Gerşkoviç. "Şişmanlamışsın."

Biraz sonra uyudular.

Sabah olunca güneşin parlak ışığı doldu odaya. Gerşkoviç uyandı, giyindi, pencereye gitti.

"Bizim orada deniz, sizin burada da ova..." dedi." Çok hoş."

"Nerelisin sen?" diye sordu Margarita.

Gerşkoviç cevap verdi:

"Odessalı. Çok güzel, harika bir şehirdir. Ve kurnaz kurnaz gülümsedi.

"Sanırım, her yer güzeldir senin için," dedi Margarita.

"Haklısın," diye karşılık verdi Gerşkoviç. "Benim için insanların olduğu her yer güzeldir."

Margarita, yatağın içinde doğrularak mırıldandı:

"Ne aptal bir şeysin sen. Kötüdür insanlar."

"Hayır," dedi Gerşkoviç. "İnsanlar iyidir. Onlara kötü oldukları öğretilmiştir, onlar da inanmışlar buna."

Bir an düşündü Margarita. Sonra gülümsedi. Tane tane konuşarak, "Sende iş var," dedi. Gerşkoviç'i baştan aşağı süzdü. "Arkanı dön. Giyineceğim."

Sonra kahvaltı yaptılar, simitle çay içtiler. Gerşkoviç,

Margarita'ya ekmeğe tereyağı sürmesini ve üzerine de özel bir usulde salam yerleştirmesini öğretti.

"Böyle yapmayı deneyin," dedi. "Bu arada benim de gitmem gerekiyor artık."

Çıkarken şöyle dedi Gerşkoviç:

"Üç ruble alın benden Margarita. İnanın, kopek kazanacak bir işim yok."

Margarita gülümsedi.

"Ne cimrisin sen, ah ne cimri. Hadi bakalım, üç olsun. Akşama gelecek misin?"

"Geleceğim."

Gerşkov akşam yemeği için ringa balığı, bir şişe bira, sucuk, elma getirdi. Margarita'nın üzerinde koyu renk, basit bir giysi vardı. Yemek yerken sohbete başladılar.

"Ayda elli rubleyi toplayamıyorum," diyordu Margarita. "Öyle bir iş ki bu, ister istemez, kendi ne ucuz giysiler almak zorunda kalıyorum. Lahana çorbasını bile bulamıyorum. Odaya on beş ruble veriyorum, gerisini sen düşün..."

Gerşkov, ringa balığını dikkatle iki eşit parçaya bölmeye çalışırken, bir süre düşündükten sonra karşılık verdi:

"Bizim orada, Odessa'da Moldavanka Mahallesi'nde on rubleye çarlara layık bir oda tutarsınız."

"Bir de şu var, her gelenden para alamıyorsun, ayrıca sarhoşlardan kurtaramıyorsun kendini..."

"Her insanın kötü bir yanı vardır," dedi Gerşkoviç.

Sonra kendi ailesini, bozulan işlerini, askere alınan oğlunu anlatmaya başladı.

Margarita, başını masaya dayamış, onu dinliyordu. Gerşkoviç'i dikkatli, sakin, dalgın dinlediği yüzündeki ifadeden belliydi.

Yemekten sonra ceketini çıkardı Gerşkoviç, temizleme beziyle gözlüğünü güzelce sildi, masaya oturup

lambayı önüne çekti, ticari bir mektup yazmaya başladı. Bu arada Margarita başını yıkadı.

Gerşkoviç acele etmeden, yavaş yavaş, dikkatli, kimi zaman kaşlarını kaldırarak, kimi zaman düşüncelere dalarak, arada kalemini mürekkebe batırarak, ve de fazla mürekkebi her seferinde kaleminden silkelemeyi asla ihmal etmeden, yazıyordu.

Yazmayı bitirdikten sonra Margarita'yı karbon kâğıtlı defterin başına oturttu.

"Biraz kilolusunuz siz hanımefendi. Efendi gibi oturun şurada Margarita Prokofyevna..

Gülümsedi Gerşkoviç, gözlüğünün camları ışıldadı, küçük, gülen gözleri aydınlandı.

Ertesi gün kentten ayrılıyordu Gerşkoviç. Peronda aşağı yukarı dolaşıyordu. Trenin kalkmasına birkaç dakika kalmıştı ki, birden elinde küçük bir paketle ona doğru koşan Margarita'yı gördü. Pakette börek vardı, böreğin yağı yer yer lekeler oluşturmuştu kâğıdın üzerinde.

Margarita'nın yüzü kırmızı, üzgündü, koştuğu için göğsü inip kalkıyordu.

"Odessa'ya selamlar," dedi, "selam söyleyin..."

"Teşekkür ederim," dedi Gerşkoviç.

Böreği aldı, kaşlarını kaldırdı. Bir şeyler düşündü, öne eğildi.

Üçüncü zil çaldı. Birbirlerine ellerini uzattılar.

"Hoşça kalın Margarita Prokofyevna."

"Güle güle Elya İzakoviç."

Gerşkoviç vagona bindi, tren hareket etti.

ANNE, RİMMA VE ALLA

Sabahtan telaşlı başlamıştı gün.

Bir gün öncesinden hizmetçi kadın huysuzluk etmiş, işi bırakıp gitmişti. Varvara Stepanovna her şeyi kendi yapmak zorunda kalmıştı. Sonra, sabah erkenden elektrik faturasını getirmişlerdi. Arkasından kiracı öğrenci iki kardeş Rastohinler, durup dururken bir talepte bulunmuşlardı. Sözde, gece Kaluga'dan bir telgraf almışlardı. Babaları hastaymış, hemen oraya gitmeleri gerekiyormuş. Bu nedenle odayı boşaltacaklarmış, kiraya karşılık Varvara Stepanovna'ya verdikleri 60 rubleyi geri istiyorlardı.

Varvara Stepanovna iki kardeşe, odayı kimsenin tutmayacağı nisan ayının ortasında boşaltmalarının hiç de doğru bir şey olmadığını, hem sonra parayı iade edemeyeceğini, çünkü altmış rubleyi kullandığını; ayrıca, peşin ödenen kirayı da, doğrusu, iade etmek zorunda olmadığını söylemişti.

Rastohinler Varvara Stepanovna'nın dediğini kabul etmemişlerdi. Aralarında büyük bir tartışma çıkmıştı. 'Tertemiz setrelerinin etekleri uzun öğrenciler inatçı, anlayışsız, aptal çıkmışlardı. Paracıklarını geri alamayacaklarından korkuyorlardı. Büyük olanı, bu durumda Varvara Stepanovna'ya, alacaklarına karşılık, yemek odasında-

ki büfeyle büyük duvar aynasını onlara rehin vermesini söylemişti.

Varvara Stepanovna'nın yüzü mosmor olmuş, kendisiyle böyle konuşulmasına izin veremeyeceğini, Rastohinlerin önerisinin tam anlamıyla saçma olduğunu, yasaları iyi bildiğini, kocasının da Kamçatka'da bölge mahkemesi üyesi olduğunu söylemiş, daha birçok şey sıralamıştı.

Küçük kardeş Rashotin'in birden tepesi atmış, Varvara Stepanovna'nın öyle yüksekten atıp tutmalarının, kocasının Kamçatka'da bölge mahkemesi üyesi olmasının ona vız geleceğini, Varvara Stepanovna'nın ele geçirdiği bir kapiğin bile ondan ancak tırnaklarıyla söküp alınabileceğini, evinin zaten karmakarışık, pis, düzensiz olduğunu, bu durumu hiçbir zaman unutmayacaklarını, ayrıca, Kamçatka bölge mahkemesinin çok uzaklarda olduğunu, ama Moskova sulh hâkiminin yakında olduğunu sayıp dökmüştü...

Bu tartışma da böylece sona ermişti. Rastohin kardeşler suratları iki karış, öfkeli, küskün ayrılmışlardı evden; Varvara Stepanovna da öteki oda kiracısı öğrenci Stanislav Marhotski'ye kahve yapmak için mutfağa gitmişti. Stanislav Marhotski'nin odasından bırkaç dakikadır uzun uzun, keskin çıngırak sesi geliyordu çünkü.

Varvara Stepanovna mutfakta ispirto ocağının önünde ayakta duruyordu. Kalın burnunun üzerinde eskilikten sağa sola kaykılmış sapsız, nikel bir gözlük vardı. Kır düşmüş saçları dağınık, pembe sabahlığı yamalıydı. Kahve pişirirken düşünüyordu: Sürekli çektiği şu para sıkıntısı olmasaydı; tutumlu davranmak, saklanmak, kurnazlık etmek zorunda olmasaydı bu çocuklar onunla hiç de böyle konuşamazlardı.

Marhotski'nin kahvesiyle sahanda yumurtası hazır olunca kahvaltısını öğrencinin odasına götürdü Varvara Stepanovna.

Marhotski boylu boslu, sağlam yapılı, sarı saçlı, tırnakları bakımlı, uzun bacaklı bir Polonyalıydı. Bu sabah ev kıyafetiyleydi. Üzerinde kordonlu, şık, gri bir ceket vardı.

Varvara Stepanovna'yı pek soğuk karşıladı.

"Bu evde hizmetin kötülüğü bıktırdı beni," dedi. "Bir saat çıngırağı çalmam gerekiyor, bu yüzden her zaman derse geç kalıyorum."

Gerçekten de, hizmet sık sık aksıyordu evde, Marhotski her zaman çıngırağı uzun süre çalmak zorunda kalıyordu, ama bu sabah onun hoşnutsuzluğunun nedeni başkaydı.

Dün gece konuk salonunda divanda Varvara Stepanovna'nın büyük kızı Rimma ile oturuyordu. Onların üç kez öpüştüklerini, karanlıkta birbirlerine sarıldıklarını görmüştü Varvara Stepanovna. Saat on bire kadar, sonra on ikiye kadar oturmuşlardı, daha sonra Stanislav başını Rimma'nın göğsüne koymuş, öyle uyumuştu. Delikanlılık çağında hangi genç, hayat yolunda karşılaştığı bir lise öğrencisi kızın göğsünde, bir divanın köşesinde uykuya dalmamıştır? Büyük bir kötülük yoktu bunda, çoğu zaman birtakım sonuçları da olmazdı. Gelgelelim, çevreyi, genç kızın yarın sabah belki okula gideceğini de unutmamak gerekirdi.

Varvara Stepanovna ancak gecenin bir buçuğunda oldukça asık bir yüzle uyarmıştı gençleri, ayıp olduğunu söylemişti. Marhotski Polonyalı mağrur tavrıyla dudaklarını büzmüş, gücenmişti. Rimma öfke dolu bir bakış fırlatmıştı annesine.

Olay o kadarla kalmıştı. Ne var ki, anlaşılan Stanislav ertesi sabah da unutmamıştı olanları. Varbara Stepanovna kahvaltısını önüne koydu, yumurtasına tuz serpti ve çıktı.

Sabahın on biriydi. Varvara Stepanovna kızlarının odasının perdelerini açtı. Güneşin henüz kızgın olmayan

yumuşak, parlak ışınları kirli döşemeye, her yana atılmış giysilerin, tozlu etajerin üzerine düştü.

Kızlar uyanmışlardı. Büyük olan Rimma ufak tefek, pek zayıf, siyah saçlı, gözleri fıldır fıldır bir kızdı. Alla ondan bir yaş küçüktü. On yedi yaşındaydı. Ablasından daha iri, beyaz yüzlüydü, davranışlarında yavaştı. Cildi gevşek, yumuşaktı. Masmavi gözlerinde tatlı dalgın bir ifade vardı.

Annesi odadan çıkınca konuşmaya başladı. Dolgun, çıplak kolu battaniyenin üzerindeydi, küçücük, beyaz parmakları belli belirsiz kıpırdıyordu.

"Bu gece bir rüya gördüm Rimma. Düşünsene, tuhaf, küçük bir Rus kentindeyim. İnanılmaz bir kent... Parlak gri bir gökyüzü iyice çökmüş kentin üzerine, ufuk da çok yakın. Sokaklardaki toz gri, dümdüz, kıpırtısız. Her şey ölü sanki, Rimma. Hiçbir yandan en küçük bir ses gelmiyor, sokaklarda tek insan yok. Birden, küçük, sakin köylü evleri boyunca bilmediğim ara sokaklarda yürüdüğümü fark ediyorum. Arada bir dar, çıkmaz sokaklara sapıyorum, sonra ancak on adım önümü görebildiğim caddeye çıkıyorum, ama gene de sakin, rahat yürüyorum. Önümde bir yerlerde hafif bir toz bulutu dönerek yükseliyor. Yaklaşınca bir düğün alayı, arabalar görüyorum. Arabaların birinde gelinin yanında Mihail oturuyor. Gelin duvaklı... Mutlu bir yüzü var. Arabaların yanı sıra yürümeye başlıyorum. Arabalardan yüksekteymişim gibi geliyor bana, yüreğime hafif bir korku düşüyor. Sonra arabalardakiler fark ediyorlar beni. Arabalar duruyor. Mihail yanıma geliyor. Elimi tutuyor, yavaşça yan sokağa götürüyor beni. Tekdüze bir sesle, 'Allacığım,' diyor. 'Çok üzücü bir durum, biliyorum. Yapılabilecek bir şey yok, çünkü sizi sevmiyorum.' Mihail'in yanında yürüyorum. Yüreğim durmadan çarpıyor. Ve önümüzde gri, yeni yollar açılıyor."

Alla bir an sustuktan sonra ekledi:

"Kötü bir rüyaydı. Hem kim bilir? Belki de sonra her şey daha güzel olacağı, mektup geleceği için kötüydü."

"Yanlış yaptın," dedi Rimma. "O zaman akıllı olmalı, buluşmaya koşmamalıydın." Sonra hemen ekledi: "Hem biliyor musun, annemle konuşacağım bugün..."

Rimma kalktı, giyindi, pencereye gitti. Moskova'ya ilkbahar gelmişti. Karşıdaki ara sokağın neredeyse başından sonuna uzanan, insanın içini karartan çitin ılık, ıslak bir parlaklığı vardı.

Kilisenin bahçesinde otlar ıslak, yeşildi. Güneş, soluk papaz cüppelerini altın rengine boyuyor, kilise bahçesine girişteki hafif eğik sütuna asılı ikonanın koyu yüzünde arada bir yansıyıp kayboluyordu.

Kızlar yemek odasına geçtiler. Orada Varvara Stepanovna oturuyordu. Kendini kaptırmış, dikkatle atıştırıyor, gözlüğünün camları arkasından dik dik de bisküvilere, kahveye, jambona bakıyordu. Kahvesini höpürdeterek, kısa yudumlarla içiyor; bisküvileri çabuk, tutkuyla, gümrükten mal kaçırıyormuş gibi yuvarlıyordu.

Rimma, küçücük yüzünü mağrur bir tavırla kaldırarak, pek soğuk bir şekilde konuştu:

"Anne, seninle konuşmak istiyorum. Ama hemen parlamayacaksın... Her şeyi sakin sakin ve son bir kez konuşacağız. Artık senin yanında yaşamak istemiyorum. Serbest bırak beni."

Varvara Stepanovna rengi gitmiş gözlerini kaldırıp Rimma'ya bakarak karşılık verdi:

"Hayhay... Dünkü olaydan ötürü mü bu?"

"Dünkü olaydan ötürü değil, ama bir neden de o... Soluk alamıyorum burada."

"Ne yapmayı düşünüyorsun?"

"Okula yazılacağım, stenografi öğreneceğim. Günümüzde aranan bir meslek..."

"Hiç stenograf kız yok ortalarda. Hemen kapacaklardır seni..."

"Sana gelmeyeceğim anne," dedi Rimma ince sesiyle. "Bir daha gelmeyeceğim sana. Bırak beni, gideyim."

"Hayhay," dedi Varvara Stepanovna, "tutan yok seni."

"Kimlik belgemi de ver bana."

"Kimlik belgeni vermem."

Konuşma olağanüstü sakin geçiyordu. Rimma artık, kimlik belgesi için sesini yükseltmesi gerektiğini düşünüyordu. Alaylı bir kahkaha attı.

"Bu güzel işte, kimlik belgem olmadan kim, nereye kaydedecek beni?"

"Kimlik belgeni vermeyeceğim."

Rimma öfkeyle bağırdı:

"Birinin yanına girip Jandarmaya teslim olacağım..."

Varvara Stepanovna kızının titreyen küçük bedenine, alev alev yanan yüzüne dikkatle baktı.

"Bu halinle kim alır seni evine? Jandarma da senden iyisini bulamaz doğrusu..."

"Tverskaya'ya giderim!" diye haykırdı Rimma. "İhtiyarın yanına giderim. O kadının, o aptalın yanında durmam, o aptalın, aptalın..."

Varvara Stepanovna gücenmiş gibi ayağa kalktı.

"Ama annenle nasıl konuşuyorsun sen? Evde para sıkıntısı var, her şey harap durumda, eksik... ben bütün bunları unutmaya çalışırken sen tutmuş... Baban bunu öğrenince..."

Rimma öfkeyle bağırdı:

"Kamçatka'ya ben yazacağım her şeyi. Babamdan alırım kimlik belgemi..."

Varvara Stepanovna çıktı odadan. Saçı başı karışık, ufak tefek Rimma sinirli sinirli dolaşmaya başladı odanın içinde. Babasına yazacağı mektuba koyacağı öfke dolu cümleler kafasının içinde dolaşıyordu.

Şöyle yazacaktı babasına:

Sevgili babacığım! Biliyorum, işin başından aşkındır, ama gene de her şeyi anlatmalıyım sana... Bırakalım, annem ne diyecekse desin, onun vicdanına bırakalım bunu, sözde Stanislav başını göğsüme koyup uyumuş. Aslında Stanislav başını işlemeli yastığa koyup uyumuştu, ama ağırlığından benden yana düşmüştü. Senin karın olacak annem küplere bindi. Artık bu evde kalamam ben, dayanılacak gibi değil bu kadın... İstersen senin yanına, Kamçatka'ya gelirim, ama kimlik belgem yok, babacığım...

Rimma odanın içinde bir aşağı, bir yukarı dolaşıyor, Alla ise divanda oturuyor, bakışlarıyla ablasını izliyordu. İçi sakin, hüzünlü duygularla doluydu.

"Rimma gene de bir şeyler yapıyor, oysa ben mutsuzum..." diye geçiriyordu içinden. "Her şey ağır, her şey anlaşılmaz..."

Odasına gitti, yatağına uzandı. Varvara Stepanovna geçti yanından. Korsesi vardı üzerinde, yüzüne beceriksiz bir biçimde pudra sıvamış, allık sürmüştü. Sersem, zavallı bir görünümü vardı.

"Şimdi hatırladım," dedi. "Rastohinler bugün gidiyorlar. Altmış ruble vermek gerekiyor onlara. Yoksa beni mahkemeye vereceklerini söylediler. Dolapta yumurta var. Pişir kendine, ye. Ben rehin sandığına gidiyorum."

Marhotski akşam saat altıda dersten dönünce antrede hazır valizler gördü. Rastohinlerin odasında gürültü vardı: Besbelli, tartışıyorlardı. Bu arada Varvara Stepanovna hemen orada, kaşla göz arasında on ruble borç almıştı ondan. Öyle ki, Marhotski ancak odasına gittiğinde aptallık ettiğinin farkına varmıştı.

Varvara Stepanovna'nın dairesinde Marhotski'nin odası öteki odalardan uzak bir köşedeydi. Oda güzel döşeli, tertemizdi. Bir sürü öteberi vardı orada. Duvarları halılarla kaplıydı. Yazı takımları, şık pipolar, İngiliz pipo tütünleri, kâğıt kesmek için kullanılan kemik bıçaklar masaların üzerine pek düzenli yerleştirilmişti.

Stanislav henüz üstünü değiştirip ev kıyafetini giymemişti ki, Rimma sessizce girdi odasına. Ancak, soğuk karşılamıştı Rimma'yı.

"Kızmadın ya Stanislavcığım?" diye sordu, genç kız.

Polonyalı karşılık verdi:

"Kızmadım, ama beni annenizin yersiz davranışlarıyla karşı karşıya getirmemenizi rica etmiştim sizden.

"Kısa zamanda bütün bunlar bitecek," dedi Rimma. "Yakında özgür olacağım, Stanislavcığım..."

Geçip divana, Stanislav'ın yanına oturdu, sarıldı ona.

"Ben bir erkeğim," dedi Stanislav, "bu çeşit platonik hayaller peşinde koşmak bana göre değil, ileride bir kariyer sahibi olacağım..."

Kimi kadınlara genelde en sonda söylenen sözcükleri Stanislav sinirli bir tavırla söylüyordu. Erkeklerin onlarla konuşacak bir şeyleri yoktur artık, onlarla yakın olmaktan sıkılmışlardır, ama asıl konuya girmek istememektedirler.

Stanislav içinde büyük bir isteğin olduğunu; bunun çalışmalarını aksattığını, onu huzursuz ettiğini söylüyordu. Bu duruma öyle veya böyle bir son vermesi gerekiyormuş. Kızın vereceği karar nasıl olursa olsun, onun için hiç önemli değilmiş, yeter ki bir karar versin...

Rimma dalgın, mırıldandı kendi kendine:

"Peki, neden söylüyorsun bana bunları? Nereden çıktı şimdi 'Ben bir erkeğim' sözü? 'Bir son vermek' ne demek oluyor? Neden yüzün böylesine öfkeli, soğuk?

Başka bir şeyden söz edemez miydik? Bu hiç iyi değil Stanislavcığım, dışarıda ilkbahar var, hava öylesine güzel ki, ama biz kızgın, öfkeliyiz..."

Stanislav cevap vermedi. İkisi de susuyordu. Ufukta alev alev günbatımı, uzak gökyüzünü al bir parlaklığa boğarak sönmekteydi. Karşı taraftaki ufukta ise yavaşça koyulaşmakta olan ağır bir karanlık asılı duruyordu. Günün son kızıllığı aydınlatıyordu odanın içini. Rimma divanda giderek daha çok sokuluyordu öğrenciye. Günün bu en güzel saatinde genelde olanlar geçiyordu aralarında.

Stanislav öpüyordu genç kızı. Genç kız başını yastığa bırakıyor, gözlerini kapıyordu. İkisi de coşuyordu. Birkaç dakika sonra Stanislav ara vermeden öpüyordu genç kızı; öfkeli, dinmek bilmeyen bir tutkuyla odanın içinde savrulurcasına, heyecanla dolaşıyordu. Genç kızın bluzunu, korsesini yırtmıştı. Rimma, dudakları kupkuru, gözlerinin altında halkalar, dudaklarını Stanislav'ın öpüşlerine uzatıyor, hüzünlü, çarpık bir gülümsemeyle genç kızlığını savunmaya çalışıyordu. Öyle bir anda biri kapıyı tıklattı. Rimma, yırtık bluzunun parçalarını göğsünün üzerinde toplamaya çalışarak, odanın içinde dört dönmeye başladı.

Aradan bir süre geçtikten sonra açtılar kapıyı. Gelen, Stanislav'ın bir arkadaşıydı. Yanından sıvışarak geçen Rimma'ya pek gizleyemediği alaylı bakışla bakmıştı. Rimma kimseye görünmeden odasına gitti, bluzunu değiştirdi, biraz serinlemek için soğuk pencere camına bir süre yakın durdu.

Aile gümüşlerine karşılık Varvara Stepanovna'ya rehin sandığında topu topu kırk ruble vermişlerdi. On ruble Marhotski'den almış, geri kalan para için de Strasnıy'dan Pokrovka'ya koşarak Tihonovlara gitmişti. Te-

laştan, oraya tramvayla gidebileceğini bile düşünememişti.

Evde, bağırıp çağıran Rastohinlerden başka bir de dava vekili Mirlits bekliyordu onu. Uzun boylu, genç biriydi Mirlits. Ağzında diş yerine çürük kökler kalmıştı. Nemli, soluk gözlerinin bakışı aptalcaydı.

Paraya sıkıntısından, Varvara Stepanovna bir süre önce, kocasının Kolomna'daki küçük evini rehin sandığına ipotek ettirmişti. Şimdi de Mirlits ipotek sözleşmesini getirmişti. Varvara Stepanovna bu işin sonunun hiç de iyi olmayacağını hissediyor; dolayısıyla, işi kesinleştirmeden önce birilerine akıl danışması gerektiğini düşünüyordu. Bu arada başında bin bir türlü sıkıntının olduğunu söylüyordu kendi kendine... Hiç kimse, oda kiracıları da, kızları da, onların kabalıkları da umurunda değildi.

Mirlits, yapılması gerekenleri konuştuktan sonra, yanında getirdiği Kırım'dan gelme Muskat-Nyunel şarap şişesini açtı. (Varvara Stepanovna'nın zayıf yanını bilirdi.) Birer küçük bardak içtiler, ikincilere hazırlanıyorlardı. Sesler daha yüksek çıkmaya başlamış, Varvara Stepanovna'nın etli burnu kıpkırmızı olmuş, korsesinin altından bütün kemikleri dışa çıkmıştı. Mirlits neşeli bir şeyler anlatıyor, kahkahalarla gülüyordu. Rimma, yeni değiştirdiği bluzuyla bir köşede sessiz oturuyordu.

Muskat-Nyunel şişesi içilip bittikten sonra Varvara Stepanovna ile Mirlits dolaşmaya çıktılar. Varvara Stepanovna neredeyse sarhoş olduğunu hissediyor, bundan utanıyordu, ama bir yandan da hiçbir şeyi umursamıyordu, çünkü çok sıkıntılar vardı başında. Her şeye boş veriyordu.

Eve, düşündüğünden erken döndü Varvara Stepanovna: Oturmaya gittiği Boyko'yu evinde bulamamıştı. Döndüğünde evdeki olağandışı sessizlik şaşırttı onu. Ge-

nelde günün bu saatinde evde büyük gürültü olurdu, kızlar öğrencilerle güler eğlenir, koşuştururlardı. Bu kez yalnızca banyoda birtakım kıpırdanmalar vardı. Varvara Stepanovna penceresinden banyoyu görebileceği mutfağa geçti...

Pencereye yaklaştı, olağanüstü, tuhaf bir durum gördü. Gördüğü şuydu:

Suyu ısıttıkları soba kıpkırmızı olacak kadar yakılmıştı. Küvet kaynar suyla doluydu. Sobanın hemen yanında Rimma yere diz çökmüş, öylece duruyordu. Elinde saç maşaları vardı. Maşaları sobanın ateşinde kızdırıyordu. Alla çırılçıplak, ayaktaydı. Uzun saçları salıktı. Gözlerinden yaşlar akıyordu. Rimma'ya şöyle dedi:

"Buraya gel. Dinle, belki kalbi atıyordur.. "

Rimma başını onun şiş, küçük karnına dayadı.

"Duyulmuyor," dedi. "Neyse, olsun varsın. Yapacak bir şey yok zaten."

"Ölürüm," diye mırıldandı Alla. "Su yakacak beni. Dayanamayacağım. Maşalara gerek yok. Bunun nasıl yapılacağını bilmiyorsun."

"Herkes nasıl yapıyorsa ben de öyle yapacağım," dedi Rimma. "Sızlanıp durma, Alla. Doğuracak değilsin herhalde..."

Alla küvete oturmaya hazırlandı, ama oturamadı, çünkü o anda annesinin akıldan çıkmayacak, sakin, hırıltılı sesi duyulmuştu:

"Bu yaptığınız nedir sizin, çocuklar?"

İki saat sonra Alla, Varvara Stepanovna'nın geniş karyolasında yatıyordu. Annesi sarıp sarmalamıştı, okşamış sevmişti onu, onun için gözyaşı dökmüştü. Her şeyi anlatmıştı annesine Alla. Sonra rahatlamıştı. Çocuksu üzüntüleri olan küçük bir kız gibi görüyordu kendini şimdi.

Rimma sessizce, ağzını açmadan yatak odasında dö-

nüp durmuş, ortalığı toplamış, annesine çay yapmış, akşam yemeğini ayağına getirip, yemesi için ısrar etmiş, odanın düzenli olması için gereken her şeyi yapmıştı. Sonra, yağ koymayı iki haftadır unuttukları lambayı yakmış, gürültü yapmadan soyunmuş, kız kardeşinin yanına uzanmıştı.

Varvara Stepanovna masada oturuyordu. Lambayı, lambanın, Bakire Meryem'i pek sönük aydınlatan cansız kırmızı alevini görüyordu. Başı içkinin etkisiyle hâlâ hafiften dönmekteydi. Kızlar çok geçmeden uyumuşlardı. Alla'nın ablak, bembeyaz yüzü sakindi. Rimma iyice sokulmuştu kız kardeşine, uykusunda arada derin soluk alıyor, ürperiyordu.

Gecenin saat biri gibi mumu yaktı Varvara Stepanovna, bir kâğıt alıp koydu önüne, kocasına bir mektup yazdı:

Sevgili Nikolay! Bugün Mirlits geldi, çok düzgün bir Yahudi adam. Yarın da, ev için para verecek olan adam gelecek. Sanırım, ne yapmam gerekiyorsa, onu yapacağım. Ne var ki, giderek bir huzursuzluk çöküyor içime. Çünkü kendime güvenemiyorum.

Biliyorum, senin de üzüldüğün şeyler, görevinle ilgili sıkıntıların var; bu konuyu sana açmamalıydım, ama evimizde durum hiç iyi değil, Nikolay. Çocuklar büyüdü, hayat bambaşka şeyler gerektiriyor, dersler, stenografi falan... Kızlar daha özgür olmak istiyorlar. Başlarında bir baba olmalı, sırasında bağırmalı onlara, benden bir şey olmuyor. Bazen, senin Kamçatka'ya gitmekle hiç iyi etmediğini düşündüğüm oluyor. Burada olsaydın Starokolennıy'a taşınırdık, orada kiralık güzel, aydınlık daireler varmış.

Rimma çok zayıfladı, hiç iyi değil. Bütün bir ay süthaneden kaymak aldık, kızlar biraz düzelmişlerdi, ama artık alamıyoruz. Karaciğerim arada bir kendini hatırlatıyor bana, bazen

hiç ağrımıyor. Daha sık yaz bana. Senin mektuplarından sonra tutuyorum kendimi, tütsülü balık yemiyorum, karaciğerim de rahat ediyor. Gelsen ne iyi olurdu, Nikolaycığım, ferahlardık... Kızların selamları var. Hasretle öpüyorum seni.

Senin Varvaracığın.

HALK KÜTÜPHANESİ

Buranın bir kitaplar krallığı olduğu ilk anda hissediliyordu. Kütüphane görevlileri kitaplara, hayatı yansıtan kitaplara dokundukça sanki kendileri de hayatın bir yansıması, gerçek insan oluveriyorlardı.

Vestiyerdeki hizmetlilerin bile esrarengiz bir sakinliği, gözlemci bir durgunluğu vardı. Ne serttiler ne de yumuşak, orta halliydiler...

Pazar günleri evlerinde belki boyalı ispirto içiyorlardı, ha bire karılarını dövüyorlardı, ama kütüphanede hayli sakindiler, göze batmıyorlardı, ağırbaşlı görünüyorlardı.

Aralarında bir de resim yapan hizmetli vardı. Bakışları her zaman tatlı, hüzünlüydü. İki haftada bir, şişman, siyah ceketli bir adamın paltosunu alırken alçak sesle şöyle derdi ona: "Resimlerimi Nikolay Sergeyeviç beğendiler, Konstantin Vasilyeviç de beğendiler, birinci aşamayı geçtim, ama nereye başvuracağımı bilemiyorum. Bu arada hiçbir şey de belli değil."

Şişko adam dinlerdi onu. Gazete muhabiriydi. Evliydi, yemek yemeyi çok sever, çok çalışırdı. Dinlenmek için iki haftada bir kütüphaneye uğrar, cinayet davalarının seyriyle ilgili haberleri okur, cinayetin işlendiği yerin planını bir kâğıda özenerek çizer, bu onu mutlu eder, evli olduğunu, yorgunluğunu böylece unuturdu.

Gazete muhabiri hizmetliyi ürkek bir suskunluk içinde dinler, böyle birine nasıl davranması gerektiğini düşünürdü. Giderken bir on kopeklik mi verseydi ona, ama bakarsın gücenirdi: Ne de olsa bir sanatçıydı çünkü; vermese, gene gücenebilirdi: Ne de olsa, bir hizmetliydi.

Okuma salonundaki hizmetliler statü olarak ondan biraz daha yüksektiler: Kütüphane memuru sayılırlardı. Kütüphane memurlarının bazıları "dikkat çekici"ydi. Bedensel birtakım eksiklikleri vardı: Birinin parmağı büküktü; birinin başı yana yatmış, öylece kalmıştı. Çok zayıftılar, üstleri başları dökülüyordu. Sanki dünyada hiç kimsenin bilmediği değişik bir düşünceye kapılmışlardı.

Ne güzel anlatırdı onları Gogol!

"Dikkat çekici" olmayan kütüphanecilerin ise tepeleri hafiften açılmaya başlamıştı. Gri ceketleri tertemizdi, bakışları ciddi, davranışları ağırbaşlı, acelesizdi. Ağızlarında bir şey olmasa da, sürekli bir şeyler çiğniyor gibi çenelerini oynatıyorlar, hep fısıldayarak konuşuyorlardı. Her an kitaplarla ilgileniyorlardı, şöyle doyasıya bir esnemeye zamanları olmuyordu.

Şimdi, savaş nedeniyle okur değişmişti. Daha az öğrenci geliyordu kütüphaneye. Son derece az... Kimi zaman, bir köşeye sinmiş bir öğrenci görüyordunuz. "Askerlik yapamaz" gençlerden biridir... Yaylı gözlük vardır gözünde ya da edebiyle horlamaktadır. Bunun yanında, devletçiler de vardı. Devletçi denenler, sarkık bıyıklı, bezgin, pörsümüş, yaşamaktan yorgun düşmüş, çevresine bakınıp duran insanlardı. Bir şeyler okur, bir şeyler düşünür, lambaların üzerindeki resimlere bakar, başlarını kitaba eğerlerdi. Üniversiteyi bitirmeleri, askere gitmeleri gerekir, oysa telaşa ne gerek vardır. Önlerinde daha çok zamanları vardır.

Eski bir öğrenci, yaralı subay olarak dönmüştür kütüphaneye. Sargısı siyahtır. Yarası iyileşecektir. Gençtir çünkü, yanaklarından sağlık fışkırmaktadır. Nevski Bul-

varı'nda biraz dolaşmış, öğlen yemeğini yemiştir. Artık sokak lambaları yanmıştır Nevski Bulvarı'nda. Borsanın akşam zafer yürüyüşü tamamlanmaktadır. Yeliseyev'de üzümler darının içine boşaltılmıştır. Birilerine konuk gitmek için vakit henüz erkendir. Subay eski anılarıyla kütüphaneye gidiyor, uzun bacaklarını oturduğu masanın altına uzatıyor, *Apollon*'u okumaya başlıyor. Canı sıkılmaktadır. Karşısında bir kız öğrenci oturmaktadır. Kız anatomi çalışmakta, defterine bir mide çizmektedir. Kalugalı olmalı bu kız: Ablak bir yüzü vardır, omuzları geniş, yanakları al aldır. İyi, uslu bir kıza benziyordur. Bir sevgilisi varsa, erkek için çok yerinde bir karardır bu, tam sevilecek bir kızdır çünkü.

Kızın hemen yanında resimli bir *tableau*[1] vardır. Rus İmparatorluğu'nun her halk kütüphanesindeki değişmez görünüm: Bir Yahudi uyumaktadır. Cılızdır. Saçları simsiyahtır. Yanakları çöküktür. Alnında şişler vardır. Ağzı yarı açıktır. Dalmış, uyuyordur. Nereli olduğu belli değildir. Oturma izni var mıdır o da belli değildir. Her gün kütüphaneye gelir, okur. Her gün uyur da. Yüzünde korkunç, hiç kaybolmayan bir bitkinlik, neredeyse çılgın bir ifade vardır. Tam bir kitap hastasıdır. Hiç iyi olmayacak değişik bir kitap çılgını Yahudi...

Kütüphanecilerin tezgâhının önünde sarı bluzlu, kalkık göğüslü bir kadın ilgiyle bir kitap okuyor. Kütüphanede beklenmedik biçimde yüksek sesle, rahat konuşan biridir kadın. Kitaplara, kitap diline büyük ilgisi vardır, düşüncelerini yanındakilerle heyecanla paylaşır. Kitap okumasının nedeni, evde sabun yapma tekniğini öğrenmek istemesidir. Yaklaşık kırk beş yaşlarındadır. Normal bir şey mi bu? Çoğu kimse bu soruyu sormaktadır.

1. (Fr.) Harita. (Ç.N.)

Kütüphanenin bir müdavimi daha vardır: Kalkık yakalı, çok bol üniformasıyla, geniş pantolonuyla, gıcır gıcır boyalı çizmeleriyle sıska bir albay. Ayakları küçüktü albayın. Bıyığı sigara külü renginde. Bıyığının bir çeşit koyu kül rengi olması kullandığı boyadandı. Ordudayken öylesine yeteneksizdi ki, tuğgeneral rütbesiyle emekli olabilmek için albaylıkta beklemesi gereken süreyi tamamlayamamıştı. Emekliliğinde de bahçıvanından, hizmetçisinden, torunundan sürekli nefret etmiştir. 73 yaşında alayının tarihini yazmayı koymuştu aklına.

Yazıyordu da. Önünde kilolarca belge vardı. Kütüphaneciler seviyorlardı onu. Pek kibarca selam veriyordu onlara. Evdekilerden nefret etmiyordu artık. Hizmetçisi çizmelerini zevkle, alabildiğine parlatıyordu.

Kütüphaneye gelenler arasında daha çok çeşitli insanlar vardı. Hepsini tek tek anlatmak kolay değil. Bir de pintinin, pisliğin teki geliyordu. Bale üzerine bilimsel, harika bir yazı yazmak kim, o kim?.. Yüzü, bir Alman yüzbaşısının acınası yüzü; bedeni, anlatmaya bile değmez, ufacık tefecik.

Elbette, sürüyle de "Malül Rus" ve "Hükümet Belleteni" memurları vardı. Okurken içine ateş düşen taşralı gençler de...

Akşam olmuştur. Okuma salonu loştur artık. Masalarda kıpırdamadan oturanlar vardır. Yorgunluk, merak, gelecek kaygısı...

Dışarıda, geniş pencerelerin öte yanında yumuşak bir kar savrularak yağmaktadır. Biraz ötede, Nevski Bulvarı'nda hayat kaynamaktadır. Uzaklarda, Karpatlar'da kan akıyor.

C'est la vie.[1]

1. (Fr.) Hayat böyledir (Ç.N.)

DOKUZ

Dokuz kişiydiler. Dokuzu da editörün kendisini kabul etmesini bekliyor. Önce gür sesli, parlak kravatlı genç giriyor odaya. Kendini tanıtıyor. Soyadı Sardarov, mesleği şarkı sözü yazarlığıdır. Şiirlerinin yayımlanmasını istemektedir. Eserine ünlü bir şairin yazdığı bir de önsöz eklemiştir. Gerekirse, bir sonsöz de ekletebilir.

Editör dinliyor onu. Düşünen, ağırbaşlı, görmüş geçirmiş bir insandır editör. Acele karar vermesinin hiç de gereği yoktur. Derginin son sayısı hazırdı çünkü. Sardarov'un yazdıklarına göz gezdiriyor:

> Bir ah çekiyor Frans–
> İosif. Viyana'dadır.–
> Ah, şimdi yok benim o
> sabrım...

Editör çok üzgün olduğunu falan söylüyor. Dergi için yabancı muhabirlerin yazıları gerekliymiş... Sardarov şöyle bir kabartıyor göğsünü, son derece şık bir tavırla ezilip büzülerek, gürültülü bir biçimde çıkıyor odadan.

İkinci olarak zayıf, çekingen, son derece güzel bir kız giriyor. Buraya üçüncü gelişidir. Şiirlerinin basılması

değildir istediği. Tek istediği (bunu çok istiyordu) yazmayı sürdürmesi gerekiyor mu, gerekmiyor mu, bunu öğrenmekti. Editör pek sevecen konuşuyor genç kızla. Onu bazen Nevski Bulvarı'nda uzun boylu bir gençle görmektedir. Genç adam kimi zaman büyük bir ağırbaşlılıkla beş on elma alırdı. Bu ağırbaşlılık tehlikeliydi. Genç kızın şiirlerinde açıkça görünüyor bu. Hayatın, İsa'ya uzak öyküsü vardı yazdığı şiirlerde.

Şöyle yazıyordu genç kız: "Bir beden mi istiyorsun sen, al senin olsun dostum, peki ruhun nerede bulacak hayali?"

Editör düşünüyor. Bedeni yakında alacaktı. Gidiş o gidişti. Gözlerin ne kadar umutsuz, güçsüz ve güzel. Ruhum hayali o kadar çabuk bulamayacak. Ama sen ne albenili bir kızsın...

Genç kız şiirlerinde "son derece ürkütücü bir çılgınlık"ı veya başka küçük hoş şeyleri, ayrıca, "sesler, sesler, beni sarhoş eden çevremdeki sesler, sonu gelmeyen sesler"i anlatıyordu...

Ağırbaşlı beyefendinin giriştiği işin başarıyla sonuçlanması sonucunda genç kızın şiir yazmayı bırakıp, ebeliğe başlayacağı belliydi.

Kızdan sonra editörün yanına edebiyatçı Lunev giriyor. Ufak tefek, asabi biridir Lunev. Olay oldukça karışıktır burada. Bir zamanlar editöre küfretmiştir bu edebiyatçı. Çabuk parlayan, o anda ne yapacağını bilemeyen biridir. Bir ailesi vardır, yeteneklidir, ama şanssızdır. Para kazanma telaşı içinde, kime küfredebileceğini, kime edemeyeceğini bilemez. Önce küfretmiştir birine, sonra yazdıklarını, kendisinin de anlayamadığı bir biçimde götürmüştür küfrettiği kişiye, sonra bunun aptalca bir şey olduğunu, hayatın çok zor olduğunu, şansının olmadığını, ah, hiç olmadığını anlamıştır. Bekleme odasında kalbi duracakmış gibi çarpıyordu. İçeride kendisine, "yazdıkla-

rı"nın hiç de fena olmadığı, ama *au fond*[1] bunun edebiyat olmadığı, bunun bir ... olduğu söylenmiştir. Lunev aşırı bir telaş içinde onaylamıştır bu söyleneni, beklenmedik bir biçimde mırıldanmıştır: "İyi bir insansınız siz, Aleksandr Stepanoviç, ne var ki, size gelmekle hiç iyi etmedim. Bütün bunlar farklı anlaşılabilir. Benim belirtmek istediğim de özellikle buydu işte, ama her şey çok daha derin, teşekkür ederim." Yüzü kıpkırmızı olmuştu Lunev'in, titreyen parmaklarıyla kâğıtlarını toplarken, pek sakin de, alaycı da olmadığını belli etmek istiyordu. Aslında ne istediğini kendi de bilmiyor...

Lunev'i, editörlüklerde çok sık rastlanan iki kişi izledi, ilki pembe yüzlü, neşeli, sarışın bir bayandı. Çevreye hoş kokular yayılıyordu ondan. Bakışı aydınlık, içtendi. Dokuz yaşında bir oğlu varmış. "Size bir şey söyleyeyim mi, günlerce durmadan yazıyor, önceleri ilgilenmiyorduk yazdıklarıyla, ama gören tanıdıklarımız hayran kalıyordu, kocama gelince, toprak ıslah işinde çalışıyor kocam, doğrusunu söylemek gerekirse iyi, akıllı biridir, ancak yeni edebiyatla hiç arası yoktur, ne Andreyev'i bilir, ne de Nadrodskaya'yı. Ama gene de, oğlumun yazdıklarına içtenlikle gülümsüyor. Yazdığı üç defteri getirdim size"...

İkinci kişi Bıhovski'ydi. Simferopol'den gelmişti. Sevimli, güler yüzlü biriydi. Edebiyatla uğraşmıyordu. Aslında, editöre bir iş için gelmemişti, onunla konuşacağı bir şey de yoktu. Derginin abonesiydi, öylesine, sohbet etmek, dergiyle ilgili düşüncelerini paylaşmak, bildiğiniz gibi, şu Petersburg'un havasını koklamak için gelmişti buraya. Kokluyordu da. Editör politikayla, anayasa ve demokrasi partisiyle ilgili bir şeyler geveliyor ona; Bı-

1. (Fr.) Aslında. (Ç.N.)

hovski rahatlıyor, ülkenin toplumsal yaşamında onun etkin bir yeri olduğunu düşünüyor.

Editörün en hüzünlü ziyaretçisi Korb'du. Bir Yahudi'dir Korb, gerçek bir "yurtsuz Yahudi".[1]

Litvanya'da doğmuştur. Güney illerinden birinde Yahudi katliamı sırasında yaralanmıştır. O günden beri çok ağrımaktadır Korb'un başı. Sonra Amerika'ya gitmiştir. Savaşta nedense, Anvers kentinde kalmıştır ve kırk dört yaşında yabancılar lejyonuna girmiştir. Mobej'de başından yaralanmıştır. Bu yüzden başı sürekli sallanmaktadır. Nasıl olduysa, Korb'u Rusya'ya, Petrograd'a yollamışlardır. Orada bir yerlerden yardım almış, Peski'de karanlık bir bodrum kiralamış, orada bir dram yazmıştır: "Israil Kralı." Korb'un başı çok ağrıyormuş, geceleri uyuyamıyormuş, bodrumda dolaşıp duruyor, düşünüyormuş. Şişko, hoşgörülü, tanesi dört kopekten puro içen ev sahibi önceleri kızıyormuş ona, ama Korb'un uysallığı, çalışkanlığı, durmadan yüzlerce sayfa yazması zamanla etkilemiş onu. Sevmiş Korb'u. Eski, solmuş bir Anvers işi redingotundan başka bir şey yokmuş üzerinde. Sakalını kesmiyormuş, gözlerinden yorgunluk ve bir şeylere fanatik bir tutku akıyormuş. Çok ağrıyormuş Korb'un başı, ama dram yazmayı sürdürüyormuş, ve şöyle başlıyormuş bu dram: "Çanı çal, İsa öldü!"

Korb'dan sonra üç kişi vardı. Biri, taşradan gelmiş, sakin, hiç acele etmeyen, sürekli düşünen, uzun süre koltuktan kalkmayan bir gençti. Sakin sakin, duvarlardaki tablolara, masanın oymalarına, yayınevinin çalışanlarının resimlerine bakıyordu... Neden mi buradaydı? Aslında bir amaçla gelmemiş buraya... Basında çalışıyordu... Hangi basında mı? Taşra basınında... İlgilendiği, bu der-

1. Anayurdu olmadığı için sürekli göç etmek zorunda kalan Yahudi. (Y.N.)

ginin kaç adet sattığı, fiyatının ne olduğu... Gence, şöyle bir açıklamada bulundular: "Bu tür sorulara asla cevap vermeyiz, yazdığınız bir şeyler varsa, buyrun verin, yoksa..." Taşralı genç, yazma konusuna gelince, hiç yazmadığı, bir mesleğinin de olmadığı cevabını vermişti. "Ama, sözgelimi, derginizde... editörlük yapabilirim."

"Editör" çıkıyor odadan, Smurski giriyor... O da önemli bir kişidir. Tversk ilinin Kaşin kasabasında tarım uzmanıdır. Sakin, çok güzel bir kasabadır Kaşin. Ama Smurski, Petersburg'a gelmiştir. Tarım uzmanı olarak birtakım yerlere başvurmuş, ayrıca bir yayınevine de yirmi yazı sunmuştur. Yirmi yazıdan ikisi kabul edilmiştir. Smurski de bu yüzden, edebiyatta şansı olduğuna inanmaya başlamıştır. Artık tarım uzmanı olarak bir yere başvurmuyordu. Şimdi elinde çantasıyla yayınevi yayınevi dolaşıyordu. Her gün çok çok yazıyordu. Ama az yerde basılıyordu yazıları.

Dokuzuncu ziyaretçi ise "dünyanın çevresini yayan dolaşmış, hayatın kralı ve konferansçı" Stepan Drako idi.

ODESSA

Çok güzel bir kenttir Odessa. Herkes bilir bunu. "Büyük fark" yerine orada "iki büyük fark" derler. Ayrıca, "oraya buraya" yerine de "oreye, bureye". Bence, Rus imparatorluğunun bu ilginç, en göz kamaştırıcı kenti için güzel çok şey söylenebilir. İnsanın çok rahat yaşayabileceği, aydınlık bir hayat sürülebileceği bir kent düşünün. Halkının yarısından fazlasını Yahudiler oluşturur. Yahudiler çok sıradan şeyleri çok iyi bilen insanlardır. Yalnız kalmamak için evlenirler, yıllarca bir arada yaşamak için severler, ev sahibi olmak, karılarına Karakulev ceketleri armağan etmek için para biriktirirler. Çocuklarını sevmek çok güzeldir, üstelik gerekli olduğu için çocuklarını severler. Valiler, yayınlanan genelgeler yoksul Yahudileri bu durumdan kurtarmak için çok uğraşırlar, ama onları bulundukları ortamdan çıkarmak hiç de kolay değildir. Çok eskilerden beri yerleşmiş bir düzenleri vardır. Onları bu düzenin dışına çıkaramazlar, ama onlardan çok şey öğrenirler. Odessa'yı çevreleyen rahat, aydınlık hava büyük ölçüde onların emeğiyle oluşmuştur.

Odessalılar Petersburglulardan farklıdırlar. Şöyle bir inanç yerleşmiştir: Odessalılar Petersburg'da ortama kolay uyum sağlarlar. Orada para kazanırlar. Çünkü esmerdirler. Yumuşak tenli sarışın kadınlar âşık olurlar onlara.

Ve ayrıca, Odessalılar Petersburg'da Kamennoostrovskaya Sokağı'nda yerleşmeye yatkındırlar. Bunun uydurma olduğunu söyleyenler vardır. Ama hayır efendim... Derinlerde yatan nedenleri vardır bunun. Doğrudan doğruya, bu esmerler yanlarında güneşi ve de inceliği getirirler oraya.

Bu sokağa biraz güneş, biraz orijinal ambalajında sardalye balığı getiren bu centilmenlerin dışında, öyle sanıyorum ki, (*qui sait*)[1] Güney Rusya'nın, Rus Odessası'nın, Rusya'da bizim için çok gerekli olan ulusal Maupassant'ın doğabileceği tek kent olan Odessa'nın üretken, cana can katan etkisini de hesaba katmak gerekir. Hatta ben bunda, gelecekte fırtınalar yaratacak küçük, küçücük işaretler görmekteyim. Odessalı şarkıcılar (İza Kremer'den[2] söz ediyorum) arasında büyük sesler yok, ama sevinerek görüyorum ki, (kâh hüzünlü, kâh duygulu) sanatsal bir ifade, heyecan, yumuşaklık, büyü, bir yaşama sevinci var bu seslerde. *Quand meme et malgre tout,*[3] güzel de, iğrenç de, olağanüstü de...

Utoçkin'i, *pur sang*[4] Odessalıyı, umursamaz ve ciddi, korkusuz ve derin düşünen, zarif ve uzun kollu, kusursuz ve kekeme Odessalı Utoçkin'i tanıdım ben.[5] Anlatılanlara bakılırsa, Novgorod ilinin oralarda bir yerde uçaktan bataklığa düştükten sonra kokain veya morfin öldürdü, bitirdi onu. Zavallı Utoçkin. Aklını yitirdi. Ama bana hâlâ öyle geliyor ki, en kısa zamanda Novgorod ili yürüyerek gelecek Odessa'ya.

1. (Fr.) Kim bilir? (Ç.N.)
2. Odessalı Yahudi halk şarkıcısı (1885-1956). (Ç.N.)
3. (Fr.) Her şeye ve her şeye karşın. (Ç.N.)
4. (Fr.) Safkan (Ç.N.)
5. 1911 yılında Moskova-Petersburg arasındaki ilk uçuşu gerçekleştiren pilot (1874-1916). (Ç.N.)

Her şeyden önce, bu kentte, sözgelimi, Maupassant gibi bir yeteneği yetiştirecek koşullar vardır. Yazın sahillerinde sporcu gençlerin adaleli, bronzlaşmış bedenleri, sporla ilgilenmeyen balıkçıların güçlü kuvvetli bedenleri güneşin altında pırıl pırıldır; yüzleri sivilceli, iyi niyetli, büyük hayalperestler, borsacılığı icat etmiş "toptancı tüccarlar"ın, şişman, göbekli, yağlı bedenleri uzanmıştır kumların üzerine.

Biraz ötede, uçsuz bucaksız denizden uzaklarda fabrikaların dumanı yükselmekte, Karl Marx her zamanki işini yapmaktadır.

Odessa'da çok yoksul, acılar çeken kalabalık, bir Yahudi topluluğu ile çok mutlu ve koyu gerici Yahudiler vardır.

Odessa'da büyüleyici de, sıkıcı da ilkbahar akşam eğlenceleri olur. Akasyaların hoş kokusu ile parlak, yusyuvarlak dolunay karanlık denizin üzerinde asılıdır.

Odessa akşamlarında, kadife karanlığıyla gökyüzünün altında, yan yana dizili esnaf yazlıklarının balkonlarında şişman, gülünesi burjuva, ayaklarında beyaz çoraplarıyla sedirlerine uzanırlar, tıka basa yedikleri akşam yemeğini sindirmeye çalışırlar... Pudralı, işsiz güçsüzlükten yağ bağlamış, kemerlerini acemice sıktıkça sıkmış karılarını çalıların arkasında heyecanlı doktorlar, avukatlar kucaklarlar...

Odessa'da "boş gezenin boş kalfaları" ailelerini geçindirmek amacıyla, kahvehanelerin önlerinde bir ruble kazanmak için dolaşır dururlar. Ama kazanamazlar. Öyle ya, "boş gezenin boş kalfası" birine para kazandırmanın ne gereği vardır?

Odessa'da bir liman vardır, limanda da Newcastel' den, Cardiff'den, Marsilya'dan, Port-said'den gelmiş gemiler; gemilerde zenciler, İngilizler, Fransızlar, Amerikalılar... Odessa aydınlanma günlerini de, karanlık günleri

de görmüştür. Şiirsel, mutlu günleri de, çok çaresiz karanlık günleri de.

En sonunda şöyle diyecektir okur: "Odessa'nın da öteki kentlerden bir farkı yoktur, pek abartmıyor musunuz?.."

Çok doğru, abartıyorum da, gerçekten, belki de kesinlikle öyle, ama *parole d'honneur,*[1] bir şey var bu kentte. Ve gerçek bir insan kulak veriyor bu sese, hayatın sıkıcı, tekdüze (doğrudur da bu) olduğunu söylüyor, ama gene de *quand meme et malgrė tout.*[2] Olağanüstü, olağanüstü ilginç bir kenttir Odessa.

Odessa'yla ilgili düşüncelerimden, şimdi daha derin düşüncelere geçiyorum. Gerçekten de, düşünecek olursak, insana neşe veren, ışıl ışıl bir güneşin Rus edebiyatında henüz anlatılmadığı sonucuna varmaz mıyız?

Turgenyev çiy çökmüş sabahların, huzurlu gecelerin şiirini söylemiştir. Dostoyevski'de ancak, koyu sisli, esrarlı bir Petersburg akşamında meyhaneye gitmekte olan Karamazov'un yürüdüğü bozuk, gri kaldırımları bulursunuz. Kül rengi yollar, koyu sis perdesi insanı boğar. Boğulan insan tuhaf, korkunç bir biçimde altüst olur. Sersemler, içinde tutkular kabarır, sağa sola koşuşturmaya başlar. Ukrayna'dan gelmiş Gogol'de de insanın içini ısıtan bereketli, parlak bir güneş gördünüz mü hiç? Bu çeşit tanımlamalar olsa bile, hepsi yalnızca olayların içindedirler. Oysa "Burun", "Palto", "Portre", "Bir Delinin Hatıra Defteri" birer olay değillerdir. Petersburg Poltova'yı yendi. Akakiy Akakiyeviç alçakgönüllülükle, ama müthiş bir baskıyla sildi Gritsko'yu, Peder Matvey de Taras'ın başladığı işi bitirdi. Rus edebiyatında güneşten ilk söz eden,

1. (Fr.) Onur sözü. (Ç.N.)

2. (Fr.) Gene de, her şeye karşın. (Ç.N.)

hem heyecanla, tutkuyla söz eden Gorki'dir. Ama özellikle heyecanlı, tutkulu söz etmesinin asıl nedeni de, bunun oralarda henüz tam anlamıyla gerçek olmamasıdır.

Gorki kendisinden sonra gelenlere önderlik edebilecek, zamanımızın en güçlü yazarıdır. Ama güneşin şairi, gerçeğin müjdecisi değildir: Tek bir şeyin şiiri söylenecekse, bilesiniz ki, o güneştir... Gorki'de güneş aşkı çok yücedir. Yalnızca büyük yeteneğiyle üstesinden gelebilir bu engelin.

Onun güneşi sevmesinin nedeni Rusya'da bir çürümüşlüğün, dolambaçlığın var olmasıdır. Çünkü Nijni'de, Pskov'da, Kazan'da insanlar cansızdır, hımbıldır, kâh anlayışsızdırlar, kâh hassas, kâh aşırı ölçüsüz, sersemliğe varacak derecede usandırıcı. Gorki biliyor, güneşi neden sevdiğini, onu neden sevmesi gerektiğini. Bunun bilincinde olmasında ise Gorki'nin genelde büyük, güçlü olmasının yanında, bir de önder olmasının nedeni yatmaktadır.

Sözgelimi Maupassant, belki hiçbir şey bilmiyordur Maupassant, belki de çok şey biliyordur. Güneşin kavurduğu bir yolda posta arabası gürültüyle yol almaktadır. Arabada şişman, açıkgöz delikanlı Polit ile gürbüz, kaba saba bir köylü kız vardır.[1] Orada ne yapmaktadırlar ve neden yapmaktadırlar. Onların işidir bu. Gökyüzü yakıcı sıcaktır, yer yakıcı sıcaktır. Polit de, kız da ter içinde kalıyorlar. Posta arabası gürültüyle ilerliyor yakıcı sıcak yolda. Hepsi bu kadar işte.

Son zamanlarda insanların nasıl yaşadıklarını, sevdiklerini, birbirlerini nasıl öldürdüklerini, ilçe idare heyetlerine birilerini Olonetskaya'da, Vologodskaya'da veya, tutalım, Arhangelsk ilinde nasıl seçtiklerini anlatıyorlar. Son derece ayrıntılarıyla yazıyorlar bunları, tıpkı

1. Maupassant'ın "Itiraf" öyküsüne gönderme yapılıyor. (Ç.N.)

Olonetskaya, Vologodskaya illerinde olduğu gibi noktası noktasına... Anlaşıldığı kadarıyla soğuk, sert bir hayat var orada. Eski bir hikâyedir bu. Ve çok geçmeden bu hikâyeyi okumaktan bıkacaktır insanlar. Şimdi bile bıkmış durumdalar. Şöyle düşünüyorum: Rus insanı güneye, güneş ve denize doğru iniyor. İniyor sözcüğü yanlış oldu. Yüzyıllardır inmektedir. Bitmek tükenmek bilmeyen bir sevdayla bozkırlara, hatta belki de "Ayasofya'nın haçına" uzanır Rusya'nın en büyük yolları.

Kanını tazelemek istiyor insanlar. Ruhları sıkılıyor. Öylesine uzun zamandır, öylesine boşuna beklenen edebiyatın mesihi oradan gelecek, denizin yıkadığı güneşli bozkırlardan.

İLHAM

Uyumak istiyordum, canım sıkkındı. Tam o sırada Mişka, yazdığı öyküyü bana okumak için geldi. "Kapıyı kilitle" dedi ve cebinden şarap şişesini çıkardı.

"Bu akşam benim akşamım. Öykümü bitirdim. Sanırım çok güzel oldu. İçelim, dostum."

Mişka'nın yüzü soluk ve terliydi. "Dünyada mutluluk diye bir şeyin olmadığını söyleyenler salaktır," dedi. "Mutluluk dediğin, ilhamdır. Dün bütün gece yazdım ve ortalığın ne zaman ağardığını anlayamadım. Sonra çıkıp dolaştım kentte. Sabah erken saatlerde harika oluyor kent: çiy, sessizlik, ve çok da az insan... Her şey berrak, gün yavaş yavaş canlanmakta. Mavi bir soğuk, hayal gibi, yumuşak... İçelim dostum... Eminim, hissediyorum, bu öykü 'benim hayatımda dönüm noktası' olacak."

Mişka kendine şarap koydu, içti. Parmakları titriyordu. Olağanüstü güzel elleri vardı: Zarif, beyaz, pürüzsüz. Parmakları uca doğru inceliyordu.

Sürdürüyordu konuşmayı: "Sana bir şey söyleyeyim mi, bu öyküyü bir yere vermek gerekiyor. Herkes kabul eder onu. Şimdi öyle iğrenç şeyler basıyorlar ki... Asıl önemli olan, bana arka çıkacak birinin olması. Söz verdiler. Suhotin her şeyi ayarlayacak..."

"Mişka," dedim, "yazdıklarını bir kez gözden geçir-

sen iyi olacak, hiç düzeltmiyorsun yazdıklarını..."

"Boş ver, sonra düzeltirim... Biliyor musun, evde dalga geçiyorlar benimle. *Rira bien, qui rira le dernier.*[1] Sana bir şey söyleyeyim mi, ben susuyorum, sesimi çıkarmıyorum. Bir yıl sonra görüşeceğim onlarla. Gelecekler bana..."

"Artık içme Mişka..."

"Sarhoş olmalıyım," diye karşılık verdi Mişka. "Dün gece de kırk sigara içtim..."

Defterini çıkardı. Çok kalın bir defterdi çıkardığı, çok. "Onu bana bırakmasını istesem nasıl olur acaba?" diye geçirdim içimden. Ama çıkık bir damarın olduğu soluk alnına, acınacak biçimde sarkan buruşuk kravatına bakınca şöyle dedim:

"Peki, Lev Nikolayeviç, bir de otobiyografi yazacaksın, unutma..."

Mişka gülümsedi.

"Hain," dedi, "benim ilişkilerimi hiç önemsemiyorsun."

Rahat bir yere oturdum. Mişka defterinin üzerine eğildi. Oda loş, sessizdi.

"Bu öykümde hayallerin sisiyle örtülü, yarı gölgeli, imalarla dolu yeni bir edebiyat eseri yaratmak istedim..." dedi Mişka. "Bu hayatın kabalığı tiksindiriyor beni, tiksindiriyor..."

"Önsözü bırak şimdi," dedim. "Okumaya başla..."

Başladı. Dikkatle dinliyordum. Ama kolay değildi bu. Öykünün yeteneksiz bir elden çıktığı belliydi. Yazıcı memurun teki bir balerine âşık oluyor, kadının penceresinin dibinde dolaşıp duruyordu. Sonra başka bir kente gidiyordu balerin. Yazıcı acılar içinde kıvranmaya başlıyordu, çünkü ihanete uğramış sayıyordu kendini.

Çok geçmeden dinlemeyi bırakmıştım. Öyküde

1. (Fr.) Son gülen iyi güler. (Ç.N.)

kullanılan sözcükler can sıkıcı, çok eski, rendelenmiş bir tahta gibi dümdüzdü. Yazıcının nasıl biri olduğu, balerinin nasıl bir kadın olduğu belli değildi. Hiçbir şey anlaşılamıyordu.

Mişa'nın yüzüne baktım. Gözlerinin içi ışıl ışıldı. Sönmüş sigara izmaritlerini parmaklarının arasında ezip duruyordu. Yüzünde bir anlam da, ışık da yoktu. İşe yaramaz bir ustanın sanki istemeye istemeye yonttuğu kalın, sarkık, kirli sarı burnu da, soluk pembe şiş dudakları da, hepsi yavaş yavaş, ağır ağır, önüne geçilmez sanatsal ve güven ve mutluluk dolu bir heyecanla dolmaktaydı.

Dayanılmaz derecede uzun bir süre okudu. Bitirince beceriksiz bir biçimde defterini sakladı, yüzüme baktı...

Tane tane konuşarak şöyle dedim:

"Bak Mişka, sana bir şey söyleyeyim mi, bu öyküyü yeni baştan bir kez daha düşünmen gerekiyor... Konu çok ilginç, ince yanları da var... Ama, anlayacağın, işlenişi... Şunu söyleyeyim sana, gözden geçirip düzeltmen gerekiyor onu..."

Mişka cevap verdi:

"Bu öykü üç yıldır kafamda. Elbette birtakım pürüzler vardır içinde. Ama özü..."

Söylediklerimden bir şeyleri anlamış gibi olmuştu. Dudakları titriyordu. Önüne eğilip çok uzun süre sigara içti.

O zaman şöyle dedim:

"Mişka, nefis bir öykü yazmışsın. Ancak, henüz tekniğin zayıf, ama *ça viendra*[1] Kahretsin, kafanın içi karmakarışık senin..."

Mişka dönüp bana baktı, gözleri çocuk gözlerinden farksızdı: Yumuşak, ışıl ışıl, mutlu...

1. (Fr.) O da gelecek. (Ç.N.)

"Sokağa çıkalım," dedi. "Hadi sokağa çıkalım, burada soluk alamıyorum..."

Sokaklar karanlık, ıssızdı.

Mişka kolumu var gücüyle sıkarak şöyle diyordu:

"Hissediyorum, sanat yeteneğim var benim. Babam, kendime bir iş bulmamı söylüyor. Susuyorum. Sonbaharda Petersburg'a gideceğim. Suhotin yardımcı olacak bana." Sustu Mişa, peş peşe iki sigara içtikten sonra, alçak sesle, "Bazen, bana acı veren bir ilham hissediyorum içimde," dedi. "O anda, yaptığım şeyi, gerektiği gibi yapmakta olduğumu biliyorum. Doğru dürüst uyuyamıyorum, kâbuslar görüyorum, içim daralıyor. Yatağın içinde üç saat dönüp duruyorum. Sabah kalkınca başımda korkunç bir ağrı oluyor, bir şey düşünemiyorum. Yalnızca geceleri, çevremde kimsecikler yokken, her yer sessiz, ruhumda fırtınalar kopuyorken yazabiliyorum. Dostoyevski de hep geceleri yazarmış, o arada bir semaver de çay içermiş. Ben de sigara içiyorum... İnantr mısın, odanın tavanında duman birikiyor..."

Mişka'nın evine yaklaşmıştık. Sokak fenerinin ışığında yüzünü gördüm. Coşkulu, zayıf, sarı, mutluydu yüzü.

Elimi var gücüyle sıkarak şöyle dedi:

"Kahretsin, savaşacağız, Petersburg'da herkes bir şeyler yapıyor, kurtarıyor kendini."

"Mişkacığım, dostum benim," dedim, "gene de çalışman gerekiyor."

"Saşkacığım, canım arkadaşım" dedi ve kendinden emin bir tavırla gülümsedi. "Kafam çalışıyor benim, Saşka, bunu biliyorum. Endişelenme, kafam çalışıyor benim, biliyorum bunu. Başarı kazandıktan sonra da yan gelip yatmam. Yarın uğra bana. Bir kez daha bakalım şu öyküye."

"Tamam, gelirim," dedim.

Ayrıldık. Eve doğru yürüdüm. İçimde bir hüzün vardı.

DOUDOU

O zamanlar N. hastanesinde hastabakıcıydım. Hastanemizin kurucusu General S. bir gün genç bir kız getirdi hastaneye, hemşire olarak hastanede görevlendirilmesini istedi. Kuşkusuz, hemen yerine getirildi isteği.

Yeni hemşiremizin adı *la petite Doudou*[1] idi. General'in kapatmasıydı ve de bir pavyonda dans ediyordu.

Sesi yumuşak, iç gıcıklayıcı, ahenkli, hoştu. Her dansözünki gibi değişik bir yürüyüşü vardı. Daha sonraları onu seyretmek için pavyona gitmeye başlamıştım. Çok güzel *tango acrobatique*[2] yapıyordu; şöyle denebilir: donuk, tutkulu, bakir.

Hastanede bütün erlerin üzerine titriyordu, hizmetçi gibi ilgileniyordu onlarla. Bir gün başhekim, koğuşları dolaşırken Doudou'yu çopur yüzlü, uyuşuk Dıba'nın önünde yere diz çökmüş, içdonunu yukarı çekmeye çalışırken gördüğünde, "Utanmıyor musun sen Dıba? Hiç değilse bir erkeğe çektirseydin donunu," demişti.

Doudou o anda sevecen, sakin yüzünü kaldırıp şöyle demişti başhekime:

1. (Fr.) Küçük Doudou. (Ç.N.)
2. (Fr.) Akrobatik tango. (Ç.N.)

"*Oh mon docteur*[1] içdonuyla hiç erkek görmedim mi sanki."

Hatırlıyorum, Noel'den üç gün önce Mösyö Drouot adında, uçağı düşürülmüş bir pilot getirmişlerdi hastaneye. İki bacağı da kötü biçimde parçalanmıştı. Güçlü kuvvetli, esmer bir Breton'du. Çok az konuşuyordu. Sert yanakları neredeyse bütünüyle mordu. Onun güçlü bedenine, kısa, kalın boynuna, paramparça, kötü durumda bacaklarına bakınca insanın içi parçalanıyordu.

Ayrı bir odaya yatırmışlardı onu. Doudou başucunda saatlerce oturuyordu. Alçak sesle, içtenlikle konuşuyorlardı. Drouot yaptığı uçuşları, hayatta yapayalnız olduğunu anlatıyordu ona: Yakınlarından kimse kalmamış, çok üzülüyormuş, canı sıkılıyormuş.

Doudou'ya tutulmuştu (apaçık belliydi bu), ama ona karşı nasıl davranması gerekiyorsa, öyle davranıyordu: Son derece kibar, tutkulu ve düşünceli. Doudou ise koridorda karşılaştığı Kirdotsova Hemşire'ye, kollarını göğsünün üzerine bastırarak, sakin bir şaşkınlık içinde, şöyle diyordu:

"*Il m'aime, ma soeur, il m'aime.*"[2]

Bir cuma akşamı nöbetçiydi Doudou, Drouot'un yanında oturuyordu. Ben bitişik odadaydım, görüyordum onları. Doudou yanına geldiğinde şöyle dedi Drouot:

"Doudou, *ma bien aimée.*"[3]

Başını eğdi, Doudou'nun göğsüne koydu, koyu mavi ipek bluzunu yavaş yavaş öpmeye başladı. Doudou kıpırdamadan duruyordu. Drouot'un parmakları titriyor, Doudou'nun bluzunun düğmelerini çekiştiriyordu.

"Ne istiyorsun?" diye sordu Doudou.

Drouot bir şeyler söyledi.

1. (Fr.) Ah, doktor. (Ç.N.)
2. (Fr.) Seviyor beni, hemşire, seviyor. (Ç.N)
3. (Fr.) Doudou, sevgilim. (Ç.N.)

Doudou dalgın, uzun uzun baktı Drouot'a, yakasının dantelini yavaşça açtı. Yumuşacık, bembeyaz göğsü ortaya çıktı. Drouot derinden çekti içini, ürperdi, Doudou'ya sarıldı. O anda duyduğu acıdan gözleri kapandı Doudou'nun. Öyleyken, gene de Drouot'a bunu yapmaması gerektiğini söylüyordu. Korsesinin önünü de açmıştı. Drout kendine çekti Doudou'yu, duyduğu acıdan sert bir hareket yaptı, inledi.

"Canınız yandı!" dedi Doudou. "Bu kadar yeter hadi. Yapmamalısınız..."

"Doudou," dedi pilot, "giderseniz ölürüm."

Pencereden geri çekildim. Ama Doudou'nun acıklı, bembeyaz olmuş yüzü gözümün önünden gitmiyordu. Drouot'un bir yerinin acımaması için nasıl çabaladığını görür gibi oluyor, pilotun tutku, acı dolu inleyişini duyuyordum.

Olay duyuldu. Doudou'yu hastaneden uzaklaştırdılar, düpedüz kovdular. Giderken ana kapının merdiven başında benimle vedalaşıyordu. İnci gibi yaşlar boşalıyordu gözlerinden. Ama bir yandan da, beni üzmemek için gülümsüyordu.

Açık renk eldivenli incecik elini uzattı bana.

"Hoşça kalın," dedi. "*Adieu, mon ami...*"[1] Bir an sustu, doğrudan gözlerimin içine bakarak ekledi: "*Il gèle, il meurt, il est seul, il me prie, dirai-je non.*"[2]

Üstü başı pis, çopur yüzlü, iğrenç Dıba o sırada topallayarak kapıya doğru gelmekteydi. Onu görünce, hep o titreyen, sakin sesiyle şöyle mırıldandı Doudou:

"İnanın, yemin ederim, isteseydi, Dıba için de aynı şeyi yapardım."

1. (Fr.) Hoşça kalın, dostum... (Ç.N.)

2. (Fr.) Titriyordu, ölüyor, yapayalnız, bir şey istedi benden, nasıl hayır diyebilirdim? (Ç.N.)

ŞABAT NAHAMU[1]

Sabah oldu, akşam oldu, sonunda beşinci gün geldi. Sabah oldu, akşam oldu, altıncı gün de oldu. Altıncı günün akşamı dua etmeli. Duadan sonra omuzluklu başlığı giyip kasabada dolaşmaya çıkmalı, akşam yemeğine de evde olmalı. Yahudi, evinde bir kadeh votka içer: Tanrı da, Talmud da ikinci kadehi içmeyi yasaklamamıştır ona. Balık dolmasıyla üzümlü kugel yer. Yemekten sonra neşesi yerine gelir. Karısına bir şeyler anlatır, sonra yatar, tek gözü kapalı, ağzı açık, uyur. O uyurken mutfakta Gapka'nın kulağına bir müzik sesi gelir. Sanki kasabanın kör kemancısı gelmiş, pencerenin dibinde keman çalmaktadır.

Her Yahudi'nin evinde aynı şeyler olur. Ancak, her Yahudi Gerşele değildir. Ünü bütün Ostropolya'ya, Berdiçeva'ya, Vilyuska'ya boşuna yayılmamıştır.

Altı cumadan ancak birini kutlayabilmiştir Gerşele. Geri kalan akşamlar evinde karanlıkta, soğukta oturmuştur. Çocuklar ağlamıştır. Karısı durmadan sitemler etmiştir ona. Karısının sitemleri yenilir yutulur cinsten değildir. Gerşele şiirlerle karşılık vermiştir karısının sitemlerine.

1. Yahudilikte, yaz mevsimine rastlayan Teşabeav yas gününden yılbaşına kadar geçen yedi teselli haftasının ilk şabatı. (Y.N.)

Anlattıklarına göre, günün birinde Gerşele bayrama hazırlıklı olmaya karar vermiş. Cuma için para kazanmak amacıyla çarşamba günü panayıra gitmişti. Nerede panayır varsa orada Leh tüccarlar olurdu. Leh tüccarların olduğu yerde de on Yahudi dönüp dururdu. On Yahudi'nin olduğu yerde de kopek bulamazsın, avucunu yalarsın. Herkes Gerşele'nin şakalarını dinlemişti, ama iş para vermeye gelince ortalarda kimsecikler kalmamıştı.

Gerşele, karnı nefesli çalgılar gibi bomboş, eve dönmüştü.

Karısı sordu ona:

"Ne kadar para kazandın?"

"Öbür dünyayı kazandım," dedi Gerşele. "Zengini de, fakiri de dua ettiler benim için."

Gerşele'nin karısının topu topu on parmağı vardı. Her seferinde birini büküyordu. Sesi dağ tepelerinde gök gürlemesi gibi gürlüyordu.

"Her kadının kocası, koca gibi koca. Benimkinin yapabildiği tek şey ise, karısının karnını boş sözlerle doyurmak. Dilerim, yeni yılda dili de, kolları da, bacakları da tutulur."

"Amin," diye karşılık verdi Gerşele.

"Her evin penceresinde ışık var. Sanki meşe kütüğü yakıyorlar içeride. Benim evimde ise yanan mumlar kibrit çöpü gibi incecik, üstelik öyle tütüyorlar ki, dumandan odada göz gözü görmüyor. Herkesin evinde beyaz ekmekler pişti, benim kocam ise yıkanmış saç örgüsü gibi ıpıslak odunlar getirdi bana..."

Gerşele, tek sözcükle olsun, cevap vermiyordu karısına. Zaten harıl harıl yanan ateşe odun atmanın ne gereği vardı? Birincisi buydu. Ayrıca, haklıyken, şirret bir kadına ne cevap verebilirdiniz? Bu da ikincisi.

Sonunda bağırmaktan yoruldu karısı. Gerşele gidip yatağına yattı, düşünmeye başladı.

Kendi kendine soruyordu:

"Haham Boruhl'a mı gitsem acaba?"

(Herkesin bildiği gibi, Haham Boruhl kara melankoli hastasıdır ve onun için Gerşele'nin sözlerinden iyi ilaç yoktur.)

"Haham Boruhl'a mı gitsem acaba? Onun hizmetçileri de eti kendilerine alırlar, bana kemikleri kalır. Yalan değil. Et kemikten iyidir, ama kemik de hiç yoktan iyi... Hadi bakalım, Haham Boruhl'a gidiyoruz."

Gerşele kalktı yataktan, atını eyerlemeye gitti. At pek kötü, hüzünlü baktı ona. Gözleri şöyle diyordu:

"Pekâlâ Gerşele, dün yulaf vermedin bana, ondan önceki gün de vermemiştin, bugün de hâlâ bir şey aldığım yok. Yarın da arpa vermeyecek olursan ne yapacağıma bir karar vermek zorunda kalacağım."

Gerşele atın bu dik dik bakışına dayanamadı, gözlerini önüne indirdi, atının yumuşak dudaklarını okşadı. Sonra içini öylesine gürültülü bir biçimde çekti ki, at durumu anladı. Ve kararını verdi Gerşele: "Haham Boruhl'a yürüyerek gideceğim."

Gerşele yola koyulduğunda güneş gökyüzünde oldukça yükselmişti. Kızgın yol ileriye doğru uzuyordu. Beyaz öküzler mis gibi kokan saman yüklü arabaları ağır ağır çekiyorlardı. Köylüler samanın üzerine oturmuş, uzun kamçılarını sallıyorlardı. Gökyüzü masmaviydi, kamçılar simsiyah.

Yolun bir bölümünü (beş verst) yürüdükten sonra bir ormana geldi Gerşele. Güneş batmıştı. Gökyüzünde küçük yangınlar başlamıştı. Çıplak ayaklı bir kız çocuğu inekleri otlaktan çıkarıyordu. Her ineğin altında süt dolu pembe memeleri sallanıyordu.

Ormanda serin hava, sakin bir karanlık karşıladı Gerşele'yi. Yeşil yapraklar birbirinin üzerine eğiliyor, yassı elleriyle birbirini okşuyor, yükseklerde aralarında

sessizce fısıldaşıyorlar, sonra hışırdayarak, titreyerek yerlerine dönüyorlardı.

Onların aralarında neler fısıldaştıklarını anlayamıyordu Gerşele. Midesinde, Pototski kontunun orkestrasından aşağı kalmayacak bir orkestra çalmaktaydı. Gerşele'nin önünde daha çok yolu vardı. Yanlardan hafif bir karanlık aceleyle geliyor, Gerşele'nin başının üstünde toplaşıyor, oradan yere dökülüyordu. Oldukları yerden kıpırdamayan fenerler yanmışlardı gökyüzünde. Toprak susuyordu.

Gerşele bir meyhaneye geldiğinde artık gece olmuştu. Meyhanenin küçük penceresinde ışık vardı. Sıcacık odada küçük pencerenin önünde meyhanenin sahibinin karısı Zelda oturmuş, perde dikiyordu. Karnı o kadar büyüktü ki, gören üçüz doğuracak diye düşünürdü. Gerşele kadının güzel, küçücük yüzüne, masmavi gözlerine baktı, selam verdi.

"Biraz dinlenebilir miyim evinizde, hanımefendi?" dedi.

"Elbette."

Gerşele girip oturdu. Burun delikleri demirci körüğü gibi açılıp kapanıyordu. Soba gürül gürül yanıyor, üzerinde büyük bir kazanda su, kar beyazı mantı tanelerini köpüklere boğarak kaynıyordu. Altın sarısı çorbada yağlı bir tavuk pişmekteydi. Fırından nefis üzümlü börek kokusu geliyordu.

Gerşele, doğurmak üzere olan bir kadın gibi iki büklüm olmuş, peykede oturuyordu. Bir dakika içinde, Kral Süleyman'ın karılarının sayısından çok, bir sürü plan kurmuştu kafasında.

Oda sessizdi. Su kaynıyor, tavuk altın rengi suda sallanıp duruyordu.

"Kocanız nerede?" diye sordu Gerşele.

"Kocam, Leh efendiye toprak kirası ödemeye gitti."

Kadın sustu. Çocuk gözleri faltaşı gibi açıldı. Birden şöyle dedi: "Ben de pencerenin önünde oturmuş, düşünüyorum. Bir şey sormak istiyorum size, Bay Yahudi. Sanırım, dünyada çok yer gezmişsiniz, hahamdan çok şey öğrenmişsinizdir, hayatımızla ilgili çok bilgi sahibisinizdir. Ben cahil bir kadınım. Söyler misiniz bana, Bay Yahudi, Şabat Nahamu'nun gelmesi yakın mıdır?"

"Vay canına," diye geçirdi içinden Gerşele. "Çok hoş bir soru. Her çeşit patates yetişir derler, Tanrı'nın bağında..."

"Bunu sormamın nedeni, kocam söz verdi bana, Şabat Nahamu gelince anacığımı ziyarete gideceğiz de... Şöyle dedi kocam: 'Sana yeni giysiler, yeni bir peruk alacağım, çocuğumuzun olması için birlikte Haham Motalemi'ye gidip yalvaracağız; Ama kız değil, erkek olması için. Yani Şabat Nahamu geldiği zaman... Sanırım, öteki dünyadan gelecek bir insan bu Şabat Nahamu. Öyle mi?"

"Yanılmadınız hanımefendi," dedi Gerşele. "Tanrı söyletti bunu size... Hem kızınız olacak, hem oğlunuz. Hanımefendi, Şabat Nahamu benim."

Perde düştü Zelda'nın elinden. Ayağa kalktı, kalkarken küçük başı kirişe çarpmıştı, uzun boyluydu çünkü Zelda ve şişmandı, yanakları al aldı, gençti. Göğüsleri tıka basa tahıl dolu, sert iki çuvalı andırıyordu. Masmavi gözlerini bebek gibi açıyordu.

Tekrar aynı şeyi söyledi Gerşele:

"Şabat Nahamu benim. İki aydır buradayım hanımefendi, insanlara yardım ediyorum. Gökten dünyaya yol çok uzun. Çizmelerim parçalandı. Akrabalarınızdan selamlar getirdim size."

Zelda heyecanla haykırdı:

"Teyzem Pesya'dan da, babacığımdan da, teyzem Golda'dan da ha? Tanıyor musunuz onları?"

"Tanımayan var mı ki onları?" dedi Gerşele. "Şu anda sizinle konuştuğum gibi konuşuyordum kendileriyle."

Zelda titreyen ellerini göbeğinin üzerine koyup sordu:

"Durumları nasıl orada?"

Gerşele pek kederli, "Çok kötü," diye mırıldandı. "Ölü dediğiniz insanın durumu nasıl olsun... Balolar falan vermiyorlar orada..."

Zelda'nın gözleri dolu dolu olmuştu. Gerşele sürdürdü konuşmasını:

"Orası çok soğuk. Hem soğuk, hem açlık da var. Melekler gibi yiyemiyorlar. Öteki dünyada hiç kimsenin meleklerden çok yemek hakkı yok. Karnını doyurması için meleğe ne gereklidir dersiniz? Bir yudum su içince karınları doyuyor. Orada bir kadehçik votkayı yüz yılda bir kez göremezsiniz..."

Zelda çok üzgündü.

"Zavallı babacığım..." diye mırıldandı.

"Melekler Noel'de birer parça çörek alırlar. Bir yufka bütün gün yeter onlara..."

Zelda titremeye başlamıştı.

"Zavallı Pesya Teyzeciğim..."

"Ben de aç geziyorum," dedi Gerşele başını yana büküp. Burnunun ucundan sakalına bir damla yaş düştü. "Evet, hiçbir şey söylemeye hakkım yok, ben de onlardan biriyim..."

Sözünün sonunu getirmedi Gerşele.

Zelda, şişko ayaklarını yere vura vura Gerşele'ye tabak tabak, tas tas, bardak bardak, şişe şişe bir şeyler getiriyordu. Gerşele'nin yiyişini görünce Zelda onun gerçekten de öteki dünyadan geldiğine inanmıştı.

Gerşele önce, bol yağda ince doğranmış soğanla pişmiş ciğeri bitirdi. Sonra bardak bardak, Leh beyi votkası içti (votkanın içinde portakal kabukları yüzüyordu). Sonra, tabağın kenarına yarım kutu kırmızı acırga döküp

(bu öyle bir acırgaydı ki, tepelerinde perçemleriyle, kaftanlarıyla beş Leh beyini ağlatırdı) nefis kokan balık çorbasına haşlanmış patates katarak balık yedi.

Gerşele balığı bitirdikten sonra tavuğun da hatırını kırmadı, içinde yağ parçacıklarının yüzdüğü sıcak çorbayı kaşıkladı. Erimiş yağ içinde yüzen Rus mantı taneleri, Gerşele'nin ağzına avcıdan kaçan tavşanlar gibi zıplıyorlardı. Böreğin başına gelenleri, bir yıldır börek görmemiş Gerşele'nin karşısına çıkan böreğin başına nelerin gelebileceği konusunda ise bir şey söylemeye gerek yok artık...

Gerşele'nin yemeğini bitirmesinden sonra Zelda, öteki dünyaya, babacığına, teyzeleri Golda ile Pesya'ya, Gerşele aracılığıyla göndermeye karar verdiği yemekleri hazırlamaya başladı. Babası için yeni bir talet[1], bir şişe vişne likörü, bir kavanoz ahududu reçeli, bir kese tütün koydu. Teyzesi Pesya için gri bir çift kalın çorap hazırladı. Teyzesi Golda'ya ise eski peruğunu, büyük tarağını ve dua kitabını gönderecekti. Ayrıca Gerşele'nin ayağına bir çift çizme, yanına kocaman bir somun ekmekle kızarmış birkaç dilim içyağı ve birkaç gümüş para verdi.

Gerşele'yi, ağır bir bohçayla yolcu ederken şöyle diyordu:

"Hepsine selamlarımı söyleyiniz, Bay Şabat Nahamu. Ya da biraz bekleyin, kocam şimdi gelir."

"Olmaz," dedi Gerşele. "Zamanım yok. Uğrayacağım daha çok yer var."

Karanlık ormanda ağaçlar, kuşlar uyuyorlardı, yeşil yapraklar da uyuyorlardı. Sürekli bizleri kollayan yıldızlar gökyüzünde soluklaşmış, uyukluyorlardı.

Bir verst sonra soluğu kesilen Gerşele durdu, sırtın-

1. Talet veya talit: Yahudi erkeklerin sabah dualarında, sünnet törenlerinde, düğünlerde vs. şal gibi örtündükleri püsküllü mavi beyaz örtü. (Y.N.)

dan bohçayı indirdi, üzerine oturup düşünmeye başladı. Kendi kendine konuşuyordu:

"Şunu unutmamalısın ki, Gerşele, dünyada salak insan çoktur. Meyhanenin sahibinin karısı salaktı. Bakarsın, kocası kafası çalışan biridir, yumrukları iri, gücü kuvveti yerindedir, üstelik bir de kamçısı vardır... Eve geldiğinde durumu anlayınca ormanda yakalarsa seni..."

Gerşele, kendini hiç zorlamadan buldu cevabı. Hemen bohçayı toprağa gömdü, yerini kolayca bulabilmesi için oraya bir işaret koydu.

Sonra ormanın öte yanına koştu, çırılçıplak soyundu, bir ağacın bedenine sarılıp beklemeye koyuldu. Uzun süre beklemesi gerekmedi. Gerşele alacakaranlıkta kamçı sesi, bir atın dudak şapırtısı, nal sesi duydu. Meyhanenin sahibiydi bu, karısını kandıran o Şabat Nahamu adlı adamı aramaya çıkmıştı.

Meyhaneci, bir ağaca sarılmış çıplak Gerşele'yi görünce atını durdurdu. Şeytan görmüş keşiş gibi aptallaşmıştı. Sert bir sesle sordu:

"Ne yapıyorsunuz siz burada?"

Gerşele pek üzgün karşılık verdi:

"Öteki dünyadan gelmiş bir insanım ben. Soydular beni. Götürüp Haham Boruhl'a vermem gereken çok önemli kâğıtları da aldılar..."

"Seni kimin soyduğunu biliyorum ben," diye gürledi meyhaneci. "Benim de bir hesabım var kendisiyle. Hangi tarafa gitti?"

Mahzun mahzun mırıldandı Gerşele:

"Hangi tarafa gittiğini bilemiyorum. İsterseniz, atınızı verin bana, hemen yakalarım onu. Siz burada bekleyin beni. Soyunun, gelip bu ağaca sarılın, ben gelene kadar sakın bırakmayın onu. Kutsal bir ağaçtır, bizim dünyamızın çok şeyi onda saklıdır..."

Bir insanın nasıl biri olduğunu anlaması için Gerşe-

le'nin, onun yüzüne şöyle bir bakması yeterliydi. İlk bakışta meyhanecinin de karısından farklı olmadığını anlamıştı.

Gerçekten de, soyundu meyhaneci, gidip ağacın yanında durdu. Gerşele arabaya bindi, dörtnala uzaklaştı. Toprağa gömdüğü eşyaları aldı, arabaya yükledi, ormanın dışına çıkardı.

Orada tekrar sırtladı bohçayı, atı serbest bırakıp, Haham Boruhl'un evine doğru yola koyuldu.

Artık sabah olmuştu. Kuşlar gözlerini kapayıp ötmeye başlamışlardı. Meyhanecinin atı, başı önünde, boş arabayı sahibinin olduğu yere doğru çekmeye başladı.

Meyhaneci, ağaca sıkıca sokulmuş, doğan güneşin altında onu bekliyordu. Üşümüştü meyhaneci, bedeninin ağırlığını bir, bir ayağının, bir öteki ayağının üzerine veriyordu.

ONUR MEYDANI'NDA

Alman bataryaları köyü ağır toplarla dövüyorlardı. Köylüler Paris'e doğru kaçıyorlardı. Sakatları, yürüyemeyenleri, gebeleri, koyunlarını, köpeklerini, eşyalarını yanlarında götürüyorlardı. Işıl ışıl, masmavi gökyüzü, kızgın hava yavaş yavaş kızarıyor, ağırlaşıyor, dumanla kaplanıyordu.

N... bölgesini bir piyade alayı savunuyordu. Büyük kayıp verilmişti. Alay karşı saldırıya hazırlanıyordu. Yüzbaşı Ratin siperleri dolaşıyordu. Güneş tam tepedeydi. Bitişik birlikten, birliğin bütün subaylarının öldüğünü bildirmişlerdi. Dört bölük düşmana karşı koymayı sürdürüyordu.

Ratin, siperlerin üç yüz metre ilerisinde birini gördü. Er Bidu ydu bu, küçük salak Bidu. Bir süre önce düşen bir merminin açtığı çukurun içine iki büklüm sinmişti. Er Bidu, kendilerini avutmak için pimpirik ihtiyarların köylerde, ahlakı bozuk çocukların da genel helalarda yaptığı şeyi yapıyordu. Orasını anlatmayacağız.

"Önünü kapa Bidu!" diye bağırdı yüzbaşı iğrenerek. "Neden oraya girdin?"

"Ben... bunu söyleyemem size... Korkuyorum, yüzbaşım!.."

"Burada kendine bir karı buldun ha, seni domuz

yavrusu! Karşımda, korktuğunu söyleyebiliyorsun bana, öyle mi, Bidu? Alay atağa kalkmışken arkadaşlarını yalnız bıraktın demek! *Bien, mon cochon* [1]"

"Yemin ederim size, yüzbaşım!.. Bir şey yapmadım... Bidu," dedim kendi kendime, "aklını başına topla... Cesaretlenmek için bir şişe ispirto içtim. *Je ne peux pas, capitaine.*[2] Korkuyorum, yüzbaşım!.."

Küçük salak Bidu başını dizlerinin üzerine koyup, ellerinin arasına aldı, ağlamaya başladı. Sonra yüzbaşıya baktı; yarı kapalı küçük, domuz gözlerinde ürkek, hafif bir umut belirdi.

Ratin çok öfkeliydi. Savaşta iki kardeşini kaybetmişti, kendi ensesindeki yara da henüz geçmemişti. Erin üzerine en galiz küfürler yağmur gibi dökülüyordu. İnsana nabzının şakaklarında attığını hissettiren, sonra da bir insanın bir başka insanı öldürmesine neden olabilecek o iğrenç, anlamsız sözcükler birbirini kovalıyordu.

Bidu duyduğu küfürlere karşılık, yuvarlak, kabarık sarı saçlı, kalın, budala köylü başını sessizce iki yana sallıyordu. Bir türlü ayağa kalkmıyordu. Sonunda çukurun başına geldi yüzbaşı, çok alçak bir sesle fısıldadı:

"Ayağa kalk Bidu, yoksa tependen aşağı ıslatacağım seni."

Dediğini de yaptı. Yüzbaşı Ratin'in yaptığı kötü bir şakaydı. Pis kokan sıvı yukarıdan aşağı dökülmeye başlamıştı erin yüzüne. Bir budalaydı Bidu, köylü bir budala, ama bu aşağılanmaya dayanamadı. İnsan çığlığına benzemeyen uzun bir çığlık attı. Bu acı, yapayalnız, uzun çığlık dalga dalga yayıldı sürülmüş tarlalarda. Er yerinden fırladı, elini kolunu sallayarak tarlalarda Alman si-

1. (Fr.) Çok güzel, domuz yavrum benim. (Ç.N.)
2. (Fr.) Bir daha yapmayacağım, yüzbaşım. (Ç.N.)

perlerine doğru koşmaya başladı. O anda bir düşman mermisi saplandı göğsüne. Ratin de tabancasından çıkan iki mermiyle bitirdi işini. Erin cesedini bile almadılar oradan. Düşman tarafların tam ortasında öylece bıraktılar onu.

Selestin Bidu, yirmi bir yaşında Normandiyalı genç köylü, Fransa'nın kanla yıkanmış tarlalarında böyle öldü.

Burada anlattıklarım gerçektir. Yüzbaşı Gaston Vidal *Figures et enacdotes de la Grand Guerre*[1] kitabında böyle yazar. Bu olaya tanık olmuş. Yüzbaşı Vidal da Fransa'yı savunanlar arasındaydı.

1. (Fr.) Büyük Savaş'ın Tipleri ve Fıkraları. (Ç.N.)

ASKER KAÇAĞI

Yüzbaşı Gemier mükemmel bir insandı, üstelik bir filozoftu da. Savaş meydanında kararsızlık nedir bilmezdi, günlük yaşamında karşılaştığı küçük suçları bağışlamayı bilirdi. Küçük suçları bağışlamak az şey değildir bir insan için. Fransa'yı yürekten severdi. Bu yüzden de Fransa'nın düşmanlarına, onun kadim yurdunu küçük düşürenlere duyduğu nefret, yaşama hırsı gibi sönmeyen, acımasız bir ateşti içinde.

Başka ne söyleyebiliriz Gemier ile ilgili? Karısını severdi, çocuklarını iyi birer yurttaş olarak yetiştirmişti, kitapsever, vatansever bir Fransız'dı, Parisliydi, güzel şeyleri severdi.

Pespembe bir ilkbahar sabahı Yüzbaşı Gemier'ye Fransız ve düşman hatları arasında silahsız bir erin yakalandığını rapor ettiler. Bunun bir firar girişimi olduğu açıktı. Er kesinlikle suçluydu. Tutuklamışlardı onu.

"Sen miydin bunu yapan, Beauge?

"Evet, komutanım, bendim," dedi Er, selam vererek.

"Şöyle bir hava almak için havanın aydınlanmış olmasından mı yararlanmak istedin?"

Sessizlik.

"*C'est bien,*[1] yalnız bırakın bizi."

Öteki erler çıktılar. Gėmier odanın kapısını kilitledi. Er yirmi yaşındaydı.

"Seni nasıl bir cezanın beklediğini biliyor musun? *Voyons.*[2] Anlat bakalım?"

Boji hiçbir şeyi saklamadan anlattı. Savaşmaktan yoruldugunu söyledi.

"Savaşmaktan çok yoruldum, *mon capitaine!*[3] Top seslerinden altı gecedir uyuyamıyorum..."

Savaştan nefret ediyordu er Beaugė. Vatanına ihanet etmeye, teslim olmaya gidiyordu.

Sözün kısası, bu küçük Beaugė hiç beklenmedik biçimde pek güzel konuşmaya başlamıştı. Henüz yirmi yaşında olduğunu söylüyordu. *Mon Dieu, c'est naturel*[4] yirmi yaşında hata yapabilirdi insan. Bir annesi, bir nişanlısı, *des bons amia*[5] vardı. Koca bir ömür vardı önünde... Yüzbaşının karşısında yirmi yaşında bir genç duruyordu, Fransa'ya karşı işlediği suçu bağışlatmaya çalışıyordu.

"Yüzbaşım," dedi. "Bir alçak olarak kurşuna dizildiğimi öğrenince ne diyecek annem?"

Er, yüzbaşının ayaklarına kapanmıştı.

"Beni yumuşatmaya çalışma, Beaugė," dedi yüzbaşı. "Erler görmüşler ne yaptığını. Senin gibi beş er görmüş seni, ayrıca bölükte de duymayan kalmamış. *C'est la defaite. Cela jamais.*[6] Öleceksin Beaugė, ama yüz karandan kurtaracağım seni. Belediye başkanlığında kimsenin haberi olmayacak senin bu yaptığından. Annene savaş

1. Pekâlâ. (Ç.N.)
2. Göreceğiz. (Ç.N.)
3. Yüzbaşım. (Ç.N.)
4. Tanrım, gerçekten. (Ç.N.)
5. Yakın arkadaşları. (Ç.N.)
6. Bir suç bu. Evet, asla. (Ç.N.)

meydanında öldüğün söylenecek. Hadi yürü bakalım..."

Er komutanın arkası sıra yürüdü. Ormana vardıklarında durdu yüzbaşı, tabancasını çıkarıp Beauge'ye uzattı.

"İşte sana mahkemeden kurtulmanın yolu. Kendine ateş et, Beaugė! Beş dakika sonra geleceğim. Her şeyin bitmiş olmasını istiyorum.

Gemier uzaklaştı. Ormanın sessizliğini bozan bir silah sesi duyulmadı. Subay geri geldi. Beauge iki büklüm çömelmiş, onu bekliyordu.

"Yapamadım, yüzbaşım," dedi. "Gücüm yetmedi..."

Gene uzun uzun annesinden, nişanlısından, arkadaşlarından, önündeki bir ömürden... söz etmeye başladı.

"Sana beş dakika daha veriyorum Beauge! Boşuna meşgul etme beni."

Yüzbaşı beş dakika sonra döndüğünde er yere yüzükoyun uzanmış, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Tabancanın tetiğindeki parmağı hafiften titriyordu.

Subay yerden kaldırdı eri, gözlerinin içine bakarak sakin, müşfik bir sesle şöyle dedi:

"Beaugė, yavrum, belki de bunun nasıl yapıldığını bilmiyorsundur, ha?"

Hiç acele etmeden tabancayı gencin nemli elinden aldı, üç adım geri çekildi ve başına ateş etti.

Bu olay Gaston Vidal'in kitabında anlatılır. Gerçekten de, erin adı Beauge'ymiş. Ama yüzbaşıya benim verdiğim adın gerçek olup olmadığını kesin bilmiyorum. Vidal'in öyküsünde, büyük bir saygıyla, Firmin Gemier diye birinden söz ediliyor. Bu saygının onun hakkı olduğunu düşündüm. Kuşkusuz, yüzbaşının adı Gėmier'ydi. Vidal daha sonra yüzbaşının gerçek bir vatansever, iyi bir asker, iyi bir baba, küçük suçları bağışlayabilen bir insan olduğunu söylüyor. Bir insan için küçük suçları bağışlamak az şey de değildir.

BABA MARESCOT'NUN AİLESİ

Birliğimiz düşmandan geri alınan bir köyde konuşlanmıştı. Picard'ın küçük, çok güzel, mütevazı bir yerleşim yeriydi burası. Bizim bölüğe mezarlık düşmüştü. Çevremizde kırık haçlar, kendini bilmez birilerinin balyozla parçaladığı heykelcikler, mezar taşları vardı. Çürümüş bedenler top mermilerinin parçaladığı tabutlardan dışarı taşmıştı. Tam sana göre bir manzara, Michelangelo!

Gizemli şeyler askerlere göre değildir. Kafatası tarlası bir çeşit siperlere dönüşmüştü. Üstelik savaştaydık. Hâlâ yaşıyorduk da. Bu soğuk yerin nüfusunu artırmak vardıysa kaderimizde, ister istemez, önce bu çürümekte olan ihtiyarları makineli tüfeklerimizin önünde dans ettirirdik.

Bir düşman top mermisi mezar taşlarından birini yerinden sökmüştü. Besbelli, bana bir sığınak sunmak için yapmıştı bunu. Hemen o çukura girdim, *que voulez vous, on loge ou on peut.*[1]

Aydınlık bir ilkbahar sabahıydı. Mezardaki ölülerin üzerine uzanmış, yemyeşil otlara bakarak Hamlet'i düşünüyordum. Hamlet, zavallı prens iyi bir filozoftu. Ka-

1. (Fr.) Ne yapalım, insan bulabildiği yere yerleşir. (Y.N.)

fatasları insan gibi konuşuyorlardı onunla. Bu sanat, günümüzde Fransız ordusunda bir teğmenin işine çok yarardı.

Onbaşı seslendi bana:

"Teğmenim, bir sivil sizinle görüşmek istiyor."

Bu cehennemde sivilin de ne işi vardı?

Adam yanıma geldi. Üstü başı dökük biriydi. Pazar günü setresi vardı üzerinde. Çamur içinde setresi. Cılız omzunda yarısı boş bir çuval asılıydı. Besbelli, donmuş patates vardı içinde. Yaşlı adam her hareket ettiğinde birtakım çıtırtılar oluyordu torbanın içinde.

"*Eh bien*[1] konu nedir?"

Sivil yerlere kadar eğilerek mırıldandı:

"Gördüğünüz gibi, Mösyö Marescot, efendim. Buraya gelmemin nedeni..."

"Evet?"

"Teğmenim, Madam Marescot'yu ve bütün ailemi gömmek istiyordum da!"

"Ne dediniz?"

İhtiyar, şapkasını renksiz alnının üzerinde hafifçe kaldırdı.

"Gördüğünüz gibi, ben baba Marescot'yum," diyor. "Belki duymuşsunuzdur, Bay Teğmen!"

Baba Marescot mu? Bu adı duymuştum. Elbette duymuştum. Olay şöyleydi: Üç gün önce, birliğimiz köye girmeye hazırlanırken köy halkına köyü boşaltmaları emri verilmişti. Çoğunluk köyden ayrılmıştı, ama kalanlar da vardı. Kalanlar bodrumlara sığınmışlardı. Bombardıman herkesi korkutmuştu. Herkes umutsuzdu. Çok ölü vardı. Çöken bir bodrumda bütün bir aile toprak altında kalmıştı. İşte, gerçek bir Fransız soyadı olan

1. (Fr.) Pekâlâ. (Ç.N.)

bu Marescot oradan aklımda kalmıştı. Aile dört kişiydi: Baba, anne ve iki kız çocuğu. Yalnızca baba kurtulmuştu.

"Zavallı dostum, nasıl kurtuldunuz siz, Marescot? Çok kötü bir durum. Neden girdiniz o berbat bodruma?"

Onbaşı sözümü kesti:

"Gene atışa başlıyorlar galiba, teğmenim..."

Bunu bekliyordum zaten. Almanlar siperlerimizdeki hareketlenmeyi fark etmişlerdi. Önce sağ kanadımıza ateş etmeye başlamışlar, atışı sonra daha sola kaydırmışlardı. Baba Marescot'yu yakasından tuttuğum gibi aşağı çekmiştim. Benim yaman erlerim korunaklı yerlere sinmiş, kıpırdamadan bekliyorlardı. Burnunu çıkaran yoktu.

Pazar setresi giymiş ihtiyar, yüzü bembeyaz, olduğu yere büzülmüş kalmıştı. Bir-iki santim ötemizde küçük bir kedi miyavlayıp duruyordu.

"İstediğiniz nedir sizin, babacığım, açık açık söyleyin. Buranın durumunu görüyorsunuz."

"*Mon lieutenant*[1], her şeyi anlattım size, ailemi gömmek istiyorum."

"Güzel, söylerim, gider getirirler cesetleri."

"Cesetler yanımda, teğmenim!"

"Nasıl, yani?"

Omzundaki çuvalı gösterdi. Çuvalın içinde, baba Marescot'nun ailesinden kalan küçük parçalar vardı.

Duyduğum dehşetten titredi bedenim.

"Tamam, ihtiyar, söylerim, gömerler onları."

İhtiyar, son derece saçma bir şey söyleyen birinin yüzüne bakar gibi şaşkın şaşkın baktı yüzüme.

"Şu iğrenç gürültü diner dinmez güzel bir mezar ka-

1. (Fr.) Teğmenim. (Ç.N.)

zarız onlara," diye devam ettim. "Gereken her şey yapılacak, *pere Marescot*,[1] içiniz rahat olsun ..."

"Ama benim ailemin özel mezarı var."

"Çok güzel, gösterin orayı bize."

"Ama, ama..."

"Nedir?"

"*Mon lieutenant*, deminden beri içinde oturuyoruz."

1. (Fr.) Baba Marescot. (Ç.N.)

QUAKER[1]

"Öldürme!" diye emredilmiştir. Quaker Stone da bunun için askere otomobil sürücüsü olarak yazdırmıştı kendini. Böylece, Tanrı'nın yasak ettiği en korkunç suçu, insan öldürme suçunu işlemeden vatanına hizmet etmiş oluyordu. Eğitimi ve zenginliği başka bir görevde olmasını gerektiriyordu; ancak, vicdanının kölesi olarak, böylesine masum bir görevi de, kaba gördüğü insanları da uysallıkla kabullenmeyi yeğlemişti.

Nasıl biri miydi Stone? Değneğin tepesinde çıplak bir alın. Tanrı ona bedeni yalnızca bu dünyanın acılarının üzerinde düşünceleri yüceltmek için vermişti. Her hareketi, ruhun madde üzerindeki üstünlüğünden başka bir şey değildi. Durum ne denli kötü olursa olsun, otomobilinin direksiyonunda, kürsüden vaiz veren din adamının soğukluğunu bir an kaybetmiyordu. Stone'un güldüğünü gören olmamıştı.

Görevi olmadığı bir sabah, Tanrı'nın yarattığı doğa karşısında saygıyla eğilmek için dolaşmaya çıkmak istemişti. Koltuğunun altında kocaman bir İncil, ilkbaharın neden olduğu su birikintilerinin üzerinden uzun bacakla-

1. (İng.) Quaker, *to quake* (silkinmek, titremek, sarsılmak) sözcüğünden. XVI. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmış dinsel bir topluluğun üyesi. (Ç.N.)

rıyla aşarak yürüyordu. Masmavi gökyüzünün altında, otların arasında serçelerin cıvıltıları... her şey içini sevinçle dolduruyordu.

Yere oturdu Stone, Incil'ini açtı, ama o sırada, biraz ileride, yolun kıyısında, sıskalıktan kaburgaları dışarı fırlamış başıboş bir at gördü. O anda görev duygusu yükseltti sesini içinde. Ülkesinde hayvanları koruma derneğinin üyesiydi Stone. Atın yanına gitti, hayvanın yumuşak dudaklarını okşadı ve dolaşmaya çıktığını unutup atı tavlaya doğru götürdü.

Yolda, muhafazalı Incil'ini elinden bırakmadan, yalaktan su içirdi ata.

Tavlaya, soyadı Bekker olan bir genç bakıyordu. Bu gencin yaptıkları uzun zamandır Stone'un haklı olarak canını sıkmaktaydı: Bu delikanlı, birliğin her konuşlandığı yerde tesellisiz genç kızlar bırakıyordu.

"Sizi gidip binbaşıya anlatabilirim, ama bu seferlik için benim sözümün yeterli olacağını umuyorum," dedi Quaker delikanlıya. "Size getirdiğim, ilgilenmek zorunda olduğunuz bu hasta, kötü durumdaki at sizinkinden çok daha iyi bir kaderi hak etmiştir."

Ve dönüp, arkasında yükselen kahkahalara aldırmadan ölçülü, mağrur adımlarla uzaklaştı. Delikanlının öne çıkık, dört köşe çenesi onun yola gelmez bir ısrarcı olduğunun kesin deliliydi.

Aradan birkaç gün geçti. At hâlâ başıboş dolaşıyordu. Bu kez Stone sert bir tavırla konuştu Bekker'e:

"Şeytan suratlı herif, (bu kez böyle ağır konuşmuştu) yüce güç belki, ruhumuzu bile mahvetmemizi bağışlayabilir, ama sizin zavallı, masum bir ata bu yaptığınızı asla bağışlamayacaktır. Bir bakın şu hayvancağıza, aşağılık herif! Huzursuz huzursuz dolaşıyor ortalarda. Ona çok kötü, bir suçluya davranıldığı gibi davrandığınızdan kuşkum yok. Bir kez daha söylüyorum size, günahkâr

evlat: Aceleniz varsa, doğru bildiğiniz yolda cehennemin dibine kadar gidin, ama bu ata iyi davranın, yoksa benden çekeceğiniz var!"

O günden sonra Stone bu zavallı dörtayaklıyla ilgilenmeyi kendine kutsal bir görev edindi. Ufak tefek günahlar işlemiş insanları pek önemsemezdi; ama hayvanlara karşı olağanüstü bir şefkat beslerdi. Yorucu işi, Tanrı' nın ona verdiği görevleri aksatmasına engel olmuyordu.

Atın Bekker'in çivili çizmelerinden uygun uzaklıkta olup olmadığına bakmak için, geceleri sık sık otomobilinden çıkıyor, –geceleri koltuğa kıvrılıp onun içinde uyuyordu çünkü–, oraya gidiyordu. İyi havalarda kendi biniyordu sevgili atına ve lagar beygir onun sıska, upuzun bedenini keyifli bir tırısla yeşil çayırlara doğru götürüyordu. Stone, soluk sarı yüzüyle, sıkıca kısık dudaklarıyla, Rosinante'de çiçeklerin, işlenmiş tarlaların ortasında korkan komik, hüzünlü, ölümsüz şövalyeyi hatırlıyordu.

Stone'un çabası sonuç vermişti. Ne var ki, sürekli gözaltında bulundurulduğunu hisseden Bekker gene de suçüstü yakalanmadan kaçamak yapmayı becerebiliyordu. Atla yalnızken aşağılık ruhunun öfkesini kusuyordu hayvancağıza. Sesini pek yükseltmeden konuşan Quaker'den inanılmaz derecede korkuyordu. Bu korkusu yüzünden nefret ediyordu Stone'dan. Bunun için küçük görüyordu kendini. Kendi gözünde bir değeri olduğunu düşünebilmesi için, Stone'un koruması altındaki ata kötü davranmak, onu aşağılamaktan başka bir olanağı yoktu. Kimi insanın böyle iğrenç bir gurur duygusu vardır. Bekker, zavallı atla birlikte ahıra kapanıyor, hayvancağızın sarkık, kıllı dudaklarına kızgın iğneler batırıyor, sırtını iğneli kırbaçla kırbaçlıyor, gözlerine tuz serpiyordu. Çektiği acılarla bitkin düşen, tuzdan gözleri görmez olan hayvan sonunda rahat bırakılınca sarhoş gibi yalpalaya-

rak ürkek ürkek kendi bölümüne gidiyor; delikanlı da kendini yüzükoyun yere atıyor, öcünü almış olmanın hazzıyla kahkahalar atmaya başlıyordu.

Cephede bir değişiklik yapılmıştı. Stone'un bağlı olduğu tümen daha tehlikeli bir bölgeye aktarılmıştı. İnancı insan öldürmesine izin vermese de, kendisinin ölmesine izin veriyordu. Almanlar Isère'e saldırmışlardı. Stone yaralıları taşıyordu. Çeşitli ülkelerden insanlar yanında durmadan ölüyorlardı. Tertemiz giyimli, dolgun yüzlü, yaşlı generaller gözlerinde sahra dürbünleri, tepelerin üzerinde duruyor, çevreyi gözden geçiriyorlardı. Top atışı aralıksız sürüyordu. Topraktan çürümüş et kokusu yükseliyor, parçalanmış bedenler üzerinde dolaşıyordu güneş.

Stone atını unutmuştu. Bir hafta sonra vicdanı tekrar sızlamaya başladı. Bir fırsatını bulup eski yerine gitti. Atı delik tahtalarla çevrili karanlık bir ambarda buldu. Hayvancağız bitkin durumdaydı, ayakta zor duruyordu, gözlerinde bulanık bir perde vardı. Eski sadık dostunu görünce hafiften kişnedi at, çenesini onun eline koydu.

"Bunda benim bir suçum yok," dedi Bekker küstah bir tavırla. "Yulaf vermiyorlar bize."

"Pekâlâ," dedi Stone. "Ben yulaf getireceğim sana."

Başını kaldırıp, tavandaki deliklerden görünen gökyüzüne baktı ve çıktı.

Birkaç saat sonra gördüm onu. Yolun tehlikeli olup olmadığını sordum. Kafası her zaman olduğundan daha bir meşgul gibiydi. Son günlerin kanlı çarpışmalarından çok etkilendiği belliydi. Yas tutuyor gibi bir havası vardı. Boğuk bir sesle karşılık verdi:

"Buraya kadar gelmek zor olmadı, ama yolun sonunda bir tatsızlıkla karşılaşılabilir." Birden ekledi: "Yem merkezine gittim, yulaf bulmam gerekiyor."

Ertesi sabah, yaralı aramaya çıkarılan erler onu direksiyonun başında ölü buldular. Mermi tam başına gelmişti. Araç bir hendekteydi.

Quaker Stone, bir ata olan sevgisinden ötürü böyle öldü işte.

İSA'NIN GÜNAHI

Arina girişte, merdivenin hemen yanındaki odada kalıyordu, Seryoga ise arka merdivenin altındaki odada, kapıcı yardımcısı olarak. Aralarında uygunsuz bir şey geçmişti. Hurma Pazarı[1] gününde Seryoga'dan ikiz çocuk doğurmuştu Arina. Su akar, yıldızlar parlar, köylü delikanlının erkeklik damarı tekrar kabarır. Arina bir kez daha ilginç duruma girer. Altıncı ayındaydı Arina, bu aylarda kadınlar yatakta sağa sola dönüp dururlar. Seryoga'nın askere gitme zamanı da gelmiştir, gel de çık işin içinden bakalım... Arina tutup şöyle dedi Seryoga'ya:

"Seryogacığım, benim seni beklemem akıl kârı değil. Dört yıl birbirimizden ayrı kalacağız. Ben dört yılda yavaş yavaş, üç çocuk daha doğururum. Hizmetçiysen, eteğini kaldırmak zorundasın. Gelen ağam, giden paşam, isterse Yahudi olsun, isterse başka biri. Askerden sonra geldiğinde dölyatağım yorgun olacak, hırpalanmış bir kadın bulacaksın, yaklaşır mısın bana?"

Seryoga başını salladı.

"Gerçekten de, öyle."

"Şimdi isteyenler var beni: Götürü işler yapan Trofi-

1. İsa'nın Kudüs'e gelişinin kutlandığı, Paskalya'dan önceki pazar günü. (Ç.N.)

moviç istiyor, ama çok kaba bir adam. Ayrıca, Aziz Nikola Kilisesi'nin bakıcısı ihtiyar İsay Abramoviç var. Güçsüz kuvvetsiz bir adamcağız. Zaten, ne yalan söyleyeyim, senin gücün iyice bitirdi beni... Bugünden sonra üç ay dinleneceğim, sonra çocuğu bakımevine verip biriyle evleneceğim."

Seryoga bunu duyunca kemerini çıkardı, Arina'yı kolundan tutup çekti, kayışını karnına indirecek oldu.

"Karnıma dokunmasan iyi edersin," dedi Arina, "senin çocuğun var orada çünkü, başkasının değil..."

O arada çok şey oldu. Erkeğin gözyaşı aktı, kadının kanı aktı, ama olan olmuştu bir kere. O zaman kadın gidip İsa'ya başvurdu, şöyle dedi:

"Böyle iken böyle, İsa efendi... Ben Tverskaya Caddesi'ndeki Madrid ve Louvre Oteli'nde çalışan bir kadınım. Otelde hizmetçi olarak çalışan kadın sık sık kaldırmak zorundadır eteğini... Gelen ağam, giden paşam. İster Yahudi olsun, isterse başka biri. Bu dünyada kapıcı yardımcısı, Seryoga diye bir kulun var. Geçen yıl Hurma Pazarı gününde ikiz çocuk doğurdum ona..."

Ve İsa'ya her şeyi olduğu gibi anlattı.

O zaman kurtarıcı İsa sordu kadına:

"Peki, ya Seryoga askere gitmeyecek olursa?"

"Sanırım, polis şefi alır, zorla götürür onu..."

İsa başını önüne eğdi.

"Polis şefi mi dedin? Bunu hiç düşünmemiştim... Bak ne diyeceğim, sana temiz bir hayat sağlarsam nasıl olur?.."

"Dört yıl boyunca mı?" diye sordu kadın. "Seni dinleyecek olursak kadınların karnı hiç şişmez, her zaman öyle söylersin sen zaten, peki o zaman nasıl yavrulayacağız? Öyle bir şey söyle ki, içim rahatlasın..."

O anda İsa'nın yüzü kıpkırmızı oldu, kadın en hassas konuya parmak basmıştı, ama gene de bir şey söyle-

medi, sustu. Kulağının arkasını göremezdi insan, Isa da çok iyi bilirdi bunu.

O zaman şöyle buyurdu İsa:

"Beni dinle, Tanrı kulu, büyük günahkâr kadın Arina, bir erkek meleğim göklerde boş boş dolaşıp duruyor. Adı Alfred. İyice dağıttı kendini, sürekli yakınıyor: 'Tanrım, daha yirmi yaşında, hayat dolu bir gençken melek yaptın beni...' Tanrısını seven kadın, gel, dört yıl kocalık etmesi için şu melek Alfred'i vereyim sana. Hem bana dua edersin, hem seni korur, hem yüceltir. Ama çocuğun olmaz ondan, bir kaz yavrusu bile doğuramazsın, çünkü işi gücü eğlenmektir, ciddiyet diye bir şey arama onda..."

"Benim istediğim de bu zaten, erkeklerin ciddiyeti sıkar beni," dedi Arina.

"Evet, Tanrı'nın çocuğu Arina, iyi gelecek sana bu. Şarkı gibi, sıkıntısızca dualar edeceksin. Amin."

Böylece karar verdiler. Alfred yeryüzüne indirilecekti... Çelimsiz, kibar bir delikanlıydı. Mavi omuzcuklarının arkasında iki kanadını, gökyüzünde güvercinlerin süzülürken yaptıkları gibi, pembe ışıklar saçarak hafiften çırpıyordu. Kucakladı onu Arina. Sevincinden ağlıyordu.

"Alfredciğim, tek tesellim benim, canım..."

Ancak, İsa Arina'ya, yatarken meleğin bir çeşit kapı menteşesine takılı kanatlarını çıkarmasını, temiz bir çarşafa sarmasını buyurmuştu. Çünkü genç soluklardan yapılmış oldukları için yatakta dönerken kırılabilirlerdi...

Tanrı bu birlikteliği son bir kez daha kutsadı; bunun için başrahip korosu yüksek sesle ilahiler okudu, çeşitli yiyecekler yendi, daha neler neler oldu... sonra Arina Alfred'le kucaklaştı, birlikte, ipek merdivenden aşağı, yeryüzüne indiler. Petrov pazarına gittiler, kadının Alfred'e bir şeyler alması gerekiyordu, (çünkü yalnızca çorapları noksan değildi ayağında, anasından doğduğu

gibi üryandı), cilalı yarım çizmeler, ekoseli kumaş pantolonlar, bir avcı kazağı, koyu bir kadife ceket aldı.

"Geri kalanını da evde bulacağız, canım..."

Arina o gün izin aldı, odalara temizliğe çıkmadı. Seryoga olay çıkarmak için kapıya geldi. Arina onun karşısına bile çıkmadı, kapının arkasından şöyle dedi:

"Sergey Nifaniç, şu anda ayaklarımı yıkıyorum ve rica ederim, olay çıkarmadan git buradan..."

Seryoga bir şey söylemeden çekip gitti. Meleğin gücünü göstermeye başladığının işaretiydi bu.

Arina akşam yemeği için tüccar masalarından aşağı kalmayan bir masa hazırladı. Gururuna çok düşkündü. Yarım sürahi votka, özel bir şarap, Tuna'dan patates kızartmalı ringa balığı, semaver... Alfred, bu dünya nimetlerinden tadınca fena oldu. Arina hemen kanatlarını menteşelerinden çıkarıp sardı, Alfred'i yatağa taşıdı.

Kuştüyü döşeğinde, eski püskü, çok günahlar işlenmiş yatağında şimdi kar beyazı bir harika yatıyordu. Göksel bir ışık yayılıyordu ondan, ay ışığının kırmızı sütunları karmakarışık, dolaşıyorlardı odanın içinde, ışıltılı ayaklarının üzerinde gidip geliyorlardı. Arina ağlıyordu, neşeliydi, şarkı söylüyor, dua ediyordu. "Bu berbat dünyada duyulmamış, görülmemiş bir şans vurdu sana Arina. Kutsanmış bir kadınsın sen!"

Yarım sürahi votkanın hepsini içmişlerdi. İçki etkisini göstermişti. Uyuduklarında Arina, Seryoga'nın altı aylık bebeği olan şiş, kızgın karnıyla abandı Alfred'in üzerine. Bir melekle yatmak yetmiyordu ona, bitişik duvara kimsenin tükürmemesi de, duvarın öte yanında kimsenin horlamaması, burnundan solumaması da yetmiyordu. Yetmiyordu bütün bunlar bu tutkulu, azgın kadına; kızgın, şiş karnını daha da kızdırmak istiyordu. Ve Tanrı'nın meleğinin üzerine abandı, sarhoşluğunun, tutkusunun etkisiyle, bir haftalık çocuk gibi, onu da soluksuz

bıraktı, öldürdü meleği, çarşafa sarılı kanatlarını aldı, soluk gözyaşları döktü.

Sabah oldu, ortalık aydınlandı, ağaçlar toprağa doğru eğildi, uzak kuzey ormanlarında her çam ağacı bir papaz oldu, her çam ağacı diz çöktü.

Kadın tekrar efendinin huzuruna çıktı. Omuzları geniş, gücü kuvveti yerindeydi, kırmızı kollarında genç bir ceset vardı.

"Bak, Tanrım..."

İsa'nın yumuşak kalbi dayanamadı, kadını lanetledi:

"Dünyada olan her kötülük senin başına da gelecek, Arina..."

Duyulur duyulmaz bir fısıltıyla karşılık verdi Arina:

"Ne oluyor Rabbim, bu ağır bedenim benim eserim mi, votkayı ben mi çektim imbikten, bu kimsesiz aptal kadın ruhumu ben mi yarattım?.."

İsa haykırdı:

"Seninle ilgilenmek istemiyorum artık. Bir meleğimi öldürdün, iğrenç kadın..."

Ve berbat bir rüzgâr Arina'yı yeryüzüne, Tverskaya Caddesi'ndeki temizlikçilik yaptığı Madrid ve Louvre Oteli'ne attı. Orada işler karışıktı. Seryoga askere gitmeye hazırlanıyordu. Polis şefi Trofimoviç Kolomna'dan döndüğünde, onun sağlıklı ve al yanaklı olduğunu görünce şöyle bir şeyler söyledi:

"Ah sen be şişko..."

Bu şişkoyla ilgili bir şeyler duyan ihtiyar İsay Abramoviç de şöyle dedi:

"Olanlardan sonra seninle evlenemem, ama eskiden olduğu gibi, gene yatabiliriz..."

Yatacaksa, ancak kara toprağa yatabilecekken, ihtiyarın aklı işte böyle şeylerdeydi. Herkes zincirlerini boşaltmış gibiydi: Mutfaklarda çalışan çocuklar, tüccarlar, Rus olmayanlar... Adam dediğin eğlence ister.

Öykü burada bitiyor.

Doğum zamanı geldiğinde, üç aylık süre dolmuştu çünkü, Arina arka avluya geçti, kocaman karnını ipeksi gökyüzüne doğru kaldırıp anlamsız şeyler söyledi:

"Karnımı görüyorsun işte Tanrım. Davul gibi oldu. Ne olduğunu anlayabilmiş de değilim. Aynı şeyin bir daha olmasını istemiyorum Tanrım..."

Karşılığında İsa gözyaşlarıyla ıslattı Arina'yı ve önünde yere diz çöktü.

"Affet beni Arinacık, affet bu suçlu Tanrı'yı, ne yaptım sana böyle..."

"Seni affetmeyeceğim İsa," dedi ona Arina, "af yok sana, asla..."

İMPARATORİÇENİN YANINDA BİR AKŞAM

Cebimde somonbalığı havyarı ile bir funt ekmek. Başımı sokabileceğim bir yer yok. Aniçkin Köprüsü'nde Klod'un atlarının[1] yanında dikiliyorum. Akşam, Marskaya'dan doğru kabararak geliyor. Nevski Bulvarı'nda, pamuklara sarılı portakal rengi ışıklar dolaşmakta. Bir köşe bulmalıyım kendime. Açlık, beceriksiz bir çocuğun keman telini gıcırdattığı gibi gıcırdatıyor içimi. Burjuvanın boşalttığı evleri düşünüyorum. Aniçkin sarayı olanca sadeliğiyle duruyor karşımda. İşte sana bir köşe.

Ana kapıdan fark edilmeden içeri sızmak hiç de zor olmadı. Saray bomboş. Bitişik odada bir fare sakin sakin tırmalıyor bir yerleri. İşte, dul kalmış imparatoriçe Mariya Fyodorovna'nın[2] odasındayım. Odanın orta yerinde ayakta duran yaşlı bir Alman kulaklarına pamuk tıkamakla meşgul. Çıkmaya hazırlanıyor. Şans dudaklarımdan öpüyor. Tanıyorum Alman'ı. Bir zamanlar, kimliğini kaybetmiş, ücret almadan duyurusunu yayınlamıştım. Alman tüm dürüstlüğüyle, hantallığıyla bağlıydı bana. Konuşuyoruz, benim burada, kütüphanede Lunaçars-

1. Petersburg'un en ünlü köprülerinden biri. Köprüde heykeltıraş Klon'un eseri at heykelleri vardır. (Ç.N.)

2. Çar III. Aleksandr'ın eşi (1847-1928). (Ç.N.)

ki'yi[1] beklememe karar veriyoruz. Çünkü, anlarsınız ya, Lunaçarski'yle görüşmem gerekmektedir.

Duvar saatinin pek melodik tiktakları Alman'ı alıp götürdü. Yalnızım. Kristal küreler üzerime yukarıdan ipeksi sarı bir ışık döküyor. Buharlı ısıtıcıların borularından anlatılamaz bir sıcaklık geliyor. Derin kanepeler üşümüş bedenimi huzur dolu bir dinlenmeye çağırıyor.

Ortamı şöyle bir gözden geçirmem sonuç veriyor. Şöminenin önünde patatesli börek, bir tencere, bir tutam çay ve şeker görüyorum. İşte, ispirto ocağı da mavi dilini gösterdi. Bu akşam insan gibi bir akşam yemeği yedim. Uzun zaman önce cilalanmış oymalı Çin masasına ince bir peçete serdim. Bayat tayın ekmeğin her parçasını, kesme yüzeyinde mercan yıldızların oynaştığı bardaktaki bol şekerli çaya banarak yedim. Koltuk, yumuşak elleriyle böğürlerimi okşuyordu. Pencerelerin ötesinde ise, ayaz soğukta donmuş, ölmüş Petersburg, kabarık kristal gibi kar altındaydı.

Işık, sıcak duvarlarda limon rengi sütunlar oluşturuyor, kitapların üzerinde dolaşıyor, onlar da ona altın mavisi bir ışımayla karşılık veriyorlardı.

Sararmış sayfaları nefis kokan kitaplar beni alıp eski Danimarka'ya götürdü. Bundan yıllarca önce Danimarkalılar bu kitapları, küçük, huzurlu ülkesinden ayrılıp acımasız Rusya'ya gelen genç prensese armağan etmişlerdi. Sarayda onun eğitimiyle görevli kadınlar, Kopenhaglı dostları –saraylı danışmanların kızları, eğitmenleri–, lise öğretmenleri, babası kral ve arkasından gözyaşı dökmüş annesi kraliçe... hepsi ismini ve kim olduğunu yazıp –artık solmuş mürekkeple– imzalamıştı bu kitapları. Raflar, işlemeli altın yaldızlı ciltleri kararmış küçük,

1. Anatoli Vasilyeviç Lunaçarski (1875-1933) Rus yazar ve siyasetçi. (Y.N.)

kalın kitaplarla boydan boya doluydu: Yer yer mürekkep dökülmüş, ürkek lekelerle, İsa'ya elle acemice yazılmış yakarışlarla dolu çocuklar için İnciller; Lamartine'in, Chénier'nin[1] –içlerinde kurumuş, tozlu çiçeklerle– maroken ciltli kitaplar... Çiçeklerin bu incelmiş, unutulmuşluğu yaşamış, bilinmedik bir ülkenin hatırasını taşıyan yapraklarını alıyorum elime, olağanüstü günler geliyor gözlerimin önüne: Kralın bahçesini çevreleyen alçak duvarlar, kısa kesilmiş otların üzerindeki çiy, kanalların uykulu zümrütleri, elinde çikolatalarla uzun boylu kral, saray kilisesinin huzur dolu çan sesi ve belki de aşk, bir genç kız aşkı, ağır mobilyalı salonlarda kısacık bir fısıltı... Her yere burnunu sokan, hilekâr, içinde hükmetmek tutkusu bir an dinmeyen, coşkulu, ufak tefek bir kadın, bir Alman'ın[2] ezdiği acımasız, ama duygulu bir anne, değiştirilmiş muhafız birliği neferleri arasında... İmparatoriçe Mariya Fyodorovna sessiz, uzun ömrünün defterini açıyor önümde.

Bu acıklı, dokunaklı yaşamöyküsünden, kanlı kafaların hayallerinden ancak gecenin geç saatinde kopabildim. Aşırı süslü, kahverengi tavandan kristal küreler gene sakin, tozlu ışıklarını döküyorlar üzerime. Mavi halının üzerinde, yırtık potinlerimin yanında küçük su birikintileri gümüş rengi donup kalmış. Beynim yorulmuştu, bu sessizliğin heyecanıyla uykuya daldım.

Gece, koridorların mat parlak parkelerinde çıkışa doğru gidiyordum. III. Aleksandr'ın, geniş pencereleriyle Nevski Bulvarı'na bakan yüksek tavanlı odası... Mihail

1. André Marie Chénier: Ünlü Fransız şair, gazeteci, siyasetçisi. 1762'de İstanbul'da doğdu. (Babası diplomattı.) 1794'te giyotinle idam edildi. (Ç.N.)

2. Mariya Fyodorovna'nın gelini İmparatoriçe Aleksandra, Çar II. Nikolay'ın karısı (1872-1918). (Ç.N.)

Aleksandroviç'in,[1] jimnastikle ilgilenen bilge subayın, duvarları açık renk, soluk pembe işlemeli kumaş kaplı odası, alçak şöminelerin üzerinde safça yapılmış, on yedinci yüzyılın gereksiz kabalığını taşıyan porselen ufak tefek şeyler.

Son kapıcı da uyuyuncaya kadar bir sütunun arkasında bekledim. O da buruşuk, ama eskiden kalma alışkanlığıyla güzelce tıraş edilmiş yanaklarını sarkıttı, fenerin zayıf ışığı öne eğdiği geniş alnını altın sarısı ışıttı.

Gecenin saat birinde sokaktaydım. Nevski Bulvarı uykusuz kamına kabul etti beni. Uyumak için Nikolayevski istasyonuna gidiyordum. Bu kentten kaçanlar, evsiz barksız bir şairin Petersburg'da geceyi geçirebileceği yerlerin olduğunu da öğrensinler.

1. Çar II. Nikolay'ın kardeşi (1878-1918). (Ç.N.)

ÇİNLİ

Felaket bir gece. Berbat kokan bir rüzgâr. Ölünün parmakları Petersburg'un donmuş borularını yokluyor. Koyu kırmızı eczaneler köşe başlarında ayazda donuyorlar. Eczacının taralı başı yana düştü. Soğuk eczaneyi menekşe rengi kalbine aldı. Ve eczanenin kalbi öldü.

Kimsecikler yok Nevski Bulvarı'nda. Mürekkep kabarcıkları parçalanıyor gökyüzünde. Gecenin saat ikisi. Son. Acımasız bir gece. Bir kızla bir erkek, Cafe Bristol'ün parmaklığına oturmuşlar. Kemikleri çıkmış iki sırt. Çıplak bir çalıda üşümüş iki karga.

"Şeytanın etkisinde kalıp, ölen imparatoru izliyorsanız, halk kitlelerini de yanınıza alın, ana katilleri... Ama şaka ediyorsun... Onlar Letonyalılara güveniyorlar, oysa Letonyalılar Moğol'dur, Glafira!.."

Bunu söyleyenin yüzünün iki yanında, eskicinin iki yanında asılı duran torbalar gibi yanaklar vardır. Soluk gözbebeklerinde yaralı kediler dolaşmaktadır...

"İsa hatırına yalvarıyorum size, Aristarh Terentyeviç, Nadejdinskaya'ya gidin. Yanımda bir erkek varken kim tanışmak ister benimle?

Deri ceketli bir Çinli geçiyor oradan. Başının üzerinde siyah bir ekmek tutuyor. Mavi tırnağıyla bir işaret koyuyor kabuğuna. Bir funt. Glafira iki parmağını kaldı-

rıyor. İki funt. Ara sokakların kemikleşmiş karnında binlerce testere inliyor. Bir yıldız parlıyor katı karanlıkta.

Çinli duruyor, sıkılı dişlerinin arasından mırıldanıyor:

"Çok pis birisin sen, ne dersin?"

"Tertemizim ben, arkadaşım..."

"Bir funt."

Nadejdinskaya'da Aristarh'ın gözbebekleri parlıyor. Kız hırıltılı bir sesle şöyle diyor:

"Bak dostum, vaftiz babam yanımda... Duvarın dibinde uyumasına izin verir misin?.."

Çinli yavaşça eğiyor başını. "Oh, Doğu'nun bilge kibri!.."

Kız deri ceketin ıslak omzuna sokulup umursamaz, şöyle diyor:

"Aristarh Terentyeviç, bir tanıdığım evine kadar sizin kendisiyle gelmenizi rica ediyor..."

Erkek heyecanlıdır.

Kız omuzlarını oynatarak fısıldıyor:

"Nedenler gereği, direktiflere bağlı olmayarak, iş dışında... Geçmişte bazı şeyler vardı. Özellikle. Sizinle tanıştığıma sevindim, Şeremetev."

Otelde Çin votkası verdiler onlara ve para almadılar.

Gece geç vakit Çinli karyoladan indi, karanlıkta yürüdü.

Glafira ayaklarını sallayarak, "Nereye?" diye sordu.

Sırtı terlemişti.

Çinli, lavabonun yanında döşemeye uzanmış, horlayan Aristarh'ın yanına gitti. Yaşlı adamın omzuna dokundu ve bakışıyla Glafira'yı işaret etti.

Yattığı yerden mırıldandı Aristarh:

"Hemen niçin karyolaya koştun Vasyuk?"

"Defol, it," dedi Glafira, "öldürdü beni senin o Çinlin."

Aristarh fısıldadı telaşla:

"Söz dinlemez o, Vasyuk, sen ne dersen de, dinlemez."

"Biz dostuz," dedi Çinli. "Olsun varsın. Ee, sonra..."

Kız, yaşlı adamı yanına yerleştirirken fısıldadı:

"Yaşlısınız siz, Aristarh Terentyeviç, ne düşünüyorsunuz?"

Nokta.

KÖYLÜ BİR KADININ ÖYKÜSÜ

Köylü bir kadın vardı. Adı Kseniya'ydı. Göğüsleri iriydi, omuzları yuvarlak, gözleri mavi. İşte böyle bir kadındı Kseniya. Sizinle benim olsaydı!..

Kocası savaşta vurulup ölmüştü. Kocasız, üç yıl varlıklı beylerin evinde çalışmıştı Kseniya. Beyin ailesi günde üç kez yeni pişmiş sıcak yemek istiyordu. Ocakta hiç odun yakmıyorlardı, hep kömür. Kömürün sıcaklığı dayanılmaz oluyordu, mutfağın köşelerinde bile alevden güller tütüyordu.

Kseniya üç yıl boyunca yemek pişirdi beyin evinde. Erkeklere karşı da son derece namuslu duruyordu. Öyle ama, bir pudluk göğüslerini nereye saklayacaktı? Hadi bunu yapın bakalım!..

Dördüncü yıl doktora gitti Kseniya, şöyle dedi:

"Başımda bir tuhaflık var: Bazen ateş gibi yanıyor, bazen başımı kaldıracak gücüm olmuyor..."

Ama doktor şu cevabı verdi:

"Sanırım, sizin avluda pek delikanlı yok, öyle mi?"

Kseniya ağlamaya başladı:

"Öyle bir şeye cesaretim yok, kırılgan bir kadınım ben..."

Kırılgan olduğu belliydi zaten, masmavi gözlerinde hüzünlü gözyaşları vardı.

Bu konuda yapılması gereken her şeyi kocakarı Moroziha ayarladı.

Kocakarı Moroziha mahallenin ebesi, akıl hocasıydı. Böyleleri, köylü kadınlara karşı acımasızdırlar. Ne olacağı umurlarında değildir.

"Bak Kseniya," dedi kocakarı, "ben senin geçimini sağlayacağım. Kuru toprak çatladı artık, Tanrı'nın bereketli yağmuru düştü toprağa. Kadın dediğinin içinde mantarlar, bol sulu, nefis kokan mantarlar yetişmeli..."

Ve birini getirdi kocakarı Moroziha. Getirdiği, Valentin İvanoviç adında biçimsiz, hünerli biriydi. Şarkı yazarı. Şişkonun tekiydi, saçları uzun, yüzü çilli... Peki ama Kseniya'nın istediği böyle bir öküz müydü? Şarkılar yazıyormuş, düzgün bir erkekmiş, böylesini arasan bulamazmışsın. Kseniya yüz krep pişirdi, üzümlü çörekler yaptı. Kseniya'nın karyolasına üç döşek, altı yastık koydular. Hepsi kuştüyüydü. Hadi uzan bakalım Valentincik!

Vakit akşam oldu, mutfağın arkasındaki daracık odada toplanıldı. Herkes birer bardak votka devirdi. Moroziha ipek atkısını almıştı omuzlarına, aman ne saygın görünüyordu. Bu arada Valentin de ne güzel şeyler söylüyordu:

"Ah, benim sevgili dostum Kseniya, bu dünyanın en iyi niyetli insanıyım ben, çok çekmiş bir gencim. Öyle havai, hoppa biri olduğumu düşünmeyin sakın. Karanlık yelpazelerin, gökyüzünde yıldızların olduğu geceler şiir söylemez de ne yapar insan? Ah, benim şu çekingenliğim..."

Laf lafı açtı. Bu arada elbette, iki şişe votkayı, ayrıca üç şişe de şarabı bitirmişlerdi. Fazla söze gerek yok, bu ikram için beş ruble harcanmıştı ki, bu da az para değildi!

Benim Valentin'in yüzü basbayağı kahverengiydi, pek gür sesiyle kendi şiirlerini okumaya başlamıştı..

O zaman masadan kalktı Moroziha.

"Kseniya'cığım, ben gideyim artık, aranızda aşk başlayacak şimdi. Yatacağınız zaman Valentin'in çizmelerini çıkar. Erkekler çizme çıkarmaktan hoşlanmazlar..."

Valentin iyice sarhoş olmuştu. Saçlarını avuçluyor, eline doluyordu.

"Hayal görüyorum," diyordu. "İçtiğim zaman her zaman hayal görürüm ben. Bak şimdi, Kseniya, ölüsün sen, iğrenç bir yüzün var. Ben ise papazım, senin tabutunun arkasında, buhurdanlığı sallayarak yürüyorum."

Bu arada sesini yükseltmişti kuşkusuz.

Ama kadının yükselttiğinden fazla değil. Ayrıca, Kseniya kendiliğinden, bluzunun düğmelerini de açmıştı. Fısıldadı:

"Bağırmayın Valentin İvanoviç, bağırmayın, evdekiler duyacak..."

Ama efkârlanınca susturmak mümkün müydü Valentin'i!.. Olduğu yerde sallanıp durarak ağlıyordu:

"Beni çok küçük düşürdün sen, kadın. Ah şu insanlar! Yılanlar! Yıllarca ruhumu satın almaya çalıştılar. Her ne kadar yasadışı bir evlat olsam da, soylu birinin oğluyum ben... Anlayabiliyor musun, aşçı kadın bozuntusu?

"Size çok iyi davranacağım, Valentin İvanoviç..."

"Boş versene!"

Ayağa kalktı Valentin İvanoviç, kapıyı ardına kadar açtı.

"Bırak beni, çıkacağım buradan."

Peki ama, zilzurna sarhoşken nereye gidebilirdi? Yatağa bıraktı kendini, çarşafa sarınıp uykuya daldı.

Bu arada Moroziha hazırlanmıştı.

"Kimse duymadan çıkaralım onu buradan," dedi.

Kadınlar sokağa çıkardılar Valentin'i, kapının önüne bırakıp döndüler. Evin hanımı çene altından bağcıklı gece şapkasıyla, en pahalısından pijamasıyla bekliyordu Kseniya'yı. Aşçı kadına söylenmeye başladı:

"Geceleri eve erkekleri alıyorsun, çirkin şeyler yapıyorsun. Yarın sabahtan tezi yok, paranı al ve namuslu evimden defol git! Bir ailem, genç bir kızım var benim..."

Şafak sökene kadar holde ağladı Kseniya, sızlanıp durdu:

"Nineciğim benim Moroziha, ah benim nineciğim! Ne yaptın sen bana, bu zavallı, genç kadına? Kendimden utanıyorum, bundan sonra insanların yüzüne nasıl bakacağım? Karnımı nasıl doyuracağım? Neler gelecek başıma?"

Kadıncağız üzümlü çöreklerin, kar beyazı kuştüyü döşeklerin, güzelim kandillerin, üzüm şaraplarının ortasında iki gözü iki çeşme ağlıyor, sızlanıyordu. Sıcacık omuzları sarsılıyordu.

Moroziha şöyle diyordu ona:

"Yanlış yaptık Kseniya, daha geniş düşünüp Mityuha'yı getirmeliydik buraya..."

Sabah işe koyulmuştu çoktan. Hizmetçiler ev işlerine başlamışlardı. Mavi ve soğuk bir sabahtı...

HAVA DELİĞİNE

Tanıdığım bir bayan var. Madam Kebçik. Sırası geldiğinde, "hiçbir iyilik karşılığında" beş rubleden aşağı almadığını söyler.

Şimdi kendisine ait bir evi var, evinde de iki kızı: Marusya ile Tamara. Marusya'yı Tamara'dan daha sık seçiyorlar. Kızların odasının bir penceresi sokağa bakıyor, öte yandaysa tavanın hemen altında, banyoya açılıyor. Bir erkek olarak, bu deliği görünce Fanni Osipovna Kebçik'e şöyle dedim:

"Geceleri banyodaki deliğe bir merdiven dayayın. Ben o merdivene çıkıp Marusya'nın odasını gözetleyeyim. Karşılığında beş ruble veririm."

"Ah, ne yaramaz bir adamsınız!" dedi Fanni Osipovna. "Ama razı da oldu."

Merdivene her çıktığımda beş ruble alıyordu benden. Ve bu seyrek olmuyordu. Konuğu olduğu zamanlar delikten gözetliyordum Marusya'nın odasını. İşler iyi de gidiyordu, ama bir gün aptalca bir şey oldu. Gene merdivene çıkmıştım. Şansıma, Marusya ışığı henüz söndürmemişti. O akşamki konuk cana yakın, fazla titiz olmayan, neşeli, içten, uzun bıyıklı biriydi. Pek rahat tavırlarla kravatını çözmüş, aynaya bakmış, bıyığının altında bir sivilce bulmuş, sivilceyi inceledikten sonra sıkıp mendi-

line patlatmıştı. Sonra potinlerini çıkarmış, tabanlarında bir eksiklik var mı diye onları da incelemişti.

Öpüştüler, soyundular, birer sigara içtiler. Merdivenden inmeye hazırlanıyordum ki, tam o anda merdivenin kaymakta olduğunu, altımda sallandığını fark ettim. Deliğe tutundum, çerçevesi yerinden çıktı. Merdiven gürültüyle düştü. Ben çatıda asılı kaldım.

Evin içinde bir telaştır başladı. Fanni Osipovna, Tamara, kıyafetinden Maliye Bakanlığı'nda çalıştığı belli, tanımadığım bir memur koşuşturmaya başladılar. Adamlar çatıdan indirdiler beni. Acınacak bir durumdaydım. Marusya ile sırık gibi konuk banyoya girdiler.

Marusya donuk bir tavırla şöyle bir baktı yüzüme ve gayet sakin, şöyle dedi:

"Adi herif, ne aşağılık bir insanmışsın sen..."

Sonra sustu Marusya, anlamsız bakışlarla süzdü hepimizi, sırık adamın yanına gitti, nedense, elini öptü ve ağlamaya başladı.

Ağlarken bir yandan da gencin elini öperek şöyle diyordu:

"Canım benim, hayatım, sevgilim..."

Sırık adam aptallaşmış gibiydi. Benim kalbim duracakmış gibi çarpıyordu. Avuçlarımı kaşıyarak çıktım banyodan, Fanni Osipovna'nın odasına gittim.

Birkaç dakika sonra Marusya her şeyi öğrenmişti. Her şey biliniyordu, ama unutulmuştu. Gelgelelim, benim aklıma takılan bir şey vardı: Kız neden öpmüştü sırık konuğunu?

"Madam Kebçik," dedim, "merdiveni son bir kez daha koyun oraya. On ruble veririm."

"Merdiveni kaçırdığınız gibi aklınızı da mı kaçırdınız siz?" diyerek teklifimi kabul etti Madam.

İşte gene o deliğin önündeydim, gene içeriye bakıyordum: Marusya incecik kollarıyla konuğuna sarılmış,

tutkuyla öpüyordu onu, bir yandan da ağlıyordu.

"Sevgilim," diye fısıldıyordu, "hayatım, canım..."

Büyük bir sevgiyle bırakıyordu kendini. Yüzünde, onun için hayatta sırıktan başka savunucusu yokmuş gibi bir ifade vardı.

Sırık da o ânın tadını çıkarıyordu ustalıkla.

BAGRATOĞLU VE ÖKÜZÜNÜN GÖZLERİ

Yolun kenarında, gözleri görülmemiş derecede güzel bir öküz gördüm.

Bir çocuk öküzün üzerine eğilmiş, ağlıyordu.

"Bagratoğlu'dur o," dedi az ötede yoksul yemeğini yemekte olan yılan oynatıcısı. "Kâzım'ın oğlu, Bagratoğlu."

"Ayın on dördü gibi güzel bir çocuk," dedim.

Yılan oynatıcısı, "Peygamberin yeşil harmanisi Kâzım'ın başıboş sakalını hiçbir zaman saklayamaz. Hırgürcünün tekiydi. Oğluna yoksul bir kulübeden, şişko karısından ve çift olmayan, tek bir öküzden başka bir şey bırakmadı. Ama Allah büyüktür," dedi.

"Allah ya Allah..." dedim.

Yaşlı adam, yılanlarının bulunduğu sepeti kendinden öteye iterek, Allah büyüktür, diye tekrarladı. Öküz büyüdü, Anadolu'nun en güçlü öküzü oldu. Çocuğu kıskanan komşusu Memedhan hayvanı bu gece hadım etti. İneğini dölletmek isteyen hiç kimse artık Bagratoğlu'nun öküzüne getirmeyecek hayvanını. Öküzünün zevki karşılığında kimse Bagratoğlu'na yüz kuruş ödemeyecek. Bundan böyle yoksul biridir artık Bagratoğlu. Bak, yolun kenarında ağlıyor zavallı.

Dağların sessizliği, üzerimize leylak rengi bayraklarını çekmekteydi. Tepelerde kar vardı. Sakatlanan ökü-

zün bacaklarından süzülen kan otların üzerine akıyordu. Öküzün iniltisini duyunca, gözlerine baktım, orada öküzün ölümünü ve kendi ölümümü gördüm, anlatılmaz acılar içinde yere bıraktım kendimi.

"Yolcu," diye bağırdı çocuk, yüzünde günbatımı kızıllığıyla. "Kıvranıyorsun, hem dudakların köpük köpük. Kara bir hastalık, çırpınışlarının halatlarıyla sarıyor seni."

Bitkin bir durumda karşılık verdim çocuğa:

"Bagratoğlu, senin öküzünün gözlerinde komşularımız Memedhanların her zamanki öfkesinin yansımasını gördüm. Onların ıslak derinliklerinde, komşularımız Memedhanların ihanetinin yeşil ateşinin tutuştuğu aynalar var. Sakat edilmiş öküzünün gözünde ben ürün vermemiş zavallı gençliğimi, kayıtsızlığın dikenli çitlerden geçmiş olgunluk çağımı gördüm. Öküzünün gözlerinde üç kez gidip geldiğim Suriye, Kürdistan, Arabistan yollarını gördüm. Evet, Bagratoğlu, oraların kumları hiçbir umut bırakmıyor bende. Dünyanın nefreti okunuyor senin öküzünün gözlerinde. Komşularımız Memedhanların gazabından koru kendini. Ve, bırak Bagratoğlu, yılan oynatıcısı yılanlarının olduğu sepetini sırtına alsın, birlikte kaçın buralardan..."

Ve vadinin her yanında duyulan bir iniltiyle doğruldum, ayağa kalktım. Okaliptüs kokusu geldi burnuma, yürüyüp uzaklaştım oradan. Çokbaşlı şafak dağların tepelerinde binlerce kuğu gibi uçuşuyordu. Trabzon koyu uzakta sularıyla çelik gibi parlıyordu. Denizin açıklarında bordaları sarı filikalar görüyordum. Bizans surlarının yıkıntılarında yeşil otlar ışıl ışıldı. Önümde Trabzon çarşıları, Trabzon halıları uzanıyordu. Kentin girişinde genç bir dağlıyla karşılaştım. Kolunda, ayağından bağlı bir bozdoğan vardı. Pek hafif bir yürüyüşü vardı dağlının. Güneş tam başımızın üzerindeydi. O anda içime bir gezginin huzuru doldu.

ÇİZGİ VE RENK

Aleksandr Fyodoroviç Kerenski'yi[1] ilk kez, yirmi aralık bin dokuz yüz on altı yılında Ollila Sanatoryumu'nun yemek salonunda görmüştüm. Türkmenistanlı avukat Zatsarenıy tanıştırmıştı bizi. Zatsarenıy'ın kırk yaşında sünnet olduğunu biliyordum. Çarın Taşkent'e sürgün ettiği büyük Prens Pyotr Nikolayeviç, Zatsarenıy'la orada tanışmıştı. Bu büyük Prens, Taşkent'in sokaklarında anadan doğma çıplak dolaşırmış. Orada bir Kazak kızıyla evlenmiş. Voltaire'in resminin önüne de, İsa'nın tasvirinin önüne koyar gibi mum koyuyormuş. Amu-Derya'nın batak uçsuz bucaksız düzlüklerini kurutmuş. Zatsarenıy'la yakın dostmuşlar.

Ve işte şimdi Ollila'dayız. On kilometre ötemizde Helsinki, granitleriyle parlıyor güneşin altında. Ah Helsinki, aşkım benim! Aradaki boşluk arazinin üzerinde uçarak uzaklaşan bir kuş gibi gökyüzü.

Evet, Ollila burası. Kuzey çiçekleri soluyor vazolarda. Resimli, loş tavanlarda geyik boynuzları. Yemek salonunda çam kokusu, Kontes Tışkeviç'in serin göğsü ile İngiliz subaylarının ipek çamaşırlarının kokusu var.

1. Aleksandr Fyodoroviç Kerenski (1881-1970), siyaset adamı. 1917'de geçici hükümet başkanı. (Ç.N.)

Masada Kerenski'nin yanında emniyet müdürlüğünden Yahudi dönmesi, pek kibar bir polis oturuyor. Onun sağında, balina avı gemisi sahibi Norveçli Nickelsen. Solunda Kontes Tışkeviç. Maria Antoinette kadar güzel bir kadındır Kontes Tışkeviç.

Kerenski üç tabak tatlıyı yedikten sonra benimle ormana geldi. Yolda önümüzden kayakla Fröken[1] Kirsti geçti.

Aleksandr Fyodoroviç sordu bana:

"Kimdir bu kız?

"Nickelsen'in kızı Fröken Kirsti," dedim. "Çok güzel, değil mi?.."

Sonra Estonyalı arabacı yaşlı İoganes'i gördük.

"Bu kimdir?" diye sordu Aleksandr Fyodoroviç.

"Yaşlı İoganes," dedim. "Helsinki'den buraya konyak ve meyve getiriyor. Arabacı İoganes'i tanımıyor musunuz yoksa?"

"Tanımasına herkesi tanıyorum, ama kimseyi göremiyorum," dedi Kerenski.

"Gözleriniz miyop mu, Aleksandr Fyodoroviç?"

"Evet, miyop."

"Öyleyse gözlük takmalısınız, Aleksandr Fyodoroviç."

"Asla."

O zaman gençliğimin verdiği heyecanla şöyle dedim:

"Ama unutmayın ki, bu durumda yalnızca kör değil, aynı zamanda ölüsünüz de. Yön duygusunu, dünyaya egemen olan bu kutsal çizgiyi yitirmişsiniz. Finlandiya'da bu göz kamaştırıcı, anlatılamaz güzel ormanda birlikte dolaşıyoruz. Ömrümüzün sonuna kadar böyle güzel bir yer göremeyeceğiz bir daha. Oysa siz bu donmuş, gül rengi bölgeyi, ilerdeki nehrin üzerinde şelaleyi göremi-

1. İsveç dilinde hanım. (Ç.N.)

yorsunuz. Şelalenin üzerine eğilmiş salkım söğüdü, Japon süslemelerini andıran oymalarını göremiyorsunuz. Çamların kızıl bedenleri karla kaplı. Güneşin parlak ışıkları karların üzerinde oynaşıyor. Işıklar ağaca yakın ölü bir çizgiden başlıyor, Leonardo'nun çizgileri gibi dalgalı bir düzeyde toz bulutlu süslemeler oluşturuyorlar. Peki, ya Fröken Kirsti'nin ipek çorapları ile dolgun bacakları? Kendinize bir gözlük alın Aleksandr Fyodoroviç, yalvarıyorum, alın..."

"Boşuna uğraşma oğlum," diye karşılık verdi Aleksandr Fyodoroviç. "Bir gözlüğe elli kopek mi vereceğim şimdi?.. Bütün param elli kopek zaten. Gerçekler gibi her an değişen çizginiz lazım değil bana. Bir trigonometri öğretmeni gibi yaşıyorsunuz siz, oysa ben Klazma'da bile mucizelerle kuşatılmış biriyim. Onu zar zor seçebiliyorken, anlamak istediğim her şeyin bu kızda olduğunu biliyorken, Fröken Kirsti'nin yüzündeki benden bana ne? Başımın üzerinde dalgalanan okyanusu görüyorken, bu Finlandiya göğündeki bulutları ne yapayım? Benim renklerim var, çizgiler neme gerek?.. Benim için bütün dünya, gözlüksüz tek seyircisi ben olduğum dev bir tiyatro sahnesidir. Oyunun başlaması için orkestra giriş müziği çalıyor, rüyada olduğu gibi, sahne uzak bana, heyecandan hızlı atıyor kalbim, Juliet'in üzerinde erguvan rengi kadifeyi, Romeo'nun üzerinde leylak rengi ipeği görüyorum, ama takma sakalını görmüyorum... Ve siz elli kopek verdiğim gözlükle kendimi kör etmemi istiyorsunuz..."

Akşam kente indim. Helsingrof, hayallerimin limanı...

Aleksandr Fyodoroviç'i altı ay sonra, bin dokuz yüz on yedi haziranında gördüm. Rus ordularının başkomutanı ve kaderimizi çizecek tek kişiydi.

O gün Troitski Köprüsü bombalanmıştı. Putilov işçileri Arsenal'a gidiyorlardı. Tramvay vagonları sokaklarda ölü atlar gibi yatıyorlardı.

Miting Halkevi'ndeydi. Aleksandr Fyodoroviç Rusya için, annelerimiz, eşlerimiz için bir konuşma yaptı. Halk tutkularının anlamsızlığıyla bunaltmıştı onu. Gözlüksüz tek seyirci ne görmüştü bu kalabalıkta? Bilmiyorum... Ama onun arkasından kürsüye Troçki çıktı, dudaklarını şöyle bir büktü, hiçbir umut bırakmayan bir sesle başladı konuşmasına:

"Arkadaşlar, kardeşlerim..."

ÇOK ŞEY KAÇIRDIN SEN, KAPTAN

Halifax gemisi Odessa limanındaydı. Rus buğdayı almak için Londra'dan gelmişti. Günlerden yirmi yedi ocak, Lenin'in toprağa verildiği gündü. Geminin renk renk giysileriyle tayfası –üç Çinli, iki zenci, bir Malayalı– kaptanı güverteye çağırdı. Kentte orkestralar çalıyor, kar fırtınası savuruyordu.

"Kaptan O'Nearn, bugün yükleme olmayacak," dedi zenciler, "akşama kadar izin verin, kentte dolaşalım."

"Yerinizde kalın," dedi O'Nearn, "dokuzluk bir hava var ve kuvvetleneceğe benziyor. Sanjeyki yakınlarındaki Beaconsfield buza sıkışmış, barometre durumun hiç iyi olmadığını gösteriyor. Böyle bir havada tayfanın teknede olması gerekir. Bir yere gideyim demeyin."

Böyle dedikten sonra kaptan O'Nearn ikinci yardımcısının yanına gitti. Gülüşüyorlar, purolarını içiyorlar, bir yandan da parmaklarıyla, kuvvetli bir kar fırtınasının estiği, orkestraların çaldığı kenti gösteriyorlardı.

İki zenciyle üç Çinli güvertede aşağı yukarı dolaşıyorlardı. Isınmak için avuç içlerine hohluyor, lastik çizmelerini yere vuruyor, kaptan kamarasının aralık kapısından içeri bakıyorlardı. Oradan dokuz havalık fırtınaya doğru konyağın ve hafif puro dumanının ısıttığı kadife koltukların yumuşak havası esiyordu.

"Lostromo!" diye seslendi O'Nearn. "Güverte piyasa yeri değildir, o çocukları ambara gönderin."

Kızıl derili, kızıl saçlı lostromo karşılık verdi:

"Emredersiniz sör, emriniz olur, sör."

Ve saçı başı birbirine karışmış Malayalıyı yakasından tutup, geminin bordasına götürdü, halat merdivene itti. Malayalı aşağı indi, buzda koşmaya başladı. Üç Çinliyle iki zenci de onu izlediler.

Konyakla, hafif dumanla gevşemiş kaptan sordu kamaradan:

"Ambara yolladınız mı adamları?"

Kızıl derili lostromo cevap verdi:

"Yolladım, sör."

Ve fırtınaya bekçilik ediyormuş gibi, merdivende durmayı sürdürdü.

Rüzgâr denizden, dokuz kuvvetinde, donmuş denizin bataryalarından atılmış dokuz top mermisi gibi esiyordu. Beyaz kar taneleri buz parçalarının üzerinde dönüp duruyor; sonra, taş kesilmiş dalgaların üzerinde, ne yapacağını bilemeden kıyıya, (soğuktan yüzü morarmış, iki büklüm, rüzgârın ceketlerini savurduğu beş gemicinin çıktığı) rıhtıma doğru gidiyorlardı. Gemiciler soğuktan ellerini ovuşturarak, donmuş iskeleden kıyıya çıkmışlar, rıhtımı koşarak geçmişler, soğuk rüzgârda titreyerek kente gitmişlerdi.

Liman işçileri, ellerinde siyah bayraklarla, Lenin'in heykelinin temel atma töreninin olacağı alana doğru yürüyorlardı. İki zenciyle Çinliler liman işçilerine katılmışlardı. Heyecanlıydılar, işçilerden birilerinin elini sıkıyorlardı, kürek cezasından kurtulmuşlar gibi neşeliydiler.

O sırada Moskova'da, Lenin'in cesedini mezarına yerleştirmekteydiler. Bizim burada, Odessa'da sirenler çalıyor, kar fırtınası ortalığı kasıp kavuruyor, kalabalıklar düzenli bir biçimde yürüyordu. Yalnızca Halifax gemi-

sinde huysuz lostromo fırtınaya nöbetçilik ediyor gibi, merdivenin başında dikiliyordu. Onun çift yanlı koruması altında da kaptan O'Nearn puro dumanı kaplı kamarasında konyağını içmekteydi.

Lostromosuna güveniyordu kaptan O'Nearn ve çok şey kaçırmıştı.

AZİZ HİPATİOS'UN SONU

Dün Hipatios Manastırı'ndaydım. Burada kalmış rahiplerin sonuncusu keşiş İllarion bana Romanov derebeylerinin evini gösterdi.

1613 yılında Moskovalılar buraya, Mihail Fyodoroviç'e[1] çarlığı kabul etmesi için yakarmaya gelmişlerdi.

Çarın annesi rahibe Marfa'nın ibadet ettiği, ayağını bastığı yerleri, uyuduğu karanlık köşeyi, Kostromski ormanında kurtların koşuşturmasını izlediği kuleyi gördüm.

İllarion'la birlikte, kar yığınları altında kalmış harap, küçük köprülerden geçtik, derebeyi evlerinin çatılarına tünemiş kargaları ürküttük ve anlatılamaz güzellikte kilisenin önüne çıktık.

Karın taçlandırdığı, al kırmızı ve maviye boyalı kilise, kuzeyin sisli gökyüzünün altında, Rus renkleriyle işlenmiş bir kadın şalı gibiydi.

Pek şatafatlı olmayan kulelerinin bakir bir görünümü vardı. Mavi boyalı çıkıntıları kabacaydı, pencerelerinin işlemeli çerçeveleri güneşte fazlaca parlıyordu.

Terk edilmiş bu kilisede Çar Korkunç İvan'ın armağan ettiği demir kapıyı aradım buldum, tek tek eski tas-

1. Mihail Fyodoroviç Romanov (1596-1645): Romanovlar soyundan ilk çar. (Ç.N.)

virleri inceledim, mahzene indim, acımasızca çürümeye terk edilmiş kutsal eşyaları gördüm.

Kendini Tanrı'ya adamış köylüler –çıplak, meczup köylüler, çürümüş kalçalarıyla– yıkık dökük duvarlar boyunca kıvrılmışlardı, hemen yanlarında da Rus Kutsal Anası'nın –zayıf, dizleri açık, fazladan yeşil iki kolu andıran göğüsleri yere sarkmış Rus Kutsal Anası'nın– tasviri vardı.

Bu çok eski tasvirler ölü tutkularının soğuğuyla üşütmüşlerdi kaygısız kalbimi. Güçlükle kopabildim onlardan; bu, kendini Tanrı'ya adamış ölülerden.

Onların tanrısı ölü gibi kaskatı, tertemiz, kilisede yatıyordu. Onu evinde yıkamışlar, sonra gömmeden buraya getirmişlerdi.

Rahip İllarion tek başına dolaşıyordu ölülerin arasında. Sol bacağının üzerine eğiliyor, arada bir uyuklayacak gibi oluyor, kirli sakalını kaşıyordu. Çok geçmeden canımı sıkmaya başlamıştı.

O zaman IV. İvan'ın kapısını açtım, kararmış kemerlerin altından alana kadar koştum, orada buz kaplı, apaydınlık Volga çıktı karşıma.

Kostromski'nin dumanı karların arasında yükseliyordu. Köylüler, başlarında dondurucu ayazın sarı halesi, uşak takımına un taşıtıyor, yük beygirlerinin demir nallı ayakları kara batıp çıkıyordu.

Bedenlerinden buhar çıkan, her yanı kırağı bağlamış kır yük beygirleri buz tutmuş nehrin üzerinde gürültülü soluyor, kuzeyin gül rengi yıldırımları çam ağaçlarının üzerinde uçuşuyor, kalabalıklar, kim oldukları bilinmeyen kalabalıklar donmuş yamaçlara tırmanıyorlardı.

Volga'dan doğru insanın içini coşturan bir rüzgâr esiyordu onlara doğru; kadınların birçoğu karın içine yuvarlanıyor, ama giderek yükseliyorlar, kaleyi ele geçirmeye çalışan birlikler gibi manastıra doğru ilerliyorlardı.

Tepenin doruğunda kahkahaları yankılanıyor; semaver boruları ve leğenler yükseliyorlar, çocuk patenleri dönüşlerde acı sesler çıkarıyorlardı.

Yaşlı kadınlar sırtlarındaki yükü yüksek tepeye, (Aziz Hipatios Tepesi'ne) taşıyorlar, çocuklar küçük kızaklarında uyukluyorlar, beyaz keçiler onları iple yukarı çeken yaşlı kadının arkası sıra yürüyorlardı.

"Şeytanlar!" diye haykırdım ve bu benzersiz saldırı karşısında geri çekildim.

"Mihail Romanov ve oğlunun çar olması için Rahibe Marfa'ya yalvarmaya mı geliyorsunuz yoksa?" diye sordum.

"Çekil yolumuzdan," dedi bir kadın. Yürüdü. "Neden oyalıyorsun bizi? Ne yani, başımıza amir mi kesildin?"

Ve çocukları kızağa bindirip manastıra doğru itti ve bu arada az kaldı Rahip İllarion'un ayaklarına da çarpıyordu. Moskova çarlarının beşiğine leğenlerini, kazlarını, borusuz gramofonunu yerleştirdi, adının Saviçeva olduğunu söyleyip, kendisi için, din büyüklerinin yanında on dokuzuncu odayı istedi.

Saviçeva'ya da, arkasından gelenlerin hepsine de sırayla odalar verildiğini görünce şaşırdım.

Durumu açıkladılar bana: Tekstilciler birliği, Kostromski keten işletmesi işçileri için yanan binada kırk oda yaptırmıştı ve bugün onları manastıra yerleştiriyorlardı.

Rahip İllarion kapıda durup, keçileri ve manastıra taşınanları tek tek saydı; sonra çay içmeye davet etti beni, bir şey söylemeden, derebeyi Romanovların eşyaları müzeye götürülürken çaldığı fincanları masaya koydu.

Ter basana kadar bu fincanlardan çay içtik. Kadınların çıplak ayakları önümüzde, pencere içlerinde dolaşıyordu: Yeni yerlerinin pencere camlarını siliyorlardı kadınlar.

Sonra bacalardan dumanlar çıkmaya başladı. Yabancı bir horoz anlaşmış gibi, uçup, Başrahip Sioniy'in mezarına kondu, ötmeye başladı; birinin, girişte bitkin düşmüş armonikası duygulu bir ezgi çalmaya başladı; sırtında yakalıksız bir manto olan yabancı bir yaşlı kadın başını rahip İllarion'un hücresinin kapısından uzatıp, ondan çorbası için borç bir parça tuz istedi.

Yaşlı bir kadın yanımıza geldiğinde hava kararmıştı. Volga'nın üzerinde kızıl bulutlar dolaşıyordu. Duvarın dışındaki termometre eksi kırkı gösteriyordu. Volga boyunda kocaman ateşler yanıyordu. Gözüpek bir genç buz tutmuş merdivenden çıktı, kapının kirişine tırmandı, oraya küçük bir fenerle, üzerinde birçok harf ve resim olan bir bez astı: SSCB ve RSFSR, tekstil birliğinin işareti, orak-çekiç ve dokuma tezgâhı önünde her yana ışık saçan bir işçi kadın resmi.

ODESSA ÖYKÜLERİ

KRAL

Nikâh ayini bitmişti. Haham kendini koltuğa bıraktı, sonra odadan çıktı, avluda boydan boya dizili masaları gördü. Masalar öylesine çoktu ki, son birkaçı Gospitalnaya Sokağı'na taşmıştı. Kadife örtülü masalar, karnında renk renk lekeler olan bir yılan gibi kıvrılarak uzanıyordu avluda; masalar avaz avaz turuncunun, kırmızının şarkısını söylüyorlardı.

Evin her bölümü mutfağa dönüşmüştü. Gür bir alev isli kapıdan dışarı uğruyordu, sarhoş ve yumuşak. Alevin dumanlı yalazından kavrulmuştu kocakarıların yüzleri, kadınların titrek çeneleri, yağlı göğüsleri. Kan gibi kırmızı ter, kuduz köpek salyası gibi pembe ter hoş kokulu insan eti tepeciklerinin üzerine akıyordu. Bulaşıkçı kadınların dışında, üç aşçı kadın hazırlamıştı düğün yemeğini, hepsinin başında da Tevrat gibi gelenekselleşmiş seksenlik kadın Reyzl vardı, ufak tefek ve kambur.

Yemeğe başlanmasından hemen önce, konuklardan hiçbirinin tanımadığı bir genç girdi avluya. Benya Krik'i sordu. Bir kenara çekti Benya Krik'i.

"Bir diyeceğim var size, Kral," dedi. "İki sözcük söyleyeceğim. Kostetskaya'dan Hana Teyze yolladı beni size..."

Herkesin Kral dediği Benya Krik karşılık verdi:

"Pekâlâ. Neymiş bana söyleyeceğin iki sözcük, bakalım?"

"Hana Teyze, mahalle karakoluna dün yeni bir komiserin geldiğini size haber vermemi söyledi..."

"Ben bunu önceki gün duymuştum," dedi Benya Krik. "Başka?.."

"Komiser karakolda herkesi toplamış, bir nutuk çekmiş onlara..."

"Acemi çaylak işte... Her gelen öyle başlar zaten," dedi Benya Krik. "Baskın yapmayı düşünüyordur. Başka?.."

"Baskının ne zaman, olacağını biliyor musunuz, Kral?"

"Baskın yarın."

"Hayır, Kral, bugün olacak baskın."

"Kim söyledi bunu sana, delikanlı?"

"Hana Teyze. Hana Teyze'yi tanıyor musunuz siz?"

"Tanıyorum. Devam et..."

"Diyeceğim, komiser polislerin hepsini toplamış, onlara bir konuşma yapmış. 'Benya Krik'i bitirmeliyiz,' demiş, 'çünkü imparatorumuzun olduğu yerde başka kral olamaz. Bugün Krik kız kardeşini evlendiriyor, yani hepsi orada olacak. Dolayısıyla bugün bir baskın yapabiliriz...'"

"Başka?"

"Polisler korkuya kapılmışlar. 'Böyle önemli bir gününde baskın yapacak olursak Benya öfkelenir, sonra çok kan dökülür...' demişler. O zaman şöyle demiş komiser: 'Görev her şeyin üstündedir...'"

"Peki," dedi Kral, "sen git artık."

"Baskın konusunda Hana Teyze'ye ne diyeyim?"

"Benya'nın her şeyden haberi var, de."

Ve gitti delikanlı. Onun arkasından, Benya'nın adamlarından üç kişi de gitti. Yarım saat sonra dönecek-

lerini söylemişlerdi, yarım saat sonra da döndüler. Hepsi o kadar işte.

Konuklar masalara yaş sırasına göre oturmamışlardı. Budala yaşlılık, ürkek gençlikten daha az acınacak bir şey değildir. Zenginlik sırasına göre de oturmamışlardı. Ağır kesenin astarı gözyaşıyla dikilmiştir.

Baş masada gelinle güvey oturuyordu. Bu onların günüydü çünkü. Onların yanında Kral'ın kayınpederi Sender Eyhbaum vardı. Bu da onun hakkıydı. Sender Eyhbaum'un öyküsünü herkesin bilmesi gerekir, çünkü sıradan bir öykü değildir onunki.

Benya Krik gibi bir soyguncu, soyguncuların kralı nasıl olmuştu da Eyhbaum'un damadı olmuştu? Hepsi de sağmal on sekiz ineği olan birinin damadı nasıl olmuştu Benya Krik? Her şey bir baskın sonucu gerçekleşmişti. Bundan bir yıl önce Benya bir mektup yazmıştı Eyhbaum'a. Mektubunda şöyle diyordu:

> Mösyö Eyhbaum, rica ediyorum, yarın sabah Sofiyevskaya Sokağı 17 numaranın giriş kapısının altına yirmi bin ruble bırakınız. Bu dediğimi yapmazsanız, duyulmadık işler gelecek başınıza ve bütün Odessa sizden söz edecek.
>
> Saygılarımla
> Kral Benya

Her biri bir öncekinden daha açık seçik üç mektup cevapsız kalmıştı. O zaman gerekeni yapmaya karar vermişti Benya. Bir gece, ellerinde uzun sopalarla dokuz kişi geldiler. Sopalara ziftli kıtıklar dolamışlardı. Eyhbaum'un ahırında birden alev alev dokuz yıldız parladı. Benya ahırın kilidini kırıp inekleri tek tek dışarı çıkardı. Elinde bıçakla bir delikanlı bekliyordu onları. Her ineği bir vuruşta yere yıkıyor, sonra bıçağı hayvanın kalbine saplıyordu. Meşaleler kan birikintilerinde ateşten güller gibi

yansıyor, silah sesleri ortalığı inletiyordu. Benya, koşarak ahıra gelen inek bakıcısı kadınları silahıyla geri püskürtmüştü. Onun arkasından öteki soyguncular da havaya ateş etmeye başlamışlardı. Çünkü havaya ateş etmeyecek olurlarsa birini öldürebilirlerdi. Ve işte, altıncı inek Kral'ın ayakları dibine yığıldığında Eyhbaum, üzerinde yalnızca içdonuyla avluya çıktı, sordu:

"Bununla eline ne geçecek, Benya?"

"Benim elime para geçmeyecekse, senin de ineğin olmayacak, Mösyö Eyhbaum. Bu kadar basit..."

"İçeri gir, Benya."

İçeride anlaştılar. Kesilen inekleri aralarında eşit olarak paylaştılar. Eyhbaum'un mal varlığı dokunulmazlık altına alınmış, bunun için kendisine yazılı bir belge verilmişti. Ama inanılmaz olay daha sonra gerçekleşti.

Boğazlanan ineklerin böğürtülerinin ortalığı ayağa kaldırdığı, yavrularının annelerinin kanında kayıp düştükleri o gece, meşalelerin esmer kızlar gibi dans ettiği, sütçü kadınların sağa sola koşuştuğu, dost Browning namluları önünde çığlıklar attığı o korkunç gece baskın sırasında, yaşlı Eyhbaum'un kızı Lilya, üzerinde yalnızca işlemeli gömleğiyle koşarak avluya çıkmış, böylece de Kral'ın zaferi bozgunla sonuçlanmıştı.

İki gün sonra Benya, önceden haber vermeden Eyhbaum'a, ondan aldığı bütün parayı geri gönderdi, sonra da o akşam ziyaretine geldi. Turuncu bir takım elbise vardı üzerinde, gömleğinin kol ağzının altından elmas taşlı bir bilezik ışıl ışıl parlıyordu. Odaya girince selam verdi, Eyhbaum'dan kızını istedi. Yaşlı adam şaşırdı, ama hemen toparladı kendini. Başına kötü bir şey gelmezse daha yirmi yıl yaşayacak kadar sağlıklıydı.

Kral şöyle dedi ona:

"Bakın ne diyeceğim Eyhbaum, öldüğünüz zaman sizi en iyi Yahudi mezarlığının hemen kapıya yakın yeri-

ne gömdüreceğim. Pembe mermerden bir anıt diktireceğim başucunuza, Eyhbaum. Brodskaya Sinagoğu'nun yönetim kurulu başkanı yapacağım sizi. Bugünkü mesleğimi bırakacağım, Eyhbaum, yanınıza ortak gireceğim. İki yüz ineğimiz olacak Eyhbaum. Sizin dışınızda hiçbir sütçüyü yaşatmayacağım. Yaşadığınız sokağa hırsız ayağı basmayacak On altıncı tramvay istasyonunda bir vılla yaptıracağım size... Unutmayın ki, Eyhbaum, gençliğinizde siz de pek makbul biri değildiniz. O sahte vasiyetnameyi kimin düzenlediğini karıştırmayalım şimdi, değil mi?.. Kral bir damadınız olacak, salağın teki biri değil, bir Kral, Eyhbaum..."

Sonunda amacına kavuştu Benya Krik. Hırslı, tutkulu biriydi çünkü, tutku dünyaları yönetir... Yeni evliler bereketli Basarabya'da üç ay kaldılar; üzümle, bol yemeklerle, aşk terleriyle dolu üç ay... Benya şimdi de guatr hastası kırklık kız kardeşini evlendirmek için Odessa'ya dönmüştü. Sender Eyhbaum'un öyküsünü anlattıktan sonra artık, Dvoyra Krik'in, Kral'ın kız kardeşinin düğününe dönebiliriz.

Yemekte hindi, kızarmış tavuk, kaz, balık dolması ve içinde limon göllerinin sedef gibi parladığı balık çorbası vardı. Pişmiş kazların başlarında çiçekler gösterişli şapka tüyleri gibi sallanıyordu. Peki ama Odessa denizinin köpüklü dalgaları kıyıya kızarmış tavuk mu vuruyordu yoksa?

Kaçak mallarımızın en iyilerinin, dünyanın her bir köşesinde ünlü yiyeceklerimizin hepsi bu yıldızlı gecede, bu masmavi gecede şaşırtıcı, çekici her türlü etkisini tam anlamıyla gösteriyordu. Uzak yerlerden gelme şaraplar mideleri ısıtıyor, bacakları ağırlaştırıyor, beyinleri gevşetiyor, konukları savaş topları gibi geğirtiyordu. Üç gün önce Port-Said'den gelmiş Plutarch gemisinin zenci aşçısı gümrükten kaçak, şiş karınlı şişelerle Jamaika romu;

Pirport Morgan çiftliklerinden yağlı Madeira şarabı, puro; Kudüs çevresinden portakallar geçirmişti. Odessa denizinin köpüklü dalgalarının kıyıya vurdukları böyle şeylerdi işte. Odessalı yoksullar Yahudi düğünlerinde kimi zaman böyle şeyler yemek mutluluğuna da erişiyorlardı... Dvoyra Krik'in düğününde de masada Jamaika romu bulmuşlar, yoksul Yahudiler bu yüzden domuzlar gibi içmiş, bastonlarını yere vurmaya başlamışlardı. Eyhbaum yeleğinin önünü açmış, gözlerini kısmış, gürültü yapanlara bakıyor, keyifli keyifli hıçkırıyordu. Orkestra bir selamlama marşı çalıyordu. Komutan tümeni teftiş ediyordu sanki. Ne var ki, orkestranın çaldığı şey, marştan başka her şeye benziyordu. Sıkışık oturmuş soyguncular aralarında yabancıların bulunmasından başlangıçta rahatsız olmuşlar, ama sonra rahatlamışlardı. Leva Katsal sevgilisinin başında votka şişesini kırdı. Monya Artillerist havaya ateş etti. Ama eski bir gelenek gereği, konuklar yeni evlilere armağanlarını vermeye başladığında heyecan en üst düzeye çıktı. Sinagog zangoçları masaların üzerine sıçrayıp, coşkulu marşın eşliğinde, bağırarak, armağan edilen rublelerin, gümüş kaşıkların miktarlarını bağırarak duyurmaya başladılar. Bu arada Kral'ın dostları, Moldavanka şövalyeliğinin hâlâ sönmemiş soyluluğunu göstermekteydiler. Ellerini, önemsemez tavırlarla şöyle bir savurarak, gümüş tepsilere altın paralar, yüzükler, kalın gerdanlıklar atıyorlardı.

Moldavankalı aristokratların üzerinde çilek rengi yelekler vardı, koyu kırmızı ceketleri omuzlarını sıkıyordu, adaleli bacaklarını ise gök mavisi deri sarmıştı. Boylarının olanca uzunluğuyla ayağa kalkmış, göbeklerini öne çıkarmış, el çırparak müziğe eşlik ediyorlar, "ölesiye!" diye bağırıyor, geline çiçekler atıyorlardı. Gelin, kırklık Dvoyra, Benya Krik'in kız kardeşi, Kral'ın kız kardeşi, hastalığın biçimsizleştirdiği, orası burası şiş Dvoyra ise

gözleri yuvalarından uğramış, bir yığın yastığın üzerinde, Eyhbaum'un parasıyla satın alınmış, hüzünlü olduğu için sesi çıkmayan sıska biriyle oturuyordu.

Armağanların sunulması töreni sona yaklaşmıştı. Sinagog görevlilerinin sesleri bir bir kısılmaya başlamıştı, kontrbas ayrı, keman ayrı telden çalıyordu. Avluya ansızın bir yanık kokusu yayıldı.

Arabacılar arasında kabalığıyla ün salmış yaşlı arabacı, baba Krik şöyle dedi:

"Ne düşünüyorum, biliyor musun Benya? Öyle sanıyorum ki, bacamızın kurumu tutuştu."

Kral, sarhoş babasına karşılık verdi:

"Babacığım, lütfen içmenize bakın siz, bir şeyler yiyin, olur olmaz şeylerle ilgilenmeyin..."

Oğlunun sözünü dinledi babası. Yemeyi, içmeyi sürdürdü. Ne var ki, duman giderek artıyordu. Gökyüzü yer yer kızarmaya başlamıştı. Çok geçmeden, kılıç gibi dar bir alev yükseldi uzakta. Konuklar ayaklanmış, havayı koklamaya başlamışlardı. Karıları ise çığlık atıyorlardı. Soyguncular birbirlerinin yüzüne bakıyorlardı. Ve yalnızca Benya, bir şeyin farkında değilmiş gibi huzursuzdu.

"Bayramımı berbat etmek istiyorlar!" diye bağırdı umutsuzlukla. "Dostlarım, rica ederim, yerlerinize oturun, yemeğinizi yiyin, içkinizi için..."

Ama tam o anda, yemeğin başında gelen o delikanlı geldi gene.

"Kral," dedi, "bir diyeceğim var size..."

"Hadi, ne diyeceksen de," dedi Kral. "Her zaman bir diyeceğin olur zaten senin."

Avludakilerden kimsenin tanımadığı delikanlı kıkır kıkır gülerek şöyle dedi:

"Kral, gerçekten çok komik bir şey oldu, karakol alev alev yanıyor..."

Dükkâncıların dili tutulmuştu sanki. Soyguncular

gülüyorlardı. Mahalle haydutlarının atası altmışlık nine Manka iki parmağını ağzına sokup öylesine keskin bir ıslık çaldı ki, yakınında oturanların hepsi birden korkuyla sıçradı.

"Manka," dedi Benya, "işte değilsin şu anda, sakin ol..."

Bu şaşırtıcı haberi getiren delikanlı hâlâ katıla katıla gülüyor, ağzını burnunu oynatarak anlatmayı sürdürüyordu:

"Kırk kişi birden karakoldan çıkmıştı... baskına gidiyorlardı. Karakoldan on beş adım uzaklaşmışlardı ki, alevler yükseldi... İsterseniz gidip seyredin..."

Ama Benya konuklarının yangını seyretmeye gitmelerine izin vermedi. İki arkadaşıyla kendi gitti oraya. Karakol alevler içindeydi. Polis memurları dumanlı merdivenlere koca kıçlarını sallaya sallaya tırmanıyor, pencerelerden dışarı sandıkları atıyorlardı. Patırtıdan yararlanan tutuklular soluğu sokakta almışlardı. İtfaiyeciler görev aşkıyla bir şeyler yapmaya çalışıyorlardı ama, biraz ilerdeki yangın musluğunda su yoktu. Komiser –büyük bir iş çevirmeye kalkışan acemi çaylak– karşı kaldırımda dikiliyor, bıyığının ağzına giren ucunu kemiriyordu. Yerinden kıpırdadığı yoktu çaylağın. Benya, komiserin önünden geçerken asker selamı verdi ona.

"Büyük geçmiş olsun efendim," dedi içtenlikle. "Ne diyeceksiniz bu şanssızlığa? Korkunç bir şey.. "

Benya yanan binaya baktı uzun uzun, başını iki yana salladı, dudağını ısırdı.

"Vah, vah, vah..."

Benya eve döndüğünde avluda fenerler sönmüş, şafak kızıllığı gökyüzüne vurmuştu. Konuklar dağılmışlardı. Müzisyenler başlarını kontrbaslarının sapına dayamış

uyukluyorlardı. Yalnızca Dvoyra düşünmüyordu uyumayı. Korkuya kapılmış kocasını gerdek odasının kapısına doğru ıtiyor, onun yüzüne şehvetle, bir kedinin ağzında tuttuğu fareye, dişlerini hafiften sıkarak tadına baktığı gibi bakıyordu.

PARANTEZ İÇİNDE ADALET

İlk işim Benya Krik'leydi. İkincisi Lyubka Şneyveys' le. Bu söylediğimi anlayabiliyor musunuz? Tadına varabiliyor musunuz bu sözcüklerin? Bu ölüm yolculuğunda bir eksik vardı: Seryojka Utoçkin. Bu kez karşılaşmamıştım onunla, dolayısıyla da hayattayım. Utoçkin kentin üzerinde tunç bir heykel gibidir. O, Utoçkin, sarışındır, gözleri kül rengidir. Herkes onun tunç bacaklarının arasından geçmek zorundadır.

... Öyküyü ara sokaklara çekmenin gereği yok. Ara sokaklarda akasyalar çiçek açmış, kestaneler sertleşmiş olsa bile, yapmamak gerekir bunu. Önce Benya'dan, sonra Lyubka Şneyveys'ten söz edelim. O kadarla da bitirelim. Herkesin dediği gibi, nokta kendine yakışan yerde olmalı.

... Komisyonculuk yapıyordum. Odessa'da komisyonculuk yapmaya başladıktan sonra işlerim açılmış, zengin olmuş, dal budak salmıştım. Öyleyken, mutsuz hissediyordum kendimi. Neden mi? Neden, rekabetti... Yoksa bu adalet konusunu kafama takmazdım. Meslek yalnızca benim elimde değildi. Önüm açıktı. Güneş altında bir deniz gibi aydınlık, güzel ve açıktı önüm. Yardımcılarım yemek istiyorlardı. Yedi kişiydiler, sekizinci de karım. Adalete toz kondurmuyordum. Evet. Ama

adalet bana toz konduruyordu. Neden neydi? Neden rekabetti...

Kooperatifimizin adı Adalet'ti. Onunla ilgili kötü bir şey söyleyemem. Bu konuda kötü bir şey söyleyen günah işlemiş olur. Kooperatifimizin ayrıca, kendi dallarında usta, *primo de primo*[1] altı ortağı vardı. Dükkânları tıka basa mal doluydu. Üstelik nöbetçi olarak da Motya ile Golovkovskaya'yı koymuşlardı dükkâna. Daha ne olsun? Besbelli, başka bir şeye gerek yoktu. Bu görevi Adalet'in muhasebecisi önermişti bana. Ne yalan söyleyeyim, güzel, sakin bir işti. Elbise fırçasıyla güzelce temizledim bedenimi, doğru Benya'ya gittim. Kral temizliğimi görmezden geldi. O zaman öksürüp anlattım ona:

"Durum böyleyken böyle, Benya."

Kral bir şeyler atıştırıyordu. Votka dolu küçük bir sürahi, kalın bir puro, karnı burnunda, kesin söyleyemeyeceğim, yedinci veya sekizinci ayında olması muhtemel olan karısıyla birlikteydi. Terasın dört bir yanı doğa ve yabani asmaydı.

"Böyle işte Benya," dedim.

"Ne zaman?" diye sordu.

"Bunu bana soruyorsanız," dedim Kral'a, "kendi düşüncemi söylemek zorundayım. Bana göre en uygun zaman cumartesiyi pazara bağlayan gece. Üstelik, o gece nöbette de Motya ile Golovkovskaya olacak. Hafta içi de olabilir, ama işi sakin sakin yapmak varken sıkıntıya girmenin ne gereği var?"

Benim düşüncem böyleydi. Kral'ın karısı da benim gibi düşünüyordu.

O zaman Benya şöyle dedi karısına:

"Yavrucuğum, hadi git yat sen."

1. (Lat.) Birincilerin birincisi. (Ç.N.)

Sonra parmaklarının yavaş hareketiyle purosunun sarı yaldızlı kâğıdını çıkardı, Froim Ştern'e döndü.

"Söylesene, Graç, cumartesi günü bir işimiz var mı? Meşgul müyüz?"

Ne var ki, Froim Ştern aklı başında biriydi. Kızıl saçlıydı. Tek gözü görüyordu. Düşüncesini açıkça söylemeyi pek beceremezdi. Şöyle dedi:

"Cumartesi günü karşılıklı kredi toplantısına gideceğinize söz vermiştiniz..."

Graç bunu, söyleyecek başka bir şeyi yokmuş gibi söylemişti. Sonra tek gözünü terasın uzak köşesine doğrultmuştu.

"Çok güzel," dedi Benya Krik. "Cumartesi günü Tsudeçkis'ten sonra hatırlat bana bunu, unutma, Graç. Tsudeçkis," dedi bana dönerek, "siz de evinize gidin şimdi... Cumartesi akşamı her ihtimale karşı Adalet'e uğrayacağım. Dediğimi unutmayın Tsudeçkis, siz de gidin artık."

Kral az ama öz ve de kibar konuşurdu. Bu herkesi korkuturdu, bir soru sorarak sözünü kesmeye kimse cesaret edemezdi. Yürüdüm, avludan Gospitalnaya Sokağı'na çıktım, Stepovnaya'ya döndüm, sonra durdum, Benya'nın söylediklerini düşünmeye başladım. El yordamıyla ağırlıklarını ölçtüm biçtim söylediklerinin, ön dişlerimin arasında sıktım ve gördüm ki, benim için gerekli olan bir şeyler söylememişti Kral.

Kral, purosunun yaldızlı kâğıdını hiç acele etmeden parmaklarıyla çıkarırken, "Her ihtimale karşı," dedi. Çok az, ama kibar konuşurdu Kral. Onun söylediğinin ne anlama geldiğini çoğu kimse anlamazdı. "Her ihtimale karşı uğrarım ya da her ihtimale karşı, uğramam?" –"Evet ve hayır arasında beş bin komisyon ücreti var."– "Kendi gereksinimim için beslediğim iki ineğin dışında, yemek bekleyen dokuz gırtlak var bende." – "Tehlikeyi göze almak hakkını kim verdi bana?"–"Adalet'in muhasebecisi

benden çıktıktan sonra Buntselman'a mı gitti? Sonra da Buntselman Kolya Ştift'e koşmuş olamaz mı? Aslında inanılmaz derecede ateşli bir delikanlıdır Kolya." Kral'ın sözleri, sayıları dokuzu bulmuş gırtlağın beklediği, açlığın kol gezdiği yol üzerinde kayalar gibi diziliyordu. Kısaca söylemek gerekirse, Buntselman'ı üstü kapalı olarak uyarmıştım. Ben Kolya'nın yanından çıkarken o giriyordu Kolya'nın yanına. Hava çok sıcaktı. Buntselman terlemişti. "Bir dakika durun, Buntselman," dedim, "boşuna acele ediyorsunuz. Boşuna da ter içinde kalmışsınız. Burada ben yiyorum. Almanların dediği gibi, *und damit Punktum.*"[1]

Ve beşinci gün oldu. Altıncı gün oldu. Moldavanka sokaklarında cumartesiydi artık. Motya nöbetteydi, ben hâlâ yatağımda uyuyordum. Kolya Adalet'te çalışıyordu. Arabanın yarısını doldurmuştu, öteki yarısını da doldurmayı düşünüyordu. Tam o sırada bir gürültü oldu sokakta, demir çember geçirilmiş araba tekerlek sesleri duyuldu: Motya, Golovkovskaya ile birlikte telgraf direğini tutup sordu: "Devrilecek mi?" Kolya cevap verdi: "Henüz değil." (Olay, gerektiğinde direğin devrilmesiydi.)

Bir araba yavaş yavaş sokağa girmiş, dükkâna doğru yaklaşıyordu. Kolya, polisin geldiğini anlamıştı. İçi parçalanıyordu, işi yarım bırakmayı hiç istemiyordu.

"Motya," dedi, "ben ateş ettiğimde direk devrilsin."

"Tamam," dedi Motya.

Ştift dükkâna döndü, yardımcıları da onu izlediler. Rafların önüne dizilip tabancalarını çıkardılar. On göz ve beş tabanca kapıya doğrultulmuştu, bu arada altından testereyle kesilmiş direk de. Gençler sabırsızlık içinde bekliyorlardı.

1. (Alm.) Ve iş bitti artık. (Ç.N.)

Kendini tutamayan biri fısıldadı:

"Hele bir gelsinler, zımbalarız..."

"Kesin sesinizi," dedi asma kattan aşağı atlayan Benya Krik. "Ne polisi, salak? Kral geliyor."

Kötü bir durumu tam zamanında önlemişti. Ştift'i alaşağı etmişti Benya, tabancayı da elinden almıştı. Asma kattan insanlar yağmur gibi dökülmeye başladı. Karanlıkta bir şey görünmüyordu.

"Şu işe bakındı hele," diye bağırdı Kolya. "Benya öldürmek istiyor beni, inanılacak gibi değil..."

Kral'ı ömründe ilk kez polis komiseri sanıyorlardı. Gülüşmelere neden oldu bu. Soyguncular kahkahalarla gülüyorlardı. Fenerlerini yaktılar. Göbeklerini tutarak katılırcasına gülüyorlar, yerlerde yuvarlanıyorlardı. Yalnızca Kral gülmüyordu.

Ciddi bir tavırla şöyle dedi:

"Odessa'da herkes ne diyecek? 'Kral arkadaşının kazancına göz dikti!'"

Ştif karşılık verdi:

"Bunu bir kez söyleyeceklerdir. Kimse ikinci kez söyleyemez."

Kral mağrur, sakin bir tavırla ekledi:

"Kolya, güveniyor musun sen bana?"

O anda gülmeyi kestiler soyguncular. Her birinin elinde bir fener vardı, ama kahkahalar Adalet kooperatifinden dışarı taşmıştı.

"Hangi konuda güvenmeliyim sana, Kral?"

"Buraya herhangi bir şey yapmaya gelmediğime inanıyor musun sen Kolya?"

Sakinleşen Kral bir sandalyeye oturdu, ceketinin tozlu yeniyle gözlerini kapadı, ağlamaya başladı. Bu adam öylesine düşkündü işte gururuna. Ve soyguncuların hepsi, tek tek hepsi, gururu incinen Krallarının nasıl ağladığını görüyorlardı.

Sonra ayağa kalkıp birbirlerinin karşısında durdular. Benya da, Ştift de ayaktaydı. Tokalaşmaya, birbirlerinden özür dilemeye başladılar. Birbirlerini öpüyorlardı. Her biri karşısındaki dostunun kolunu koparacakmış gibi kuvvetli sallıyorlardı. Şafak sökmek üzereydi, Motya nöbeti teslim etmek için karakola gitmek üzere uzaklaştı. Bir zamanlar Adalet kooperatifi diye anılan her şeyi iki araba alıp götürmüştü. Kral ve Kolya ise hâlâ üzgündüler, hâlâ kollarını birbirlerinin boynuna dolayarak birbirlerine sarılıyorlar, sarhoşlar gibi, kibarca öpüşüyorlardı.

O sabah kader kimi mi arıyordu? Beni, Tsudeçkis'i arıyordu, buldu da...

Neden sonra sordu Kral:

"Kolya, Adalet'i soymak aklını kim verdi sana?"

"Tsudeçkis. Peki, bundan kim haberdar etti seni Benya?"

"Gene Tsudeçkis."

O zaman Kolya sesini yükseltti:

"Benya, bu durumda canlı kalacak mı Tsudeçkis?"

Benya, o sırada bir kenarda dikilen, aramız iyi olmadığı için kıs kıs gülen tek gözlü Ştern'e döndü.

"Elbette kalmayacak," dedi. "Froim, sırma işlemeli bir tabut ısmarlıyorsun, ben Tsudeçkis'e gidiyorum. Sen de Kolya, bir işe başladın, sonunu getirmelisin. Ayrıca, ben ve eşim çok rica ediyoruz, bu akşam bana gel, benim ailemle birlikte yemek ye."

Sabahın saat beşinde, ya da hayır, sabahın saat dördünde, hatta belki saat dört bile değildi, Kral yatak odama girdi, ifademi bağışlayın, tuttuğu gibi karyoladan aşağı aldı beni, yere yatırdı, ayağını burnumun üzerine bastı. Değişik sesler, buna benzer bir şeyler duyunca eşim yattığı yerden ayağa fırladı, Benya'ya sordu:

"Mösyö Krik, benim Tsudeçkisime bunu neden yapıyorsunuz?" diye karşılık verdi:

"Ne demek, ne demek, neden?" dedi Benya, ayağını burnumun üzerinden kaldırmadan ve gözlerinde yaş vardı Kral'ın. "O benim adımı lekeledi, arkadaşlarımın önünde beni küçük düşürdü. Onunla vedalaşabilirsiniz, Madam Tsudeçkis. Çünkü onurum, benim için mutluluğumdan da değerlidir, dolayısıyla, ölecek eşiniz..."

Kral ağlamayı sürdürürken tekmeliyordu beni. Eşim benim çok heyecanlı olduğumu görünce çığlıklar atmaya başladı. Bu olay başladığında saat dört buçuktu, bittiğinde ise sekiz.

Eşim nasıl sitemler ediyordu Kral'a, nasıl paylıyordu onu! Harikaydı!..

Karyolanın üzerinde ayakta bağırıyordu:

"Ne diye kızarlar benim Tsudeçkisime?"

Ben yerde yatıyor, hayranlıkla karıma bakıyordum.

Karım bağırmayı sürdürüyordu:

"Ne diye tekmeliyorsunuz benim Tsudeçkisimi? Dokuz aç yavrusunun karnını doyurmak istediği için mi? Sizin keyfiniz yerinde tabii... Kral'sınız, ayrıca da para babası damadısınız, kendiniz de zenginsiniz, babanız da zengin... Önünde herkesin, her şeyin açık olduğu bir insansınız. Gelecek hafta yedi kârlı iş çevirecekken, bu hafta küçük bir işin kötü bitmesi Benya Efendi için ne anlam ifade eder? Dokunma benim Tsudeçkisime! Sakın!.."

Hayatımı kurtardı eşim.

Çocuklar uyandığında anneleriyle birlikte bağırmaya başladılar. Benya gene de, uygun gördüğü ölçüde hırpalamıştı beni. Tedavim için iki yüz ruble bırakıp gitti. Yahudi hastanesine götürdüler beni. Pazar günü can çekişiyordum, pazartesi düzeldim, salı günü de kriz geldi.

İlk olayım bu oldu işte. Suçlu olan kimdi, neden neydi? Benya'nın bir suçu var mıydı acaba? Birbirimizi aldatmamızın gereği yok. Bir Kral Benya daha yok. Yalan

dolanla mücadele ederken adaleti arar... parantezin hem içinde hem dışında olan adaleti. Ama ötekilerin hiçbir şeyi umursadıkları yoktur. Soğukturlar, arayıp sormayı sevmezler, aramayacaklardır da beni, böylesi daha kötü.

Sonunda sağlığıma kavuştum. Böylece Benya'nın elinden Lyubka'nın eline geçtim. Önce Benya için, sonra Lyubka Şneyveys için. Burada bitiriyoruz artık. Herkes şöyle diyecektir: Nokta, olması gereken, ona yakışan yerde olur.

ODESSA'DA BU NASIL OLUYORDU?

Anlatmaya başladım.

"Reb Arye-Leyb," dedim ihtiyara. "Benya Krik'ten söz edelim. Onun yıldırım hızıyla yükselişini, korkunç sonunu konuşalım. Kafamı karıştıran üç karanlık nokta var. Önce, Froim Graç. Onun çelik gibi sert davranışları Kralınkilerden geri kalır mıydı dersiniz? Sonra Kolya Pakovski... Hükmetmek için gereken her şey vardı o adamın çılgınlığında. Ayrıca, Haim Drong yeni bir yıldızın parlaklığını fark edememiş olamaz mıydı? Peki neden yalnızca Benya Krik çıkabilmişti ip merdivenin en tepesine de, ötekilerin hepsi sallantılı alt basamaklarda kalmışlardı?"

Reb Arye-Leyb susuyordu. Mezarlığın duvarında oturuyorduk. Önümüzde mezarların yeşil huzuru uzanıyordu. Heyecanla, tutkuyla cevap bekleyen insan sabırlı olmak zorundadır. Bilgi dağarcığı dolu olan insana da mağrur olmak yakışır. Mezarlığın duvarında oturan Arye-Leyb de bu yüzden susuyordu. Neden sonra anlatmaya başladı:

Neden mi Benya Krik? Neden mi ötekiler değil de Benya Krik? Bunu mu öğrenmek istiyorsunuz? Bakın, bir an için burnunuzun üstünde gözlüğünüzün, içinizde

sonbaharın olduğunu unutun. Yazı masanızda didişmeyi, insanlara söylenmeyi bırakın. Bir an alanlarda olaylar çıkardığınızı, kâğıt üzerinde bir şeyler gevelediğinizi getirin gözünüzün önüne. Bir kaplansınız siz, bir aslansınız, bir kedisiniz. Rus bir kadınla yatabiliyorsunuz, Rus kadın hoşnut kalıyor sizden. Yirmi beş yaşındasınız. Gök kubbede bir, yeryüzünde bir halka olsa, bu iki halkayı tutup gök kubbeyi yeryüzüne indirebilirsiniz. Babanız arabacı Mendel Krik'tir. Böyle bir baba ne düşünür? Şöyle iyisinden bir maşrapa votka içmeyi, birinin suratına bir tokat patlatmayı, atlarını düşünür... O kadar. Siz yaşamak istersiniz, o günde yirmi kez ölmeye zorlar sizi. Benya Krik'in yerinde olsanız, siz ne yapardınız? Hiçbir şey yapmazdınız. Ama o yaptı. Bu yüzden Kral'dır işte Benya Krik. Ama siz kös kös oturursunuz.

Ama o –Benya Krik– daha o zamanlar dünyaya tek gözle bakan ve neyse o olan Froim Graç'a gitti. Şöyle dedi ona:

"Yanına al beni. Senin adamın olmak istiyorum. Adamı olduğum insan çok şey kazanır."

Graç sordu:

"Kimsin sen? Nereden geldin, işin nedir?"

Karşılık verdi Benya:

"Bir kez dene beni Froim. Ufak tefek şeylerle uğraşmayı bırakacağız artık..."

"Ufak tefek şeylerle uğraşmayacak mıyız?" diye karşılık verdi Graç. "Pekâlâ, deneyeceğim seni."

Ve Benya Krik konusunu görüşmek üzere çete toplandı. O toplantıda ben yoktum. Ama böyle bir toplantı yapıldığını söylüyorlar. O ara çete reisi merhum Levka Bık'dı.

Merhum Bık şöyle sordu:

"Bu Benya dediğiniz çocuk nasıl biridir?"

Tek gözlü Graç düşüncesini açıkladı:

"Benya az, ama güzel konuşuyor. Onu dinlerken daha çok konuşsun istiyorsunuz."

"Öyleyse, Tartakovski işinde deneyelim onu bakalım," dedi merhum Levka.

Kurul karar verdi:

"Tartakovski işinde deneyeceğiz onu."

Bu kararı duyan, hâlâ vicdan taşıyan herkesin yüzü kızardı. Neden mi? Sizi götüreceğim yere benimle gelirseniz, bu sorunun cevabını öğreneceksiniz.

Tartakovski'nin adı bizde "Bir Buçuk Yahudi" ya da "Dokuz Soygun"du. Ona "Bir Buçuk Yahudi" denmesinin nedeni, bir Yahudi'nin Tartakovski kadar cüretli, aynı zamanda varlıklı olamayacağıydı. Odessa'daki en uzun boylu polisten de uzun boyluydu; kilo olarak da, en şişman Yahudi'den daha ağırdı. Tartakovski'ye "Dokuz Soygun" denmesinin nedeni ise, Levka Bık firmasının sekiz değil, on da değil, tam dokuz kez soygun görmüş olmasıydı. Benya'nın payına ise (o zamanlar henüz Kral değildi) "Bir Buçuk Yahudi"nin firmasına onuncu soygunu gerçekleştirmek onuru düşmüştü. Froim ona bu görevi verdiğinde "evet" dedi ve kapıyı çarparak çıktı. Neden mi kapıyı çarptı? Bunu da, gene, sizi götüreceğim yere benimle birlikte gelirseniz öğreneceksiniz.

Katil ruhlu bir insandır Tartakovski, ama bizdendir. Bizim insanımızdır. Bizim kanımızı taşır. Aynı anadan doğmuş gibi benzer bize. Odessa'nın yarısı onun dükkânlarında çalışır. Kendi insanı Moldavankalılardan çok çekmiştir. Fidye için iki kez kaçırmışlardır onu. Bir kez de yağmalama sırasında kilise korosundakilere gömdürüyorlardı onu. Kasabanın haydutları Büyük Arnautskaya Sokağı'nda Yahudileri dövüyorlardı. Tartakovski onlardan kaçmış, ama Sofiyskaya'da kilise korosundakilerin katıldığı bir cenaze alayıyla karşılaşmıştı. Sormuştu:

"Korodakiler kimi gömmeye götürüyorlar?

Oradan geçmekte olanlar, Tartakovski'yi götürdüklerini söylemişlerdi. Cenaze alayı kasaba mezarlığına kadar gitmişti. O anda bizim soyguncular tabuttan makineli tüfekleri çıkarmış, kasabanın haydutlarına kurşun yağdırmaya başlamışlardı. Ancak, "Bir Buçuk Yahudi" bunu hiç düşünmemişti. Çok korkmuştu "Bir Buçuk Yahudi". Onun yerinde hangi tüccar olsa korkmazdı ki?

Bir zamanlar az kalsın ölecek olan bir insana onuncu kez baskın yapmak hiç de doğru bir davranış değildi. O zamanlar henüz Kral olmayan Benya herkesten daha iyi anlıyordu bunu. Öyleyken, Graç'a "peki" demişti ve hemen o gün aşağı yukarı şöyle bir mektup yazmıştı Tartakovski'ye:

Çok saygıdeğer Rubim Osipoviç! Sizden önemli bir ricam olacak. Umarım büyüklük gösterir, yağmur suyu biriken fıçının altına... vb. Son zamanlarda hep yaptığınız gibi, bu ricamı yerine getirmeyecek olursanız, aile yaşamınızda büyük şanssızlıklar sizi bekleyecek demektir.

Benya Krik

Tartakovski üşenmedi, hemen o gün cevap yazdı Benya'ya.

Benya! Salak olsaydın, sana bir salağa yazılacak biçimde cevap verirdim. Ama salak olmadığını biliyorum ve öyle olduğunu düşünmemden de Tanrı korusun seni. Yanılmıyorsam, çocuk numarası yapıyorsun bana. Bu yıl Arjantin'de ürünün inanılmaz derecede iyi olduğundan, bizim ise elimizdeki buğdayda siftah etmeden oturduğumuzdan haberin yok galiba?.. Ve elimi vicdanıma koyarak şunu söyleyeyim sana ki, bu yaşlılık günlerimde bu işlerden, böyle şeylerle uğraşmaktan, ömür boyu hamal gibi çalışmaktan yoruldum artık. Sonu gelmeyen bu kürek mahkûmu gibi çalışmanın sonunda elime ne geçti?

Ülser, yara bere, çıban, telaş, uykusuzluk... Bırak bu aptalca numaraları Benya... Senin dostun, sandığından çok daha büyüktür.

Rubim Tartakovski

"Bir Buçuk Yahudi" yapması gerekeni yapmıştı. Mektubu yazmış, postaya vermişti. Ne var ki, posta idaresi mektubu adrese teslim etmemişti. Mektubuna cevap almayınca Benya çok sinirlenmişti. Ertesi gün dört arkadaşıyla birlikte Tartakovski'nin bürosuna gitti. Maskeli dört genç, ellerinde tabancalarla büroya daldılar.

Tabancalarını doğrultarak bağırdılar:

"Eller yukarı!"

Benya, sesi ötekilerden yüksek çıkan gence, "Yavaş ol Solomon," dedi. "İşteyken daima sakin olmaya çalış."

Sonra yüzü ölü gibi bembeyaz, kil toprak gibi sapsarı tezgâhtara dönüp sordu:

"Bir Buçuk Yahudi içerde mi?"

"İçerde yoklar kendiler," dedi soyadı Muginşteyn, adı İosif olan tezgâhtar, "Seredinskaya pazar yerinde tavuk satan Pesya Teyze'nin bekâr oğluydu."

Zavallı Muginşteyn'i sorguya çekmeye başladılar:

"Patrondan sonra kimdir burada yetkili?"

Yüzü yeşil ot gibi yemyeşil tezgâhtar karşılık verdi:

"Burada patrondan sonra yetkili olan benim."

Benya emretti ona:

"Öyleyse kasayı aç bize."

Ve üç perdelik opera başladı...

Sinirli Solomon paraları, evrakları, saatleri, başlıklı kâğıtları çantaya tıkıştırıyor. Toprağı bol olsun İosif gençlerin önünde, ellerini kaldırmış öyle duruyordu. Bu arada Benya, Yahudilerin yaşamından çeşitli öyküler anlatmaktaydı. Tartakovski'den söz ediyordu:

"Bir zamanlar Rotschild gibi yaşıyorduysa, varsın

şimdi de ateşlerde yansın. Bir dost gibi söyle bana şimdi Muginşteyn: Bir iş mektubu alıyor benden, peki beş kopek verip tramvaya binemez, evime gelip bir kahvemi, ailemle birlikte bir kadeh votkamı içemez miydi? Tanrı ne verdiyse, birlikte bir şeyler atıştıramaz mıydık? Bana içini açmasına engel olan neydi? Şöyle diyemez miydi bana: 'Benya, böyleyken böyle, durumum hiç iyi değil, birkaç gün müsaade et bana, bırak bir soluk alayım, biraz rahatlayayım.' Ne diyecektim ona... Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur... Anlayabiliyor musun beni Muginşteyn?"

"Anlıyorum," dedi Muginşteyn.

Ama yalan söylemişti. Çünkü, "Bir Buçuk Yahudi" gibi varlıklı, saygın, önemli bir kişinin neden tramvaya binip arabacı Mendel Krik'in evine yemeğe gitmek zorunda olacağını aklı almıyordu.

Oysa o sırada pencerenin altında felaket, dilencilerin şafak vakti dolaştıkları gibi dolaşmaktaydı. Sonra birden büroya daldı. Felaket bu kez Yahudi Savka Butsis'in kılığında olsa da, kütük gibi sarhoştu.

"Go-gu-go!" diye bağırmaya başladı Yahudi Savka. "Affet beni Benya, geç kaldım."

Ayaklarını yere vuruyor, elini kolunu sallıyordu. Sonra bir el ateş etti, mermi Muginşteyn'in karnına geldi.

Söylenebilecek ne var burada? Bir adam vardı, artık yok, öldü. Oysa bekâr, masum bu adamcağız dala konmuş bir kuş gibi yaşayıp gidiyordu. Şimdi de aptallığından ölüp gitmişti. Denizciye benzeyen bir Yahudi gelmiş, içinde sürpriz olan bir şişeye değil, bir insana ateş etmişti. Başka söze gerek var mıydı?

"Hemen toz olun!" diye haykırdı Benya.

En son da kendi çıktı. Ama çıkarken Butsis'e şöyle diyecek kadar zaman da bulabilmişti:

"Annemin ölüsü üzerine yemin ederim ki, Savka,

sen de onun yanına yatacaksın..."

Şimdi söyleyin bana bakayım, başkalarının hisse senetlerinin kuponlarını kesen genç adam, Benya Krik'in yerinde siz olsaydınız ne yapardınız? Ne yapacağınızı bilemezdiniz... Ama o biliyordu. İşte bunun için de Kral' dı o, ve biz sizinle mezarlığın duvarı üzerinde, güneşten elimizle gözümüze siper ederek oturuyoruz...

Pesya Teyze'nin şanssız oğlu hemen ölmedi. Yarım saat sonra onu hastaneye getirdiklerinde Benya oraya gitti. Başhekimle hastabakıcıyı yanına çağırdı ve ellerini krem rengi pantolonunun cebinden çıkarmadan şöyle dedi onlara:

"Yaralı İosif Muginşteyn'in iyileşmesini istiyorum. Her geldiğimde Benya Krik geldi diye haber yollayacağım size. Her türlü konforu sağlayın kendisine, başının altına kuştüyü yastıklar koyun, özel bir odada yatsın. Bu konuda çok dikkatli olun. Yoksa bu hastanedeki her doktorun, isterse felsefe doktoru olsun, toprağın altında üç arşınlık bir yeri olur."

Ama gene de o gece öldü Mungişteyn. Ancak o zaman "Bir Buçuk Yahudi"nin haykırışı duyuldu bütün Odessa'da.

"Polis nerede başlıyor, Benya nerede bitiyor?" diye bağırıyordu.

Aklı başında insanlar cevap veriyorlardı ona:

"Benya'nın başladığı yerde polis bitiyor."

Ama bir türlü yatışmıyordu Tartakovski. Ve müzik kutusu olan kırmızı otomobilin Seredinskaya Meydanı'nda "Gül Palyaço" operasından ilk marşı çalmaya başlamasına kadar bekledi. Otomobil güpegündüz, hızla, Petya Teyze'nin küçük evine gitti.

Otomobilin tekerlekleri büyük gürültü çıkarıyor, duman saçıyordu. Bakır bölümleri parlıyordu. Benzin kokuyor, koması bir arya gibi yükseliyordu. Otomobil-

den biri fırlayıp çıktı, toprak zemininde ufak tefek Pesya Teyze'nin yeri yumrukladığı mutfağa daldı. "Bir Buçuk Yahudi" bir sandalyede oturuyordu. Ansızın mutfağa dalan konuğu görünce elini kolunu sallayarak bağırmaya başladı:

"Aşağılık herif! Haydut! Dilerim, toprak kabul etmez seni! İyi iş seçtin kendine, insanları öldürüyorsun..."

Benya Krik sakin bir sesle karşılık verdi:

"Mösyö Tartakovski, iki gecedir merhum için, öz kardeşimmiş gibi gözyaşı döküyorum. Ama çok iyi biliyorum ki, siz benim bu genç gözyaşlarımı aşağılık görüyorsunuz. Utanmazlık bu Mösyö Tartakovski. Utanma duygunuzu nasıl bir kasaya gizlediniz? Bizim, toprağı bol olsun İosifimizin annesine yüz rublecik yollama inceliğini göstermişsiniz. Bunu duyunca başımda saçlarımla birlikte beynim de dimdik oldu."

Böyle dedikten sonra bir an sustu Benya. Üzerinde kahverengi bir ceket, krem rengi bir pantolon, ayağında koyu kırmızı potinler vardı. Birden bağırmaya başladı:

"On bin ruble vereceksiniz kadıncağıza; ayrıca, ölünceye kadar da maaş bağlayacaksınız kendisine. Yüz yirmi yaşına kadar yaşasa bile alacak maaşını. Hayır, diyecek olursanız, Mösyö Tartakovski, birlikte buradan çıkacağız, benim otomobilime bineceğiz..."

Sonra karşılıklı küfürler savurdular birbirine. "Bir Buçuk Yahudi" ağzına geleni söyledi Benya'ya. Bu tartışmada ben orada değildim. Ama orada olanlar her şeyi hatırlarlar. Duyduğuma göre, sonunda beş bin nakit, ayda elli rubleye anlaşmışlar.

Bunun üzerine Benya perişan durumda olan, yerlerde yatıp yuvarlanan yaşlı kadına şöyle dedi:

"Pesya Teyze, hayatım gerekli olursa size, alabilirsiniz onu, ama herkes yanılabilir, Tanrı bile... Çok büyük bir yanlışlık oldu Pesya Teyzeciğim. Yahudileri, cehen-

nem azabı çekmeleri için Rusya'ya yerleştirmesi de Tanrı'nın bir yanılgısı değil midir? Yahudiler İsviçre'de yaşasalardı çok daha iyi olmaz mıydı? Orada güzelim göllerin çevresinde, temiz havada, çok sayıda Fransız'ın arasında ne çok mutlu olurlardı... Herkes yanılabilir, Tanrı bile yanılabilir Pesya Teyzeciğim. Kulağınızı açıp beni dinleyin. Artık elinizde beş bin ruble var, yüz yirmi yaşına kadar yaşayacak olsanız bile, ölünceye kadar ayda elli ruble alacaksınız. İosif için birinci sınıf bir cenaze töreni yapılacak: Çelenk yüklü iki cenaze arabasını altı aslan gibi, altı at çekecek, Brodskaya Sinagoğu'ndan koro gelecek, toprağı bol olsun oğlunuzun son duasını Minkovski kendi yapacak..."

Cenaze töreni ertesi gün yapıldı. Törenin ayrıntılarını mezarlıktaki dilencilere, sinagog görevlilerine, ölü yemeğini hazırlatan tüccarlara ya da ikinci kimsesizler yurdundan yaşlı kadınlara sorun, onlar anlatsınlar size. Odessa o güne kadar böyle bir cenaze törenini görmemişti, dünya da bir daha görmeyecektir. Polisler o gün örme şapkalarını giymişlerdi. Sinagogda yeşilliklerle süslü elektrik lambalarının hepsi açıktı. Cenaze arabasına koşulu beyaz atların sorguçlarında siyah tüyler sallanıyordu. Cenaze alayının önünde altmış şarkıcı yürüyordu. Şarkıcılar çocuk yaşlardaydılar ve kadın sesiyle ilahi söylüyorlardı. Yemek Hazırlayıcılar Sinagoğu'nun büyükleri, Pesya Teyze'nin koluna girmişler, onu öyle götürüyorlardı. Sinagog büyüklerinin arkasında Yahudi tüccarlar topluluğunun üyeleri, Yahudi tüccarlar topluluğunun arkasında da mahkeme jüri üyeleri, tıp doktorları, ebeler... Pesya Teyze'nin bir yanında Eski Pazar'dan tavuk satıcıları, öbür yanında ise Bugayevski'nin, portakal rengi şallarına sarınmış saygıdeğer gençleri vardı. Jandarmaların tören geçitlerinde yaptıkları gibi, ayaklarını yere vuruyorlardı. Geniş bedenlerinden çevreye de-

niz ve süt kokusu yayılıyordu. Cenaze alayının en arkasında da Ruvim Tartakovski'in çalışanları tembel tembel yürüyorlardı. Yüz ya da iki yüz, belki iki bin kişiydiler. İpek yakalıklı siyah ceketler giymişlerdi; adım attıkça, çuvaldaki domuz yavruları gibi gıcırdayan çizmeleri yepyeniydi.

Ve işte ben de burada, Tanrı'nın Sina Dağı'nda yanmakta olan çalıların içinden konuştuğu gibi konuşacağım. Bu sözlerim kulağınıza küpe olsun. Gördüklerimin hepsini, burada, ikinci mezarlığın duvarında, peltek Moyseyka ve cenaze levazımatçısı Şimşon'la birlikte otururken kendi gözlerimle gördüm. Ben, kendisiyle gurur duyan, huzur evinde yaşayan Arye-Leyb gördü bütün bunları.

Cenaze arabası mezarlık sinagoğunun önünde durdu. Tabutu yerine koydular. Pesya Teyze kuş gibi titriyordu. Sinagog görevlisi faytondan indi, ayin başladı. Altmış şarkıcı sinagog görevlisinin söylediklerini tekrar ediyorlardı. İşte tam o anda mezarlığın kapısından kırmızı bir otomobil hızla girdi. Otomobilde "Gül Palyaço" çalıyordu. Gelip sinagoğun önünde durdu. Kimseden çıt çıkmıyordu. Ağaçlar, şarkıcılar, dilenciler seslerini kesmişlerdi. Kırmızı arabadan dört kişi indi, ağır adımlarla, görülmemiş güzellikte güllerden bir çelenk getirdiler cenaze arabasına. Tören sona erdikten sonra da bu dört kişi, alev alev yanan bakışlarla, göğüsleri önde, çelik gibi güçlü omuzlarıyla tabuta omuz verdiler, Yahudi tüccarlar birliğiyle birlikte yürüdüler.

En önde, daha o zamanlar kimsenin Kral demediği Benya Krik vardı. Önce mezarın başına gitti, yığılmış toprağın üzerine çıktı, kollarını havaya kaldırdı.

Mezarlık görevlisi Kofman koşarak yanına gitti.

"Ne yapmak niyetindesiniz siz, delikanlı?"

"Konuşma yapmak istiyorum," diye karşılık verdi Benya Krik.

Sonra bir konuşma yaptı. Dinlemek isteyen herkes dinledi onun konuşmasını. Ben, Arye-Leyb de, duvarın üzerinde benimle birlikte oturan peltek Moyseyka da dinledi.

"Baylar, bayanlar..." dedi Benya Krik. "Baylar bayanlar! Güneş başının üzerinde tüfekli bir nöbetçi gibi duruyordu. "Burada, birkaç bakır para uğruna ölen dürüst bir emekçiye son görevinizi yapmak için toplandınız. Kendi adıma da burada bulunamayan herkes adına da size minnettarlığımı bildiriyorum. Baylar, bayanlar! Bizim değerli İosifimizi sağlığında kimler tanıyordu? O hayatında çok boş şeylere tanık oldu. Ne iş mi yapıyordu? Başkalarının parasını sayıyordu. Ne için mi öldü? Emekçiler sınıfı için öldü. Sonu ölüme mahkûm insanlar vardır, bir de yaşamaya henüz başlamamış insanlar. İşte, hayatta bomboş bir çift şeyden başka bir şey görmemiş İosif'in ölüme mahkûm göğsüne saplanan kurşun öldürdü onu. Votka içmesini bilen insanlar vardır, votka içmesini bilmeyenler de, ama hepsi votka içer. Ne var ki, birinciler içerken kederden de, sevinçten de haz duyarlar, ikinciler ise votka içmesini bilmeyenlerin hepsi için acı çekerler. İşte bunun için, baylar ve bayanlar, zavallı İosifimize dualarımızı tamamladıktan sonra, hiç tanımadığınız merhum Saveliy Butsis'in mezarı başına geçmenizi rica ediyorum..."

Benya Krik konuşmasını bitirdikten sonra tümsekten indi. Herkes, ağaçlar da, mezarlık dilencileri de susuyordu. İki mezarcı boyasız tabutu mezarın başına getirdi. Sinagog görevlisi kekeleyerek bitirdi duasını. Benya ilk kürek toprağı attı mezara ve Savka'nın yanına geçti. Herkes, jüri üyeleri de, broşlu kadınlar da, koyunlar gibi izlediler onu. Benya Sinagog görevlisini Savka'nın mezarı başında eksiksiz bir dua okuması için zorladı ve altmış şarkıcı da onun dediklerini tekrarladı. Savka, kendisi için

böyle bir töreni hayal bile edemezdi. İnanın bu ihtiyar Arye-Leyb'e.

Anlattıklarına göre, "Bir Buçuk Yahudi" işyerini kapatmaya o gün karar vermiş. O zaman ben orada değildim. Ama sinagog görevlisinin de, koronun da, cenazeciler birliğinin de tören için para istememelerine ben, Arye-Leyb gözleriyle tanık oldum. Adım Arye-Leyb'dir benim... Başkaca bir şey görmedim, sessizce uzaklaşmıştım çünkü Savka'ın mezarından. Herkes faytonlarla, arabalarla, yayan, yangından kaçar gibi uzaklaşmıştı oradan. Yalnızca, o kırmızı otomobille gelen dört kişi aynı otomobile bindiler. Müzik kutusu gene aynı marşı çalmaya başladı. Otomobil şöyle bir sarsıldı, sonra uzaklaştı.

Moyseyka, duvarda benim için en iyi yeri tutmuş olan peltek Moyseyka otomobilin arkasından bakarken şöyle dedi:

"Kral."

Her şeyi biliyorsunuz artık. "Kral" sözcüğünü ilk kez kimin söylediğini de biliyorsunuz. Moyseyka'ydı o... Onun neden tek gözlü Graç için ya da, çılgın Kolya için değil de, özellikle Benya için "kral" dediğini de biliyorsunuz. Her şeyi biliyorsunuz. Peki ama burnunuzun üzerinde gene aynı gözlüğünüz, gönlünüzde sonbahar varsa ben ne yapayım?..

KAZAK LYUBKA

Lyubka Şneyveys'in evi Moldavanka'da, Dalnitskaya ile Balkovskaya caddelerinin kesiştiği yerdedir. Evinde ayrıca bir meyhane, bir han, bir yulaf dükkânı ile yüzlerce çift Kryukov ve Nikolayev güvercinlerinin olduğu bir güvercinlik vardır. Ayrıca, Odessa taşocaklarında kırk altı numaralı ocak da Kazak Lyubka diye bilinen Lyubka Şneyveys'indir. Bu arada, yalnızca güvercinlik, madalyalı eski asker, bekçi Yevzel'indir. Yevzel, pazar günleri kuş pazarına gider ve orada güvercinlerini kentin memurlarına, çevrenin çocuklarına satar. Lyubka'nın avlusunda bekçiden başka, aşçı kadın (aynı zamanda muhabbet tellallığı da yapan) Pesya-Mind ve boyuyla da, sakalıyla da bizim Moldavanka Hahamı Ben-Zahar'ı andıran ufak tefek Yahudi, kâhya Tsudeçkis kalır. Tsudeçkis'le ilgili çok öykü biliyorum. Bunlardan biri, Kazak diye bilinen Lyubka'nın hanına kâhya olarak girmesinin öyküsüdür.

Bundan on yıl önce Tsudeçkis bir toprak sahibine tek atın çalıştırdığı bir harman makinesi satmış, bu alışverişi kutlamak için de toprak sahibini akşam Lyubka'nın meyhanesine götürmüştü. Toprak sahibinin pek gösterişli bir bıyığı vardı, çizmeleri gıcır gıcır boyalıydı. Pesya-Mind toprak sahibine Yahudi balık dolması getirdi, sonra da Nastya adında pek güzel bir kız. Toprak sahibi geceyi

handa geçirdi, sabahleyin de Yevzel, Lyubka'nın odasının eşiğinde kıvrılmış uyan Tsudeçkis'i uyandırdı. Şöyle dedi ona:

"Bakın, o toprak sahibine harman makinesi sattım diye dün akşam böbürlenip duruyordunuz, ama şunu da bilesiniz ki, aşağılık herif geceyi burada geçirdikten sonra sabahın köründe kalkıp kaçtı. Şimdi yemek için iki, kız için de dört ruble uçlanın bakalım. Az uyanık değilmişsiniz hani."

Ama Tsudeçkis'te para yoktu. O zaman Yevzel onu Lyubka'nın odasına sokup, kapıyı üzerine kilitledi.

"Hadi bakalım," dedi bekçi, "burada bekleyeceksin, Lyubka taşocağından gelince de Tanrı yardımcın olsun. Amin..."

Tsudeçkis şöyle karşılık verdi eski askere:

"Kürek mahkûmu herif! (Kapatıldığı odayı gözden geçirmeye başladı.) Güvercinlerinden başka dünyada bir şeyden haberin yok senin, kürek mahkûmu... Ama ben, Yahudileri önce Mısır'dan, sonra çölden kurtardığı gibi, beni de buradan kurtaracak olan Tanrı'ya inanıyorum..."

Küçük işler yapan komisyoncunun Yevzel'e söyleyeceği daha çok şey vardı, ama eski asker anahtarı alıp, postallarını yere vura vura gitmişti. O zaman Tsudeçkis döndü, pencerenin önünde oturmuş "Baal-Şem Tov'un Mucizeleri ve Kalbi"ni okumakta olan kadın tellalı Pesya-Mind'i gördü. Pesya-Mind, Hasidlerin[1] kenarları yaldızlı kitabını okuyor, ayağıyla da meşe ağacından bir beşiği sallıyordu. Beşikte Lyubka'nın oğlu David vardı, ağlıyordu.

Tsudeçkis çıkıştı Pesya-Mind'e:

"Çok güzel şeyler görüyorum bu Sahalin'de... Bak-

1. Hasidlik: Yahudilikte, XVIII. yüzyılda Polonya'da doğan koyu dindar akım (Y.N.)

sanıza, beşikte bir bebek yatıyor ve yırtınırcasına ağlıyor. İnsanın içini parçalıyor çocuğun ağlaması. Ve siz, şişko kadın, ormanda bir kaya gibi oturuyorsunuz oturduğunuz yerde, çocuğun ağzına biberonu bile koymuyorsunuz..."

"O zaman siz koyun," diye karşılık verdi Pesya-Mind gözünü kitaptan ayırmadan. "Tabii, sizin gibi bir dolandırıcının verdiği biberonu alırsa... Büyüdü artık çünkü, ancak anasının sütünü istiyor, oysa anası taşocaklarında sürtüyor, Ayı meyhanesinde Yahudilerle çay içiyor, limanda kaçak mallar satın alıyor, oğlunu düşündüğü yok..."

Küçük işler yapan komisyoncu o zaman şöyle geçirdi içinden:

"Evet, firavunun elindesin artık Tsudeçkin..."

Doğu yönündeki duvara gitti, sabah duasının tümünü fazlasıyla mırıldandı, sonra ağlayan çocuğu kucağına aldı. Küçük David şaşkın şaşkın baktı onun yüzüne; çocuk terden ıslak, çilek rengi küçücük bacaklarını sallamaya başladı. Yaşlı komisyoncu kucağında çocuk, sıkı dindar bir Yahudi'nin dua ederken sallandığı gibi sallanarak odanın içinde dolaşmaya, sonu gelmeyen bir şarkı mırıldanmaya başladı.

Şöyle şarkı söylüyordu:

"A-a-a, gece gündüz uyumaları için başka çocuklar çimdik yer, bizim Davidçik ise beyaz ekmek... A-a-a, başka çocuklar yumruk yer..."

Tsudeçkin, kır tüylü küçük yumruğunu Lyubka'nın oğluna gösterip, çimdik ve beyaz ekmek üzerine şarkısını çocuk uyuyana, güneş ışıl ışıl gökyüzünün ortasına gelene kadar sürdürdü. Güneş tepeye varınca, bir sineğin aşırı sıcaktan titrediği gibi titreyip orada kıpırtısız asılı kalmıştı. Lyubka'nın hanında kalan Nerubayskalı, Tatarkili yaban köylüler arabalarının altına girip yatmış, uykuya dalmış, ortalığı ayağa kaldıracak kadar yüksek

sesle horlamaya başlamışlardı. Hanın sarhoş ustası kapıya çıktı, elindeki rende ile testereyi bir kenara fırlatıp yere uzandı, altın rengi sineklerin arasında, temmuzun gök mavisi ışığında alabildiğine yüksek sesle horlamaya başladı. Onun biraz ötesinde gölgeye, Besarabya sınırından Lyubka'ya şarap getirmiş buruşuk yüzlü göçmen Almanlar oturup pipolarını yaktılar. Eğri pipolarından çıkan duman yaşlı yanaklarını kaplayan gümüş rengi sakallarının arasından yükseliyordu. Güneş gökyüzünden, susamış bir köpeğin kırmızı dili gibi sarkıyordu. Uçsuz bucaksız deniz uzaklarda, köpüklü dalgalarını Peresıp'ın kıyısına vuruyor, başka ülkelerden gelmiş gemilerin direkleri Odessa koyunun zümrüt sularında sallanıyordu. Gün çiçeklerle bezeli bir kayığa kurulmuş, akşama doğru yol alıyordu. Lyubka ancak akşamüzeri, saat beşte döndü kentten. Uzun yeleli, kocaman karınlı kır bir atla gelmişti. Kalın bacaklı, basma gömlekli bir çocuk açtı ona kapıyı, Yevzel atın yularını tuttu, o sırada kapalı olduğu yerden Tsudeçkis seslendi Lyubka'ya:

"Size saygılarımı sunarım Madam Şneyveys, aynı zamanda da iyi günler dilerim. Üç yıldır iş peşinde koşturuyorsunuz, karnı aç bebeğinize bakmak da bana kaldı..."

Lyubla attan inerken bağırdı ihtiyara:

"Kes sesini be adam! Sen kimsin de odamın penceresinden bana laf yetiştiriyorsun?"

"Tsudeçkis, efendim, bir ihtiyar," dedi madalyalı eski asker.

Sonra, Lyubka'ya toprak sahibi olayını uzun uzun anlatmaya başladı, ama olayın sonuna geldiğinde susmak zorunda kaldı. Çünkü komisyoncu kesmişti sözünü, takkesini yere fırlatıp, pencereden avazı çıktığınca bağırmıştı:

"Bu ne rezalettir! Çocuğunu başkalarının eline bırakıp, üç yıl ortadan kaybolmak olacak şey midir?.. Gelin meme verin şu çocuğa..."

"Şimdi gösteririm ben sana, rezil herif!" diye söylendi Lyubka.

Koşarak çıkmaya başladı merdivenin basamaklarını. Odaya girdi, tozlu bluzunun önünü açtı, memesini çıkardı.

Çocuk annesine doğru atıldı, memesinin iri başını emmeye başladı, ama ağzına süt gelmedi. Lyubka'nın alnında bir damar kabardı, Tsudeçkis takkesini salladı Lyubka'ya:

"Her şey sizin olsun istiyorsunuz, açgözlü kadın," dedi. "Çocukların ekmek kırıntıları olan masa örtüsünü kendilerine çektikleri gibi, siz de dünyada ne var ne yok, kendinize çekiyorsunuz. İlk buğday da, ilk üzüm de sizin olsun istiyorsunuz. Beyaz somunları güneşin en sıcak olduğu saatte pişirmek tutkusu var sizde... Ama küçücük çocuğunuz, melek gibi çocuğunuz sütsüz memenizde süt bulamıyor..."

Lyubka memesini ezerek bağırdı:

"Bugün Plutarch limana geldi ve ben de bu sıcakta on beş verst yol teptim, nasıl sütüm olsun?.. Oysa siz, ihtiyar Yahudi, siz konuşuyorsunuz, önce altı rubleyi verin de ondan sonra konuşun..."

Ama gene para vermeye yanaşmadı Tsudeçkis. Kolunu dirseğine kadar sıvayıp çıplak, ince, kirli dirseğini Lyubka'nın ağzına dayadı.

"Soluk alama da boğul, hapishane kuşu," dedi.

Lyubka, ağzında Tsudeçkis'in dirseği, bir süre öyle durdu, sonra itti ağzına dayalı dirseği, kapıyı dışarıdan kilitleyip avluya çıktı. Kırmızı etten bir direği andıran Mr. Trottyburn bekliyordu onu orada. Mr. Trottyburn, Plutarch gemisinin baş makinistiydi. Lyubka'ya iki denizci getirmişti. Denizcilerden biri İngiliz, biri Malayalıydı. Üçü birlikte avluya Port-Said'den gelmiş kaçak mal getirmişlerdi. Sandık ağırdı, birden yere attıkları için kı-

rılmış, içinden Japon ipeklilerine sarılı kaçak sigaralar dökülmüştü. Kadınlar üşüşmüşlerdi sandığın başına, iki gezgin Çingene kadın da bileziklerini şangırdatarak yandan yandan yaklaşıyorlardı.

"Defolun!" diye bağırdı onlara Lyubka, denizcileri alıp akasyanın gölgesine götürdü.

Masaya oturdular. Yevzel şarap getirdi. Mr. Trottyburn kendi getirdiklerini açtı. Balyasında sigaralar, güzelim ipekler, kokain, eğeler, kaçak Virginia tütünü ve Sakız Adası'ndan alınma siyah şaraplar vardı. Her şeyin fiyatı ayrıydı. Hesap yaparlarken bir yandan da güneş ve tahtakurusu kokan Besarabya şarabı içiyorlardı. Karanlık, geniş bir nehrin üzerine akşam dalgasının çöktüğü gibi çökmekteydi avluya. Sarhoş Malayalı şaşkın şaşkın, parmağıyla Lyubka'nın göğsüne dokunuyordu. Önce bir parmağını, sonra sırayla tek tek ötekilerini gezdiriyordu göğsünde.

Sarı, küçük gözleri, Çin sokaklarındaki kâğıt fenerler gibi asılı duruyordu masanın üzerinde. Sonra alçak bir sesle şarkı söylemeye başlamış, Lyubka yumruğuyla itince de yere yuvarlanmıştı.

Lyubka, Mr. Trottyburn'e dönüp şöyle dedi:

"Şu görgüsüze bakar mısınız? Bu Malayalı yüzünden kalan sütüm de kaçacak. Zaten sütüm yok diye canımı sıktı şu Yahudi..."

Pencerenin önünde çoraplarını yıkamakta olan Tsudeçkis'i gösteriyordu. Odada küçük bir kandil tütmekteydi. Çoraplarını yıkadığı leğenin içinde su köpük köpüktü. Kendisinden söz edildiğini hissedince pencereden başını çıkardı Tsudeçkis, elini kolunu sallayarak umutsuzca bağırmaya başladı:

"Siz eğlenin bakalım orada!"

Lyubka bir kahkaha attı.

"Kes sesini, mendebur!"

Bir taş attı ihtiyara, ama ilk seferde tutturamadı. Sonra boş şarap şişesini kaptı. Baş makinist Mr. Trottyburn elinden aldı şişeyi, nişan aldı, açık pencereyi tutturdu.

Baş makinist ayağa kalkıp, sarhoş bacaklarının üzerinde durdu, sonra Lyubka'ya şöyle dedi:

"Miss Lyubka, bir şeyler almak için son derece saygın insanlar gelir bana, Miss Lyubka, ama hiçbirine bir şey satmam, ne Mr. Kuninzon'a, ne Mr. Batya'ya, ne de Mr. Kupçik'e, hiç kimseye... sizden başka hiç kimseye, çünkü sizinle sohbetten hoşlanıyorum, Miss Lyubka..."

Böyle dedikten sonra, titreyen bacaklarının üzerinde sağlam durmaya çalışarak, biri İngiliz, biri Malayalı olan denizcilerin omuzlarına tutunup, hafiften serinleyen avluda onlarla birlikte dans etmeye başladı. Plutarch' ın denizcileri dalgın, derin bir sessizlik içinde dans ediyorlardı. Ufka iyice yaklaşmış turuncu bir yıldız gözlerini dört açmış, onlara bakıyordu. Sonra paralarını aldılar, tokalaşıp, gemide direğe asılı lambanın sallandığı gibi sallanarak sokağa çıktılar. Sokağa çıktıklarında denizi, Odessa körfezinin kapkara suyunu, gemilerin direklerindeki, dalgalardan batıp çıkıyor gibi görünen flamalarını, uçsuz bucaksız karanlığı delip geçen lambaların ışığını gördüler. Lyubka dans ederek yürüyen konuklarını sokağın köşesine kadar geçirdi. Sonra tek başına kaldı ıssız sokakta, aklından geçenlere gülümsedi. Eve döndü. Basma gömlekli çocuk onun arkasından avlu kapısını kilitledi. Yevzel hanımefendiye günün hasılatını getirdi ve Lyubka üst katta odasına çıktı. Kadın tellalı Pesya-Mind uyuyordu, Tsudeçkis çıplak ayağıyla meşe beşiği sallıyordu.

"Ne çok eziyet ettiniz bize, vicdansız Lyubka," dedi Tsudeçkis, çocuğu beşikten kucağına alırken. "Bakın da öğrenin, hayırsız ana..."

Lyubka'nın memesinin üzerine ince dişli bir tarak

koydu, sonra oğlunu Lyubka'nın yanına yatırdı. Çocuk annesine doğru atıldı, tarağın dişleri ağzına gelince ağlamaya başladı bocuk. İhtiyar, o zaman biberonu sokuşturdu çocuğun ağzına, ama küçük David başını öte yana çevirdi.

"Büyü mü yaptınız siz bana, ihtiyar şeytan?" diye mırıldandı Lyubka uykuya dalarken.

Tsudeçkis susturdu onu:

"Kes sesini, hayırsız ana! Sus ve öğren, kahrolası..."

Çocuk bir kez daha uzandı annesinin memesine, tarağın dişleri gene battı dudaklarına, o zaman ister istemez biberonu aldı, emmeye başladı.

"Gördünüz mü?" dedi Tsudeçkis gülerek. "Çocuğunuzu memeden kestim. Öğrenin bunu, kahrolası kadın..." David beşiğinde yatıyor, biberonunu emiyor, keyifli sesler çıkarıyordu. Lyubka uyandı, gözlerini açtı, sonra tekrar kapadı. Beşikte çocuğunu, ışığı pencereden odaya dolan ayı görmüştü. Ay siyah bulutların arasında, annesini kaybetmiş bir buzağı gibi dolanıyordu.

"Pekâlâ," dedi Lyubka. "Pesya-Mind, kapıyı aç Tsudeçkis'e. Söyle, yarın gelsin, bir funt Amerikan tütünü alsın..."

Ertesi gün Tsudeçkis bir funt kaçak Virginia tütününü almak için geldi. Ayrıca çeyrek funt da çay verildi kendisine. Bir hafta sonra güvercin almak için Yevzel'e uğradığımda Lyubka'nın avlusunda yeni bir kâhyayla karşılaştım. Bizim Haham Ben Zahar gibi ufak tefek biriydi. Yeni kâhya Tsudeçkis'ti bu.

Bu görevi on beş yıl sürdürdü ve bu süre içinde onunla ilgili çok öykü öğrendim. Elimden gelirse, sırayla hepsini anlatmak niyetindeyim, çünkü son derece ilginç öykülerdir bunlar.

BABA

Bir zamanlar evliydi Froim Graç. Çok eskidendi bu. O günden bu yana çok zaman, yirmi yıl geçti. Karısı bir kız evlat doğurmuştu Froim'e ve doğumda ölmüştü. Bebeğe Baska adını vermişlerdi. Bebeğin anneannesi Tulçin'de yaşıyordu. Yaşlı kadın damadını hiç sevmezdi. Onun için şöyle derdi: "Froim'in işi yük arabacılığıdır, arabasına koşulu kara yağız iki atı vardır, ama Froim'in ruhu kara yağız atlarından da karadır..."

Yaşlı kadın damadını sevmediği için yeni doğan torununu yanına almıştı. Torunuyla yirmi yıl bir arada yaşadıktan sonra ölmüştü yaşlı kadın. Anneannesi ölünce Baskacık da babasının yanına dönmüştü. Olaylar tam böyle gelişmişti işte.

Ayın beşi çarşamba günü Froim Graç Dreyfus şirketinin ambarlarından limandaki Caledonia gemisine buğday taşıyordu. İşini bitirdikten sonra eve dönerken Prohorovskaya Sokağı'nın köşesinde demirci İvan Pitirubel'le karşılaştı.

"Selam, Graç," dedi İvan Pitirubel. "Bir kadın senin evinin kapısını yumrukluyor..."

Graç yoluna devam etti, eve gelince avluda iriyarı bir kadın gördü. Geniş kalçaları, tuğla rengi yanakları vardı kadının.

"Babacığım, sıkıntıdan patladım," dedi kadın, insanın kulaklarını zorlayan bas bir sesle. "Sabahtan beri sizi bekliyorum... Anlayacağınız, Tulçin'de anneannem öldü..."

Graç yük arabasının üzerinde ayakta duruyor, gözlerini fal taşı gibi açmış, kızına bakıyordu. Heyecan içinde haykırdı:

"Atların önünde dolanıp durma, öndekinin yularını yakala, hayvanları azdırmak mı istiyorsun?.."

Graç arabada ayaktaydı, kırbacını sallayıp duruyordu. Baska öndeki atın yularını yakaladı, arabayı ahıra çekti, koşumlarını çözdü, sonra yemek hazırlamak için mutfağa geçti. Kız, babasının ayaklarına sardığı bezleri ipe astı, isten simsiyah olmuş çaydanlığı kumla ovup temizledi, dökme demir bir sahanda köfteleri ısıtmaya başladı.

"Eviniz çok pis, babacığım," dedi. Yerlerde sürünen, ekşi kokan koyun postlarını pencereden dışarı atarken de yüksek sesle ekledi: "Ama ben kurtaracağım sizi bu pislikten!"

Sonra babasının akşam yemeğini hazırladı.

İhtiyar, pırıl pırıl temizlenmiş emaye çaydanlıktan votka içti, mutlu bir çocukluk gibi kokan köfte yedi. Sonra kamçısını alıp avluya çıktı. Onun arkasından avluya Baska da çıktı. Ayağında erkek potinleri vardı. Turunç rengi bir entari giymişti. Şapkasının her yanı kuş süsleriyle bezenmişti. Tahta sıraya oturdu. Akşam aylak aylak geçti sıranın önünden, gurubun alev alev gözü Peresıp'ın ötesinde denize düştü. Gökyüzü kızıl yortu günü olduğu gibi kıpkırmızıydı. Dalitskaya'da dükkânlar yavaş yavaş kapanmaya başlamıştı. Soyguncular arabalara binip İoska Samuelson'un genelevinin olduğu arka sokağa çekiliyorlardı. Arabaları lake kaplıydı. Renk renk ceketleriyle, kıyafetleri pek süslü püslüydü. Gözleri tutku doluydu, bir ayağı arabanın basamağındaydı, dışarı çıkardıkları çe-

lik gibi güçlü ellerinde sigara kâğıdına sarılı çiçek demetleri vardı. Lake kaplı arabaları ağır ağır ilerliyordu, her arabada elinde çiçek demetiyle bir kişi; yüksek arabacı yerinde de, –kilisede nikâh kıyılırken gelinin tacını başının üzerinde tutan kişi gibi fiyonklar takmış takıştırmış– bir arabacı vardı. Dantelalı başlıklı yaşlı Yahudi kadınlar durmuş, bu alışılmış geçişi izliyorlardı. Yaşlı kadınların olayla pek ilgilendikleri yoktu, ama dükkân sahiplerinin, gemi ustalarının çocukları Moldavanka krallarına imrenerek bakıyorlardı.

Bakkalın oğlu küçük Solomon Kaplun ile bir kaçakçının oğlu olan Monya Artillerist yabancıların bu görkemli geçişinden gözlerini başka yöne çevirebilenler arasındaydılar. Sevişmeyi yeni yeni öğrenmiş genç kızlar gibi salına salına yürüyorlardı. Kendi aralarında konuşuyorlardı. Birbirlerine Baska'yı göstererek, kız istese, onu nasıl kollarının arasına alacaklarını konuşuyorlardı. Oysa o anda Baska da aynı şeyi istemekteydi. Çünkü Tulçin gibi kapanık, dar kafalı insanların yaşadığı bir kasabadan gelmiş saf bir kızdı. Seksen kilodan bile fazlaydı. Ömrü Podolyalı simsarların, gezgin kitap satıcılarının, kereste tüccarlarının arasında geçmiş, Solomon Kaplun gibi birini hiç görmemişti. İşte bunun içindir ki, onu görünce erkek potinli kalın ayağını yere sürtmeye başlamış, babasına yüksek sesle şöyle demişti:

"Babacığım, şu gence baksanıza bir, bacakları oyuncak bebeklerinki gibi incecik, ben o bacakları..."

Hemen orada yakında oturmakta olan yaşlı Yahudi Gorobçik alçak sesle fısıldadı Froim'e:

"Oho, Graç efendi, bakıyorum senin kız ipini koparmak üzere..."

"Başıma bir dert daha geldi," dedi Froim.

Kamçısını sallayıp içeri, yatmaya gitti, rahat bir uykuya daldı. İhtiyar Yahudi'nin dediğine inanmamıştı çün-

kü. Oysa çok yanılmıştı. Gorobçik'in dediği doğruydu. Sokağımızın çöpçatanıydı Gorobçik. Varlıklı ölüler için geceleri dualar okur, hayatla ilgili bilinmesi gereken her şeyi bilirdi. Froim Graç yanılmıştı. Gorobçik haklıydı.

Gerçekten de, o günden sonra Baska her akşamı geç saatlere kadar dışarıda geçirmeye başlamıştı. Kapının önündeki sırada oturuyor, kendine çeyiz hazırlıyordu. Gebe kadınlar gelip yanına oturuyorlardı. Yığın yığın keten bezi olurdu kalın, güçlü dizlerinin üzerinde. Gebe kadınlar karınlarını, çayırda ineklerin memelerini baharın pembe sütüyle doldurduğu gibi, eline her geçen şeyle dolduruyorlardı. Bu arada kocaları tek tek işten eve dönüyordu. Bu huysuz kadınların kocaları keçeleşmiş sakallarını musluğun altında yıkayıp açtıktan sonra yerlerini kamburu çıkmış kocakarılara bırakıyorlardı. Kocakarılar tombul çocukları yalakta yıkıyor, torunlarının parlayan kıçlarına şaplak atıyor, sonra onları eski eteklerine sarıp sarmalıyorlardı. İşte böylece, Tulçin'den gelen Baska, bizim cömert anamız Moldavanka'nın yaşamını, süt çocuklarıyla, kurutulmaya asılmış paçavralarıyla, düğün geceleriyle, kenar mahalle şıklıklarıyla, bitmek tükenmek bilmez asker kargaşasıyla dolu yaşamını tanımış oluyordu. Genç kızın istediği de böyle bir yaşamdı işte; ne var ki, tek gözlü Graç'ın kızı olarak, böyle bir yaşamın hayalini kurmanın kendisi için zor olduğunun da farkındaydı. Bunun üzerine, o günden sonra babasına "baba" dememeye başlamıştı.

"Kızıl saçlı hırsız, kızıl saçlı hırsız, yemeğe gelin..." diye bağırıyordu ona akşamları.

Ve bu, Baska kendine altı gecelik, dantel süslü altı uzun don dikene kadar öyle sürüp gitti. Dantellerin dikişini de bitirdikten sonra, kendi sesine benzemeyen bir sesle hüngür hüngür ağlayarak Graç'a şöyle dedi:

"Her genç kızın, özlemini çektiği bir yaşam biçimi

var, yalnızca ben yabancı birinin deposunda gece nöbetçisi gibi tek başıma yaşıyorum. Babacığım, ya bir şeyler yapın benim için, ya da canıma kıyacağım..."

Graç, kızının söylediklerini sonuna kadar dinledi. Ertesi gün yelken bezinden pardösüsünü giydi, Privoznaya Meydanı'nda bakkal Kaplun'un dükkânına gitti.

Kaplun'un dükkânının pırıl pırıl bir altın tabelası vardı. Privoznaya Meydanı'nın en güzel, en zengin dükkânıydı. Bizlerin hiç bilmediği kadar çok denizlerin, güzel yaşamların kokusu vardı orada. Bir çocuk dükkânın serin arka bölümünde süzgeçli kovayla yerleri ıslatıyor, bir yandan da, yalnızca büyüklerin söyleyebileceği bir şarkı söylüyordu. Dükkân sahibinin oğlu küçük Solomon, tezgâhın arkasında ayaktaydı. Tezgâhın üzerinde Yunanistan'dan gelmiş zeytinler, Marsilya zeytinyağları, çekirdek kahve, Lizbon beyaz şarapları, Philippe ve Canot firmasının sardalyeleri, arnavutbiberi yığılıydı. Kaplun kendi küçük bir cam bölmede yelekle oturuyor; güneşleniyor; karpuz, siyah çekirdekli, kurnaz bakışlı Çinli kadınların gözleri gibi yana bakan çekirdekli karpuz yiyordu. Kaplun'un göbeği masanın üzerinde, güneşin altındaydı, güneş onu ne yapacağını bilemiyordu. Yelken bezi pardösüsünü giymiş Graç'ı görünce birden bembeyaz oldu Kaplun'un yüzü.

"İyi günler, Mösyö Graç," dedi Masadan hafifçe uzaklaşarak. "Uğrayacağınızı Galupçik söylemişti, ben de bir funt çay ayırdım size, harika bir çay..."

Kaplun Odessa'ya Hollanda gemileriyle gelmiş bu çayı ballandıra ballandıra anlatmaya başladı. Graç sabırla dinliyordu onu, ama sonra, pek yol yordam bilmeyen, saf biri olduğu için Kaplun'un sözünü kesti.

"İçi dışı bir olan insanım ben," dedi Froim. "Kurnazlıktan, sözü evirip çevirmekten anlamam. Günlerim atlarımın yanında geçer, işimle uğraşırım. Baska ile birlikte

yeni çamaşırlar, biraz da biriktirdiğim para vereceğim, ve kızımın arkasındayım, bu kadarını az bulanı, yetinmeyeni de Tanrı ateşinde yaksın artık..."

Kaplun, yük arabacısının omzunu okşadı, çabuk çabuk konuşarak şöyle dedi:

"Ne diye yanalım ki Tanrı'nın ateşinde? Böyle şeyler söylemeniz doğru değil, Mösyö Graç. Öyle ya, yabancımız değilsiniz, ayrıca herkese de yardım edersiniz. Sırası gelince de hak edene haddini bildirirsiniz. Anlayacağınız, ne siz Kraków hahamısınız, ne de ben Moses Montefiore'un yeğeninin kocası. Ancak... ancak, Madam Kaplun... bizim de bir Madam Kaplunumuz var, büyük bir kadındır... Tanrı bile bilmez onun ne istediğini..."

Graç kesti bakkalın sözünü:

"Ama ben biliyorum. Oğlunuz Solomon'un benim Baska'yı istediğini, ama Madam Kaplun'un beni istemediğini biliyorum."

Kapıdan onların konuştuklarını dinleyen Madam Kaplun, kıpkırmızı bir suratla, göğsü inip kalkar bir halde cam bölüme daldı bağırmaya başladı:

"Evet, sizi istemiyorum! Bir insanın ölümü istemediği kadar istemiyorum sizi. Bir gelinin, yüzünde sivilce istemeyeceği kadar istemiyorum... Unutmayın ki, bizim toprağı bol olsun dedemiz bakkaldı, ölen babamız da bakkaldı ve biz de bu mesleği sürdürmek zorundayız..."

Öfkeli Madam Kaplun'a karşılık verdi Graç:

"Varın sürdürün mesleğinizi..."

Ve evine döndü. Orada, turuncu giysisini giymiş Baska bekliyordu onu. Ama yaşlı adam dönüp bakmadı kızına, arabanın altına gocuğunu serip yattı. Baska'nın güçlü eli onu oradan çekip çıkarana kadar uyudu arabanın altında.

Genç kız, kendi fısıltısına benzemeyen bir sesle konuştu:

"Kızıl sakallı hırsız, ne diye çekeceğim sizin bu arabacı tavırlarınızı, ne diye kütük gibi susuyorsunuz, kızıl sakallı hırsız?.."

"Baskacığım," dedi Graç, "Solomoncuk istiyor seni, ama Madam Kaplun beni istemiyor... Bakkal birini arıyorlar."

İhtiyar, gocuğunu düzeltip tekrar arabanın altına uzandı, Baska avludan çıkıp gitti...

Bütün bunlar bir cumartesi günü, çalışılmayan gün olmuştu. Günbatımının erguvan rengi gözü yerlerde gezinirken, arabasının altında horul horul uyuyan Graç'a rastladı. Ayağına çabuk ışık yakıcı bir sitemle durdu uyuyan yaşlı adamın üzerinde, onu tozlu, rüzgârda yemyeşil çavdar tarlalarının parladığı gibi parlayan Dalnitskaya Sokağı'na götürdü. Tatarlar Dalnitskaya boyunca yukarı doğru yürüyorlardı, Tatarlar ve Türkler, kendi mollalarıyla birlikte... Hacdan, Mekke'den gelmişlerdi; evlerine, Orenburg bozkırlarına, Kafkasya'ya gideceklerdi. Gemi Odessa'ya getirmişti onları, limandan çıkmış, geceyi geçirmek için, Kazak Lyubka diye bilinen Lyubka Şneyveys'in hanına gidiyorlardı. Tatarların üzerinde cüppeleri kalıp gibi duruyordu, çölün bronzlaşmış ter damlaları sırtlarından kaldırıma yağmur gibi dökülüyordu. Feslerinin çevresine beyaz havlular sarılıydı. Bu onların, peygamberlerinin toprağına secde ettiklerinin göstergesiydi. Hacılar sokağın başına kadar yürüdüler, oradan Lyubka'nın hanına döndüler. Ama avluya giremediler. Büyük bir kalabalık vardı orada. Lyubka Şneyveys, para kesesini beline yan bağlamış, sarhoş bir köylüyü dövüyor, onu kapıdan sokağa doğru iteliyordu. Bir yumruğunu sıkmış, köylünün yüzüne tefe vurur gibi vuruyor, öteki eliyle de yere düşmemesi için onu tutuyordu. Adamcağızın dişlerinin arasından kan sızıyordu. Kulağının çevresinde de kan vardı. Dalgındı köylü, ne olup bittiğini anlayamıyor-

muş, karşısındaki tanımadığı biriymiş gibi şaşkın şaşkın bakıyordu Lyubka'nın yüzüne. Sonra yere bıraktı kendini, taşların üzerinde sızdı. O zaman, bir tekme attı ona Lyubka, dönüp dükkânına gitti. Bekçi Yevzel arkasından kapıyı kaparken, oradan geçmekte olan Froim Graç'a el salladı.

"Selam, Graç," dedi. "Hayatla ilgili bir şeyler görmek isterseniz, içeri girin, güleceğiniz çok şey var burada..."

Bekçi, Graç'ı bir gün önce gelen hacıların oturdukları duvarın dibine götürdü. Yeşil sarıklı yaşlı bir Türk, yaprak gibi yeşil, yaşlı bir Türk çimenlerin üzerine uzanmıştı.

Yüzünde inci gibi ter taneleri vardı. Güçlükle soluk alıyor, gözlerini deviriyordu.

Yevzel eski püskü ceketinin yakasındaki armayı düzeltirken, "İşte size 'Türk Hastalığı' operasından gerçek bir hayat sahnesi," dedi. "Zavallı ihtiyar ölüyor, ama doktor çağıramazlar, çünkü Muhammed Peygamber'in yanından evine dönerken ölen insanın dünyanın en mutlu, en varlıklı insanı olacağına inanırlar..." Yevzel can çekişen adama seslendi: "Helvacı!" Bir kahkaha attı: "Şimdi doktor gelecek, iyileştirecek seni..."

Yaşlı Türk çocuksu bir korkuyla baktı bekçinin yüzüne, başını öte yana çevirdi. O zaman Yevzel, kendinden pek hoşnut bir tavırla Graç'ı aldı, avlunun karşısındaki meyhaneye götürdü. Meyhanede ışıklar yanmıştı, müzik vardı. Kocaman sakallı yaşlı Yahudiler Romen şarkıları, Yahudi şarkıları çalıyorlardı. Mendel Krik bir masada oturuyor, yeşil bir bardakla şarap içiyor, öz oğullarının, yani büyük oğlu Benya ile küçük oğlu Levka'nın onu nasıl sakat bıraktıklarını anlatıyordu. Hırıltılı, korkunç bir sesle konuşuyor, herkese kırık dişlerini gösteriyor, karnındaki yaraları elletiyordu. Porselen yüzlü Volınlı *tsadik*'ler onun oturduğu masanın önünde ayakta

duruyor, Mendel Krik'in atıp tutmasını uyuşuk uyuşuk dinliyorlardı. Duyduklarına inanamıyorlardı, bu yüzden küçümsüyordu onları Graç.

"Palavracı moruk," diye söylendi Mendel'e bakarak.

Sonra şarap ısmarladı kendine. Daha sonra seslenip, meyhane sahibesi Kazak Lyubka'yı yanına çağırdı. Lyubka kapıda sağa sola bağırıp çağırıyor, bir yandan da votkasını içiyordu. Ters ters bakarak öfkeyle bağırdı Froim'e:

"Ne diyeceksen oradan söyle!"

Froim yanına oturttu Lyubka'yı.

"Madam Lyubka," dedi, "akıllı bir kadınsınız siz ve ben öz anneme gelir gibi geldim size. Bütün umudum sizde, Madam Lyubka, önce Tanrı'da, sonra sizde..."

"Söyle hadi!" diye bağırdı Lyubka.

Kalkıp meyhanenin içinde koşarak şöyle bir dolaştı, sonra yerine döndü.

"Göçmen Almanlar bu yıl çok iyi buğday aldılar. Ayrıca, İstanbul'da bakkallarda her şey de yarı fiyatına... dedi Graç. Orada zeytinyağının bir pudu üç ruble, oysa burada fundunu otuz kapiğe satıyorlar... Bakkalların durumu çok iyi, Madam Lyubka, hepsi göbek saldı, onlara şöyle ustaca yaklaşacak olan voliyi vuracak... Gelgelelim, artık tek başıma çalışıyorum, Leva Bık öldü, bana yardım edebilecek kimsem yok. Yalnızım, Tanrı'nın gökyüzünde olduğu gibi yalnız..."

"Ya Benya Krik..." dedi Lyubka. "Tartakovski işinde denemiştin onu, neden almıyorsun onu yanına?"

"Benya Krik mi dediniz?" diye sordu Graç şaşkınlıkla. Hem de bekâr o, değil mi?"

"Evet, bekâr," dedi Lyubka. "Baska ile ever onu, cebine de para koy, onunla iş çevir..."

İhtiyar Graç bir yankı gibi, uzak bir yankı gibi tekrarladı:

"Benya Krik, o hiç aklıma gelmemişti..."

Kendi kendine mırıldanarak, bir şeyler kekeleyerek ayağa kalktı. Lyubka önden koşarcasına yürüyor, Froim arkasından yetişmeye çalışıyordu. Avluyu geçtiler, ikinci kata çıktılar. Orada, ikinci katta Lyubka'nın müşteriler için bulundurduğu kızlar kalıyordu.

Lyubka şöyle dedi Graç'a:

"Damat adayımız Katyuşa'nın yanında. Sen beni burada, koridorda bekle.

Koridorun sonundaki odaya yürüdü. Orada Benya, adı Katyuşa olan kadınla yataktaydı.

"Salyalarını akıttığın yeter," dedi Lyubka genç adama. "Önce kendine bir iş bulmalısın Benyacığım. Ondan sonra salyalarını akıtırsın... Froim Graç seni arıyor. İş yaptıracağı bir adam gerekli ona, ama bir türlü işe yarar birini bulamıyor..."

Lyubka sonra, tek gözlü Graç'ın Baska konusunda düşündüğüyle ilgili her şeyi anlattı Benya'ya.

"Bunu düşüneceğim," dedi Benya, Katyuşa'nın açıkta kalmış bacaklarına çarşafı çekerken. "Tamam, söyleyin, ihtiyar beklesin beni."

Lyubka, koridorda bekleyen Graç'a şöyle dedi:

"Bekle onu, gelecek. Burada bekle onu, düşünecekmiş..."

Lyubka, oturması için bir sandalye çekti Graç'a. Yaşlı adam uzun bir bekleyişin içine gömüldü. Hiç de sabırsız değildi, devlet dairelerinde bekleyen köylüler gibi sakindi. Duvarın ötesinde odada Katyuşa inliyor, arada bir kahkahalarla gülüyordu. İhtiyar iki saat, belki de daha uzun süre sandalyenin üzerinde uyukladı. Çoktan, gece olmuş, hava kararmıştı. Gökyüzünde samanyolu altın taneleriyle, serinliğin parlaklığıyla pırıl pırıldı. Lyubka'nın meyhanesi çoktan kapanmıştı; sarhoşlar avluda kırık dökük eşyalar gibi serilmişlerdi. Yeşil sarıklı ihtiyar molla ise gece yarısı ölmüştü. Sonra müzik denizden doğru

gelmeye başlamıştı. Bir İngiliz gemisinde Fransız borusu ve trampeti çalıyorlardı. Sonra onlar da sustu. Her yana sessizlik çöktü. Ama Katyuşa, pek akıllı uslu Katyuşa, Benya Krik için hâlâ süslemekte, renklendirmekteydi kendi Rus cennetini. Duvarın ötesinde odada inliyor, arada bir kahkahalarla gülüyordu. Yaşlı Froim odanın kapısının önünde sandalyede kıpırdamadan oturuyordu. Gece saat bire kadar bekledi, sonra kapıya vurdu.

"Hey, delikanlı," diye seslendi. "Benimle dalga mı geçiyorsun sen?"

Katyuşa'nın odasının kapısını açtı Benya. Çarşafla örtünmüştü. Mahcup bir tavırla gülümsedi:

"Mösyö Graç, gençliğimizde kadınları bir mal olarak görürüz, oysa durup dururken tutuşan, alev alan samandan başka bir şey değillerdir..."

Sonra giyindi, Katyuşa'nın yatağını düzeltti, yastığını vurarak kabarttı, yaşlı adamla birlikte sokağa çıktı. Rus mezarlığına kadar yürüdüler. Orada Benya Krik'le tek gözlü yaşlı soyguncu Graç anlaştılar. Baska gelecekteki kocasına drahoma olarak üç bin ruble nakit, iki safkan at ve bir inci gerdanlık getirecekti. Ayrıca, şunda da anlaşmışlardı: Kaplun da Benya'ya, Baska'nın nişanlısına iki bin ruble ödeyecekti. Ailenin gururuyla oynamıştı çünkü. Privoznaya Meydanı'nda bakkal dükkânı olan Kaplun İstanbul'dan getirttiği zeytinyağıyla zengin olmuş, Baska'nın ilk aşkına hiç acımamış, bu yüzden de Benya Krik yaptığı fedakârlığa karşılık Kaplun'dan iki bin ruble almaya karar vermişti.

"Bu işi ben üzerime alıyorum, babacığım," dedi müstakbel kayınpederine. "Tanrı yardım edecek bize ve bütün bakkalları cezalandıracağız."

Bu konuşma sabaha karşı, gün ağarırken olmuştu. Böylece de yeni bir öykü, Kaplunların çöküşünün, yavaş

yavaş yok oluşunun, kundaklanmaların, geceleri duyulan sılah seslerinin yeni bir öyküsü başlamış oluyordu. İşte o gece, Baska'nın babası Graç'la, birden nişanlısı oluveren Benya mezarlıkta dolaşırlarken kararlaştırılmıştı bütün bunlar, burnu büyük Kaplun'un da, genç kız Baska'nın da kaderi... O sırada delikanlılar genç kızları çitlerin arkasına götürüyor, öpücük sesleri mezar taşlarında yankılanıyordu.

FROİM GRAÇ

Bin dokuz yüz on dokuz yılında Benya Krik'in adamları gönüllüler ordusunun artçı birliklerine saldırmış, subaylarını kılıçtan geçirmiş, birliğin ağırlığını ele geçirmişlerdi. Ödül olarak da Odessa yönetim kurulundan üç günlük bir "barışçı başkaldırı" için izin istemişler, ama alamamışlar, bunun üzerine Aleksandrovski Bulvarı üzerindeki dükkânların hepsinden kumaşları boşaltmışlardı. Daha sonra aynı şeyi "Karşılıklı Kredi Birliği"nde gerçekleştirmişler, müşterilere önden yol verip arkalarından bankaya girmiş, kurum ortaklarına para ve değerli eşya dolu çuvalları kapıda bekleyen otomobile yüklemelerini rica etmişlerdi. Bir ay sonra da kurşuna dizilmişlerdi. O zamanlar kentte, onların yakalanmalarıyla, cezaevine atılmalarıyla atölye sahibi Aron Peskin'in ilgisi olduğunu söyleyenler vardı. Ama atölyede ne yapıldığı öğrenilememişti. Peskin'in evinde kurşun mili bozuk uzun bir tezgâh varmış. Yerler talaşla, cilt kartonlarıyla doluymuş.

Bir ilkbahar sabahı Peskin'in atölyesinin kapısını ahbabı Mişa Yabloçko çaldı.

"Aron," dedi misafir Peskin'e, "dışarıda çok güzel bir hava var. Bence senin canın, yanına bir şişe şarapla şöyle güzelinden meze alıp açık havada arabaya atlayıp, Arkadya'ya gitmek istiyordur..."

Böyle bir öneriye gülebilirsin, ama ben kimi zaman her türlü düşünceyi kafamdan atmayı pek severim...

Peskin giyindi, Mişa Yabloçko'nun otomobiline binip onunla birlikte Arkadya'ya gitti. Akşama kadar dolaştılar orada. Döndüklerinde hava kararmıştı. Mişa Yabloçko Madam Peskina'nın on dört yaşında kızını leğende yıkadığı odaya girdi.

"Selamlar Madam Peskina," dedi şapkasını çıkarırken. "Harika bir gün geçirdik. Hava çok güzeldi. Ama sizin kocanızla geçinmek hiç de kolay değil... Çekilmez bir adam..."

"Bunu kime söylüyorsunuz?" dedi Madam Peskina kızının saçlarını tutup iki yana sallarken. "Nerede şimdi o maceraperest?"

"Evin önünde bahçede oturuyor."

Mişa tekrar çıkardı şapkasını, Madam Peskina ile vedalaştı, otomobiline binip gitti. Madam Peskina kocasının içeri girmesini beklemeden, bahçeye onun yanına çıktı. Peskin, başında hasır Panama şapkası, dirseğini masaya dayamış oturuyordu, dişlerini sergiliyordu.

"Maceraperest," dedi Madam Peskina. "Bir de sırıtıyorsun... Kızından fenalık geldi bana, başını yıkatmak istemiyor... Git konuş onunla..."

Peskin'in sesi çıkmıyordu. Ama hâlâ dişleri sergideydi.

"Aman Tanrım!" diye haykırdı Madam Peskina, kocasının hasır Panama şapkasının altından yüzüne bakınca.

Onun bu haykırışına komşular koşup geldiler.

"Bu yaşamıyor..." dedi Madam Peskina komşulara.

Doğru değildi bu. İki kurşun sıkmışlardı Peskin'in göğsüne, kafasını da yaralamışlardı, ama hâlâ ölmemişti, yaşıyordu. Hemen Yahudi hastanesine kaldırdılar onu. Yaralıyı doktor Zilberberg kendi ameliyat etti, ama ölümden gene de kurtulamadı Peskin... daha sonra bı-

çaklanarak öldürüldü. O gece Çeka[1] Gürcü lakaplı biriyle, arkadaşı Kolya Lapidus'u tutukladı. Bu iki kişiden biri Mişa Yabloçko'nun arabacısıydı. Öteki ise Arkadya'da deniz kenarında, bozkır yolunun köşesinde arabayı gözetlemişti. Kısa bir sorgulamadan sonra Çeka ikisini de kurşuna dizdi. Mişa Yabloçko yakalanmaktan kurtulmuş, ortadan kaybolmuştu. Birkaç gün sonra da çekirdekçi yaşlı bir kadın, kolunda çekirdek sepetiyle girmişti Froim Graç'ın avlusuna. Kaşlarından biri son derece kalın, gürdü kadının, öteki ise belli belirsiz, seyrekti. Kalın kaşı köşe yapacak biçimde kalkıktı. Öteki gözkapağının üzerine sarkmıştı. Froim Graç at ahırının önünde bacaklarını açmış oturuyor, torunu Arkadi'yle oynuyordu. Bu çocuğu üç yıl önce güçlü Baska doğurmuştu. Dedesi parmağını torununa uzattı, çocuk bu parmağı yakaladı, ona tutunup asıldı, kirişe tutunmuş gibi sallanmaya başladı.

"Hiç iş yok sende..." dedi Froim, torununu süzerek.

Ayağında, sicimle bağlı erkek potinleri olan, bir kaşı kalın yaşlı kadın geldi yanlarına.

"Froim," dedi, "sana şunu söyleyeyim ki, bu adamlarda insanlık diye bir şey kalmamış. Vicdan diye bir şey yok onlarda. Köpekleri çukura atar gibi, bodrumlara gömüyorlar bizi. Ölmeden önce son dileğimizi söylememize bile izin vermiyorlar... Böylelerini dişlerinle kemirip kalbini dışarı çıkaracaksın... Bir şey söylemiyorsun Froim..." dedi Mişa Yabloçko. "Çocuklar suskunluğuna bir son vermeni bekliyorlar Froim..."

Ayağa kalkıp, sepeti bir kolundan ötekine aldı, sonra kalın kaşını kaldırıp yürüdü çıktı Graç'ın avlusundan.

Alekseyevskaya Meydanı'nda kilisenin önünde saç-

1. Veçeka'nın kısaltılmışı. 1917-1922 yılları arasında Sovyet gizli polis örgütü. Daha sonra KGB'ye dönüşmüştür. (Y.N.)

ları örgülü üç kızla karşılaştı. Kızlar kollarını birbirinin beline dolamış, dolaşıyorlardı.

"Kızlar," dedi Mişa Yabloçko, "size çay ikram etmeyeceğim..."

Kızların ceplerine bardakla çekirdek döküp yürüdü, kilisenin köşesinde gözden kayboldu.

Avlusunda yalnız kaldı Froim Graç. Kıpırdamadan oturuyor, tek gözüyle çevresine bakınıyordu. Sömürgeci birliklerden alınmış katırlar ahırda hışır hışır saman yiyor, çayıra salınmış damızlık kısraklar yanlarında taylarıyla otluyordu. Kestane ağaçlarının altında gölgede at bakıcıları kâğıt oynuyor, bir yandan da kırık maşrapalardan şarap içiyorlardı. Yakıcı sıcak rüzgâr boyalı duvarlara çarpıyor, güneş masmavi gökyüzünden avluya dökülüyordu. Froim kalkıp sokağa çıktı. Yoksul mutfaklarından havaya yükselen dumanın kapladığı Prohorovskaya Sokağı'nı, insanların kullandıkları perdeleri birbirlerine sattıkları bitpazarını geçti. Yekaterinskaya Sokağı'na kadar yürüdü, imparatoriçenin heykeline doğru döndü ve Çeka merkezine girdi.

"Adım Froim," dedi komisere. "Müdürle görüşmem gerekiyor."

O sıralar müdür, Moskova'dan yeni gelmiş olan Vladislav Simen'di. Gelenin Froim olduğunu öğrenince, onunla ilgili bilgi almak için yardımcısı Borovoy'u yanına çağırdı.

"Yaman bir delikanlıdır," dedi Borovoy. "Onu tanımakla bütün Odessa'yı tanımış olacaksınız..."

Ve kızıl saçlı, tek gözü kapalı, yanağı yaralı iriyarı ihtiyar çadır bezi cüppesiyle girdi müdürün odasına.

"Patron," dedi, "kimi dövüyorsun sen?.. Kartalları dövdüğünün farkında mısın?.. Yanında kimler var, patron, pislikler mi?.."

Simen uzanıp masanın gözünü açtı.

"Bende bir şey yok," dedi Froim. "Elimde de bir şey yok, çizmemin içinde de. Dışarıda, sokakta da kimse beklemiyor... Benim çocukları bırak, patron, fiyatını söyle..."

İhtiyarı koltuğa oturttular, konyak getirdiler ona. Borovoy odadan çıktı, Moskova'dan yeni gelmiş araştırmacıları odasına topladı.

"Bir delikanlı göstereceğim size," dedi, "eşi benzeri olmayan bir ihtiyar..."

Ve Borovoy onlara, kırk bin Odessa hırsızının gerçek başının Benya Krik değil, bu tek gözlü Froim'in olduğunu anlattı. Kendisinin her zaman arka planda kaldığını, ama her şeyi (fabrikaların yağmalanmasını da, kasaların soyulmasını da, gönüllü birliklerine saldırıları da) bu yaşlı adamın planladığını söyledi. Borovoy, onunla konuşmak için ihtiyarın müdürün odasından çıkmasını bekliyordu. Ama kaybolmuştu ihtiyar. Sabırsızlanmaya başladı Borovoy, onu aramaya çıktı. Ortalarda yoktu. Binanın arkasına geçti Borovoy, sonunda arka çıkışa baktı. Froim Graç orada duvarın dibinde, yelken bezine sarılı, upuzun yatıyordu. Kızıl Ordu'dan iki er cesedinin başında dikiliyor, kendi sardıkları purolarını içiyorlardı.

"Ayı gibiydi kuvvetliydi moruk..." dedi yaşlıca olanı, Borovoy'u görünce. "Ama böyle bir ihtiyarı öldürmek gerekmezdi, kimseye bir zarar gelmezdi ondan çünkü... On kurşun yedi, hâlâ ayaktaydı..."

Kızıl Ordu erinin yüzü kıpkırmızıydı, gözleri parlıyordu, kasketi yana yatmıştı.

Öteki er kesti sözünü:

"Kes artık, adam öldü artık, Tek başına gelmişti buraya..."

Yaşlıca olanı yükseltti sesini:

"Atıyorsun! Bunların biri bağırır... biri de ağzını açıp bir şey söylemez... Nasıl tek başına oluyorlarmış?.."

"Bence hepsi tek başınadır bunların," dedi daha genç

olan Kızıl Ordu eri. "Hem hepsi de birbirine benzer, yüzlerinden hangisinin kim olduğunu anlayamazsın..."

Borovoy eğildi, yelken bezini kaldırıp baktı. İhtiyarın yüzünde bir ifade donup kalmıştı.

Odasına döndü Borovoy. Halı kaplı, yuvarlak bir salondu odası. Yeni Yönetim Kurulu'yla ilgili bir toplantı vardı orada. Simen, gördüğü aksaklıklar, yanlış kararlar, soruşturmalarda anlamsız işlemler üzerine bir konuşma yapıyordu. Tahkikat görevlilerinin gruplara ayrılıp öyle çalışmaları, sorgu yargıçlarıyla bilgi alışverişinde bulunmaları, görevlerini, Moskova'dan gelen esaslar dahilinde yürütmelerinin üzerinde ısrarla duruyordu.

Borovoy köşede, kendi masasında oturuyor, Simen'in konuşmasını dinliyordu. Ötekilerden uzaktaydı. Toplantı bitince Simen yanına geldi, elini tuttu.

"Biliyorum, kızıyorsun bana," dedi. "Ama burada sorumlu olan yalnızca biziz, dostum, biz. Devleti temsil ediyoruz burada, bunu unutmamak gerekir..."

Başını öte yana çevirerek karşılık verdi Borovoy:

"Kızmıyorum... Ama Odessa'yı bilmiyorsunuz siz, bilemezsiniz... Bu ihtiyar çok önemli biriydi burada..."

Yirmi üç yaşındaki müdür ile yardımcısı yan yana oturdular. Simen, Borovoy'un elini avucunda tutuyor, sıkıyordu.

Bir süre sustuktan sonra şöyle dedi:

"Bir Çeka elemanı, bir devrimci olarak cevap ver bana, gelecekte bu ihtiyarın topluma verebileceği ne vardı?"

Borovoy kıpırdamadan oturuyor, önüne bakıyordu.

"Bilmiyorum," dedi. "Sanırım, hiçbir şey..."

Kendini zorluyor, kafasından anıları kovmaya çalışıyordu. Sonra, Moskova'dan gelen görevlilere Froim Graç'ın hayatını anlattı, onun iş bilirliğini, kurnazlığını, gözüpekliğini, geçmişte kalmış bütün o inanılmaz öykülerini...

DÜŞKÜNLEREVİNİN SONU

Kıtlık yılları süresince Odessa'da hiç kimse, İkinci Yahudi Mezarlığı'nın yanındaki düşkünlerevinin sakinlerinden daha iyi koşullarda yaşamamıştı. Kumaş tüccarı Kofman bir zamanlar, karısı İzabella'nın anısına mezarlık duvarının hemen bitişiğine bir düşkünlerevi yaptırmıştı. Bu yakınlık Cafe Falkoni'de çok şakalaşmalara neden olmuştu. Ne var ki, Kofman'ın haklı olduğu anlaşılmıştı sonunda. Düşkünlerevinde kalan kadın-erkek yaşlılar devrimden sonra mezar kazıcılarının, dua okuyucularının, ölü yıkayıcılarının işini üstlenmişlerdi. Edindikleri siyah örtüsü gümüş işlemeli meşe bir tabutu yoksullara kiralıyorlardı.

O zamanlar Odessa'da tahta bulunamıyordu. Kiralık tabut bir gün boş kalmıyordu. Ceset, evinde de, ayin süresince de meşe tabutta kalıyor; mezara kefenle indiriliyordu. Üstelik, unutulmuş bir Yahudi geleneği de böyleydi.

Bilge kişiler kurtçukların cesede ulaşmasını engellemenin yanlış olduğunu, söylüyorlardı. Çünkü murdardı. "Topraktan geldin, toprağa döneceksin."

Bu eski geleneğin tekrar canlanması üzerine düşkünlerevinin sakinleri o yıllar kimsenin rüyasında göremediği kadar zengin bir hayat yaşamaya başlamışlardı.

Akşamları Zalman Krivoruçka'nın meyhanesinde yiyip içiyor, yiyemediklerini de yakınlarında oturan yoksullara veriyorlardı.

Onların bu mutlu yaşamları Alman mahallesinde çıkan bir ayaklanmaya kadar sürdü. Çatışma sırasında Almanlar garnizon komutanı Gerş Lugovoy'u öldürmüşlerdi.

Gerş Lugovoy'u büyük bir törenle toprağa veriyorlardı. Birlikler mezarlığa bandolarla, seyyar mutfaklarla, arabalara yüklü makineli tüfeklerle gelmişlerdi. Açık mezarın başında konuşmalar yapıldı, yeminler edildi.

Tümen komutanı Lenka Broytman avazı çıktığınca bağırarak şöyle dedi:

"Yoldaş Gerş, Bolşevik Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne bin dokuz yüz on bir yılında girmiş, propaganda ve iletişim çalışmalarına katılmıştır. Bu arada yoldaş Gerş, bin dokuz yüz on üçte Nikolayev kentinde Sonya Yakovskaya, İvan Sokolovıy ve Monozon'la ağır işkencelere katlanmıştır..."

Düşkünlerevi sakinlerinin başkanı Arye-Leyb arkadaşlarıyla birlikte hazır bekliyordu. Tümen komutanı Lenka konuşmasını bitirir bitirmez yaşlılar, bayrağa sarılı cesedi çıkarmak için tabutu yan çevirmeye kalkıştılar. Lenka kimse görmeden mahmuzuyla bir tekme attı Arye-Leyb'e.

"Çekil oradan," dedi. "Defol... Cumhuriyetin sadık bir hizmetçisiydi Gerş..."

Donup kalmış ihtiyarların gözü önünde Lugovoy'u, üzerinde *Magen David*[1] ile eski bir Yahudi duası olan gümüş işlemeli siyah örtülü tabutla birlikte mezara indirmişlerdi.

1. (İbr.) Davud'un kalkanı; altı köşeli Davud yıldızı. (Y.N.)

Cenaze töreninden sonra Arye-Leyb şöyle dedi arkadaşlarına:

"Öldük biz artık, arkadaşlar. Firavunun eline düştük..."

Hemen mezarlık yöneticisi Broydin'e gitti, yeni bir tabut için tahta, örtü için kumaş istedi. Broydin söz verdi ona, ama bunun için herhangi bir girişimde bulunmadı. Düşkünlerevinde kalan ihtiyarları daha zengin yapmak gibi bir planı yoktu. Büroda şöyle diyordu:

"Bu vurguncülardan çok, işsiz kalan belediye işçileri için üzülüyorum ben..."

Broydin, Arye-Leyb'e söz vermesine vermişti ama, bu konuda hiçbir şey yapmamıştı. İhtiyarlar Zalman Krivoruçka'nın meyhanesinde Broydin'e de, belediye işçilerine de en ağırından lanetler okuyorlardı. Broydin'in de, belediye işçilerinin de kemiklerinin içindeki iliğe, karılarının rahmine düşmüş tohumlarına varana kadar etmedikleri bedduayı bırakmıyorlardı. Hepsi için felç geçirmelerini, her yanlarında çıbanlar çıkmasını diliyorlardı Tanrı'dan.

Bir gelirleri yoktu artık. Şimdi yedikleri mavi bir suda balık kılçıklarının yüzdüğü bol sulu bir çorba ile, ikinci yemek olarak yağsız arpa lapasıydı.

Odessalı ihtiyarlar, içinde defne yaprağı, sarmısak ve biber olduktan sonra, neden yapılmış olursa olsun, her türlü çorbayı yerler. Oysa onlara verilen çorbada hiçbiri, hatta hiçbir şey yoktu.

İzabella Kofman düşkünlereviyle, kentle aynı kaderi paylaşmaktaydı. Açlık çeken ihtiyarların öfkesi giderek artıyordu ve bu öfke, onu hiç beklemeyen birinin başında patladı. Bu kişi, çiçek aşısı yapmak için düşkünlerevine gelen doktor Yudif Şmayser'den başkası değildi.

Kent yönetimi, herkesin çiçek aşısı yaptırmasıyla ilgili bir bildiri yayınlamıştı. Yudif Şmayser malzemesini,

aletlerini masanın üzerine koydu, ispirto ocağını yaktı. Pencereden mezarlığın gümüş rengi sarmaşıklarla kaplı duvarı görünüyordu. İspirto ocağının mavi alevinin küçük dili haziran şimşeklerine karışıyordu.

Doktor Yudif'in hemen yanında ayakta duran Meyer Beskoneçnıy sıska bir ihtiyardı. Doktorun hazırlıklarını asık bir yüzle izliyordu.

"Gelin aşınızı yapayım," dedi Doktor Yudif pensi elinde sallayarak.

Meyer Beskoneçnıy'ın gömleğinin paçavra gibi kolunu yukarı sıyırmaya başladı. Yaşlı adam kolunu çekti.

"Bana iğne yapmanıza gerek yok..." dedi.

"Acıtmayacak," dedi Yudif yüksek sesle. "Kolunuzun yumuşak yerinden yapacağım..."

Meyer Beskoneçnıy itiraz etti:

"Yumuşak yerim yok benim, yani iğne yapabileceğiniz bir yerim yok..."

Odanın uzak köşesinden boğuk bir inilti geldi. Doba-Leya'ydı inleyen. Sünnet düğünlerinde aşçılık yapardı Doba-Leya. Meyer çökmüş yanaklarını buruşturdu.

"Hayat iğrenç," diye mırıldandı, "dünya bir kerhane, insanlar madrabaz..."

Yudif'in küçücük burnunun üzerindeki kelebek gözlük sallandı, kolalı gömleğinin altında göğsü kabardı. Çiçek aşısının yararlarını anlatmak için ağzını açmıştı ki, düşkünlerevinin en yaşlısı Arye-Leyb susturdu onu.

"Genç bayan," dedi, "sizin gibi, bizi de bir ana doğurdu. Kadıncağız bizi acı çekelim diye doğurmadı. Güzel bir hayatımız olsun diye doğurdu bizi ve her ana gibi bizim analarımız da haklıydı. Broydin bir insan için bir şey yapıyorsa, bilin ki, o insan için yararlı bir şey değildir bu. Sizin amacınız, genç bayan, çiçek aşısı yapmak, Tanrı'nın yardımıyla yapacaksınız da bunu. Bizim amacımız

da hayatımızı yaşamak, onu zehir etmemek, dolayısıyla aşı yaptırmayacağız."

Bıyıklı yüzü aslana benzeyen yaşlı kadın Doba-Leya, Arye-Leyb'in dediklerini duyunca kalın sesiyle hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"Hayat iğrenç," diye tekrar etti Meyer Beskoneçnıy, "dünya kerhane, insanlar madrabaz..."

Felçli Simon-Volf tekerlekli sandalyesinin tekerleğine yapıştı, elleriyle tekerlekleri çevirerek, bağıra bağıra kapıya yöneldi. Çilek rengi, şiş başında takkesi yana kaymıştı.

Simon-Volf'un arkasından kadınlı erkekli otuz ihtiyar homurdanarak, somurtarak dışarı çıkmıştı. Bastonlarına dayanarak bahçenin iki yanı ağaçlı ana yolunda aç eşekler gibi bağıra çağıra yürüyorlardı.

Onları görünce bekçi mezarlığın kapısını kapadı. Mezar kazıcıları, toprak ve ot kökleri yapışık küreklerini bırakıp şaşkın şaşkın onlara bakmaya başladılar.

Gürültüye, sakallı Broydin ayağında tozlukları, üzerinde dar ceketi, başında bisikletçi kepiyle dışarı çıktı.

Onu görünce bağırdı Simon-Volf:

"Dolandırıcı herif! İğne vurulacak yerimiz yok bizim... Bir yerimizde et kalmadı ki, iğne vursunlar..."

Doba-Leya dişlerini göstererek böğürmeye başladı. Tekerlekli sandalyesini Broydin'in üzerine üzerine sürüyordu. Arye-Leyb her zaman olduğu gibi, konuyla ilgisi olmayan, kimsenin anlamadığı bambaşka şeyler söylemeye başladı.

Her şeyini çocuklara, kalbini karısına, korkusunu Tanrı'ya, vergisini Sezar'a vermiş ve kendine yalnızca, güneşin daha uzun süre vurduğu bir zeytin ağacının altını ayırmış olan Haham Osiya'dan kıssalar anlatıyordu. Arye-Leyb Haham Osiya'dan sonra, yeni bir tabut için tahtalar ve yemek konusuna geçti.

Broydin tozluk bağlı bacaklarını iki yana açmış, bakışlarını yerden kaldırmadan dinliyordu. Kızıl sakalı ceketinin üzerinde kıpırdamadan duruyordu. Acı, derin düşüncelere dalmış gibiydi.

Derinden iç çekti Broydin, mezar konusuna döndü.

"Beni bağışlayacaksın, Arye-Leyb," dedi. "Senin kafanın içindekileri görmememin elimde olmadığını söylersem bağışlayacaksın beni... Arye-Leyb, senin arkanda, senin gibi, ne yaptığını bilen insanların olduğunu görmemek elimde değil benim..."

Böyle dedikten sonra başını kaldırdı Broydin. Bir anda öfkenin beyaz suyuyla doldu gözleri. Gözbebeklerinin titreyen tepecikleri ihtiyarlara doğruldu. Güçlü sesiyle sürdürdü konuşmasını:

"Arye-Leyb, Tatar cumhuriyetinden gelen telgrafa bak. Tatarların büyük çoğunluğu açlık çekiyor, insanlar ne yapacaklarını bilemiyorlar...Tezgâhlarının başında, yiyecek bir şeyler bekleyerek çalışan Petersburg proletaryasının dilekçelerini oku..."

Arye-Leyb bağırarak kesti yöneticinin sözünü:

"Bekleyecek durumum yok benim... Bekleyemem.. "

Broydin onu dinlemeden gürledi:

"Durumu seninkinden daha kötü çok insan var. Senden daha kötü koşullar altında yaşayanlardan da daha kötü durumda binlerce insan var... Hoşnutsuzluk tohumları ekiyorsun Arye-Leyb, sonun kötü olacak... Sizlerle ilgilenmeyi bırakırsam, hepiniz ölürsünüz. Ben kendi yoluma, siz kendi yolunuza gidecek olursak yaşayamaz, ölürsünüz... Ölürsün sen Arya-Leyb, sen de ölürsün Simon-Volf. Sen de, Meyer Beskoneçnıy. Ama ölmeden önce söyleyin bana, bunu bilmeyi çok istiyorum, Sovyet iktidarını kurduk mu, kurmadık mı? Öyle bir şey yoksa, ben yanılıyorsam, o zaman ömür boyu yelekçi olarak çalıştığım Deribasovskaya ile Yekaterinskaya sokaklarının

kesiştiği köşe başına, bay Berzon'un dükkânına götürün beni tekrar... Yanıldığımı söyleyin bana Arye-Leyb..."

Mezarlık yöneticisi ihtiyarların yanına geldi. Titreyen gözbebekleri onların üzerine doğrulmuştu. Sinmiş, inleyen ihtiyarların üzerinde bakışı projektör ışığı, alev gibi dolaşıyordu. Broydin'in tozlukları gıcırdıyor, alnındaki kırışıklardan boncuk boncuk ter damlıyordu. Daha da yaklaştı Arye-Leyb'e, Sovyet iktidarının başladığı konusunda yanılıp yanılmadığının cevabını bekliyordu...

Arye-Leyb susuyordu. O anda iki yanı ağaçlı yolun sonunda çıplak ayaklı Fedka Stepun gemici gömleğiyle görünmeseydi Arye-Leyb'in sonu kötü olacaktı.

Fedka Stepun bir zamanlar Rostov'da bomba patlaması sonucu yaralanmış, şimdi mezarlığın bitişiğinde bir kulübede kalıyordu. Elinde turuncu ipe bağlı bir polis düdüğü, belinde kılıfsız bir tabanca vardı.

Sarhoştu Fedka. Sert kıvırcık saçları alnına bukle bukle dökülmüştü. Buklelerin altında, elmacıkkemikleri çıkık yüzünde kaslar çekiliyordu. Lugovoy'un solmuş çelenklerle kaplı mezarına gitti. Mezarda yatan Lugovoy'a seslendi:

"Ben Rostov'u dağıtırken sen nerelerdeydin, Lugovoy?.."

Dişlerini gıcırdattı denizci, polis düdüğüne üfledi, belinden tabancasını çıkardı. Tabancanın namlusu parladı.

"Çarları devirdik!" diye haykırdı Fedka. "Çarlar yok artık ... Hepsi mezarlarında tabutsuz yatıyor..."

Gemici tabancasını kavradı. Göğsü bağrı açıktı. Göğsünde "Riva" yazan bir dövmeyle, başını memesine eğmiş bir ejder dövmesi vardı.

Mezar kazıcıları, havaya kaldırdıkları kürekleriyle gelip Fedka'nın çevresinde toplanmışlardı. Ölü yıkayıcı kadınlar küçük odalarından çıkmış, Doba-Leya ile birlikte bağırıp çağırmaya hazırlanıyorlardı. Haykırış dalga-

ları mezarlığın kapalı kapısını dövüyordu. Ölülerin, onları el arabalarıyla getirmiş akrabaları kapıyı açıp onları içeri almaları için bağırıyorlardı. Dilenciler bastonlarıyla parmaklıklara vuruyorlardı.

Denizci havaya ateş etti.

"Çarları ezdik!" diye bağırdı.

Halk, iki yanı ağaçlı yolda zıplayarak geliyordu.

Broydin'in yüzü yavaş yavaş bembeyaz oldu. Kolunu havaya kaldırdı, düşkünlerevinin isteklerini kabul etti, sonra askerce geri dönüp bürosuna yürüdü. O anda mezarlığın kapısı da açıldı. Ölülerin akrabaları el arabalarını sürerek hızla ilerlediler mezarlığın dar yollarında. İlahiciler açılmış mezarların başında çok yüksekten *El moley rahim*[1] okuyorlardı. Düşkünlerevinin sakinleri zaferlerini o gece Krivoruçka'nın meyhanesinde kutladılar. Fedka'ya üç çeyrek galon Besarabya şarabı ısmarladılar.

Arye-Leyb denizciyle kadeh tokuşturarak şöyle dedi:

"*Gevel gavolim*![2] Harika bir adamsın sen, seninle dost olabilir insan... *Kuloy gevel*...[3]"

Krivoruçka'nın, bölmenin arkasında bardakları yıkamakta olan karısı seslendi oradan:

"Rusların iyisi gerçekten çok iyidir..."

Fedka'yı gecenin birinden sonra çıkardılar meyhaneden.

Bozkır Sokağı'nda yürürken kendi kendine anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyordu:

"*Gevel gavolim... kuloy gevel...*"

Düşkünlerevinde kalan yaşlılara ertesi gün adam başına dört parça şeker ve çorba için et verildi. Akşam kent

1. (İbr.) Bir Yahudi ölü duası. (Ç.N.)
2. (İbr.) Telaşın telaşı. (Ç.N.)
3. (Ibr.) Ve her çeşit telaş. (Ç.N.)

tiyatrosuna, Sosyal Güvenlik örgütünün sahneye koyduğu oyuna götürdüler onları. *Carmen* oynuyordu. Kadınlı erkekli düşkün yaşlılar Odessa tiyatrosunun altın yaldızlı süslemelerini, kadife perdelerini, avizelerinin göz kamaştıran ışıklarını ilk kez gördüler. Perde aralarında ciğer ezmeli sandviçler dağıttılar onlara.

Tiyatrodan mezarlığa ihtiyarları ordunun kamyonuyla getirdiler. Kamyon ıssız sokaklardan zorlanarak, büyük gürültüler çıkararak geçti.

Karınları tok ihtiyarlar hemen uykuya daldılar. Uyku arasında sık sık geğiriyor, çok koşup yorulmuş köpekler gibi, karınlarının şişliğinden sıçrıyorlardı.

Sabahleyin Arye-Leyb herkesten önce kalktı, duasını etmek için doğuya dönünce kapıya tutturulmuş bir kâğıt gördü. Bir bildiriydi bu. Bildiride Broydin, düşkünlerevinin onarım için kapatılacağını, "bugün" herkesin İl Sosyal Güvenlik Kurumu'na başvurup kayıt yaptırmaları, hangi işlerde çalışabileceklerini bildirmeleri gerektiğini yazıyordu.

Güneş mezarlığın yemyeşil korusunun üzerinde parlıyordu. Arye-Leyb elini gözlerine götürdü. İçe çökmüş sönük gözlerinde yaşlar vardı.

Kestane ağaçlarının arasındaki yol ölülerin bir süre bekletildiği binaya doğru apaydınlık uzanıyordu. Kestaneler çiçek açmıştı. Ağaçlar yükseklerde, açık pençelerinde beyaz çiçekler tutuyorlardı. Şalına sarınmış, göğsü sıkı sıkı kapalı yabancı bir kadın ölülerin bekletildiği binada çalışıyordu. Birtakım değişiklikler olmuştu orada. Duvarlar çam dallarıyla bezenmiş, masalar boyanmıştı. Kadın ölü bir çocuğu yıkamaktaydı. Çocuğu usta ellerle bir o yana, bir bu yana çeviriyordu. Billur gibi su çocuğun çökük, lekeli sırtına dökülüyordu.

Broydin, ayaklarında tozluklarla binanın basamaklarında oturuyordu. Yorulmuş da, dinleniyor gibiydi. Kepi-

ni çıkarmış, sarı mendiliyle alnının terini siliyordu.

Yabancı kadının ince sesi duyuldu:

"Kurulda yoldaş Andreyciğime söyledim... Çalışmaktan kaçtığımız yok bizim... Gerekirse Yekaterinoslav'a sorsunlar bizi... Yekaterinoslav'da bilirler bizim nasıl çalıştığımızı..."

"Burası sizin, yoldaş Blyuma," dedi sarı mendilini cebine koyarken Broydin sakince, "çalışmanıza bakın... Benim yanımda rahat edeceksiniz... Uyumlu bir insanım ben..." dedi yine ve parlayan bakışını basamakları ağır ağır çıkmakta olan Arye-Leyb'e çevirdi. "Yeter ki, kimse diklenmesin bana..."

Broydin konuşmasını yeni bitirmişti ki, simsiyah, iri bir atın çektiği bir araba durdu mezarlığın kapısında. Yakası açık gömleğiyle kamu malları yöneticisi indi arabadan. Broydin hemen ilgilendi kamu malları yöneticisiyle, mezarlığa götürdü onu.

Eski terzi çırağı, Odessa'nın granit mezar taşları altında uyuyan yüz yıllık tarihini anlattı amirine. Bir zamanlar Rusya'nın Marsilyası'nı Hacibey mevkiinde kuran buğday ihracatçılarının, gemi simsarlarının, tacirlerinin mezar taşlarını, anıtlarını gösterdi ona. Aşkenazi'ler, Hessenler, Efrussiler, gözü doymayan cimriler, boş gezenin boş kalfası filozoflar, Odessa'nın zenginliklerinin, fıkralarının yaratıcıları... hepsi şimdi burada, yüzleri mezarlık kapısına dönük, onları mezarlık duvarına sokulan yoksullardan koruyan kestane ve akasya ağaçlarının oluşturduğu zincir içinde, labrador taşından, pembe mermerden anıtlarının altında yatıyorlardı.

"Hayattayken insanların yaşamasına izin vermiyorlardı," diyerek bir anıta tekme attı Broydin, "öldükten sonra da ölmelerine izin vermiyorlar..."

Kamu malları yöneticisine planını büyük bir heyecanla anlatıyordu: Mezarlığı yeni baştan düzenleyecek,

"Mezarlık Kardeşliği Birliği"ne karşı kampanya düzenleyecekti.

Müdür, yoksulların mezarlarını göstererek şöyle dedi:

"Bunları da kaldırmalı buradan."

"Kaldıracağız," dedi Broydin. "Yavaş yavaş gereken her şey yapılacak..."

"Çok güzel, devam et," dedi Müdür Mayorov. "Anlaşılan, her olaya hâkimsin... devam et..."

Ayağını arabanın basamağına koyduğu anda Fedka'yı hatırladı.

"Kimin nesiydi o tuhaf adam?.."

"Hemen yanında bomba patlayan bir genç," dedi Broydin başını yere eğip. "Bir ara ele avuca sığmıyordu... Ama durum anlatıldı kendisine ve yaptıkları için özür diledi..."

Araba hareket ettiğinde Mayorov şöyle dedi:

"Yemeği pişirirken kazanın altını gerektiği gibi yakacaksın, derler... Ortama uyacaksın..."

İri at, müdürle kamu malları yöneticisinin bindiği arabayı kente doğru çekip götürdü. Yolda düşkünlerevinden kovulan yaşlı erkekleri, kadınları gördüler. Aksayarak, yüklerinin altında iki büklüm, sessizce yürüyorlardı. Yorgun Kızıl Ordu erleri sıraya sokmaya çalışıyordu onları. Felçlilerin arabaları gıcırdıyordu. Düğünlerde soytarılık, sünnet düğünlerinde aşçılık yapan, bir zamanlar tezgâhtar olan eski ilahicilerin zorlanarak, hırıltılı soluk aldıkları duyuluyordu.

Güneş tepedeydi. Aşırı sıcak, yol boyunca yürüyen paçavra yığınını kavuruyordu. Hiç de hoş olmayan, yıkık dökük kerpiç kulübelerin, taşlı tarlaların, bombalanmış, kapısı bacası açık evlerin, Veba Tepesi'nin boyunca kızgın taşlı bir yolda yürüyorlardı. Anlatılmaz derecede hüzünlü bu yol bir zamanlar Odessa'dan mezarlığa uzanıyordu.

GÜNBATIMI

Krik ailesinin en küçüğü Levka bir gün Lyubka'nın kızı Tabl'ı gördü. Tabl Rusçada küçük dişi güvercin anlamına gelir. Kızı görünce Levka üç gün üç gece eve uğramadı. Uzak kaldırımların tozu, yabancı pencerelerdeki ıtır çiçekleri büyük sevinç vermişti ona. Üç gün sonra eve döndü Levka, babasını evin önünde, bahçede buldu. Akşam yemeğini yiyordu babası. Madam Gorobçik kocasının yanında oturuyor, çevresine çok kötü bakıyordu.

Levka'yı görünce, babası Krik bağırdı:

"Yanıma gelme, hayırsız evlat!"

"Babacığım," dedi Levka, "kulaklarınızı açın da ne diyeceğimi dinleyin."

"Ne diyecekmişsin?"

"Bir kız var, baba, sapsarı saçları olan bir kız. Adı Tabl. Tabl, Rusça güvercin demek. O kıza göz koydum ben."

"Bir çamaşırcı kıza mı göz koydun?" diye haykırdı Baba Krik. Hem de anası genelev işleten bir çamaşırcı kıza ha?.."

Babasının bu dediğini duyunca kollarını sıvadı Levka, amansız kolunu babasına doğru kaldırmıştı ki, Madam Gorobçik yerinden fırladı, baba oğlun arasına girdi.

"Mendel," diye bağırdı, "haddini bildir şuna! Bunca zaman besledim onu..."

Mendel oğlunun üzerine yürüdü.

"Bunca zaman besledi seni anan!" diye haykırdı.

Ama bu arada Levka dönüp koşarak çıkmıştı avludan. Ağabeyi Benya da onun arkasından koştu. Gece yarısına kadar sokaklarda dolaştılar. İkisi de öfkeden, mayalı hamur gibi köpürüyordu. Sonunda Levka, birkaç ay sonra Kral Benya olacak olan ağabeyine şöyle dedi:

"Benyacığım, yapalım bu işi... insanlar gelip ayaklarımıza kapanacaklar. Moldavanka'nın artık Mendel Krik olarak tanımadığı babamızı öldürelim. Moldavankalılar onun için artık Soyguncu Mendel," diyor. "Öldürelim babamızı, daha beklememizin bir anlamı yok."

"Henüz zamanı değil," dedi Benya. "Ama zamanı gelecek. Zamanının gelmesini bekle, acele etme. Kenarda dur sen, Levka."

Levka kenara çekilip, zamanın geçmesi için yolunu açtı. Zaman geçiyordu. Yolda Kral'ın kız kardeşi Dvoyra, Manasse, bir arabacı ve genç bir Rus kızı olan Marusya Yevtuşenko'yla karşılaştı.

Bundan on yıl önce, Soyguncu Mendel'in kızı Dvoyra'yı elde etmek isteyen çok insan tanıyordum. Oysa şimdi çenesinin altında gıdığı sarkıyor, gözleri de patlak patlak... Kimsenin onu istediği yok artık. Ancak, geçenlerde, yetişkin iki kızı olan dul, yaşlı bir erkek çıkmıştı ortaya. Adama bir miktar araziyle bir çift at gerekiyormuş. Dvoyra bunu duyunca yeşil giysisini güzelce temizleyip avluya astı. Yaşlı dulun ne kadar yaşlı olduğunu, nasıl atlar istediğini, onunla evlenip evlenemeyeceğini görmek için ona gitmeye hazırlanıyordu. Ne var ki, babası Krik dul damat istemiyordu. Kızının yeşil giysisini avludan alıp arabasına sakladı. İşe gitti. Dvoyra giysisini ütülemek için ütüyü hazırladı, ama giysisini astığı yerde bulamadı. O zaman kendini yere attı Dvoyra, bayıldı. Kardeşleri alıp çeşmeye götürdüler onu, yüzüne su

serptiler. Siz onların Soyguncu lakaplı babalarını tanıyor musunuz?

Şimdi, Freylin ve Solomon Mudro isimli atların sahibi ihtiyar arabacı Manasse'yle ilgili bir şeyler anlatalım. Manasse, Butsis'in, Froim Graç'ın, Haim Dronga'nın atlarının nallarının lastik olmasını kıskanırdı. Bunun için Pitirubel'e gitmiş, Solomon Mudro'nun nallarını lastik yaptırmıştı. Solomon Mudro'yu seviyordu Manasse. Ama Baba Krik şöyle dedi ona:

"Ben ne Haim Drong, ne de İkinci Nikolay'ım ki, atlarımın nalı lastik olsun..."

Manasse'nin yakasına yapıştı, kaldırıp arabasına aldı, avludan çıkardı. Manasse onun elinde darağacında asılı gibi duruyordu. Günbatımının kızıllığı kaplamıştı gökyüzünü, reçel gibi eriyordu. Alekseyevskaya Kilisesi'nin çanları inliyordu, güneş yakın değirmenlerin arkasına iniyordu. Levka, patronun oğlu Levka arabanın arkası sıra, bir köpeğin sahibinin arkasından gittiği gibi yürüyordu.

Büyük bir kalabalık, Kriklerin arabasının arkasından, "cankurtaran arabasının" arkasından koşar gibi koşuyordu.

Krik babasına şöyle dedi:

"Baba, uzattığınız kolunuzu gördükçe kalbim sıkışıyor. Bırakın adamı, tozun içinde yuvarlansın."

Ama Mendel Krik dönüp bakmadı bile oğluna. Atlar tırısa kalkmışlardı. Tekerlekler gürültüyle dönüyordu. Kalabalık, olanı biteni izliyordu. Araba Dalnitskaya'ya, demirci İvan Pitirubel'in dükkânına gitti. Mendel, arabacı Manasse'yi arabadan indirip bir demir yığınının üzerine fırlattı. O zaman Levka koşup bir kova su getirdi, yaşlı arabacı Manasse'nin başından aşağı boşalttı. Şimdi anladınız mı, Soyguncu lakaplı baba Mendel Krik'in nasıl bir kolu olduğunu?

"Zamanı geliyor," dedi Benya Krik bir gün.

Bunun üzerine kardeşi Levka zamana yol vermek için kenara çekildi.

Ve Levka, Marusya Yevtuşenko geçene kadar kenarda bekledi. İnsanlar aralarında fiskos etmeye başladılar:

"Marusya'nın burnu büyüdü..."

Onları dinlerken gülüyordu baba Krik. Çocuk gibi gülerek şöyle diyordu:

"Marusya'nın burnu büyüdü. Bütün İsrail kan ağlayacak. Kimdir bu Marusya dedikleri?"

O sırada Benya ahırdan çıktı, elini babasının omzuna koydu.

"Kadınları seviyorum ben," dedi sert bir tavırla.

Ve yirmi beş ruble uzattı babasına. Çünkü olayın Marusya'nın evinde değil, doktorun kliniğinde temizlenmesini istiyordu.

"Bu parayı kendisine vereceğim," dedi babası. "Seni kendisi temizleyecek, yoksa gözüme uyku girmez..."

Baba Krik ertesi sabah her zamanki saatte arabasına binip gitti. Öğlen yemeği saatinde Kriklerin evine Marusya Yevtuşenko geldi.

"Benya," dedi, "sevmiştim ben seni, Allah belanı versin, emi..."

Ve on rubleyi fırlattı Benya'nın yüzüne. İki beşlikti bu ve asla daha fazla olamazdı.

Bunun üzerine Benya, kardeşi Levka'ya şöyle dedi:

"Babamı öldüreceğiz."

İki kardeş kapının önündeki tahta sıraya oturdu. Kapıcı Anisim'in (henüz yedi yaşında) küçük oğlu Simon da yanlarında oturuyordu. Yedi yaşında bir çocuğun hiçbir şeyi sevmediğini, her şeyden nefret ettiğini kim söyleyebilir? Soyguncu Mendel'i sevdiğini, onun da çocuğu sevdiğini bilen var mıydı?

İki kardeş tahta sırada oturmuşlar, babalarının kaç

yaşında olduğunu, altmışını gerilerde bırakmış olabileceğini konuşuyorlardı. Anisim'in oğlu Simon da yanlarında oturuyordu.

Yakın Değirmenlerin arkasına inmemişti henüz güneş. Boğazı kesilmiş bir yaban domuzunun kanı gibi süzülüyordu bulutların içinde. İşten eve dönmekte olanların ayak sesleri eski Butsis Meydanı'nın sokaklarında yankılanıyordu. Sığır bakıcıları günün üçüncü sütünü sağıyorlardı. Kapının önünde oturan Madam Parabelyum'un hizmetçileri akşam sütünü kovalarla getirip gösteriyorlardı ona. Ve Madam Parabelyum ayakta alkışlıyordu onları.

"Kadınlar!" diye sesleniyordu, "benim kadınlarım, yabancı kadınlar... Berta İvanova, dondurmacılar, kefirciler! Akşam sütüne gelin!"

Ders başına iki litre süt alan Almanca öğretmeni bayan Berta İvanovna önce kendi payını aldı. Arkasından, Madam Parabelyum'un onun sütüne ne kadar su, ne kadar soda koyduğuna bakmak için Dvoyra Krik yaklaştı.

Ama Benya kız kardeşini kenara çekti. Şöyle dedi ona:

"Bu sabah ihtiyarın bize vurduğunu gördüğünde arkadan yaklaşıp büyük tavayı kafasına indir. "Mendel Krik ve oğulları" firmasının sonu gelsin artık.

"Amin, hayırlısıyla," dedi Dvoyra.

Avludan çıktı. Anisim'in oğlu Simon'un kapının önünde olmadığını, bütün Moldavanka Mahallesi nin akın akın Kriklerin evine yürüdüğünü gördü.

İnsanlar Krik'lerin avlusunda bedava eski giysi dağıtıyorlarmış gibi grup grup geliyorlardı. Paskalya'nın ikinci günü panayır meydanına koşar gibi koşuyorlardı. Demirci İvan Pitirubel gebe geliniyle torunlarını da yanına alıp gelmişti. Yaşlı Butsis, Kamenets-Podolska'dan limana gelen kız yeğenini de getirmişti. Tabl, Rus bir gençle oradaydı. Rus'un koluna yaslanmış, saçındaki kurdele-

siyle oynuyordu. En son, demir kırı kısrağıyla Lyubka geldi. Froim Graç, tek gözlü, paslı demir gibi sarı yüzlü Froim Graç sırtında yelken bezinden cüppesiyle, yalnız gelmişti.

Herkes evin önündeki küçük bahçeye yayılmış, yer sofrasını kurmuştu. Fabrika işçileri ayakkabılarını çıkarmış, çocuklarını bira almaya yollamış, başlarını karılarının kucağına koymuşlardı. O sırada Levka, kardeşi Benya'ya şöyle diyordu:

"Soyguncu Mendel babamız, Madam Gorobçik annemiz, insanlar da köpek. Köpekler için çalışıyoruz biz."

"Düşünmemiz gerekiyor," diye karşılık verdi Benya.

Benya tam böyle dediği anda Golovskaya'nın üzerinde gök gürledi. Güneş, sivri mızrağın tepesinde kırmızı kâse gibi dönmeye başladı. Yaşlı adamın arabası hızla kapıya yaklaşıyordu. Sevgili Supruga'nın ağzı köpük köpüktü. Naletçik koşumlarını çekeliyordu. Yaşlı adam kamçısını indirdi azan atların üzerine. Yana açtığı bacakları kocamandı, yüzü koyu kırmızı ter içindeydi, sarhoş bir şarkı söylüyordu. Ve Anisim'in oğlu Simon birilerinin bacakları arasından yılan gibi süzülerek çıktı, sokağa fırladı, avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı:

"Krik Dayı, arabayı geri döndürün, oğullarınız öldürecekler sizi..."

Ama çok geçti artık. Baba Krik, ağızları köpük içinde iki atın çektiği arabayla avluya girmişti. Kamçısını havaya kaldırdı, ağzını açtı ve... sustu, bir şey söylemedi. Evin önündeki küçük bahçeye yayılmış insanlar, gözleri yuvalarından uğramış, ona bakıyorlardı. Benya güvercinliğin solunda, Levka ise sağında, kapıcının evi tarafındaydı. Ayakta bekliyordu.

"Hey çalışanlar, iş sahipleri!" dedi Mendel Krik, zor duyulur bir sesle. "Kanımdan olan insanların bana nasıl el kaldırdıklarını görün..."

Ve ihtiyar, arabadan atlayıp Benya'nın üzerine yürüdü, burnunun üzerine bir yumruk indirdi. O anda Levka koşup yetişti ve yapması gerekeni yaptı. Öz babasının yüzünü dağıttı. Ama yaşlı adamın derisi şeytan derisiydi, bu derinin düğümleri de dökme demirden. Yaşlı adam Levka'nın kolunu yakalayıp büktü, onu da kardeşinin yanına fırlattı. Sonra Levka'nın göğsüne oturdu. Kadınlar, ihtiyarın kanlı yüzünü, kırık dişlerini görmemek için gözlerini kapamışlardı. İşte tam o anda, Moldavanka Mahallesi'nin sakinleri Dvoyra'nın çabuk ayak sesini, tarifsiz haykırışını duydular.

"Levka için, Benya için, benim için, Dvoyra için, herkes için," dedi ve kocaman tavayı Baba Krik'in kafasına indirdi.

Kalabalık ayağa fırladı, onların yanına koştu. İhtiyarı, bir zamanlar Dvoyra'yı olduğu gibi, çeşmeye götürdüler, suyu açtılar. Yalağa kan, çeşmeden akıyormuş gibi dökülüyordu. Madam Gorobçik yandan, kalabalığın arasından serçe gibi sekerek yaklaştı.

"Susma Mendel..." diye fısıldadı ihtiyarın kulağına. "Bağırıp çağırsana Mendel..."

Avludan ses çıkmadığını, yaşlı adamın işten geldiğini, atların koşumlarının çıkarılmadığını, arabanın kızgın tekerleklerine kimsenin su dökmediğini görünce koşarak uzaklaştı oradan, üç ayaklı bir köpek gibi avluda seğirtmeye başladı. O zaman saygın iş sahipleri daha da yaklaştılar. Baba Krik, sakalı yukarıda, yatıyordu.

"Sonu geldi," dedi Froim Graç ve dönüp uzaklaştı oradan.

"Bitti," dedi Haim Drong.

Ama demirci İvan Pitirubel, onun tam burnunun dibinde işaretparmağını salladı.

"Üç kişiye karşı bir kişi," dedi. "Moldavanka Mahallesi için bir rezalet bu... Ama durun hele, akşam olmadı

henüz. Krik'i öldürecek bir babayiğit doğmadı henüz..."

O anda nereden çıkıp geldiği belli olmayan Arye-Leyb kesti demircinin sözünü:

"Akşam oldu, İvan Pitirubel, çoktan akşam oldu... Hayat sana 'evet' diye haykırıyorken, hiçbir zaman 'hayır' deme, Rus insanı..."

Babanın yanına oturdu Arye-Leyb, mendiliyle dudaklarını sildi, alnını öptü, Kral Davud'dan, Yahudilerin hükümdarı, çok karısı, çok toprağı, çok hazineleri olan, ve ona zamanında ağlamasını bilen Davud'dan söz etmeye başladı.

Haim Drong, Arya-Leyb'i sırtından tutup sarsarak şöyle dedi:

"Ağlayıp durma Arye-Leyb," dedi. "Ölü duası okuma bize, mezarlık değil burası."

Haim Drong sonra Baba Krik'e döndü.

"Ayağa kalk hadi, ihtiyar arabacı, bir yudum su iç, her zaman yaptığın gibi biraz küfret bize, kaba insan, yarın sabah da iki yük arabası hazır olsun, taşınacak malzemem var..."

Herkes iki araba konusunda Mendel'in ne diyeceğini merakla bekliyordu. Uzun süre sustu Mendel, sonra gözlerini, arkasından çamurlu sakallarının örttüğü ağzını açtı. O anda dudaklarının arasından kan sızmaya başladı.

"Yük arabam falan yok artık benim," dedi baba Krik. "Oğullarım öldürdüler beni. Ne yapacaklarsa, onlar yapsınlar."

Evet, Mendel Krik'in acıklı durumdaki mirasına konanları kıskanmanın hiç de gereği yok. Hiç yok, çünkü ahırında yemliklerin hepsi uzun zamandır çürüktür, boştur, tekerleklerin yarısından çoğuna yeni lastik geçirmek gerekmektedir. Kapıdaki tabela parça parça olmuştur, üzerinde tek sözcük okunamamaktadır, arabacıların üstünde başında yoktur. Kentin yarısı borçluydu Mendel

Krik'e, atları da yemlikte yulaf ararken, duvarda tebeşirle yazılı rakamları yalayarak siliyorlardı. Şaşkın durumdaki mirasçıların yanına gün boyu köylüler geliyor, daha önce verdikleri samanın, arpanın parasını istiyorlardı. Gene gün boyu kadınlar geliyor, ödeme yapıp, rehin bıraktıkları altın yüzüklerini, nikel semaverlerini geri alıyorlardı. Kriklerin evinde huzur kalmamıştı. Ama, kaderinde birkaç ay sonra Kral Benya olmak olan Benya yılmamış, bir tabela yaptırmıştı: "Nakliye firması. Mendel Krik ve oğulları." Tabelanın harflerinin mavi zemin üzerinde altın harflerle yazılı, bronz görüntüsü verilmiş nallarla süslü olması gerekiyordu. Ayrıca, arabacılara, iç çamaşırı diktirmek için çizgili bir miktar keten bezi, arabaların onarımı için inanılmaz derecede çok kereste aldı. Pitirubel'i bir haftalığına tuttu, her müşteri için ayrı makbuzlar hazırladı. Ancak, şunu da bilmelisiniz ki, bir gün önce akşam, Karpuz limanından Odessa depolarına on beş sefer yapmış olsaydı bu kadar yorgun olamazdı. Şunu da bilin, akşam eve geldiğinde bir lokma ekmek de, temiz bir tabak da bulamıyordu. Şimdi Madam Gorobçik'in azgın barbarlığını varın siz düşünün. Odalar toz toprak içindeydi, dondurulmuş buzağı etlerini köpeklere atmışlardı. Madam Gorobçik, kocasının yatağında, bulaşık suyuyla ıpıslak bir karganın sonbaharda bir dala tünediği gibi yatıyordu.

"Şu yeni evlilere dikkat et, gözünü dört aç Levka," dedi Benya kardeşine, "bana öyle geliyor ki, bir numara çeviriyorlar."

Ağabeyi Benya (herkesin içini okuyan Kral Benya) Levka'ya böyle dedi işte. Ama o, (çoban yardımcısı Levka) ağabeyinin söylediğine inanmamış, yatıp uyumuştu. Babası tahtalarının üzerinde horluyor, Madam Gorobçik yatağın içinde bir o yana bir bu yana dönüp duruyordu. Duvara ve yere tükürerek gırtlağını temizliyordu. Huy-

suzluğu uyumasına engeldi. Sonunda o da uyudu. Erler kendilerine çekidüzen verirlerken olduğu gibi, pencerenin önünde yeşil yıldızlar dökülüyordu mavi çayıra. Petka Ovsyanitsa'nın yampiri gramofonu Yahudi ezgileri çalıyordu, sonunda o da sustu. Gece kendi işiyle meşguldü artık ve hava, tertemiz hava pencereden Kriklerin en küçüğüne esiyordu. Severdi temiz havayı Levka. Yatıyor, derin derin soluklar alıyor, bir yandan da uyuklayarak, havayla oynuyordu. Keyfi yerindeydi, ta ki, ocağın yanında babasının yattığı yerden bir hışırtı, gıcırtı duyduğu âna kadar. Gözlerini açtı delikanlı, kulak kesildi. Baba Krik başını kaldırmış, fare gibi havayı koklamış ve yattığı sedirden inmişti. Yastığının altından para kesesini aldı ihtiyar, çizmelerini omzuna attı. Gitmesine sesini çıkarmadı Levka. Nereye gidebilirdi ki ihtiyar? Levka yatağından inip babasının arkasından çıktı. Benya'nın da öte yandan avluya çıktığını, duvarın dibinde durduğunu gördü. İhtiyar sessizce yaklaştı arabalara, başını ahırın kapısından içeri uzattı, atlarına ıslık çaldı. Atlar koşarak geldiler yanına, yüzlerini Mendel'in yüzüne sürdüler. Avluda yıldızlı, masmavi havayla, sessizlikle dopdolu bir gece vardı.

"Sus-s-s," diye fısıldadı Levka parmağını dudaklarına götürüp.

Avluya öteki yandan girmiş olan Benya da parmağını dudaklarına götürdü.

Baba atlarla, küçük çocuklarla konuşuyor gibi konuşuyordu. Sonra yük arabalarının arasından kapıya koştu.

Kapıcının penceresini tıklatarak alçak sesle seslendi:

"Anisim... Anisim, dostum benim... kapıyı aç."

Saçı başı saman gibi birbirine karışmış kapıcı Anisim yerinden çıktı.

"Yaşlı efendim," dedi, bütün içtenliğimle "rica ederim, karşımda sıradan biri gibi durup küçük düşürmeyin kendinizi. Gidip yatın yatağınıza efendim..."

Baba sesini daha da alçaltıp fısıldadı:

"Kapıyı açacaksın bana, biliyorum bunu... Anisim, dostum benim..."

O sırada Benya kapıcının yanına geldi.

"Sen yerine geç Anisim," dedi.

Elini babasının omzuna koydu. Ve Anisim, Soyguncu Mendel'in çarşaf gibi bembeyaz yüzünü gördü, efendisinin yüzünü böyle görmüş olmamak için hemen öte yana çevirdi başını.

"Vurma bana Benya," dedi İhtiyar Krik geri geri çekilerek. "Yeter artık! Babanın bu çektikleri ne zaman bitecek?.."

"Ah, aşağılık babam benim," dedi Benya. "Bunu nasıl söyleyebildiniz?"

"Söyleyebildim işte!" diye haykırdı Mendel. Başına bir yumruk vurdu, saralı gibi sallanarak avazı çıktığı kadar bağırarak devam etti: "Evet, söyledim işte, Benya! Bu dünyadaki hayatımın yarısını geçirdiğim bu avlu... O, bu avlu, çocuklarımın babası, karımın kocası, atlarımın, arabalarımın sahibi olarak gördü beni. Şaşaalı günlerimi, yirmi kısrağımı, tekerlekleri demir çemberli on iki yük arabamı gördü. Mermer sütunlar gibi sağlam, eğilmez bacaklarımı; kollarımı, güçlü kollarımı gördü. Ama, kıymetli oğullarım, açın bana kapıyı, bugün benim istediğim gibi bir gün olsun; çok fazla şey görmüş bu avlu varsın, gidişimi de görsün..."

"Babacığım, karınızın yanına dönün," dedi Benya başını önünden kaldırmadan.

Ama Mendel'in karısının, Madam Goropçik'in yanına dönmesi için bir neden yoktu. O da avluya çıkmıştı çünkü, yaşlı, sarı bacaklarını havada sallayarak dolaşıp duruyordu ortalarda.

"Ah, Soyguncu Mendel ve oğullarım, tosunlarım benim..." diye haykırarak dolaşıyordu. "Ne yaptınız bana

böyle, canlarım, saçlarımı, bedenimi nereye attınız? Neredeler benim dişlerim, gençliğim nerede?.."

Yaşlı kadın çığlıklar atıyor, giysisini omuzlarından çekip parçalıyor ve ayağa kalkıyor, kendi kendini ısırmaya çalışan bir köpek gibi olduğu yerde dönüp duruyordu. Oğullarının yüzünü tırmalıyor, onların yüzünü öpüyor, yanaklarını koparıyordu.

Madam Goropçik kocasının çevresinde seğirtiyor, parmaklarına dolayarak bıyıklarına asılıyor, anırır gibi bağırıyordu:

"Moruk hırsız! Moruk hırsız! Benim moruk Mendelim..."

Onun bağırmasına bütün komşular uyanmış, avlu kapısına koşmuştu. Tombul çocuklar ise düdüklerini öttürmeye başlamışlardı. Moldavanka Mahallesi skandalı izlemek için toplanmıştı. Bu yüzkarasından, insanların gözleri önünde saçlarına ak düşen Benya Krik ise, karıkocayı zorla eve sokmuştu. Sopayla dağıtmıştı kalabalığı, kapıya doğru sürmüştü herkesi. Ama küçük kardeşi Levka onun yakasına yapışmış, onu armut ağacı silkeler gibi silkelemeye başlamıştı.

"Benya, ihtiyara eziyet ediyoruz... Gözyaşlarımı tutamıyorum, Benya..."

"Gözyaşlarını tutamıyormuş..." dedi Benya ve ağzını tükürükle doldurup Levka'nın yüzüne boşalttı. "Aşağılık kardeş..." diye fısıldadı. "Kötü kardeş. Ya rahat bırak beni, ya da ayağımın altında dolaşıp durma..."

Ve Levka rahat bıraktı Benya'yı. Ortalık aydınlanana kadar uyudu at ahırında, sonra evden çıkıp gitti, kayıplara karıştı. Yabancı kaldırımların tozu, yabancı pencerelerdeki ıtır çiçekleri neşe veriyordu ona. Hüznün yollarını arşınladı delikanlı, iki gün iki gece kayıplara karıştı, üçüncü gün eve döndüğünde Kriklerin evinin kapısında ışıl ışıl mavi tabelayı gördü, duygulandı. Kadife

masa örtüleri Levka'nın gözlerini kamaştırdı. Kadife masa örtüleri masalara serilmişti, konuklar evin önündeki küçük bahçede kahkahalarla gülüşüyorlardı. Dvoyra beyaz dantel başlığıyla dolaşıyordu konukların arasında. Giysileri kolalı kadınlar çimenlerin üzerine porselen çaydanlıklar gibi yayılmışlardı. Ceketlerini daha önce çıkarıp atmış sarhoş ustalar Levka'yı yakalayıp odaya tıktılar. Kriklerin en yaşlısı, Mendel Krik, yüzü yara bere içinde, orada oturmaktaydı. "Harika" firmasının sahibi Uşer Boyarski ile kambur makastar Yefim ve Benya Krik durumu kötü Baba Krik'in çevresinde dört dönüyorlardı.

Uşer Boyarski makastarına şöyle dedi:

"Yefim, bir zahmet, yakından ilgilenin konuyla, Mösyö Krik için kendinize dikilecekmiş gibi, renkli, *prima* bir kostüm dikilmesine yardımcı olun. Ceketinin kesimini nasıl isterse öyle yapın: İngiliz kruvaze mi, İngiliz karacı mı, geniş yakalı mı, Moskova stili mi..."

Bunun üzerine Benya babasına sordu:

"Nasıl bir iş elbisesi istiyorsunuz? Mösyö Boyarski' nin yanında söyleyin."

"Babana karşı nasıl konuşuyorsun?" diye karşılık verdi Baba Krik. Gözleri dolu dolu olmuştu. "Nasıl bir iş elbisesi istiyormuşum..."

Benya babasının sözünü kesti:

"Babam denizde çalışmadığına göre, İngiliz kruvaze olmaz, İngiliz karacı olsun daha iyi. Gündelik bir şey dikin ona, yeter."

Mösyö Boyarski öne eğilip kulağını uzattı.

"Siz fikrinizi söyleyin," dedi.

"Bana sorarsanız..." diye başladı Benya.

ÖYKÜLER
1925-1938

GÜVERCİNLİĞİMİN ÖYKÜSÜ

M. Gorki'ye

Küçükken, bir güvercinliğim olsun çok isterdim. Hayatımda hiçbir şeyi bu kadar çok istemedim. Babam, güvercinlik yapmam için gerekli tahtayı ve üç çift güvercin parasını vereceğini söylediğinde dokuz yaşındaydım. Yıllardan bin dokuz yüz dörttü. Nikolayevski Koleji'nin hazırlık sınıfına girmek için sınava hazırlanıyordum. Ailem Herson ilinin Nikolayev kasabasında yaşıyordu. Böyle bir il yok şimdi. Kasabamız da Odessa bölgesine bağlandı.

Topu topu dokuz yaşındaydım ve sınavdan korkuyordum. İki konuda (Rus dili ve aritmetikten) beşten aşağı not almamam gerekiyordu. Bizim kolejin hazırlık sınıfına girmenin koşulları çok zordu. Ancak yüzde beş Yahudi öğrenci alınıyordu. Kırk kişilik hazırlık sınıfına yalnızca iki Yahudi öğrenci alınacaktı. Öğretmenler Yahudi çocuklara çok zor sorular soruyorlardı. Bize sordukları gibi art niyetli, dolambaçlı soruları başka öğrencilere sormuyorlardı. Bu nedenle, babam bana güvercin alacağına söz verirken, benim iki dersten de yıldızlı beş almamı beklediğini söylemişti. Sıkıştırıp duruyordu beni. Gün boyu uyurgezer gibi dolaşıyordum. Bitmek

tükenmek bilmeyen çocukça bir umutsuzluk uykusu içindeydim ve sınava girdiğimde de öyle uyuyordum. Ama gene de sınavda arkadaşlarımdan başarılı oldum.

Bilgiye karşı yetenekliydim. Öğretmenler her ne kadar zor sorular sordularsa da, aklımı karıştıramadılar, doymak bilmez belleğimi şaşırtamadılar. Yetenekliydim ve iki beş almıştım. Gelgelelim, sonra her şey değişti. Marsilya'ya buğday ihraç eden tahıl tüccarı Hariton Efrussi, oğlu için beş yüz ruble rüşvet verdi ve bu yüzden benim beş olan notumu beş eksi yaptılar, böylece koleje benim yerime küçük Efrussi girdi. O zaman babam çok üzüldü buna. Altı yıl boyunca olabilecek her konuda bilgili olmam için çabalamıştı. Bu beş eksi not büyük umutsuzluğa düşürdü onu. Efrussi'yi dövmek istiyordu. Ya da iki işçi tutacak, Efrussi'yi dövdürtecekti. Ama annem vazgeçirdi onu bu niyetinden ve ben bir başka sınava, kolejin gelecek yılki birinci sınıf sınavına hazırlanmaya başladım. Annemle babam benden gizli olarak, öğretmenimi, beni bir yıl içinde hazırlık sınıfı ile birinci sınıf sınavına birlikte hazırlaması için sıkıştırıyorlardı. Bu yüzden sıkı çalışmaya başlamış ve üç kitabı ezberlemiştim. Bu üç kitap şunlardı: Smirnovski'nin "Rus Dili Grameri", Yevtuşevski'nin "Problemler"i ve Putsıkoviç'in "Rus Tarihine Giriş"i. Çocuklara bu kitapları okutmuyorlar artık, ama ben üçünü de satır satır ezberledim ve ertesi yıl öğretmen Karayev'den Rusça sınavında kimsenin alamadığı yıldızlı beşi aldım.

Bu Karavayev Moskova Üniversitesi mezunu, kırmızı yüzlü, çabuk öfkelenen biriydi. Otuzunda olmalıydı. Yiğitlik okunan yanakları köylü çocuklarınınki gibi al aldı. Yanağının birinde, içinden kedi bıyığına benzer kül rengi tüyler çıkmış bir siğil vardı. Sınavda Karavayev'den başka, okulda ve bütün ilde önemli biri olan aile birliği başkanı Pyatnitski vardı. Başkanın yardımcısı I. Petro'yu

sordu bana. O anda her şeyi unuttum. Artık bu işin bittiğini, uçurumun, dipsiz, soğuk bir uçurumun başında olduğumu, bir umudumun kalmadığını hissettim.

Büyük Petro'yu Putsıkoviç'in kitabından, Puşkin'in şiirlerinden ezbere biliyordum. Sesimi yükseltip Puşkin'in şiirlerini okumaya başladım. İnsanların yüzleri gözlerimin önünde, yeni bir deste kâğıt karılıyormuş gibi dönüyordu. Bakışlarımın derinlerinde karılıp duruyordu yeni deste... O sırada ben titreyerek şöyle bir dikilmiş, büyük bir heyecan içinde, hiç ara vermeden, gücüm yettiğince yüksek sesle okumayı sürdürüyordum. Bağırıyordum ve haykırışlarımı kesen yoktu. Kızıl bir körlük ve ruhuma dolmuş alabildiğine bir özgürlük içinde, Pyatnitski'nin bana doğru eğilmiş gümüş rengi sakallı, ihtiyar yüzünden başka bir şey görmüyordum. Hiç kesmiyordu sözümü. Sonra, benim adıma da, Puşkin adına da sevinen Karavayev'e döndü:

"Nasıl bir halk bunlar!" diye fısıldadı. "Sizin şu Yahudiler çok yaman, şeytan var sanki içlerinde."

Ben şiiri bitirince şöyle dedi:

"Pekâlâ, küçük dostum, hadi git sen..."

Koridora çıktım, badanasız duvara yaslandım. Düşlerimin coşku dolu heyecanını üzerimden yavaş yavaş atıyordum. Rus çocuklar çevremde oynuyorlardı. Okulun zili biraz ötede, merdivenin başında asılı duruyordu. Bekçi kırık bir sandalyede uyukluyordu. Onu görünce birden kendime geldim. Çocuklar dört bir yandan üzerime geliyorlardı. Tekmelemek istiyorlardı beni. O sırada birden Pyatnitski çıktı koridora. Yanımdan geçerken bir an durdu. Sırtındaki redingotu hafiften dalgalandı. Bu önemli kişinin geniş, dolgun sırtını görünce sokuldum yanına.

"Çocuklar, bu küçüğe dokunmayın," dedi yaşlı adam, öğrencilere. Etli, zarif elini omzuma koydu. "Kü-

çük dostum benim, babana söyle, okulumuzun birinci sınıfına kabul edildin."

Göz alıcı parlak bir yıldız vardı yakasında. Nişanlar şıkır şıkır ışıyordu. Siyah resmî giysisinin içinde iri bedeni sağlam bacaklarının üzerinde yürüdü; karanlık koridorda, derin bir kanaldan geçen mavna gibi uzaklaştı, okul müdürünün kapısından girdi, gözden kayboldu. Ufak tefek bir görevli şangırdayan bir tepsiyle çay götürdü ona, ben de koşarak bizim dükkâna gittim.

Dükkânımızda köylü bir müşteri oturuyor, kandırılma korkusu içinde sırtını kaşıyordu. Beni görünce müşteriyi bıraktı babam, anlattıklarıma hiç kuşku duymadan inandı. Tezgâhtara seslenip, dükkânı kapamasını söyledi, bana üzerinde okulun arması bulunan bir şapka almak için doğru, Sobornaya Sokağı'na gitti. Zavallı annem bu kendini kaybetmiş adamın elinden güçlükle kurtardı beni. Anacığımın yüzü o anda sapsarıydı, çok şeyler görmüş geçirmiş bir kadındı annem. Okşayıp duruyordu beni, bir yandan da iterek kendinden uzaklaştırıyordu. Koleje kabul edilen her Yahudi çocuk için gazetelerde yazılar çıktığını, Tanrı'nın bizleri cezalandıracağını, zamanından önce okul üniforması alacak olursak insanların bizimle alay edeceğini söylüyordu. Yüzünde renk yoktu, kaderimi gözlerimden okumaya çalışıyor, yüzüme, bir sakata bakar gibi hüzünlü bir acımayla bakıyordu. Ailemizin ne kadar şanssız olduğunu yalnızca annem bilirdi.

Ailemizin erkekleri doğuştan, insanlara kolay inanırlardı, düşünmeden hemen işe girişiverirlerdi, bu yüzden de hiçbir zaman mutlu olamazlardı. Dedem bir zamanlar Belaya Tserkov'da[1] hahammış, kutsal şeylere

1. Ukrayna'nın Kiev bölgesinde bir yer.

saygısızlık ettiği için kovulmuş bu görevinden. Sonra kırk yıl, yoksulluk içinde geçen dağınık bir hayatı olmuş, yabancı diller öğrenmiş ve seksenli yaşlarında bunamaya başlamış. Amcam Lev, Volojinski Papaz Okulu'nda okuyormuş, askerlikten kaçmak için 1892'de, Kiev askerî bölgesi levazımında çalışan bir görevlinin kızını kaçırmış. Amcam kızı California'ya, Los Angeles'a götürmüş, orada terk etmiş kızı, sonra da zencilerin, Malezyalıların arasında, berbat bir evde ölmüş. Ölümünden sonra Amerikan polisi bize mirasını –kahverengi demir çemberle bağlı büyük bir sandık– gönderdi. Sandıkta egzersiz için gülleler, tutam tutam kadın saçları, dedemin sabah duası şalı, sapı altın yaldızlı kırbaçlar, sahte incilerle süslü kutularda bitki çayları vardı.

Bütün aileden yalnızca, Odessa'da yaşayan çılgın amcam Simon'la babam bir de ben kaldık. Ama babam son derece iyi niyetli, insanlara güvenen biriydi. İlk aşkının coşkusuyla herkesi şaşkına çevirmiş, bunun için de kimse bağışlamamış kendisini, gözünün yaşına bakmadan aldatıp durmuşlar. Bu yüzden babam, onun hayatını kötü bir kaderin, onu her an izleyen bambaşka, anlaşılmaz bir varlığın yönettiğine inanıyordu. Böylece, annemin elinde aileden yalnızca ben kalmıştım. Her Yahudi gibi ben de kısa boylu, sıska bir çocuktum ve ders çalışmaktan başıma ağrılar giriyordu. Kocasının yoksulluk gururuyla, onun, ailemizin bir gün gelecek dünyadaki her aileden daha güçlü ve zengin olacağına olan anlaşılmaz inancıyla gözü hiçbir zaman kamaşmayan annem benim durumumu görüyordu. Başarı beklemiyordu benden, kolej ceketini böylesine çabuk kazanmış olmam korkutuyordu onu. Yalnızca okul ceketimle resim çektirmeme izin vermişti, o kadar.

Bin dokuz yüz beş yılının yirmi eylülünde birinci sınıfa kabul edilenlerin listesi asıldı. Listede benim de adım

vardı. Akrabalarımızın hepsi listeyi görmeye gitti. Babamın amcası Şoyl bile gitmişti okula. Kendini pek öven bu ihtiyarı, pazaryerinde balık sattığı için severdim. Islak, balık pulu kaplı elleri soğuk, güzel ülkelerin kokusunu taşırdı. Şoyl'un olağan insanlardan bir farkı daha vardı: 1861 Leh Ayaklanması'yla ilgili uydurduğu yalan öyküleri anlatmayı pek severdi. Yıllarca önce Skvir'de meyhanecilik yapmıştı. I. Nikolay'ın askerlerinin Kont Godlevski ile birlikte öteki isyancıları nasıl kurşuna dizdiklerini görmüştü. Belki görmemişti bile bunları. Şimdi çok iyi biliyorum: Şoyl yalnızca kara cahil ve saf yalancı bir ihtiyardı, ne var ki, anlattığı uydurma masallar hâlâ aklımdadır. İşte adımın olduğu listeyi okumak için bu aptal Şoyl bile gelmişti okula. Akşam da yoksul balomuzda dans etmiş, tepinmiş durmuştu.

Başarımı kutlamak için babam bir balo düzenlemiş, bütün arkadaşlarını –tahıl tüccarlarını, emlak komisyoncularını, bizim bölgedeki tarım makineleri satıcılarını– davet etmişti. Bu makine satıcıları herkese makine satabilirlerdi. Köylüler, çiftçiler korkarlardı onlardan. Bir şey almadan kurtulamazlardı ellerinden. Yahudilerin arasında bu tarım makineleri satıcıları en uyanık, en neşeli olanlarıydı. O akşam, üç sözcükten oluşan, ama çok uzun süre neşeli, gülünç bir biçimde ses oyunlarıyla süren Hasid şarkıları söylediler. Bu ses oyunlarının güzelliğinin tadına varacak, Paskalya'yı Hasidlerin arasında geçirmiş ya da Volın'da onların gürültülü sinagoğunda bulunmuş biri vardır. Satıcılardan başka, bana Yahudi dinsel edebiyatı ve eski İbranice dili dersi veren yaşlı Liberman da gelmişti. Çevremizde Mösyö Liberman derdik ona. Besarabya şarabını içebileceğinden fazla içti. Kırmızı yeleğinin altından geleneksel ipek kuşağı sarkıyordu. Eski İbranice bir konuşma yapıp, onuruma herkesin kadeh kaldırmasını istedi. Bu arada annemle babamı kutla-

mayı da ihmal etmedi, sınavda bütün düşmanlarımı alt ettiğimi, tombul yanaklı Rus çocuklarını da, bizim kaba zengin Yahudilerin çocuklarını da yendiğimi söyledi. Çok eskilerde Yahudi Kralı Davud'un Golyat'ı yendiği gibi, şimdi ben de Golyat'ı yenmiştim... Ulusumuz da işte böyle, zekâsının gücüyle, bizi kuşatan, kanımıza susamış düşmanlarımızı yenecekti. Böyle söylerken ağlıyordu Mösyö Liberman, ağladıkça içiyor, sesini daha da yükseltiyordu: "Yaşa!" Konuklar aralarına aldılar onu, bir halka yapıp, küçük Yahudi kasabalarında düğünlerde olduğu gibi eski moda bir kadril oynamaya başladılar. Herkes çok mutluydu. Annem bile, şarabı bir yana bırakıp, votkayı hiç sevmemesine, böyle bir içkiyi insanların nasıl içtiklerini anlayamamasına karşın biraz votka içmişti; bu yüzden bütün Rusların deli olduklarını düşünür, kadınların Rus kocalarıyla nasıl yaşadıklarını anlayamazdı.

Ama mutlu günlerimiz daha sonra geldi. Annem için asıl mutlu günler, sabahları ben okula gitmeden önce bana sandviçler hazırladığı günler; dükkânları dolaşıp okul malzemelerini (kalem kutusu, kumbara, sırt çantası, karton kapaklı yeni kitaplar, parlak kaplı defterler) aldığımız günler başlamıştı. Çocukların yeni eşyalarına karşı duyduğu sevinci dünyada hiç kimse hiçbir şeye karşı duyamaz. Köpeklerin tavşan izinin kokusunu aldıkları gibi, onlar da yeni eşyalarının kokusunu içlerinde hissederler. Bu sevince daha sonra, büyüdüğümüzde coşku derler. İşte yeni eşyalar karşısında bu saf çocuksu mülkiyet duygusu anneme de geçmişti. Sabahın alacakaranlığında ben geniş, aydınlık masanın ucunda çayımı içiyordum, annem kalem kutumu, kitaplarımı sırt çantama yerleştiriyordu. Bütün bunlar olurken duyduğumuz bu sevince ancak bir ayda alışabilmiştik. Mutluluğu sindire sindire yaşamıştık ve güvercinleri ancak sömestr tatilinde hatırlamıştım.

Güvercinler için her şeyim hazırdı: Bir ruble elli kopek ve Şoyl Dede'nin meyve sandığından yaptığı güvercinlik. Güvercinlik kahverengiye boyanmıştı. On iki çift güvercini barındıracak büyüklükteydi. Yabancı güvercinleri çekmek için tavanında çeşitli düzenekler ve özel bir ızgara vardı. Yani, her şey hazırdı. Yirmi ekim pazar günü kuş pazarına gidecektim, ama önüme beklenmedik engeller çıktı.

Anlatmakta olduğum olaylar, yani benim kolejin birinci sınıfına girişim bin dokuz yüz beş yılının sonbaharında olmuştu. Çar Nikolay o sıralar Rus halkına bir anayasa vermekteydi. Eski püskü paltolu konuşmacılar kent meclisi önünde yüksekçe bir yere çıkıyor, toplanan kalabalığa nutuklar çekiyorlardı. Sokaklarda geceleri sağda solda silahlar patladığı için annem kuş pazarına gitmeme izin vermiyordu. 20 Ekim sabahı mahallenin çocukları tam polis karakolunun karşısında uçurtma uçuruyorlardı. Bizim sucu da işi gücü bırakmış, briyantinli saçları, kırmızı yüzüyle sokaklarda dolaşıyordu. Sonra, fırıncı Kalistov'un oğullarının sokağa deri kaplı bir jimnastik beygiri çıkarıp kaldırımın ortasında spor yapmaya başladıklarını gördük. Kimsenin engel olduğu yoktu onlara. Polis memuru Semernikov daha yüksekten atlamaları için cesaret bile veriyordu çocuklara. Semernikov'un belinde evde örülme ipek bir kuşak vardı. Çizmeleri de daha önce hiç olmadığı kadar temizlenmiş, gıcır gıcır cilalıydı. Üzerinde her zamankinden değişik bir üniforma olan polis memurundan korkuyordu annem, bu yüzünden kuş pazarına gitmeme izin vermiyordu. Ama ben gene de arka kapıdan sıvışmış, koşarak tren istasyonunun arkasındaki kuş pazarına gitmiştim.

Kuş pazarında güvercinci İvan Nikodimıç her zamanki yerinde oturuyordu. Güvercinden başka tavşan ve tavus kuşu da satardı. Bir tavus kuşu tüneğinde oturu-

yor, kuyruğunu açmış, başını sakin sakin bir o yana bir bu yana çeviriyordu. Ayağına, öteki ucu İvan Nikodimıç'ın oturduğu hasır iskemlenin bacağına tutturulmuş örme bir ip bağlıydı. Çabucak, ihtiyardan kabarık kuyruklu, vişne rengi bir çift güvercinle bir çift tepeli güvercin aldım, torbaya sokup koynuma sakladım. Bu alışverişten sonra kırk kapiğim kalmıştı. Ama ihtiyar bu paraya Kryukov cinsi güvercin vermek istemedi bana. Kryukov cinsi güvercinlerin kısa, pütürlü, güzel gagalarını severdim. Kırk kopek kuşların tam ederiydi, ama İvan Nikodimıç inat ediyor, acımasız tutkularla yanmış sarı yüzünü benden öte yana çeviriyordu. Ama başka müşterinin olmadığını anlayınca seslendi bana İvan Nikodimıç. Kırk kapiği kabul etmiş, benim dediğim olmuştu, ama sonu kötü oldu.

Saat on birden sonra, belki biraz daha geç bir vakitte, meydana keçe çizmeli biri girdi. Kocaman ayaklarıyla çok rahat yürüyordu. Bitkin yüzünde heyecan okunan gözleri parlıyordu.

"Ivan Nikodimıç," dedi güvercincinin yanından geçerken, "eşyalarınızı toplayın, kentte Kudüslü soylular yeni bir anayasaya kavuşuyorlar. Balık pazarında Büyükbaba Babel'e ölümüne tattırdılar anayasayı."

Adam böyle dedikten sonra, tarlalar arasından yürüyen çıplak ayaklı bir ekici gibi, kafeslerin arasından yürüdü gitti.

Arkasından mırıldandı İvan Nikodimıç:

"Yanlış bu yaptıkları..." Yükseltti sesini: "Çok yanlış..."

Sonra tavşanlarını, tavus kuşunu topladı, Kryukov cinsi güvercinleri kırk kapiğe bıraktı bana.

Onları da koynuma soktum, insanların kuş pazarı meydanından nasıl kaçıştıklarını izlemeye başladım. Meydandan en son kaçan, omzunda tavus kuşuyla İvan Nikodimıç oldu. Islak bir sonbahar günü güneşin gökyü-

zünde, temmuz ayının pembe bir ırmağın kıyısında, temmuz sıcağının uzun, serin otların üzerinde oturduğu gibi, bir süre öyle oturmuştu hasır iskemlesinde. Kuş pazarında kimsecikler kalmamıştı, silah sesleri yaklaşıyordu. Hemen tren istasyonuna doğru koşmaya başladım. Gözlerimin önünde bir anda darmadağın olan küçük bahçeyi geçtim, bastırılmış sarı topraklı ıssız bir ara sokağa saptım. Bacakları olmayan Makarenko, sokağın sonunda tekerlekli iskemlesinde oturuyordu. Makarenko kentte tekerlekli iskemlesiyle dolaşır, elinde bir tablayla sigara satardı. Mahallemizin çocukları sigara alırlardı ondan. Severlerdi onu çocuklar. Hemen yanına gittim.

Koştuğum için soluk soluğa kalmıştım.

"Makarenko," dedim. Bu arada omzunu okşadım. "Şoyl'u gördün mü, Makarenko?"

Sakat adam cevap vermedi. Kırmızı, yağlı, yumrulu, demir gibi yüzünden bir ışık geçti. İskemlesinin üzerinde heyecanla kıpırdayıp duruyordu. Karısı Katyuşa kocaman sırtını dönmüş, yere dökülen eşyaları topluyordu

Bacakları olmayan adam, karısına sordu:

"Kaç tane saydın?"

Alacağı cevabın dayanılmaz kötü olacağını önceden biliyormuş gibi, bedenini karısından uzaklaştırmıştı.

Katyuşa doğrulmadan cevap verdi:

"Tozluk on dört, altlık çarşaf beş, şimdi başlıkları sayıyorum..."

"Başlıklar!" diye bağırmaya başladı Makarenko tıkanıyormuş gibi. Hıçkırığa benzer bir ses çıkardı. Sanki her şeyin suçlusu olarak beni buldu Tanrı, Katyuşa... Millet top top kumaş götürür, her şeyi almışlar, bizde ise yalnızca başlıklar..."

Gerçekten de o anda ara sokaktan, yüzü kıpkırmızı bir kadın koşarak geçmekteydi. Bir koltuğunun altında bir tomar fes, ötekinin altında bir top kumaş vardı. Se-

vinç dolu bir heyecanla, arkalarda kalan çocuklarına sesleniyordu. Uçarcasına koşarken arkasından ipek bir giysiyle mavi bir bluz sarkıyordu. Tekerlekli iskemlesiyle arkasından koşturmaya başlayan Makarenko'ya dönüp baktığı bile yoktu.

Bacakları olmayan adam yetişemedi ona. İskemlesinin pedalını var gücüyle çevirirken tekerlekleri gıcırdıyordu.

Kulakları sağır edercesine bağırıyordu kadının arkasından:

"Küçükhanım, küçükhanım, o çizgili kumaşı nereden aldınız? Küçükhanım!.."

Ama kadın, koltuğunun altında uçuşan kumaşlarla çoktan gözden kaybolmuştu.

Kadın sokağın köşesini döner dönmez kırık dökük, açık bir arabayla karşılaştı. Arabada köylü bir delikanlı ayakta duruyordu.

Delikanlı, Makarenko'nun yanına gelince durdukları yerde duramayan sıska atlarının sırtında kırmızı kırbacını şaklatarak sordu:

"Nereye kayboldu bu millet?"

"Katedral meydanında," dedi Makarenko yakaran bir sesle. "Herkes orada. Bir şeyler kapabilirsen bana getir, iyi paraya alırım senden..."

Delikanlı öne doğru eğildi, alaca atlarını kamçıladı. Atlar, pis sağrılarını danalar gibi öne atarak dörtnala kalktılar. Sarı toprak yol tekrar sarı ve ıssız kaldı. Bacakları olmayan adam o zaman bana çevirdi sönük bakışını.

"Tanrı bula bula yalnızca beni buldu anlaşılan," dedi cansızca. "Peki ama ben de bir insan evladı değil miyim?.."

Cüzamdan leke leke olmuş elini uzattı.

"Ne var o torbanda?" dedi.

İçimi ısıtan torbayı çekti aldı koynumdan.

Kocaman elini torbaya sokup içini karıştırdı ve vişne

rengi bir güvercini çıkardı. Kuş ayakları havada, kıpırdamadan duruyordu avucunda.

"Güvercinler!" dedi Makarenko. İskemlesini, tekerleklerini gıcırdatarak bana doğru sürdü. Yanağıma vurarak tekrarladı: "Güvercinler!"

Güvercini tuttuğu elinin tersiyle vurmuştu yanağıma, Katyuşa'nın geniş kalçaları ters dönmüştü sanki, yeni paltomla yere yuvarlanmıştım.

"Köklerini kurutmalı bunların," diye söylendi Katyuşa, başlıkların üzerinden doğrulurken. "Çocuklarını görecek gözüm yok, iğrenç kokan erkeklerini de..."

Köklerimizle ilgili daha birçok şey söylemeyi sürdürüyordu, ama ben duymuyordum ne dediğini. Yerde yatıyordum, ezilen kuşun iç organları şakaklarımdan aşağı iniyordu. Sağa sola bulaşarak yavaşça yanaklarıma ulaştılar, bir gözümü kapadılar. Güvercinin sıcacık bağırsakları alnımdaydı. Çevremde olan biteni, önümde uzanan dünyayı görmemek için öteki gözümü de kapadım. Korkunç ve küçük bir dünyaydı bu. Hemen önümde, kocaman çeneli bir kocakarının yüzünü andıran küçük bir taş vardı. Biraz ötede yerde bir ip parçası ile hâlâ soluyan bir tüy yumağı duruyordu. Benim dünyam küçük ve korkunçtu. Onu görmemek, rahatlamak için gözlerimi kapadım, yüzümü toprağa bastırdım. Çiğnenmiş, bastırılmış bu toprak bizim hayatımıza, sınav beklemeye hiç benzemiyordu. Çok uzaklarda bir yerde felaket, kocaman bir atın üzerinde dolaşıyordu. Ama toynaklarının sesi giderek zayıflamaktaydı, sonunda duyulmaz olmuştu. Sessizlik, kimi zaman çocukları mutsuzluk içinde şaşkına çeviren sessizlik, ansızın bedenimle, hiç kıpırdamayan yer arasındaki sınırı yok ediyordu. Toprak ıslak derinlikler, mezar, çiçek kokuyordu. İçime çektim bu kokuları, ağlamaya başladım. Ama korkmuyordum. Beyaz kutularla dolu yabancı bir sokakta yürüyordum, yü-

zümde kanlı tüylerle, pazar günüymüş gibi silip süpürülmüş kaldırımların ortasında tek başıma yürüyor, hayatımda hiç ağlamadığım gibi acı acı, doyasıya ve mutlu ağlıyordum. Beyazlaşmış teller vınlıyor, bir sokak köpeği önümde koşuyordu. Ara sokakta yelekli genç bir köylü Hariton Efrussi'nin evinin penceresini parçalıyordu. Tahta bir tokmağı gerinerek olanca gücüyle indiriyordu pencereye, bir yandan da soluyarak, keyifli, sarhoş bir gülümsemeyle çevresine bakıyordu. Sokak baştan başa çatırtılarla, parçalanma sesleriyle, uçuşan tahtaların şarkısıyla doluydu. Köylü genç sırf eğilip kalkmış, terlemiş, Rusça olmayan bilinmedik bir dilde birtakım sözcükler haykırmış olmak için indiriyordu tokmağı. Bu sözcükleri mavi gözleri dışarı uğramış, bağırarak tekrarlıyor, şarkı söylüyordu. Kent meclisi binasından üyeler çıkana kadar sürdü bu böyle. Sakalları boyalı yaşlı üyeler Çar'ın bir portresini (portrede Çar'ın saçları güzelce taranmıştı) taşıyorlardı. Başlarının üzerinde mezarlık azizlerinin flamaları dalgalanıyordu. Ateşli ihtiyarlar en önde koşuyorlardı. Köylü genç, gelenleri görünce tokmağını gömleğinin içine sokup kalabalığın peşine takıldı. Ben kalabalığın geçmesini bekledim, sonra eve gittim. Evimizde kimsecikler yoktu. Beyaz kapıları açıktı. Güvercinliğimin çevresindeki otlar çiğnenmişti. Yalnızca Kuzma ayrılmamıştı evden. Kuzma, avlumuzun bakıcısı Kuzma samanlıkta oturuyor, Şoyl'un cesediyle ilgileniyordu.

Yaşlı adam beni görünce şöyle dedi:

"İşe yaramayan bir yonga parçası gibi oradan oraya sürüklüyor seni rüzgâr. Bunca zaman nerelerdeydin?.. Bak, büyükbabamıza ne yaptılar..."

Ağlayacak gibi oldu Kuzma, dönüp büyükbabamın pantolonundaki yırtıktan bir levrek çıkarmaya koyuldu. İki levrek balığı sokuşturmuşlardı büyükbabaya: Biri pantolonundaki yırtığa, biri ağzına. Dedem ölmüş olsa

da, levreklerden biri canlıydı, hâlâ kıpırdıyordu.

"Yalnızca büyükbabaya yaptılar bunu, başka hiç kimseye bir şey yapmadılar," dedi Kuzma balıkları kediye atarken." Ağzına geleni söyledi adamlara, sövüp saydı, "Nasıldı görseydin... Gözlerine iki ufaklık para koysan..."

Ama on yaşındaydım daha, ölünün gözüne neden para koymak gerektiğini bilmiyordum.

"Kuzma," diye fısıldadım, "kurtar bizi, Kuzma..."

Ve yanına gittim avlu bakıcısının, bir omzu ötekine göre daha kalkık eğri sırtına sarıldım, büyükbabamın cesedini onun arkasından gördüm. Şoyl talaşların üzerinde yatıyordu. Göğsü ezilmişti, sakalı yukarıya doğru kalkıktı. Çıplak ayağına giydiği kaba ayakkabıları ayağındaydı. İki yana açık ayakları kirli, pembe, ölüydü. Kuzma ölünün ayaklarıyla ilgilendi, çenesini bağladı. Ölü için daha başka ne yapması gerektiğini düşünerek bakınmaya başladı. Evine yeni alınmış bir eşyayla ilgilenir gibi ilgileniyordu onunla, ancak ölünün sakalını güzelce taradıktan sonra rahatladı.

"Önüne gelene sövüp saydı," dedi gülümseyerek. Sevgiyle baktı cesede. "O anda karşısına çıkanlar Tatar olsaydı, Tatarları da kovalardı, ama Ruslardı gelenler, yanlarında kadınları da vardı. Ayaktakımı Ruslar. Öyleleri insanın gözünün yaşına bakmazlar, bilirim ben ayaktakımı Rusları..."

Kuzma biraz daha talaş koydu ölünün altına, marangoz önlüğünü çıkardı, elimden tuttu.

"Babana gidelim," diye mırıldandı elimi daha da sıkarak. "Baban sabahtan beri seni arıyor, ölmüş olmandan korkuyordu..."

Kuzma ile birlikte, kıyımdan kaçan anne babamın sığındığı vergi müfettişinin evine gittik.

İLK AŞK

Galina Apollonovna adında bir kadına âşık olduğumda on yaşındaydım. Soyadı Rubtsova'ydı. Kocası subaydı, Japon Savaşı'na katılmış, ekim bin dokuz yüz beşte dönmüştü. Beraberinde birçok sandık getirmişti. Sandıklarda Çin eşyaları vardı: Paravanlar, değerli silahlar... Sandıkların toplam ağırlığı yaklaşık yarım ton kadardı. Kuzma, Rubtsov'un bütün bunları Mançurya ordusunda istihkâm birliğinde görev yaparken cebe indirdiği paralarla satın aldığını söylüyordu. Kuzma'nın dışında herkesin dilinde de aynı şey vardı. Rubtsovlar mutlu bir çiftti, bu yüzden kolay değildi, herkes onları çekiştirecekti. Evleri avlumuza bitişikti, cam terasları bizim avluya hafifçe girmişti bile. Ama bunun için babam tartışmamıştı onlarla. Vergi müfettişi olan baba Rubtsov kentimizde dürüst bir insan olarak tanınmıştı, Yahudilerle iyi geçinirdi. Yaşlı adamın subay oğlu Japon Savaşı'ndan dönünce, karı kocanın ne denli mutlu, uyumlu bir çift olduğunu görmüştük. Galina Apollonovna kocasının elini gün boyu bırakmıyordu. Kocasının hasretini bir buçuk yıl çektiği için gözlerinin içine bakıyordu. Ama onun bu bakışları dehşete düşürüyordu beni, titreyerek başımı öte yana çeviriyordum. Bu bakışlarda dünyadaki bütün insanların şaşırtıcı, iğrenç yaşamını görür gibi oluyor, hayallerimi

aşan böylesi bir yaşamı unutmak için olağanüstü derin bir uykuya dalmak istiyordum. Galina Apollonovna kimi zaman odasında başörtüsü omuzlarına düşmüş, kırmızı nalınlarıyla, Çin sabahlığıyla dolaşıyordu. Yakası hayli açık gömleğinin dantelleri arasından bembeyaz, dik göğüslerinin birleştiği çukur ile sabahlığının üzerindeki pembe ipek işlemeli ejderler, kuşlar, bedenleri oyuk ağaçlar görünüyordu.

Bütün gün, ıslak dudaklarında belli belirsiz bir gülümsemeyle dolaşıyor, henüz boşaltılıp kaldırılmamış sandıklara, yerlere gelişigüzel bırakılmış jimnastik aletlerine çarpıyordu. Bu çarpmalardan bir yeri berelendiğinde sabahlığını dizlerinin üstüne kadar kaldırıyor, kocasına şöyle diyordu:

"Öp de geçsin..."

Ve subay, dar süvari pantolonunun sıkı sıkı sardığı, yumuşak deri, mahmuzlu, çizme giydiği uzun bacaklarını bükerek pis yere diz çöküyor, gülümseyerek, ayaklarını oynatarak, dizlerinin üzerinde kayarak karısının tam çorap bağının üzerindeki hafif şişmiş yeri öpüyordu. Penceremden görüyordum bu öpüşleri. Acı veriyordu bana gördüklerim, ama bu acılarımdan söz etmeye gerek yok. Çünkü on yaşında bir çocuğun aşkı da kıskançlığı da her bakımdan yetişkin erkeklerinkiyle aynıdır. Sonunda iki hafta pencereye yaklaşmadım, Galina'dan kaçtım, ta ki bir olay beni onunla bir araya getirene kadar.

Bu olay, Yahudilerin bir arada yaşamalarına izin verilen Nikolayev ve diğer kentlerde 1905'te Yahudi kıyımının başlaması olayıydı. Kiralık katillerden oluşan bir güruh babamın dükkânını talan etmiş, büyükbabam Şoyl'u öldürmüştü. Her şey ben dışarıdayken olup bitmişti. O sabah ben kuşçu İvan Nikodimıç'tan güvercin almaya gitmiştim. On yıllık yaşamımın beş yılı boyunca hep güvercinlerimin olacağı günün hayalini kurmuştum.

Gelin görün ki, sakat Makarenko güvercinlerimi şakaklarımda parçalamıştı.

O gün Rubtsovlara götürdü beni Kuzma. Rubtsovların bahçe kapısına tebeşirle bir haç çizilmişti. Onlara dokunmamışlardı. Annemle babamı da evlerinde saklamışlardı. Kuzma cam terasa götürdü beni. Annemle Galina yuvarlak odada oturuyorlardı.

"Hemen üstümüzü başımızı yıkamalıyız," dedi Galina bana. "Evet, küçük haham, hemen yıkanmalıyız... Yüzümüz gözümüz tüy, hem de kanlı tüy..."

Kucakladı beni, nefis kokan koridordan geçirdi. Başımı kalçasına dayamıştım. Kıpır kıpırdı kalçası, soluk alıyordu sanki. Galina mutfağa götürdü beni, başımı musluğun altına soktu. Çini ocakta kaz kızarıyordu. Duvarlarda gıcır gıcır tencereler, tavalar asılıydı. Onların hemen yanında, aşçının köşesinde ise Çar Nikolay'ın kâğıt çiçeklerle bezeli portresi asılıydı. Galina güvercinden yanaklarımda artakalan kurumuş parçaları temizledi.

"Tam damat adayı oldun şimdi, canım," dedi.

Dolgun dudaklarıyla öptü dudaklarımdan, sonra öte yana döndü. Birden şöyle fısıldadı:

"Bak ne diyeceğim, babanın durumu hiç iyi değil, sokaklarda dolaşıp duruyor, çağır onu, buraya gelsin..."

Pencereden bakınca uçsuz bucaksız gökyüzünün altında bomboş sokağı ve kaldırımda yürüyen kızıl saçlı babamı gördüm. Başında şapkası yoktu. Kızıl, yumuşak saçları karmakarışıktı. Kâğıt yakalığı yana yatmış, iliklenmesi gereken düğmeden başka bir düğmeye iliklenmişti. Eski püskü, pamuklu bir asker giysisi giymiş sarhoş Vlasov babamın peşinden ayrılmıyordu.

İki eliyle babama dokunarak hırıltılı, heyecanlı bir sesle şöyle diyordu:

"Biz özgürlüğü Yahudiler özgürce, istedikleri gibi ticaret yapsınlar diye istemiyoruz... Çalışan insanın emeği-

nin, kara cahil kalmasının karşılığını ver bakalım ona... Ver ona bunları, duyuyor musun beni, ver..."

İşçi, babamın koluna dokunarak bir şey istiyordu ondan. Yüzünde kâh bir sarhoş coşkusu beliriyordu, kâh hüzünlü bir uyku... Sağa sola kıvrılan bacaklarının üzerinde yalpalayarak mırıldanıyordu:

"Bizler de Molokanlar gibi yaşamalıyız. Bizim hayatımız da Molokanlarınki gibi olmalı, ama yalnızca şu eski Tanrı olmadan... Onun Yahudilerden başkasına bir yararı yok zaten..."

Yalnızca Yahudilere yararı olan eski Tanrı için bağırıp çağırmaya başlamıştı Vlasov. Bağırarak, tökezleyerek yetişmeye çalışıyordu bilinmeyen Tanrısına. Ama o anda bir Kazak süvari kolu kesti yolunu. En önde, atın üzerinde, pantolonu şeritli, belinde gümüş tören kemeri, başında geniş kasket olan bir subay vardı. Subay atını yavaş, ileriden başka bakılabilecek bir yer olmayan bir dağ geçidinden geçiyormuş gibi, sağına soluna bakmadan, sürüyordu.

Babam, Kazak yanından geçerken mırıldanarak, "Yüzbaşı..." dedi. Başını ellerinin arasına alıp sıkarak tekrarladı: "Yüzbaşı..."

Ve çamurun içine diz çöktü.

"Nasıl yardımcı olabilirim size?" diye sordu subay uzaklara bakmayı sürdürerek. Limon rengi güderi eldivenli elini kasketinin siperine götürdü.

Biraz ileride, Balıkçılar Sokağı'nın köşesinde yağmacılar bizim dükkânı dağıtmaktaydılar. Çivi ve makine dolu sandıkları, bu arada benim kolej giysisiyle çektirdiğim resmimi de sokağa atıyorlardı.

"Görüyorsunuz işte," dedi babam ayağa kalkmadan. "Her şeyimi yok ediyorlar, yüzbaşı, neden..."

Subay bir şeyler mırıldandı, limon rengi eldivenini kasketinin siperine götürdü, dizginleri salladı. Ama at

yürümedi. Babam dizlerinin üstünde, hayvanın önüne geçmiş, hayvanın iri, kısa, zarif bacaklarını okşuyordu.

"Tamam efendim," dedi subay dizginlere asılarak.

Gitti. Kazaklar da arkasından. Yüksek eyerlerinin üzerinde sakin oturuyorlar, gene hayali dağ geçidinden geçiyor gibi gidiyorlardı. Katedral sokağına sapıp gözden kayboldular.

Galina tekrar yavaşça pencereye doğru itti beni.

"Babanı buraya çağır," dedi. "Adamcağız sabahtan beri bir şey yemedi."

Pencereden dışarı sarktım.

Sesimi duyunca dönüp baktı babam.

"Yavrucuğum benim," diye kekeledi anlatılamaz bir şefkatle.

Birlikte, Rubtsovların terasından, annemin yattığı yeşil boyalı yuvarlak odaya geçtik. Karyolanın çevresinde yerde gülleler, çeşitli jimnastik aletleri vardı.

"Kahrolası para," dedi annem bizi görünce. Kendi sesine hiç benzemeyen hırıltılı bir sesle haykırdı: "İnsan hayatını, çocukları, zavallı mutluluğumuzu... hepsini para uğruna yok ettin..."

Sarsılarak bıraktı kendini karyolaya, sustu.

O sessizlikte benim hıçkırıklarım duyuldu. Duvarın dibinde ayakta duruyordum, kasketim alnıma düşmüştü, hıçkırıklarımı tutamıyordum.

Galina her zamanki küçümser gülümsemesiyle, "Ayıp, tatlı küçüğüm," dedi.

Ütülü sabahlığıyla bana şöyle bir dokunup, kırmızı pabuçlarıyla pencereye gitti, kornişe tuhaf Çin perdeleri asmaya koyuldu. Çıplak kolları ipek perdelerin içine gömülmüştü, dipdiri saç örgüsü kalçalarının üzerinde sallanıyordu. Heyecanla izliyordum onu.

Bilgili bir çocuktum, sıra sıra ışıklarla aydınlatılmış, uzak bir sahneye bakar gibi bakıyordum Galina'ya. Ve

kendimi Miron, bizim köşe başında kömür satan adamın oğlu Miron gibi hayal ediyordum. Yahudi sivil savunma üyesiydim sanki, ve işte, Miron gibi iplerle bağlı yırtık ayakkabılar giyiyordum. Omzumda yeşil kayışa asılı çakaralmaz bir tüfek vardı. Eski tahta bir perdenin arkasında yere diz çökmüş, katilleri püskürtmeye çalışıyorum. Tahta perdenin arkasında boş bir yer var. Tozlu kömürler yığın yığın orada. Çakaralmaz sık sık tutukluk yapıyor. Sakallı, bembeyaz dişli katiller yaklaşıyorlar bana. Yaklaşmakta olan onurlu bir ölümün gururunu duyuyorum içimde. Yukarılarda, masmavi gökyüzünde Galina'yı görüyorum... Sayısız tuğlayla yapılı, koskocaman bir evin duvarında açılmış bir mazgal görüyorum. Bu mor ev gri toprağı iyice çiğnenmemiş bir ara sokağın girişini kapamış... Yukarıdaki mazgalda Galina ayakta duruyor. Kimsenin ulaşamadığı o yerden küçümser bir tavırla gülümsüyor. Yarı çıplak kocası arkasında duruyor, boynunu öpüyor...

Galina'yı daha acılı, tutkulu, umutsuz sevmek için hıçkırıklarımı tutmaya çalışarak hayal ediyordum bütün bunları. Belki de, on yaşında bir çocukta acının ölçüsü daha büyük olduğu için... Aptalca hayallerim güvercinimin de, Şoyl'un da ölümünü unutmama yardımcı olmuştu. O anda terasa Kuzma şu korkunç Yahudi Aba'yla girmemiş olmasaydı belki de unutacaktım o cinayetleri.

Geldiklerinde hava kararmıştı. Terasta cılız, yana kaykılmış bir lamba yanıyordu. Göz kırpan ışık kötüye işarettir.

"Büyükbabayı hazırladım," dedi Kuzma terasa girer girmez. "Şimdi öyle güzel yatıyor ki... İhtiyar için birkaç dua okuması için zangocu da getirdim."

Şamas[1] Aba'yı gösterdi Kuzma.

"Bir şeyler verin ona da yesin," dedi dostça bir tavırla. "Zangoç dediğinin karnı toksa, bütün gece dua eder, yalvarır durur Tanrı'ya..."

Kuzma kapının eşiğinde dikiliyor, sevimli kırık burnunu dört bir yana çeviriyordu. Büyük bir içtenlikle, ölünün çenesini nasıl bağladığını anlatmaya çalışıyordu. Ama babam kesti sözünü.

"Rica ediyorum, Aba Efendi," dedi, "ölü için gereken duaları okuyun, ücretinizi öderim..."

Aba iğrenç, sakallı yüzünü masa örtüsünün üzerine dikerek can sıkıcı bir sesle konuştu:

"Ama ödemeyeceğinizden korkuyorum... Hakkım olan parayı alıp Arjantin'e, Boenos Aires'e kaçarsınız, orada benim paramla bir toptancı dükkânı açarsınız diye korkuyorum... Evet, bundan korkuyorum işte."

Aba, küçümserlik okunan dudaklarını çiğneyerek, masanın üzerindeki "Anayurdun Evladı" gazetesini kendine doğru çekti. Gazetede, Çar'ın 17 Ekim özgürlük manifestosu vardı.

Aba, ağzına doldurduğu sakalını çiğneyerek manifestoyu okumaya başladı:

> Özgür Rusya'nın yurttaşları, özgür Rusya'nın yurttaşları, İsa'nın bu kutsal pazar günü hepinize selam olsun...

Gazete yaşlı şamasın önünde yan duruyor, sallanıyordu. Uykulu bir sesle, şarkı söyler gibi, kendisi için yabancı Rusça sözcükleri üzerine basa basa okuyordu. Aba'nın bazı sözcükleri böyle vurgulu okuması, ülkesin-

1. Sinagoglarda bekçilik ve hizmetkârlık yapan kimse. (Y.N.)

den Rusya'ya gelmiş bir zencinin anlaşılmaz Rusça konuşmasını andırıyordu.

Herkes, annem bile gülmeye başlamıştı. Küçük odadan başını uzatıp seslendi:

"Günah işliyorum. Gülüyorum, Aba... İyisi mi siz bize nasıl olduğunuzu, ailenizin durumunu anlatın..."

Aba, sakalını ağzından çıkarmadan, gazeteyi okumayı sürdürürerek homurdandı:

"Başka şeyler sorun siz bana."

"Başka şeyler sor sen ona," dedi Aba'nın arkasından babam.

Aba, odanın orta yerinde durdu. Yaşlı gözleri bize gülümserken bir anda yuvalarından uğramış, kimsenin görmediği bir noktaya dikilmişti.

Tekdüze, zorlamalı, patlamaya hazır bir sesle şöyle dedi:

"Oy, Şoyl! Ah Şoyl, büyük insan..."

Biraz sonra bağırmaya başlayacağının farkındaydık, ama annem bizden önce davrandı. Bir anda, saçları darmadağın oldu, babamın göğsünü yumruklamaya başladı.

"Manus!" diye haykırdı. "Çocuğumuza bak sen, durumunu gör! Onun hıçkırıklarını neden duymuyorsun, neden böyle yapıyorsun, Manus?.."

Babam sustu.

"Raşel," dedi ürkek bir tavırla. "Şoyl için yüreğimin nasıl acıdığını anlatamam sana.."

Mutfağa gitti, bir bardak suyla döndü.

"İç bakalım, şanssız çocuk," dedi Aba bana doğru gelirken. "Ölüye tütsü ne kadar yararsa, bu su da sana o kadar yarayacaktır..."

Haklıydı, suyun hiç yararı olmamıştı bana. Daha da çok hıçkırmaya başlamıştım. Bir feryat yükseldi göğsümden. Dokunması hoşuma giden bir şişlik oluşmuştu gırtlağımda. Şiş büyüyor, soluyor, suyu yutmama engel olu-

yor, yakamdan yukarı çıkmaya çalışıyordu. Kesilmiş, parçalanmış soluğum fıkır fıkır kaynıyordu içimde. Kaynayan su gibi fokur fokur kaynıyordu. Gece, o güne kadar olduğum gibi kepçekulak bir çocuk değildim artık. Kıvranıyordum. O zaman annem, onu daha da uzun boylu, daha biçimli gösteren şalına bürünüp, donup kalmış Galina'nın yanına gitti. Güçlü bir sesle, sözcükleri uzatarak konuştu:

"Sevgili Galina, çok huzursuz ettik sizi... İyi yürekli Nadejda İvanovna'yı da, evinizde herkesi de... İnanın, çok utanıyorum, sevgili Galina..."

Annemin yanakları alev alev yanıyordu. Galina'yı kapıya doğru itti, sonra bana koştu, inlememe engel olmak için şalını ağzıma tıkadı.

"Dayan oğlum," diye fısıldadı. "Annen için dayanmaya çalış..."

Dayanmasına dayanabilirdim de, bunu yapmayı istemiyordum, çünkü daha önce böylesine bir yüzkarasını yaşamamıştım...

Hastalığım böyle başladı işte. O zaman on yaşındaydım. Sabahleyin doktora götürdüler beni. Kıyım devam ediyordu, ama bize dokunmuyorlardı. Şişman doktor sinirlerimin bozuk olduğunu söyledi.

Beni acilen Odessa'ya götürmelerini, profesör doktorlara göstermelerini, havalar ısınana, deniz mevsimine kadar orada kalmamı salık verdi.

Biz de öyle yaptık. Birkaç gün sonra annemle birlikte Odessa'ya, dedem Leyvi-İtshok'la dayım Simon'un yanına gittik. Sabah vapuruna bindik, öğleden sonra Bug Nehri'nin kıpır kıpır sularının yerini denizin ağır, yeşil dalgaları aldı. Benim için çılgın dedemin evinde yepyeni bir hayat başlıyordu ve on yılımı geçirdiğim Nikolayev kentiyle bir daha görüşmemek üzere vedalaşmıştım.

KARL-YANKEL

Çocukluğumda Jonah Brutman'ın Peresip'te bir demirhanesi vardı. At tüccarları, yük taşıyan arabacılar (Odessa'da onlara bindyuk derler), kent mezbahalarında çalışan kasaplar işlerini hep ona yaptırırlardı. Demirhane Baltskaya yolundaydı. Orayı gözetleme noktası olarak seçerseniz, kente yulaf ve Besarabya şarabı getiren köylüleri kolayca yakalardınız. Jonah ürkek, ufak tefek biriydi, ama şarap işinde ustaydı, Odessalı bir Yahudi'nin tüm özellikleri vardı onda.

Benim zamanımda yetişkin üç oğlu vardı. Babaları uzun boylu çocuklarının ancak bellerine geliyordu. Doğanın gizli güçleri üzerine ilk kez Peresip sahilinde düşünmeye başlamıştım. Güneşte yanmış omuzlarıyla, bahçıvan küreğini andıran ayaklarıyla üç besili öküz gibi iriyarı delikanlılar sıska Jonah'ı, bir çocuğu taşır gibi kucaklatıp suya sokarlardı. Oysa başkasının değil, onun çocuklarıydı bu üç delikanlı. Bundan kimsenin bir kuşkusu olamazdı. Demircinin karısı haftada iki kez (pazartesi akşamı, cuma sabahı) sinagoğa giderdi. Hasid tarikatının sinagoğuydu gittiği sinagog. Paskalya'da dervişler gibi, kendilerinden geçerek döner dururlardı sinagogda. Jonah'ın karısı, Galiçya Hasidlerinin güney illerine gönderdikleri görevlilere para öderdi. Demirci karısıyla onun

Tanrısı arasındaki ilişkiye sesini çıkarmazdı. İşini bitirdikten sonra mezbahanın yakınındaki şarap mahzenine gider, ucuz pembe şaraptan içer, oradakilerin hayvan fiyatları, politika üzerine konuştuklarını sesini çıkarmadan dinlerdi.

Çocuklar boy ve güç bakımından annelerine çekmişlerdi. Büyüyünce ikisi partizanlara katıldı. Büyüğü Voznesenski'de vuruldu, ortanca Brutman, Simon ise Primakov'un yanına gitti, Kızıl Kazanlılar tümenine katıldı. Kazak alayının komutanı yaptılar onu. Alay, başka yerlerden gelen yeniyetme Yahudilerin, atlıların, partizanların katılmasıyla büyüdü.

En küçük oğluna ise demircilik yapmak kaldı. Şimdilerde, kentin eski bölgesinde Gen adında bir pulluk fabrikasında çalışıyor. Hiç evlenmedi, çocuğu da olmadı.

Simon'un çocukları Kazak tümeniyle dolaşıp duruyordu. Oysa yaşlı kadına, Baal Şem Tov'u anlatacağı torunlar gerekliydi. Artık küçük kızı Polina'dan torun bekliyordu. Bütün ailede yalnızca bu kız ufak tefek Jonah'a çekmişti. Ürkek yapılı, miyop, hassas ciltli bir kızdı. Gençlerden onunla evlenmeyi isteyen çoktu. Ama Polina içlerinden Ovsey Belotserkovski'yi seçmişti. Onun bu seçimini anlayamamıştık. Bizleri daha şaşırtanı da, gençlerin çok mutlu oldukları haberleriydi. Kadınlar için kendi evleridir önemli olan; evde kırılan testilerden başkalarının haberi olmaz. Ama burada testiyi kıran Ovsey Belotserkovski'ydi. Evlenmelerinin üzerinden bir yıl geçmişti ki, Ovsey Belotserkovski kaynanası Brana Brutman'ı mahkemeye verdi. İddiası, kendisi başka bir yerde görevdeyken, Polina'nın ciğerlerinden tedavi için hastaneye gitmesinden yararlanan kaynanası, yeni doğmuş oğlan torununu küçük bir operasyon için Naftula Gerçik'e götürmüş, orada Hasid sinagoğunun müdavimlerinden on insan harabesinin, on yoksul yaşlı adamın

önünde, bebeği sünnet ettirmişti.

Görevden döndükten sonra haberi olmuştu bundan Ovsey Belotserkovski'nin. Ovsey partiye kayıtlıydı. Partinin dış ticaret sekreteri Bısaç'la konuşmaya karar verdi.

Bısaç şöyle dedi ona:

"Pis bir oyuna getirmişler seni. Bu işin peşini bırakmamalısın..."

Odessa savcılığı Petrovski fabrikasında halka açık bir duruşmaya karar verdi. Ufak tefek sünnetçi Naftula Gerçik ile altmış iki yaşındaki Brana Brutman sanık sandalyesine oturdular.

Naftula, Richelieu Dükü'nün heykeli gibi Odessa'nın bir parçasıydı. Elinde eski püskü, yağlı çantasıyla geçerdi Dalnitskaya'daki evimizin önünden. Basit aletleri olurdu çantasında. Kâh küçük bir bıçak çıkarırdı içinden, kâh bir şişe votkayla ballı kurabiyeler. Votkasını içmeden ballı kurabiyesini şöyle bir koklar, votkasını içtikten sonra da uzun bir duaya başlardı. Dünyanın ilk kızıl saçlı insanı gibiydi Naftula. Kesmesi beklenen şeyi kestikten sonra, akan kanı cam bir şişeye akıtmaz, uzattığı dudaklarıyla emerdi. Kan sarkık sakallarına bulaşırdı. Konukların yanına çakırkeyif gelirdi. Ayı gözüne benzeyen gözleri neşeyle parlardı. Dünyanın ilk kızıl saçlı adamı gibi, boğuk sesiyle kutsardı şarabı. Naftula kılla kaplı çarpık ağzının ateş soluyan çukuruna bir eliyle votkayı boşaltırken öteki elinde tabağı tutardı. Tabakta, sünnet olan küçüğün kanı bulaşmış küçük bıçak ve bir parça gazlı bez olurdu. Paraları toplarken bütün konukları dolaşırdı Naftula, sağa sola çarparak kadınların arasına dalar, onların üzerine kaykılır, göğüslerine tutunur, avazı çıktığınca bağırırdı.

Mercan gözlerini parlatarak haykırırdı ihtiyar:

"Besili analar! Çocuk yapın, Naftula için çocuklar doğurun. Karnınızdaki buğdayları harmanlayın, Naftula

için yapın bunu... Gürbüz çocuklar doğurun, analar..."

Kocalar bozuk para atarlardı tabağına. Kadınlar sakalındaki kanı peçeteyle silerlerdi. Gluhaya ve Hastane avluları çocuksuz kalmazdı. Nehir ağızlarının balık yumurtası kaynadığı gibi bu avlular da çocuk kaynardı. Naftula, elinde küçük çantasıyla, vergi memuru gibi dolaşırdı. Ancak, onun böyle dolaşmasına savcı Orlov son verdi.

Savcı, ufak tefek sünnetçinin irticaya hizmet ettiğini kanıtlamak için bağırarak bir konuşma yaptı kürsüden. Sonra sordu Naftula'ya:

"Tanrı'ya inanıyor musunuz siz?"

Yaşlı adam cevap verdi:

"Varsın, iki yüz bin kazananlar inansın Tanrı'ya."

"Yurttaş Brutman'ın yağmurlu bir gecede geç vakit kucağında yeni doğmuş bir bebekle size gelmesi sizi şaşırtmadı mı?"

"Ben, insanlar insanca bir şey yaptığı zaman şaşırırım," diye karşılık verdi Naftula. "Delice bir şey yaptıklarında şaşırmam..."

Bu cevapları yeterli bulmadı savcı. Konu küçük cam tüptü. Savcı, sanığın kanı dudaklarıyla emmesinin çocuklara mikrop bulaştırma tehlikesini yaratacağını iddia ediyordu. Naftula'nın karmakarışık kızıl saçlı, inatçı başı neredeyse yere kadar öne eğilmişti. Gözleri kapalı, derin derin soluyor, yumruğuyla çarpık ağzını siliyordu.

Mahkeme başkanı sordu ona:

"Ne geveleyip duruyorsun, yurttaş Gerçik?"

Naftula sönük bakışını savcı Orlov'a doğrulttu. Derin bir iç çektikten sonra konuştu:

"Mösyö Zusman, toprağı bol olsun, babanız dünyada bir eşini daha bulamayacağınız kadar zeki bir insandı. Bundan otuz yıl önce, sizi sünnet etmem için beni çağırdığında, şükürler olsun ki, henüz inme inmemişti kendi-

sine. Gördüğünüz gibi, Sovyet yönetiminde büyük bir adam oldunuz ve Naftula'nın sizden kesip aldığı o küçücük parçanın bir eksikliğini görmediniz..."

Naftula ayı gözüne benzeyen gözlerini kırpıştırdı, kızıl saçlı inatçı başını salladı, sustu. Bir kahkaha tufanı koptu salonda. Doğuştan bir Zusman olan Orlov, elini kolunu sallayarak, bağırarak, gürültüden kimsenin anlayamadığı bir şeyler söylüyordu. Olanların tutanağa geçilmesini istiyordu... "Odessa haberleri" yazarlarından Saşa Svetlov basın locasından bir not yolladı ona. Not özet olarak şöyleydi:

Aslansın sen Simon, alaylarınla öldür onu, asıl gülünç olmak öldürür insanı...

Dostun Saşa

Tanık Belotserkovski salona alınınca sesler kesildi.

Tanık yazılı ifadesini tekrarladı. Sırık gibi biriydi. Süvari pantolonu ile çizmeler giymişti. Ovsey'in söylediğine göre, Transpolski ve Baltski bölge parti komiteleri küspe toplama işinde hayli yardımcı olmuşlardı ona. Küspe toplama işinin en yoğun olduğu sırada, oğlunun doğduğunu bildiren bir telgraf almış. Baltski parti komitesi başkanıyla konuştuktan sonra, işleri yüzüstü bırakmamak için karısına bir kutlama telgrafı çekmekle yetinmiş, iki hafta sonra da eve dönmüş. Bölgeden altmış dört bin pud[1] küspe toplamış. Eve geldiğinde mesleği ebelik olan komşusu, tanık Harçenko ve oğlundan başka kimseyi bulamamış. Karısını hastaneye kaldırmışlardı. Tanık Harçenko oğlunun beşiğini sallıyormuş. Eski bir gelenekmiş bu, bir yandan da ninni söylüyormuş. Harçenko'nun

1. 16,3 kiloluk eski bir Rus ağırlık birimi. (Ç.N.)

bir alkolik olduğunu bildiği için, ninnisinde neler söylediğine dikkat etmemiş; ancak, bebeğe Yankel dediğini fark edince şaşırmış. Oysa niyeti, büyük ustamız Karl Marx'ın anısına, oğluna Karl adını vermekmiş. Çocuğun kundağını açınca karşı karşıya olduğu felaketi görmüş.

Savcı birkaç soru sordu ona. Savunma soracağı bir sorunun olmadığını söyledi. Mübaşir, tanık Polina Belotserkovskaya'yı çağırdı. Tanık sendeleyerek yaklaştı parmaklığa. Yeni doğum yapmış olmanın verdiği mavimsi bir gerginlik vardı yüzünde. Alnı boncuk boncuk terliydi. Bayrammış gibi süslenmiş, boyunbağı takıp, yeni çizmelerini giymiş demirciyle; annesinin bakır rengi, bıyıklı yüzüne şöyle bir baktı. Tanık Belotserkovskaya, bu olaydan haberi olup olmadığı sorusuna cevap vermedi. Babasının yoksul biri olduğunu, Baltskaya yolundaki demirhanede kırk yıl çalıştığını anlattı. Annesinin altı çocuk doğurduğunu, üçünün öldüğünü, birinin Kızıl Ordu'da komutan olduğunu, ötekinin Gen adlı pulluk fabrikasında çalıştığını söyledi...

"Annem dinine çok bağlı biridir. Herkes bilir bunu. Çocuklarının dinden sapması her zaman acı vermiştir ona. Torunlarının da birer Yahudi olmayacağı düşüncesine katlanamıyordu. Annemin nasıl bir ailede yetişmiş olduğunu göz önüne almanız gerekir... Küçük Medjivok kasabasını herkes bilir, kadınlar orada hâlâ peruk takarlar..."

Sert bir ses kesti sözünü:

"Anlatın bakalım, tanık..." Polina sustu. Alnındaki ter taneleri, hassas cildinden kan sızıyormuş gibi damlıyordu. Dava vekili Samuel Lining'in sesi tekrar duyuldu: "Anlatın bakalım, tanık..."

Günümüzde sinedrion[1] olsaydı, Lining o kurumun

1. (Yun.) Toplantı. Romalıların hâkimiyeti sırasında İsrail'de kurulmuş, Yahudilerin en yüksek politik, dinsel, hukuksal kurumu. (Ç.N.)

başkanı olurdu. Ama sinedrion yoktu artık ve yirmi beş yaşında Rusça okuma yazmayı öğrenmiş olan Lining, kırk yaşından sonra Senato'ya, Talmud risalelerini andıran temyiz dilekçeleri yazmaya başlamıştı...

Yaşlı adam duruşma süresince uyuklamıştı. Ceketi sigara külüyle kaplıydı. Polina Belotserkovskaya salona girince uyanmıştı.

Balık dişlerine benzeyen bir sıra mavi, her an düşecekmiş gibi duran takma dişlerini takırdatarak, "Söyleyin bakalım tanık..." diye tekrarladı. "Kocanızın, oğlunuza Karl adını vereceğinden haberiniz var mıydı?"

"Vardı."

"Peki anneniz ne ad verdi ona?"

"Yankel."

"Ya siz ne diye sesleniyorsunuz çocuğunuza?"

"Canım, diye sesleniyordum."

"Neden, özellikle 'canım'?"

"Ben her çocuğa 'canım' derim..."

Lining, ağzından fırlayan takma dişlerini altdudağıyla yakalayıp çenesindeki yerine oturttuktan sonra sormayı sürdürdü:

"Devam edelim, evet, devam ediyoruz... Gece çocuk sanık Gerçik'e götürüldüğünde siz evde yoktunuz, değil mi? Hastanedeydiniz... Doğru mu söylüyorum?"

"Evet, ben hastanedeydim."

"Hangi hastanedeydiniz?.."

"Nejinskaya Sokağı'nda, Doktor Drizo'nun kliniğinde..."

"Demek doktor Drizo ilgileniyordu sizinle..."

"Evet."

"Bundan eminsiniz, değil mi?.."

"Nasıl emin olamam..."

Lining'in cansız yüzü masanın üzerinde yükseldi.

"Mahkemeye bir belge sunacağım," dedi. "Bu belge-

den de anlaşılacağı üzere, olayın geçtiği gece Doktor Drizo Harkov'da çocuk doktorlarının kongresindeydi..."

Savcı, belgenin dosyaya girmesine karşı çıkmadı.

"Devam edelim..." dedi Lining dişlerini takırdatarak.

Tanık, parmaklığa bedeninin bütün ağırlığıyla yaslandı. Fısıldayarak söyledikleri güçlükle duyuldu:

"Belki de Doktor Drizo değildi benimle ilgilenen. Çektiğim acıdan, birçok şeyin farkında değildim."

Lining elindeki kalemle kaşıdı sarı sakalını. Hafif kambur sırtını sıranın arkalığına sürterek kaşıdı, takma dişlerini ağzında oynattı.

Belotserkovskaya, sağlık sigorta kartını mahkemeye sunması istenince, kartını kaybettiğini söyledi...

"Devam edelim," dedi yaşlı adam.

Polina eliyle ovaladı alnını. Kocası sıranın ucunda, öteki tanıklardan ayrı oturuyordu. Dimdik duruyordu, süvari çizmeli uzun bacaklarını altına toplamıştı... Yüzüne, kemikleri çıkık, öfke okunan yüzüne güneş vuruyordu.

"Şimdi bulurum sağlık kartımı," dedi Polina.

Parmaklığı tuttuğu eli kaydı.

Tam o anda bir çocuk ağlaması duyuldu. Salonun kapısının dışında bir çocuk acı acı ağlıyordu.

Yaşlı kadın boğuk bir sesle haykırdı:

"Ne yapıyorsun sen, Polina? Bebek sabahtan beri aç. Açlıktan ağlıyor çocuk..."

Kızıl Ordu görevlileri birden toparlandılar, tabancalarına davrandılar. Polina giderek daha çok çömeliyordu, başı geriye düştü. Boylu boyunca döşemeye uzandı. Kolları havaya kalktı, sağa sola sallandı ve yanına düştü.

"Duruşmaya ara veriyorum," dedi mahkeme başkanı yüksek sesle.

Salonda bir gürültü koptu. Yanaklarındaki yeşil çukurlar parlayarak karısının yanına koştu Belotserkovski.

Arka sıralarda oturanlardan, elleriyle ağızlarına bo-

razan yapıp bağıranlar oldu:

"Bebeği emzir, bebeği emzir!"

Uzaktan bir kadın sesi duyuldu:

"Emzirir, sizin bağırmanıza gerek yok..."

"Kız da işin içinde," dedi yanımda oturan bir işçi. "Çok şey biliyor..."

"Aile hayatı bu, birader," dedi onun yanında oturan. "Gece vakti, karanlık... Gece aldanmış olabilir kadıncağız..."

Güneşin yatay ışınları vuruyordu duruşma salonuna. Kalabalık sağa sola dönüp duruyor, sıcaktan da, terden de bunalıyordu. Dirseklerimle kendime yol açarak koridora çıktım. Bitişikteki odanın kapısı açıktı. Karl-Yankel'in çığlıkları geliyordu oradan. Odanın duvarında Lenin'in resmi, Finlandiya gar meydanında zırhlı araçtan konuşma yaparken çekilmiş resmi asılıydı. Resmin çerçevesi Petrovski fabrikasının üretimlerini gösteren renkli çizelgelerle kuşatılmıştı. Duvarlar boyunca tahta sehpalarda flamalar, silahlar diziliydi. Kırgız'a benzeyen işçi bir kadın Karl-Yankel'i emziriyordu. Örme yün patikleriyle, başında beyaz başlığıyla beş aylık tombul, küçük bir adamdı emzirdiği. Kırgız kadının memesine yapışmış, mırıldanıyor, bir yandan da sıkılı küçücük yumruğuyla kadının göğsünü yumrukluyordu.

"Amma da gürültü yapıyor," dedi Kırgız kadın. "Kimse bunu böyle emzirmek istemez..."

Odanın içinde dönüp duran on yedi yaşında, kırmızı atkılı, yanakları çam kozalağı gibi tombul yanaklı bir kız daha vardı. Karl-Yankel'in bezlerini temizliyor, kurutmaya çalışıyordu.

"Subay olacak bu," dedi kız. "Baksanıza nasıl bağırıyor..."

Kırgız kadın usulca çekti memesini Karl-Yankel'in ağzından. Çocuk homurdanmaya başladı, beyaz başlıklı

başını öfkeyle geriye attı... Kadın öteki memesini çıkarıp verdi çocuğa. Çocuk küçücük gözleriyle boş boş baktı memenin başına. Bir şeyler parıldadı gözlerinde. Kırgız kadın siyah gözlerinin tekini çevirerek yukarıdan baktı çocuğa. Karl-Yankel'in başlığını düzeltti:

"Neden subay olacakmış? Pilot olacak o, pilot, göklerde uçacak..."

Bu arada salonda duruşma tekrar başlamıştı.

Savaş şimdi savcıyla, kararsızlıklarını bildiren bilirkişiler arasındaydı. Savcı yerinden hafifçe doğrulmuş, kürsüyü yumrukluyordu. Ön sıralarda oturan dinleyicileri görüyordum. Kunduz kürkü şapkalarını dizlerinin üzerine koymuş Galiçyalı *tsadik*'ler vardı orada. Varşova gazeteleri Yahudi dininin yargılanacağını yazınca toplanıp duruşmaya gelmişlerdi. Birinci sıradaki hahamların yüzleri güneşin tozlu, parlak ışığı altında asıktı.

Kendine yol açarak kürsüye yaklaşan bir Komünist Gençler Birliği üyesi bağırıyordu:

"Kahrolsunlar!"

Savaş giderek kızışıyordu.

Karl-Yankel anlamsız bakışını bana dikmiş, Kırgız kadının memesini emiyordu.

Pencerelerin önünden, çocukluk ve delikanlılık çağlarında dolaştığım dümdüz sokaklar geçiyordu. Puşkin Sokağı gara, Malo-Arnautskaya Sokağı deniz kıyısındaki parka doğru uzanıyordu.

Bu sokaklarda büyümüştüm. Şimdi sıra Karl-Yankel'deydi. Ama onun için mücadele ettikleri gibi kimse benim için mücadele etmemişti. Kimsenin umurunda değildim.

"Olamaz," diye fısıldadım kendi kendime. "Mutlu olmaman imkânsız senin, Karl-Yankel. Benden daha mutlu olmaman imkânsız..."

UYANIŞ

Çevremizde herkes, komisyoncular, dükkân sahipleri, banka memurları, gemi bürolarındaki yazıcılar, herkes çocuklarına müzik dersi aldırırdı. Yoksulluktan kurtulmanın başka yolunu bulamayan babalarımız böyle bir piyangoya başvuruyorlardı. Küçüklerin kemikleri üzerine düzenliyorlardı bu piyangoyu. Bu çılgınlığa Odessa öteki kentlerden daha çok kaptırmıştı kendini. Öyle ki, on yıl içinde kentimiz, dünya konser salonlarına harika çocuklar yollamaya başlamıştı. Mischa Elman, Zimbalist, Gabrilowitsch Odessa'dan çıkmıştır. Jascha Heifetz de müzik sanatında ilk adımlarını Odessa'da atmıştır.

Çocuk dört ya da beş yaşını doldurduğunda annesi küçük, cılız yaratığı Bay Zagurski'ye götürürdü. Zagurski'nin bir harika çocuklar fabrikası, dantel yakalıklı, rugan pabuçlu Yahudi cüceler için bir fabrikası vardı. Zagurski onları Moldavanka'nın yoksul sokaklarında, eski pazarın iğrenç kokan avlularında arar bulurdu. Bulduğu çocuklara önce kendi başlangıç kursunu veriyor, sonra onları Petersburg'da Profesör Auer'e gönderiyordu. Bu mavi, koca kafalı küçüklerin ruhuna orada güçlü bir armoni yerleştiriliyordu. Sonra da her biri ünlü birer virtüôz oluyordu. İşte babam da benim onlar gibi olmama karar vermişti. Gerçi harika çocuk yaşımı gerilerde bı-

rakmıştım, on dört yaşındaydım, ama boyum kısaydı, sıskaydım, bu yüzden sekiz yaşında gösteriyordum. Bütün umut bundaydı.

Zagurski'ye götürdüler beni. Dedemin hatırına, büyük indirim yaptı, ders başına bir rubleye bana ders vermeyi kabul etti. Dedem Leyvi-Itshok kentin maskarası ve süsüydü. Silindir şapkasıyla, her yanı yırtık pırtık potinleriyle sokaklarda dolaşır, en bilinmedik konuları aydınlatırdı. Her şey sorulabilirdi ona: Resimli duvar halısının nasıl dokunduğunu, Jakobenlerin Robespierre'e neden ihanet ettiklerini, suni ipliğin nasıl elde edildiğini, sezaryen ameliyatının nasıl yapıldığını... Bu soruların hepsine cevap verebilirdi dedem. Zagurski, onun derin bilgisine, çılgınlığına olan saygısından, bizden ders başına bir ruble almaya razı olmuştu. Evet, dedemden korkusundan uğraşıyordu benimle Zagurski, çünkü yapabileceği başka bir şey yoktu. Kemanımdan çıkan sesler demir eğesinden çıkan sesler gibiydi. Benim bile kalbimi sıkıştırıyordu bu sesler, ama babam ısrar ediyordu. Evde sürekli, Çar'ın askerlik görevinden bağışladığı Mischa Elman'dan söz ediliyordu. Babamın anlattığına göre, Zimbalist İngiliz kralına takdim edilmiş, Buchingham Sarayı'nda çalmıştı. Gabrilowitsch'in anne babası da Petersburg' da iki daire satın almışlardı. Harika çocuklar ailelerini zengin ediyorlardı. Babam yoksulluğa razıydı, ama ünlü olmak gerekliydi onun için.

Tanıdıkları, ücretini onun ödediği yemeği yerlerken aralarında fısıldaşıyorlardı:

"Olacak şey değil... Öyle bir dedenin böyle bir torunu, olacak şey değil..."

Benim kafamda ise bambaşka şeyler vardı. Keman çalışırken nota sehpasına Turgenyev'in veya Dumas'nın kitaplarını yerleştiriyor, kemanın tellerini gıcırdatırken sayfaları peş peşe yutuyordum. Gündüzleri komşu ço-

cuklarına olmadık masallar anlatıyor, geceleri de, çocuklara anlattıklarımı kâğıda geçiyordum. Ailemizde yazmak kalıtsal bir uğraştı. Artık iyice yaşlanan Leyvi-İtshok bir ömür boyu, "Başı olmayan adam" diye bir öykü üzerinde çalışmıştı. Ben de onu izliyordum.

Haftada üç gün, keman kutusunu, notaları yüklenip eski Soylular, şimdiki Vitte Sokağı'ndaki Zagurski'nin evine gidiyordum. Orada, heyecanlı Yahudi kızları duvarlar boyunca çömelmiş, sıranın kendilerine gelmesini bekliyorlardı. Buchingham Sarayı'nda çalacak olanların boylarından büyük kemanları güçsüz dizlerine dayalı oluyordu.

Biraz sonra açılıyordu müzik mabedinin kapısı. Zagurski'nin odasından koca kafalı, çilli, çiçek sapı gibi ince boyunlu çocuklar, yanakları kıpkırmızı, salınarak çıkıyorlardı. Kapı sıradaki cüceyi yutup tekrar kapanıyordu. Kapının ardında öğretmen, kızıl saçlarında bir bant, çelimsiz bacaklarıyla, gırtlağını zorlayarak şarkı söylüyor, öğrencisine ders veriyordu. Büyük piyangonun yaratıcısı Moldavanka'yı da, eski pazarın berbat çıkmaz sokaklarını da *pizzicato*[1] ve *cantilena*[2] hayalleriyle dolduruyordu. Daha sonra yaşlı Profesör Auer bu nağmelere şeytanca bir parlaklık kazandırıyordu.

Bu grup arasında benim yapabileceğim bir şey yoktu. Onlar gibi bir cüce olarak, dedelerimin sesi benim kulağıma başka esinler fısıldıyordu.

Bu alanda ilk adımımı atmam hiç de kolay olmadı. Bir gün evden çıktım. Gene keman kutumu, notalarımı yüklenmiştim. Cebimde de, aylık ders ücreti on iki ruble vardı. Nejinski Sokağı'nda yürüyordum. Sonra, Zagurs-

1. Kemanı yayla değil, gitar gibi parmakla veya penayla çalma tekniği. (Ç.N.)
2. Hoş, yumuşak nağme. (Ç.N.)

ki'nin evine gitmek için, Soylular Sokağı'na dönmem gerekiyordu. Öyle yapacak yerde Tiranpolskaya Sokağı'ndan yukarı doğru çıkmaya başladım, sonra kendimi rıhtımda buldum. Üç saatim Praktiçeskaya rıhtımında göz açıp kapayana kadar geçiverdi. Özgürlüğüm böyle başladı... Zagurski'nin evine bir daha uğramadım. Kafam çok daha önemli şeylerle meşguldü. Okul arkadaşım Nemanov'la birlikte "Kensington" gemisinde Mr. Trottyburn adında yaşlı bir denizcinin yanına gidip gelmeye başladık. Nemanov benden bir yaş küçüktü. Sekiz yaşından beri dünyanın en akla gelmeyecek ticaretini yapıyordu. Ticarette bir dâhiydi ve aklına koyduğu her şeyi gerçekleştirmişti. Şimdi NewYork'ta bir milyoner, Ford gibi çok güçlü bir firma olan General Motors'un yöneticisidir. Her dediğine sesimi çıkarmadan boyun eğdiğim için Nemanov peşi sıra beni de sürüklüyordu. Mr. Trottyburn'den kaçak pipolar satın alıyordu. Bu pipoları yaşlı denizcinin kardeşi Lincoln'de kendi yontarak üretiyordu.

"Gençler," diyordu bize Mr. Trottyburn, "şu sözümü unutmayın, pipo dediğin elde yontarak yapılır... Fabrika yapısı pipoyla tütün içmek, ağzına şırınga tüpünü sokmaktan farksızdır... Benvenuto Cellini diye birini duydunuz mu? Büyük bir beyefendiydi kendisi. Lincoln' deki kardeşim burada olsaydı, onu anlatırdı size... Kimseye bir zararı olmamıştır kardeşimin. Yalnızca, pipoyu elle yapmak gerektiğine, fabrika işi pipoların işe yaramadığına inanır, bunu bilir, bunu söyler... Kim 'Yanılıyorsun' diyebilir ki ona, söyleyin gençler..."

Nemanov, Trottyburn'den aldığı pipoları banka müdürlerine, konsoloslara, zengin Yunanlılara satıyordu. Yüzlerce ruble biriktirmişti bu pipo işinden.

Lincoln'lü ustanın yaptığı pipolar şiir gibiydi. Her birinde bir anlam, sonsuzluğun bir damgası vardı. Ağızlıklarında parlayan sarı bir göz bulunuyordu, kutuları atlas

kumaş kaplıydı. Zamana karşı duran bu son pipo ustası Matthew Trottyburn'ün eski İngiltere'de nasıl bir yaşamı olabileceğini hayalimde canlandırmaya çalışıyordum.

"Gençler," diyordu Mr. Trottyburn, "pipoları kendi ellerimizle yapmamız gerektiğini kabul etmemek olacak şey değildir..."

Dalgakırana çarpan büyük dalgalar evimizden, pırasa ve Yahudi yazgısı kokan evimizden giderek uzaklaştırıyordu beni. Praktiçeski rıhtımından dalgakırana uzandığım da oluyordu. Orada kumluk, küçük, sığ bir yere Primorskaya Sokağı çocukları yerleşmişlerdi. Sabahtan akşama kadar pantolonlarını giymiyor, sandalların altına dalıyor, öğlen yemeği için hindistancevizi çalıyorlardı. Bir yandan da Herson'dan, Kamenka'dan karpuz yüklü teknelerin gelmesini bekliyorlardı. Karpuzları iskele babalarına vurup parçalayabiliyorlardı çünkü. En büyük hayallerimden biri de yüzmeyi öğrenmekti. Güneşten bronzlaşmış bu çocuklara Odessa'da doğmuş, on yaşına kadar denizi görmemiş, on dördünde de yüzmeyi bilmeyen biri olduğumu söylemekten utanıyordum.

Gereken birçok şeyi ne kadar geç öğreniyordum! Çocukluğumu Gemara'ya[1] zincirlenmiş bir bilge gibi yaşamıştım, büyüyünce de ağaçlara tırmanmayı öğrenmiştim.

Yüzebilmek benim için ulaşılamayacak bir hayaldi. Atalarımızın, İspanya hahamlarının, Frankfurt sarraflarının su korkusu beni dibe çekiyordu. Suyun üzerinde kalamıyordum. Güneşte yanmış, bol bol tuzlu su yutmuş olarak kıyıya, kemanımın ve notalarımın yanına dönüyordum. Suçumun bu silahlarına bağlıydım, hep yanımda taşıyordum onları. Hahamların denizle savaşı, orala-

1. Yahudilikte din bilginleri ve hahamların Mişna'yı (babadan oğula ezbere nakledilen Tora kurallarının daha sonra yazıya geçirilmiş hali) konu alan yorum ve açıklamalar. (Y.N.)

rın su tanrısı olan "Odessa Haberleri"nin düzeltmeni Yefim Nikitiç Smoliç bana acıyıncaya kadar sürdü. Yefim Nikitiç Smoliç'in atletik kalbinde Yahudi çocuklara bir acıma duygusu vardı. Küçük, sıska birçok çocuğa yakın ilgi gösteriyordu. Nikitiç, Moldavanka'nın tahtakurusu yuvalarından toplardı onları, denize götürürdü, kuma gömerdi, onlarla birlikte jimnastik yapar, denize dalar, güneşlenir, onlara şarkılar öğretir, onlara balıklarla, hayvanlarla ilgili masallar anlatırdı. Nikitiç, büyük çocuklara, kendisinin bir doğa felsefecisi olduğunu söylerdi. Onun anlattıklarını dinlerken katıla katıla gülerlerdi Yahudi çocuklar, çığlıklar atar, köpek yavruları gibi yanına sokulurlardı. Güneş kayan çiller, kertenkele çilleri renginde kayan çiller serperdi çocukların üstüne.

Dalgalarla yaptığım tek yanlı mücadeleyi yaşlı adam kenardan sessizce izliyordu. Bir umudun olmadığını, yüzmeyi öğrenemeyeceğimi görünce beni de yüreğinin yerleşikleri çocuklar arasına kattı. O, onun o neşeli yüreği hep bizim yanımızdaydı, hiçbir yere ayrılmıyor, hiç hasislik etmiyor, hiç huzursuz olmuyordu... Güneşte yanmış bronz rengi omuzlarıyla, artık yaşlanmış bir gladyatör başını andıran başıyla; bronzlaşmış, hafif çarpık bacaklarıyla dalgakıranın arkasında, bu karpuz kabuklarıyla dolu petrolün kirlettiği suların hâkimi gibi güneşe bizimle birlikte uzanırdı. Sinirsel rahatsızlığı olan, baş ağrıları çeken bir küçüğün güçlü kuvvetli bir büyüğe tutulduğu gibi tutulmuştum bu adama. Yanından ayrılmıyordum, hep onun için bir şeyler yapmak istiyordum.

Bir gün şöyle dedi bana:

"Telaşlanma... Sinirlerini güçlendir. Kendiliğinden öğreneceksin yüzmeyi... Suyun seni kaldırmadığını söylüyorsun... Neden kaldırmasın ki seni?"

Benim bu konuyu ne kadar önemsediğimi, kendimi zorladığımı görünce, Nikitiç öğrencilerinin arasında yal-

nızca bana bir ayrıcalık tanıdı, beni yerleri hasır kaplı geniş, tertemiz çatı katına davet etti; köpeklerini, kirpisini, kaplumbağasını, güvercinlerini gösterdi bana. Bu gönül zenginliğine karşılık ben de ona, bir gün önce yazdığım bir trajik öyküyü verdim.

"Senin bir şeyler yazdığını anlamıştım zaten," dedi Nikitiç. "Aklın yalnızca yazmakta senin... Başka bir şeyi gözün görmüyor..."

Öykümü okuduktan sonra omuzlarını kaldırdı; kıvırcık, gür, boz saçını düzeltti, kalkıp şöyle bir gidip geldi odanın içinde.

Her sözcüğün üzerine basa basa, aralarda bir süre bekleyerek şöyle dedi:

"Sende ilahi bir kıvılcımın olduğu belli..."

Sokağa çıktık. Yürürken birden durdu ihtiyar, bastonunu hızla yere vurup yüzüme bakmaya başladı.

"Neyin eksik senin?.. dedi. "Gençlik bir eksiklik sayılmaz, birkaç yıl sonra geçer... Ama doğayı algılama duygun da eksik senin."

Bastonuyla kırmızımsı bedenli, bodur bir ağacı gösterdi.

"Ne ağacıdır bu?"

Bilemedim.

"Şu çalılığın meyvesi nedir?"

Onu da bilemedim. Birlikte, parktan Aleksandrovski Bulvarı'na doğru yürüyorduk. İhtiyar, bastonuyla her ağaca dokunuyor, daldan bir kuş kalktığında omzuma yapışıyor, bana değişik kuş seslerini dinletip soruyordu:

"Ne kuşudur bu öten?"

Hiçbir sorusuna cevap veremiyordum. Hiçbir şeyden haberim yoktu: Ağaçların, kuşların adlarını da, cinslerini de, kuşların kışın nereye göç ettiklerini de, güneşin ne yandan doğduğunu da, en çok ne zaman çiy düştüğünü de... hiçbir şeyi bilmiyordum.

"Öyleyken yazmaya kalkışıyorsun ha?.." dedi. "Doğanın içinde bir kaya ya da bir hayvan gibi yaşamayan insan ömür boyu, işe yarar iki satır yazamaz... Doğayı, dekorasyon anlatır gibi anlatıyorsun sen, doğayı hissetmiyorsun... Tanrı aşkına, on dört yıldır ne düşünüyorlardı senin annenle baban?.."

Ne mi düşünüyorlardı?.. Protesto olan senetleri, Mischa Elman'ın aldığı köşkleri... Ama söylemedim bunu Nikitiç'e, sesimi çıkarmadım.

Evde yemekte elimi yemeklere sürmedim. Boğazımdan aşağı bir şey inmiyordu.

"Doğayı hissetmek," diye geçiriyordum içimden. "Aman Tanrım, nasıl düşünemedim ben bunu?.. Bana kuş seslerini, ağaçların isimlerini anlatacak birini nerede bulacaktım?.. Ağaçlarla, kuşlarla ilgili ne biliyorum?.. Yalnızca leylağı tanıyabilirdim, o da çiçek açtığı zaman. Leylak ve akasya. Deribasovskaya ile Greçeskaya sokakları boydan boya akasyadır..."

Yemekten sonra babam Jascha Heifetz ile ilgili yeni bir olay anlattı bana. Robin'e giderken yolda amcası Mendelson'la karşılaşmış. Anlaşıldığına göre, konser başına sekiz yüz alıyormuş ufaklık... Ayda on beş konser verdiğine göre ne kadar para alıyormuş, düşünün artık...

Düşündüm, ayda on iki bin ediyordu. Kafamda rakamları çarparken pencereden dışarı baktım. Beton avluda müzik öğretmenim pelerinin eteklerini hafiften savurarak, yumuşak şapkasının kenarlarından kızıl saçları taşmış, bastonuna abanarak geliyordu. Gelmekte pek acele ettiği söylenemezdi. Kemanımı üç aydır dalgakıranın orada kumların üzerine bırakıyordum çünkü...

Zagurski ön kapıya yaklaşıyordu. Hemen arka kapıya koştum. Bir gün önce orayı hırsızlığa karşı çivilemişlerdi. Bunun üzerine tuvalete kilitledim kendimi. Yarım saat sonra bütün aile tuvaletin önünde toplanmıştı. Ka-

dınlar ağlaşıyorlardı. Bobka Hala hüngür hüngür ağlayarak tombul omzunu tuvaletin kapısına sürtüyordu. Babam susuyordu. O güne kadar hiç olmadığı kadar sakin ve tane tane konuşuyordu.

"Bir subayım ben. Malım mülküm var. Avlanmaya çıkıyorum. Köylüler toprak kirası ödüyorlar bana. Askerî okula vereceğim oğlumu. Umurumda değil, onunla uğraşacak değilim."

Böyle dedikten sonra sustu babam. Kadınlar ağlamayı sürdürüyorlardı. Sonra tuvaletin kapısına korkunç bir tekme indi. Babam geri çekilip bütün gücüyle yüklenmişti kapıya.

"Bir subayım ben!" diye bağırıyordu. "Ava çıkıyorum... Öldüreceğim onu... Yetti artık..."

Kapının çengeli yerinden çıkmıştı, ama ayrıca bir de sürgüsü vardı kapının. Sürgüyü tek bir çivi tutuyordu. Kadınlar kendilerini yere atmış, babamın bacaklarına sarılmışlardı. Babam çıldırmış gibi kurtulmaya çalışıyordu onlardan. Gürültüye babamın yaşlı annesi yetişti. İbranice şöyle dedi babama:

"Çocuğum, acımız büyük. Çok büyük... Sınırı yok... Bir kan eksikti evimizde. Kan görmek istemiyorum ben evimizde..."

Kalemde geceye kadar kaldım. Herkes yatınca Bobka Halam beni alıp babaannemin yanına götürdü. Uzun bir yolumuz vardı. Ay ışığı bilmediğim çalılıkların, isimsiz ağaçların üzerinde donup kalmıştı... Bilinmeyen bir kuş ıslık gibi bir ses çıkardı, sonra sustu, besbelli, uykuya dalmıştı... Ne kuşuydu bu öten? Adı neydi? Geceleri çiy olur muydu?.. Büyükayı takımyıldızı neredeydi? Güneş ne taraftan doğuyordu?..

Posta Sokağı'nda yürüyorduk. Kaçmayayım diye Bobka Halam elimi sıkı sıkı tutuyordu. Haklıydı. Elinden kurtulup kaçmak istiyordum...

BODRUM KATINDA

Küçükken yalancı bir çocuktum. Çok kitap okumamdandı bu. Hayal gücüm aşırı çalışırdı. Derslerde, ders aralarında, okul çıkışında eve dönerken yolda, gece –yere kadar sarkan örtünün arkasına gizlenip masanın altında– hep okurdum. Kitaba daldığımda dünyayla ilişiğim tümden kesilirdi. Ne okulu kırıp limana gitmek olurdu gözümde, ne Greçeskaya Sokağı'nda kahvede bilardo öğrenmeye çalışmak, ne de Lanjeron'da yüzmek. Hiç arkadaşım yoktu. Böyle bir çocukla kim arkadaşlık etmek isterdi?..

Bir gün sınıfımızın en çalışkan öğrencisi Mark Borgman'ın elinde Spinoza üzerine bir kitap gördüm. Kitabı yeni bitirmişti ve elbette, çevresindeki çocuklara İspanya engizisyonuyla ilgili bir şeyler anlatmak için sabırsızlanıyordu. Anlattıkları, bilimsel bir mırıldanmadan başka bir şey değildi. Kullandığı sözcüklerde şiirsellik yoktu Borgman'ın. Karışmadan edemedim. Beni dinlemeye yanaşanlara eski Amsterdam'dan, gettonun karanlığından, elmas yontucusu filozoflardan söz etmeye başladım. Kitaplardan öğrendiklerime kendimden de birçok şey ekliyordum. O anda öyle yapmadan edemezdim. Hayal gücüm dramatik olayları kafamda daha da dramatik yapıyordu. Sonuçları değişik biçimlerde bağlıyor, başlangıç-

ları çok daha gizemli biçimlere sokuyordu. Spinoza'nın ölümü, onun özgür, yapayalnız ölümü benim hayalimde bir savaştı... Ölmek üzereyken, Sinedrion tövbe ettirmeye çalışıyordu onu, ama bunu kabul etmiyordu Spinoza... Bu arada ben Rubens'i de katmıştım işin içine. Hayalimde Rubens'i, Spinoza'nın başucunda ayakta dururken, ölünün yüzünün kalıbını alırken görüyordum.

Büyük bir coşkuyla anlattığım bu uydurma öyküyü sınıf arkadaşlarım ağızları açık dinliyordu. Ders zili çalınca ister istemez dağıldık. Bir sonraki ders arasında Borgman yanıma geldi, koluma girdi, birlikte dolaşmaya başladık. Aradan bir süre geçti. İyi anlaşıyorduk. Sınıfın iyi öğrencisi olarak Borgman hiç de kötü bir çocuk değildi. Onun güçlü belleği karşısında kolej bilgeliği, gerçek bir kitabın boşluklarına yapılmış karalamalardan başka bir şey olamazdı. Ve Borgman o kitabı tutkuyla arıyordu. On iki yaşlarında kıt düşünceli öğrenciler olarak bizler onu ileride bilimsel, olağanüstü bir yaşamın beklediğini biliyorduk. Evde ders bile çalışmıyordu, dersi derste dinlemek yetiyordu ona. İşte böyle zeki, ağırbaşlı bir çocuk sırf dünyada her şeyi değiştirme, sıradan olanı inanılmaz olana dönüştürme yeteneğimden ötürü bağlanmıştı bana.

O yıl üçüncü sınıfa geçtik. Karnem eksi üçlerle doluydu. Hayallerimle öylesine tuhaf bir çocuktum ki, öğretmenler uzun uzun düşünmüş, notlarımı iki yapmamışlardı. Yaz başında Borgman yazlıklarına davet etti beni. Babası, Rus Dış Ticaret Bankası'nın müdürüydü. Odessa'yı Marsilya'ya, Napoli'ye çeviren adamlardan biriydi. Eski Odessa tüccarlarının mayası vardı onda. Anlayacağınız, kuşkucu, nazik ve saygılı hovardalardandı. Borgman'ın babası Rusça konuşmayı pek sevmez, Liverpool'lu kaptanların kaba, kesik kesik Rusçasıyla konuşurdu. Nisanda kentimize bir İtalyan operası geldiğinde konuk sanatçılara Borgmanların evinde bir yemek veril-

di. Odessa tüccarlarının sonuncusu şişko banker de bu arada iri göğüslü primadonna ile iki aylık bir gönül macerası yaşadı. Daha sonra primadonna vicdanını pek rahatsız etmeyen bir hatıra ve pek pahalı olmayan, zevkle seçilmiş hoş bir gerdanlıkla ayrıldı Odessa'dan.

Yaşlı adam Arjantin konsolosu ve borsa komite başkanıydı. Böyle bir adamın evine davet edilmiştim işte. Bobka Halam bütün avluya duyurdu bunu. Elinden geldiğince güzel giydirdi beni. Büyük Çeşme durağında inmek üzere buharlı küçük trene binip yola çıktım. Borgmanların yazlığı tam deniz kıyısında, pek yüksek olmayan güzel bir yamacın tepesindeydi. Yamaçta meyve ağaçlarıyla, top top budanmış mazılarla, bir çiçek bahçesi vardı.

Ben yoksul, görmemiş bir aileden geliyordum. Borgmanların yazlığı şaşkına çevirdi beni. İki yanında yemyeşil ağaçlar olan yollar boyunca kenarda hasır koltuklar vardı. Yemek masasının üzeri çiçek doluydu, pencere pervazları yemyeşildi. Evin önünde geniş, fazla yüksek olmayan ahşap kolonlu ek bir bina vardı.

Akşam banka müdürü geldi. Yemekten sonra hasır koltuğunu uçsuz bucaksız denize karşı, yamacın tam başına koydu, oturup beyaz pantolonlu bacaklarını uzattı, bir puro yaktı ve *Manchester Guardian*'ı okumaya başladı. Odessa'dan gelmiş bayan konuklar verandada poker oynuyorlardı. Masanın bir ucunda fildişi saplı küçük bir semaver tıslıyordu.

Kumar düşkünü, obur kadınlar; pasaklı, şık kıyafetli, kokulu çamaşırlı, gizli aşklar yaşayan, geniş kalçalı kadınlar... hepsi siyah yelpazelerini sallıyor, ortaya altınlar sürüyorlardı. Güneş, yabani asmayla kaplı parmaklıkların arasından süzülerek vuruyordu onlara. Ateşten diski kocamandı güneşin. Bakır rengi ışınları kadınların siyah saçlarını daha da koyultuyordu. Günbatımının kıvılcım-

ları pırlantalarda, her yere (cömertçe açılmış göğüslerin arasına da, boyalı kulaklara da; tombul, mavi, kadınsı parmaklara da) takılı pırlantalarda yansıyordu.

Hava karardı. Yarasaların hışırtısı duyulmaya başladı, deniz daha bir siyah çarpmaya başladı kızıl kayalara. On iki yıllık kalbim başkalarının mutlu yaşamı, zenginliğinin huzuru karşısında coşmuştu. Arkadaşımla el ele tutuşmuş, bahçenin iki yanı ağaçlı yolunda dolaşıyorduk. Borgman büyüyünce uçak mühendisi olacağını anlatıyordu. Babasını Rus Dış Ticaret Bankası'nın temsilcisi olarak Londra'ya atayacakları söylentisi varmış. Böylece Borgman da İngiltere'de öğrenimini sürdürebilecekmiş.

Bizim evde, yani Bobka Hala'nın evinde böyle şeyler konuşulmazdı. Bu görkemli debdebeye karşı benim anlatabileceğim bir şeyim yoktu. O zaman ben de Borgman'a, bizim evimizde her şey bambaşka olsa da, dedem Leyvi-İtshok ile eniştemin bütün dünyayı gezmiş olduklarını, başlarından binlerce maceranın geçtiğini anlatmaya başladım. Ara vermeden anlatıyordum. Olamaz, inanılmaz bilinci o anda bırakmış gitmişti beni, Volf eniştemi Türk-Rus savaşına soktum, Mısır'a, İskenderiye'ye gönderdim...

Karanlık kavak ağaçlarının arasında yoğunlaşmıştı; yıldızlar, boynunu bükmüş yaprakların üzerine uzanmışlardı. Elimi kolumu sallayarak anlatıyordum. Geleceğin uçak mühendisinin parmakları avucumda titriyordu. Kendini kaptırdığı hayal dünyasından güçlükle sıyrılarak, önümüzdeki pazar kesinlikle bize geleceğini söyledi. Bu sözü aldıktan sonra buharlı küçük trene binip eve, Bobka Hala'nın evine döndüm.

Bu ziyaretimden sonra bütün bir hafta kendimi banka müdürü olarak hayal ettim. Singapur'la, Port-Said'le milyonlarca işlemler gerçekleştiriyordum. Büyük bir yat yaptırmıştım kendime, denizlerde tek başıma do-

laşıyordum yatımla. Cumartesi olunca, düşlerimden uyanma zamanım geldi. Ertesi gün Borgman gelecekti. Ona anlattıklarımın hiçbiri doğru değildi. Dedem Leyvi-İtshok bir hahamdı ve kont Branitski'in imzasını taklit edip senet düzenlediği için bulunduğu kasabadan kovulmuştu; komşularımızın, yöre çocuklarının gözünde bir deliydi. Eniştem Simon-Volf'a ise, gürültülü tuhaflıkları, anlamsız heyecanı, bağırıp çağırması ve zorbalığı yüzünden dayanamazdım. Evde yalnızca halam Bobka ile konuşmak mümkündü. Bobka Halam, bir banka müdürünün oğlu benimle arkadaşlık ettiği için gurur duyuyordu. Bu tanışıklığın benim kariyerimin başlangıcı olacağını düşünüyordu. Konuk için reçelli elma pastası ile haşhaşlı börek yapmıştı. Bizimkilerin yüreği, savaşa öylesine dirençli yüreği bu börekle birlikte pişmişti. Dedemi, yırtık silindir şapkasıyla, şiş ayaklarında eski püskü çizmeleriyle komşu Apelhotların evine yollayıp sakladık. Konuk gidene kadar ortaya çıkmaması için yalvardım ona. Simon-Volf da yoktu. At cambazı arkadaşlarıyla birlikte Ayı meyhanesine çay içmeye gitmişti. O meyhanede votkayı çayın yanında veriyorlardı. Dolayısıyla, Simon-Volf'un geç geleceğini umabilirdik. Bu arada şunu da belirtmem gerekir, benim ailem başka Yahudi ailelerine benzemezdi. Ailemizde doğuştan ayyaşlar vardı, general kızlarını ayartıp, sınıra götürmeden yolda terk edenler vardı; dedem imza sahtekârlığı yapmış, terk edilmiş kadınlar için şantaj mektupları düzenlemişti.

Benim bütün istediğim Simon-Volf'un bütün gün evden uzak olmasıydı. Bunun için, biriktirdiğim üç rubleyi bile vermiştim ona. Üç rubleyi meyhanede harcaması uzun sürerdi. Eve erken dönemeyeceğine göre, banka müdürünün oğlu da eniştemin yüce gönüllülüğüyle, gücüyle ilgili anlattığım öykünün yalan olduğunu öğrenemeyecekti. Doğrusu, yüreğinizle düşünecek olursanız,

gerçekti anlattıklarım, yalan değildi. Ne var ki, bu pis, geveze Simon-Volf'ta bu anlaşılmaz gerçeği ilk bakışta yakalamak olanaksızdı.

Pazar sabahı Bobka Halam kahverengi çuha giysisini giydi. Hoş, tombul göğüsleri ortaya çıkmıştı. Kadınların Yom Kippurt[1] ve Roş Haşana[2] günleri sinagogda başlarını örttükleri çiçekli basma yazmasını aldı başına. Bobka Halam börekleri, reçelleri, kurabiyeleri masaya koydu, beklemeye başladık. Bir bodrum katında oturuyorduk. Borgman döşemesi girintili çıkıntılı koridorda yürürken kaşlarını çatmıştı. Holde su dolu bir fıçı vardı. Borgman daha odaya girmemişti ki, birtakım olağanüstülüklerle dikkatini çekmeye başlamıştım. En küçük vidasına kadar dedemin yaptığı çalar saati gösterdim ona. Saate bir lamba eklenmişti. Saat başları ya da buçuklarda lamba yanıyordu. Sonra ayakkabı boyası fıçısını gösterdim. Bu boyanın formülünü dedem Leyvi-İtshok bulmuştu: Bulduğu formülü de kimseye vermiyordu. Daha sonra Borgman'la birlikte, dedemin elyazısı notlarından birkaç sayfa okuduk. Dedem bu notlarını harita büyüklüğünde kocaman, dört köşe, sarı kâğıtlara İbranice yazmıştı. Notların başlığı "Başsız Adam"dı. Notlarında Leyvi-İtshok önce Skvira'da ve Beyaz Kilise'de, sonra Odessa'da yetmiş yıllık komşularını anlatmıştı. Mezar kazıcılar, kilise korosunun elemanları, sünnet töreni aşçısı ayyaş Yahudiler, sünnet töreni düzenleyicileri... Leyvi-İtshok'un kahramanları bunlardı işte. Hepsi saçma sapan, doğru dürüst konuşmayı bilmeyen, koca burunlu, kel kafalı, kambur insanlar...

Biz dedemin notlarını okurken kahverengi giysisiyle

1. (İbr.) Kefaret Günü. (Y.N.)

2. (İbr.) Yılbaşı. (Ç.N.)

Bobka Halam, tepside semaver; dolgun, iyi yürekli göğüsleriyle salına salına geldi yanımıza. Tanıştırdım onları. Bobka Halam terli, kıpırdatmadığı parmaklarını arkadaşıma uzatıp, topuklarını hafifçe birbirine vurarak, "Çok memnun oldum," dedi.

Her şey, beklenebileceğinden de iyi gidiyordu. Apelhotlar dedemi salmamışlardı. Onun hazinelerini birbiri ardına ortaya döküyordum: Her dilde gramer, Talmud'un altmış altı cildi... Borgman, başka hiçbir evde göremeyeceği her şeye: Ayakkabı boyası fıçısına da, akıllı alarm saate de, dağ gibi cilt cilt Talmud'a da hayran kalmıştı.

Kurabiyeyle ikişer bardak çay içtik. Bobka Halam başını sallayarak, geri geri çıktı odadan, gözden kayboldu. Neşem yerindeydi. Şöyle bir kurulup, hayatta en çok sevdiğim şey olan dizeleri okumaya başladım. Antonius, Sezar'ın cesedinin üzerine kapanıp Roma halkına sesleniyordu:

Dostlar, Romalılar, yurttaşlar, dinleyin;
Ben Caesar'ı gömmeye geldim, övmeye değil.

Böyle başlıyordu söylevine Antonius. Heyecandan tıkanacak gibi oldum, ellerimi göğsümün üzerine bastırdım.

Dostumdu; vefalı ve dürüsttü bana karşı;
Ama Brutus muhteristi diyor:
Brutus şerefli bir insandır.
Caesar nice esirler getirdi Roma'ya,
Fidyeleriyle devlet hazineleri doldu:
Bundan ötürü mü muhteris göründü Caesar?
Fakirler ağlayınca gözleri yaşarırdı;
Bir muhteris daha katı yürekli olsa gerek,
Ama Brutus muhteristi diyor,

Brutus'sa şerefli bir insandır.
Geçen bayram hepiniz gördünüz,
Krallık tacını üç kez sundum ona,
Üçünde de almadı. İhtiras denir mi buna?
Ama Brutus muhteristi, diyor;
Brutus'sa şerefli bir insandır, şüphesiz.

Brutus'un yüzü, evrenin bulutları içinde, tebeşirden beyaz, bembeyaz, asılı duruyordu gözlerimin önünde. Roma halkı homurdanarak üzerime üzerime geliyordu. Kolumu havaya kaldırdım. Borgman'ın gözleri uysalca izledi kolumu. Sıkılı yumruğum titriyordu. Kolumu havaya kaldırdığımda pencereden Simon-Volf Eniştemi görmüştüm... At cambazı Lehkah'la eve doğru geliyordu. Geyik boynuzundan bir giysi askısıyla, üzerinde aslanağzı biçiminde süslemeler olan kırmızı bir sandık taşıyorlardı. Bobka Halam da pencereden görmüştü onları. Konuğum olduğunu unutup dalmıştı odaya, elleri titreyerek sarılmıştı bana.

"Bak canım," dedi, "gene mobilya satın aldı..."

Borgman okul üniformasıyla ayağa kalktı, ne olup bittiğini anlayamadan, öne eğilerek selam verdi Bobka Halam. Dış kapının çarparak açıldığı duyuldu. Holden çizme sesleri, yerleştirilen sandığın sesleri geldi. Simon-Volf ile kızıl saçlı Leykah bağıra çağıra konuşuyorlardı. İkisi de sarhoştu.

Simon-Volf seslendi:

"Bobka! Bu boynuzu kaça aldığımı biliyor musun?!"

Borazan gibi çıkıyordu sesi, ama sesinde kendine bir güvensizlik var gibiydi. Sarhoş olsa da, biliyordu Simon-Volf, kızıl saçlı Leykah'tan ne kadar nefret ettiğimizi. Bu adam her zaman onu birtakım şeyler satın alması için kışkırtır, evimizin istenmeyen, gereksiz bir sürü eşyayla dolmasına neden olurdu.

Bobka Halam susuyordu. Leykah bir şeyler fısıldadı Simon-Volf'a. Onun yılan gibi tısladığının duyulmaması, benim de endişemin yatıştırması için Antonius'un sözlerini haykırmaya başladım:

Daha dün Caesar'ın bir sözü
Dünyadan daha ağır basardı.
Şimdiyse serilmiş yatıyor şurda,
Bir dilenci bile eğilmez olmuş önünde.
Ah kardeşler! Ben yüreklerinizi, kafalarınızı
Azdıracak, ayaklandıracak bir insan olsaydım,
Brutus'a da, Cassius'a da kötülük edebilirdim;
Ama, bilirsiniz, şerefli insanlardır onlar.

O anda bir düşme sesi duyuldu. Kocasının yumruğuyla yere düşmüştü Bobka Halam. Besbelli, geyik boynuzlarıyla ilgili Simon-Volf'un hoşlanmadığı bir şey söylemişti. Her günkü olay başlamıştı gene. Simon-Volf'un madenî sesi her yanı doldurdu.

Eniştem gök gürültüsünü andıran sesiyle bağırıyordu:

"İliğimi kuruttunuz... İkiniz de, o köpek gırtlağınızı doyurmak için iliğimi söküp aldınız... Çalışmaktan öldüm bittim. Yapabileceğim bir şey yok artık. Ne ellerim tutuyor, ne de bacaklarım... Boynuma bir taş bağladınız, boynumda kocaman bir taş asılı..."

Halamla bana İbranice lanetler okuyordu: Gözlerimiz önümüze aksınmış, çocuklarımız ana karnında çürüsünmüş, ölü duamızı okuyanımız olmasınmış, saçlarımızdan sürüyerek bir çukura atsınlarmış bizi.

Küçük Borgman ayağa kalktı.Yüzü bembeyazdı. Çevresine bakınıyordu. İbranice küfürlerden haberi yoktu, ama Rusça küfürleri anlıyordu. Simon-Volf araya Rusça küfürler katmaktan da geri kalmıyordu çünkü. Banka müdürünün oğlu elindeki kasketini buruşturup

duruyordu. Çift görmeye başlamıştım onu. Dünyanın bütün öfkesini haykırmak istiyordum. Ölüm öncesi umutsuzluğum ile Sezar'ın gerçekleşmiş ölümünün umutsuzluğu birbirine karışmıştı. Ben de ölmüştüm artık ve haykırıyordum. Varlığımın derinlerinden bir hırıltı yükseliyordu.

Yaş varsa gözlerinizde, hazır olun dökmeye;
Bu şalı hep bilirsiniz; ben hiç unutmam
Onu Caesar'ın üstünde ilk gördüğüm günü;
Bir yaz akşamı çadırındaydık:
Nervius'un ordularını yendiği gün.
Bakın şurasından girmiş hançeri Cassius'un.
Şurasını ne hırsla yarmış Casca.
Şurasından o çok sevdiği Brutus bıçaklamış!
Geri çekerken de lanetlik hançerini
Bakın nasıl gelmiş ardından Caesar'ın kanı.

Hiçbir şey susturamıyordu Simon-Volf'u. Bobka Halam yerde oturuyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Olanları umursamayan Leykah holde sandığı sağa sola çekiyordu. O anda benim çılgın dedem de bana yardım için çıkagelmez mi? Apelhotların evinden fırlamış, sürünerek pencerenin önüne gelmiş, besbelli, Simon-Volf'un küfürlerini duyan olmasın diye, kemanını gıcırdatıp duruyordu. Borgman toprak düzeyinde olan pencereden dışarı baktı ve dehşet içinde geri çekildi. Zavallı dedem pencereden içeri mavi, kaskatı ağzını buruşturup duruyordu. Ezik büzük silindir şapkası başındaydı. Kemik düğmeli, içi pamuklu, siyah cüppesini giymişti. Fil ayağı gibi ayaklarında yırtık pırtık çizmeleri vardı. Tütünden sararmış karmakarışık sakalı camın önünde sallanıp duruyordu.

Geri geri çekilirken mırıldandı Borgman:

"Önemli değil, hiç önemli değil..."

Avluda koşarak uzaklaşırken resmî giysisi, kenarları kalkık kasketi görünmüştü bir an.

Borgman gittikten sonra heyecanım geçti. Akşam olmasını beklemeye koyuldum. Dedem büyük kare kâğıdına İbranice yazacaklarını yazdıktan sonra (benim yüzümden bütün bir gününü evlerinde geçirdiği Apelhotları anlatmıştı) yatağına uzanıp uyudu. Koridora çıktım. Koridorun zemini topraktı. Karanlıkta yalınayak, üzerimde yamalı, uzun gömleğimle dolaşmaya başladım. Tahtaların aralarından sızan ışıkta çakıl taşları bıçak ağzı gibi parlıyordu. Köşede, her zaman olduğu gibi, su fıçısı duruyordu. İçine girdim. Bedenimin üst yanı suyun dışında kaldı. Başımı suya soktum, soluksuz kaldım, çıkardım başımı. Kedi yukarıdan, rafın üzerinden uykulu uykulu bakıyordu bana. İkinci kez daldığımda daha çok dayandım. Çevremde su fokurduyor, iniltim suyun içinde dağılıyordu. Gözlerimi açtım, fıçının dibinde yelken gibi şişmiş gömleğimle, birbirine dolanmış bacaklarımı gördüm. Gene dayanamadım, tekrar çıkardım başımı. Fıçının hemen yanında dedem, üzerinde bir bluzla dikiliyordu. Ağzındaki tek dişi takırdıyordu.

"Torunum," dedi. (Bunu küçümser bir tavırla, üzerine basa basa söylemişti.) "Şimdi gidip hintyağı alacağım ki, mezarına ekebileyim..."

Çıldırmış gibi bir çığlık attım ve birden suya daldım. Suyun içinden dedemin güçsüz eli çıkardı beni. İlk kez o gün ağladım. Gözyaşı dünyası öylesine büyük, öylesine güzeldi ki, gözyaşından başka her şey silinmişti gözümden.

Kendime geldiğimde battaniyeye sarılı, yataktaydım. Dedem odanın içinde ıslık çalarak bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Şişman Bobka Halam göğsünde ellerimi ısıtıyordu.

"Nasıl da titriyor, akılsız çocuğumuz bizim," diyor-

du." Böyle titreyecek gücü nereden bulur bir çocuk..."

Dedem sakalını çekiştirdi, ıslık çaldı, tekrar odanın içinde dolaşmaya başladı. Duvarın öte yanında Simon-Volf Eniştem zorlanarak horluyordu. Gunduz kavga ettiyse gece hiç uyanmazdı.

GAPA GUJBA

Bin dokuz yüz on üç yılının maslenitsa bayramında[1] Velikaya Krinitsa'da altı düğün birden vardı. Daha önceleri hiç olmadığı kadar neşeli geçmişti düğünler. Eski alışkanlıklar canlanmıştı. Bir damadın babası kafayı bulunca gelini denemeye kalkışmıştı. Oysa Velikaya Krinitsa'da yirmi yıldır bırakılmıştı bu âdet. Damadın babası bir fırsatını bulmuş, kuşağını çözüp yere atmıştı. Gülmekten kırılan gelin yaşlı adamı sakalına yapışıp sarsmaya başlamış; adam da kahkahalar atarak, çizmeleriyle tepinerek gelinin üzerine üzerine gitmişti. Yaşlı adamın çekinmesi için ortada bir neden yoktu. Evlerin üzerine çıkarılmış altı şarkıcıdan daha ancak ikisine düğün kanı sürülmüştü. Öteki gelinlerin gece oturması boşa geçmişti. Şarkıcılardan birini, eğlenceye Kızıl Ordu'dan gelen biri getirmişti, ötekinin yerine de Gapa Gujba çıkmıştı. Köylülerin başlarına vurarak çatıya atlamış, direğe tırmanmaya başlamıştı. Ağırlığından direk eğiliyor, sallanıyordu. Gapa kırmızı bezi aldı direğin tepesinden, aşağı inmeye başladı. Çatının kenarında bir sandalye ile bir tabure vardı. Masanın üzerinde de yarım litre votka ve

1. Rusların şubat ayında kutladığı kışa veda, baharı karşılama bayramı. (Y.N.)

bıçakla parça parça doğranmış soğuk et. Gapa şişeyi ağzına dikti, boşta kalan eliyle de şarkıcılara el sallıyordu. Aşağıdaki kalabalık bağırıp çağırıyor, dans ediyordu. Birden tabure Gapa'nın altından kaydı. Yere düşüp çatırdayarak parçalandı. Kiev'e öküz götürmekte olan Berezanski çobanları çatıda, gökyüzünün altında votka içen kadına bakakalmışlardı.

Dünürler anlattılar onlara:

"Kadın mı sandınız siz onu? Şeytanın tekidir, hem de dul kadın..."

Gapa çatıdan aşağı ekmek parçaları, çubuklar, tabaklar atmaya başladı. Votkayı içtikten sonra şişeyi direğe vurup parçaladı. Sonra aşağı atladı dul kadın, daha önce çite bağlamış olduğu karnı tüylü kısrağını çözdü, dörtnala şarap almaya gitti. Fişeklerle kuşanmış bir Çerkez gibi, her yanı şişelerle dolu döndü. Kısrak derin derin soluyor, başını sallayıp duruyordu. Gebe karnı şişmiş, sarkıyordu. Gözleri çıldırmış gibi bakıyordu.

Düğünde herkes mendil sallayarak, önüne yere bakarak tepiniyordu. Yalnızca Gapa kentliler gibi oynuyordu. Sevgilisi Grişka Savçenko ile dans ediyordu. Savaşıyor gibiydiler. Hırsla birbirinin omzuna asılıyor, topuklarını birbirine vurarak, ayakları yerden kesilmiş gibi yere düşüyorlardı. Velikaya Krinitsa düğünlerinin üçüncü günüydü. Üstleri başları kara olmuş dostlar gocuklarını ters çevirmiş, kıyıdan kıyıdan köylerine kaçmışlardı. Sokakta ateşler yanıyordu. İnsanlar, başlarında boynuz resimleriyle ateşlerin üzerinden atlıyordu. Atların arkalarına leğenler bağlamışlardı. Atlar koştukça leğenler tümseklere çarpıyor, ateşlerin üzerinden geçiyordu. Uykusu gelen köylüler uyumamak için mücadele ediyorlardı. Kadınlar kırılan tabak çanak parçalarını çitlerin arkasına atıyorlardı. Yeni evliler ayaklarını yıkayıp yüksek karyolalarına çıkmışlardı. Gapa yalnız kalmıştı samanlıkta. Saçları ka-

rışık, kollarında morluklarla dans ederek dönüp duruyordu. Katranlı sopası duvarlara çarpıyordu. Bu çarpmalar samanlığın duvarlarını sarsıyor, oralarda siyah lekeler bırakıyordu.

Yüzü kıpkırmızı, mırıldanıyordu Gapa:

"Hepimiz ölümlüyüz bu dünyada..."

Samanlar, duvarlar kadının üzerine dökülüyor, yıkılıyordu. Ama o saçı başı karmakarışık, yıkıntılar arasında, gürültünün, tozun içinde, dağılan çitlerin, kuru otların, parçalanan tahtaların ortasında dans ediyordu. Kırmızı çizmeleriyle tempo tutarak dans ediyordu

Vakit gece yarısını geçmişti. Yumuşayan çukurlarda ateşler yavaş yavaş sönüyordu. İçi darmadağın samanlık yüksekçe bir yerdeydi. Kooperatif bürosunun yolunda sönmüş bir ateş tütüyordu. Gapa elindeki kancayı bir yana fırlatıp sokakta koşmaya başladı. Koşarak kooperatif bürosuna daldı.

' İvaşko," diye bağırdı, hadi birlikte dolaşmaya gidelim, içelim eğlenelim..."

İvaşko kooperatifin yetkili temsilcisiydi. Velikaya Krinitsa yöneticileriyle görüşmeye başlayalı iki ay oluyordu. İvaşko, kollarını masaya koymuş, ezik büzük kocaman bir tomar kâğıdın önünde oturuyordu. Şakaklarının çevresinde cildi buruşmuştu. Göz çukurlarından, hasta bir kedinin gözlerini andıran gözleri bakıyordu. Onların üzerinde de bir çift pembe, çıplak yay asılıydı.

Gapa ayağını yere vurarak bağırdı:

"Köylüyüz diye küçük görme bizi!"

İvaşko'nun canı sıkıldı:

"Kimseyi küçük gördüğüm yok benim. Ama seninle dolaşmak bana göre değil."

Gapa, ayaklarını yere vurarak gelip karşısında durdu İvaşko'nun.

"Gel somunumuzu paylaş bizimle," dedi. "Emriniz-

de olacağız, sayın temsilci, ama yarın, bu gece değil..."

İvaşko başını iki yana salladı.

"Sizin somununuzu paylaşmam uygun olmaz," dedi. "Ne biçim insanlarsınız siz?.. Köpeklere havlıyorsunuz. Sizin yüzünüzden sekiz kilo verdim..."

İvaşko dudaklarını çiğniyor, gözlerini kırpıştırıyordu. Elini uzattı, masanın üzerindeki keten bezinden çantasını yokladı. Ayağa kalktı, göğsünü öne çıkardı ve uyurgezer gibi ayakları dolanarak kapıya yürüdü.

Arkasından, sekreter Harçenko şöyle dedi:

"Altın gibi bir kalbi var bu adamın. Vicdan sahibi de, ne yaparsın ki, Velikaya Krinitsa çok kötü davrandı ona..."

Harçenko'nun yüzündeki sivilcelerin ve yayvan burnunun üzerinde kül rengi bir perçem vardı. Bacaklarını masaya uzatmış, gazete okuyordu. Gazetenin sayfasını değiştirirken konuştu:

"Voronkov yargıcı gelince gününü görecek herkes."

Gapa, eteğinin altından ayçiçeği dolu kesesini çıkardı.

"Neden görevini bir an unutmuyorsun, sekreter?" dedi. "Neden ölmekten korkuyorsun?.. Ölümden kurtulmuş erkek var mıdır?.."

Dışarıda, çan kulesinin çevresinde simsiyah bir sis vardı, ıslak damlar eğilip bükülüyor, gözden kayboluyorlardı. Yıldızlar damların üzerinde güçlükle göz kırpıyor, aşağılarda rüzgâr yayılıyordu.

Gapa, evinin holünde yabancı birinin, kısık bir sesle düzenli olarak mırıldandığını duydu. Geceyi geçirmek için içeri giren yabancı bir kadın bacaklarını altına toplayıp büyük Rus sobasının arkasındaki banka kurulmuştu. Lambanın koyu kırmızı ışığı köşeye kadar uzanıyordu. Güzelce toplanmış evin içinde derin bir sessizlik asılıydı. Duvarlardan, aralardan ispirto ve elma kokusu yayılıyordu. Gapa'nın iri dudaklı kızları başlarını kaldırmış, aşağıdan yukarı dilenci kadına bakıyorlardı. Kızların saçları at

yelesi gibiydi, dudakları kalın; dar alınları yağlı, ölü rengiydi.

"Hadi bakalım Rahivna," dedi Gapa ve sırtını duvara dayadı. "Yavaş yavaş yürü de görelim. Severim yavaş yavaş yürüyenleri..."

Tavanın hemen altında saçlarını şöyle bir karıştırdı Rahivna, küçük başının üzerinde topladı. Sobanın kenarından sarkıttı yıkanmış, biçimsiz ayaklarını. Sonra şöyle dedi yaşlı kadın:

"Şu dünyada üç tane patrik var... Başımızdakiler Moskova Patriği'ni içeri attılar. Kudüs Patriği Türklerin yanında yaşıyor, bütün Hıristiyanlık âlemini Antakya Patriği yönetiyor... Antakya patriği, başımızdakilerin çanlarını kaldırdığı kiliselerimizi lanetlemek için Ukrayna'ya kırk Yunan papaz gönderdi... Yunan papazlar dağ tepe dolaştılar, şimdi halk Ostrograd'da ağırlıyor onları, önümüzdeki pazar günü de burada, Velikaya Krinitsa'da olacaklar..."

Rahivna gözlerini kapayıp sustu. Lambanın ışığı ayaklarına vuruyordu.

Yaşlı kadın bir an ayıldı:

"Voronkov yargıcı bir gecede halletti Voronkov'da kooperatifin işini... Dokuz yöneticiyi içeri attı... Sabah da Sahalin'e gönderildiler. Bana sorarsanız, her yerde insan gibi, İsa'nın buyurduğu gibi yaşamalı insan... Soğuk bir gecede yatağından kaldır adamı, içeri at... Gardiyanlar kapıları üzerlerine kilitlemişler, dışarıda güzel bir sabah, ama dokuz beyefendi boyunlarında kemer, kirişte sallanıyor..."

Yerleşmek için uzun süre uğraştı Rahivna. Tanrısıyla, sobanın hemen yanında yatan bir ihtiyarla fısıldaşır gibi konuşuyordu. Sonra birden rahat, derinden solumaya başladı. Başka birinin kocası Grişka Savçenko aşağıda, duvarın dibindeki sedirde uyuyordu. Fena hırpalanmış

gibi iki büklüm yatıyordu sedirin bir ucunda. Üzerinde ceketi kabarmış gibi duruyordu. Başını yastığın altına sokmuştu.

Gapa dürttü onu.

"Salak köylü," dedi sarsarak. "Salak köylüleri bilirim ben... Suratınızı asıp, tepinmesini bilirsiniz ancak... Evin değil senin burası, buradaki de karın Odarka değil..."

Bütün gece karanlıkta, dudakları yapışık, kollarını karanlığın içinde uzatarak dönüp durdular sedirde. Gapa'nın saçları yastığın üzerde uçuşuyordu. Sabaha karşı Grişa birden geriye attı kendini, inleyip, sırıtarak uykuya daldı. Gapa dar alınlı, kalın dudaklı, siyah göğüslü kızlarının kahverengi omuzlarını görüyordu.

"Deveden farksızlar," diye geçirdi içinden. "Nereden doğurdum onları?.."

Pencerenin meşe çerçevesinde karanlık kıpırdanmaya başlamış, şafak bulutlarda mor bir şerit açmıştı. Avluya çıktı Gapa. Rüzgâr, nehirde insanı soğuk suyun sıktığı gibi sıktı onu. Atı kızağa koştu, buğday çuvallarını yükledi. Bayramda herkesin unu bitmiş olmalıydı. Yol sisin içinde, alacakaranlıkta uzayıp gidiyordu. Değirmende bir sonraki güne hazırlanmaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Bütün gün kar yağmıştı. Köyün tam girişinde, Gapa'nın karşısına ansızın, sular akan dik bir duvarın arkasından Yuşko Trofim çıktı. Karla kaplı omuzları çöküktü.

"Demek erken uyandınız," dedi kızağın yanına gelerek.

Kemikli, esmer yüzünü önüne eğdi.

Gapa dizginlere asıldı.

"Ne vardı?.."

"Gece çok şeyler oldu," dedi Trofim. "Seninkini postaladılar... Başkan geldi, bölge sekreteri de... Onun yerine İvaşka'yı getirdiler. Voronkov yargıcı burada..."

Trofim'in bıyığı fok balığınınki gibi kalktı. Kar taneleri vardı bıyığında. Gapa atı sürdü, sonra tekrar asıldı dizginlere.

"Trofim, benimkini neden?.." diye sordu.

Yuşko Trofim durdu, uçuşan kar tanelerinden duyabilmek için elini kulağına götürdü.

"Yanılmıyorsam dünyanın sonuyla ilgili yıkıcı propagandadan..."

Ayağını sürüyerek yürüdü. Şimdi hava, yerle birleşmiş olan hava geniş sırtını örtüyordu.

Eve dönünce kırbacıyla pencereye vurdu Gapa. Kızları, kış akşamları gençlerin bir araya toplandıklarında oturdukları gibi, başlarında şalları, ayaklarında potinleri, masada oturuyorlardı.

"Ana," dedi büyük kız çuvalları indirirken, "sen yokken Odarka geldi, Grişka'yı alıp götürdü..."

Kızlar masayı hazırladılar, semaveri koydular.

Akşam yemeğinden sonra Gapa kooperatife gitti. Orada, Velikaya Krinitsa köyünün yaşlıları duvar diplerinde tahta sıralarda sessiz oturuyorlardı. Önceki tartışmalar sırasında kırılan pencereyi kâğıtla kapamışlardı. Lambanın camı temizlenmişti. Duvarın zedelenen yerine de şöyle bir levha çakmışlardı: "Ateşle yaklaşma." Voronkov yargıcı masanın başında oturuyor, omuzlarını kaldırmış, önündekini okuyordu. Okuduğu, Velikaya Krinitsa kooperatifinin protokol defteriydi. Kalın çuha kumaş paltosunun yakası açıktı. Masada hemen yanında sekreter Harçenko kendi köyü için suçlayıcı bir rapor yazmaktaydı. Başlıklı kâğıtlara bütün suçları, ödenmemiş vergileri, borçları, açık veya kapalı bütün yaralanmaları tek tek yazıyordu.

Voronkov yargıcı Osmolovski köye gelince, kendisinden önceki, hemen toplantı yapılmasını isteyen yetkililer gibi, toplantı yapılmasını, halkın toplanmasını iste-

memiş, bir konuşma yapmamış; yalnızca, vergi borcu olanların, eski tüccarların ve onların mülklerinin, ekili tarlalarının, çiftliklerinin dökümünü istemişti.

Velikaya Krinitsa köylüleri tahta sıralarda oturuyor, susuyorlardı. Harçenko'nun kaleminin gıcırtısı duyuluyordu yalnızca. İçeri Gapa girince bir hareketlenme olmuş, sonra gene kesilmişti. Onu görünce Yevdokim Nazarenko ayılmıştı. Gülerek, ellerini ovuşturarak şöyle dedi:

"Anlayacağınız, yoldaş yargıç, bizim en büyük derdimiz, bütün gençlerimizi baştan çıkaran köyümüzün bu dul kadınıdır..."

Gapa gözlerini kısmış, kapının eşiğinde dikiliyordu. Yargıç Osmolovski'nin dudaklarından anlamlı bir kıpırtı geçti. Küçük burnunu çekti.

"Merhaba," dedi başını öne eğerek.

Yevdokim, havayı dağıtmaya çalışarak yanıt verdi:

"Listeye ilk o yazıldı. Herkes öyle dediği için, kendisi yazıldı..."

Gapa kıpırdamadan, olduğu yerde dikiliyordu. Yüzü bir tuğla gibi kıpkırmızıydı. Gür sesini fazla yükseltmeden konuştu:

"Ama, baylar bayanlar, dediklerine göre, kolektif çiftliklerde herkes aynı battaniyenin altında yatacakmış..."

Kıpırtısız yüzünde gözleri gülüyordu.

"Oysa ben karşıyım buna, ikişer ikişer yatmayı severiz biz, votkayı da, anamızı babamızı da severiz..."

Erkekler gülüştüler buna, cesaretlenmişlerdi. Gapa gözlerini kıstı. Yargıç çakmak çakmak gözlerini kaldırdı, "peki" anlamına salladı başını Gapa'ya. Sonra öne daha çok eğildi, başını küçük, koyu sarı tüylü ellerinin arasına aldı, tekrar Velikaya Krinitsa'nın protokol defterini okumaya koyuldu. Gapa dönüp çıktı, geride kalanlar onun geniş, düzgün sırtına baktılar.

Avluda alabildiğine şişman Abram Dede ıslak tahta sırada bacaklarını açmış, oturuyordu. Kızıl saçları omuzlarına dökülmüştü.

"Burada ne yapıyorsun dedecik?" diye sordu Gapa.

"Kendi kendime söyleniyorum," dedi dede.

Gapa'nın kızları çoktan yatmışlardı. Gece geç vakit gençlik kolundan Nestor Tyaga'nın evinde cıva rengi titrek bir ışık yanıyordu. Osmolovski, kendisi için ayrılan eve gitti. Yargıç gocuğunu tahta sıranın üzerine attı, yemeğini beklemeye başladı. Bir tas yoğurtla bir parça ekmek ve soğan geldi önüne. Bölgede kendisinden herkesin "Yüzde İki Yüz Altmış" diye söz ettiği yargıç gözlüğünü çıkardı, ellerini yorgun gözlerine bastırdı. Yargıç Osmolovski bu adı, halkı pek heyecanlı olan Voronkov köyünde kazanmıştı. Esrarlı konuşmalarda, şarkılarda, düşüncelerde hep Osmolovski'ye bu yakıştırma vardı.

Yargıç soğan ekmek yerken önüne *Pravda*'yı açmış, bir yandan da bölge komitesinin talimatlarını, Halk birliğinin kolektifleşme konusunda raporlarını okuyordu. Odasının kapısı açılıp içeri başörtüsünü çapraz bağlamış bir kadın girdiğinde gecenin geç vaktiydi, saat biri geçiyordu.

"Yargıç Bey," dedi Gapa, "orospuların durumu ne olacak?.."

"Bitecekler."

"Peki yaşayabilecekler mi?"

"Elbette," dedi yargıç. "Ama şimdiye kadar olduğu gibi değil, daha iyi..."

Kadın doğru dürüst görmeyen gözlerini ışığa dikti. Göğsüne, gerdanlığına götürdü elini.

"Bu sözünüz için teşekkürler..."

Gerdanlıktan bir tıkırtı duyuldu. Gapa odadan çıkıp arkasından kapıyı kapadı.

Gecenin acı soğuğu, çalılıklar bulut bulut, eğri büğ-

rü, kırık buz parçaları siyah parıltılarıyla saldırdılar üzerine. Bulutlar alçaktan uçuşuyorlardı. Velikaya Krinitsa'nın da, dümdüz mezarlığın da, donmuş gecenin de üzerine derin bir sessizlik çökmüştü.

KOLIVUŞKA

İvan Kolıvuşka'nın avlusuna dört kişi girdi: Kooperatif yetkili temsilcisi İvaşko, Yevdokim Nazarenko, henüz yeni sünnet olmuş kooperatif başkanı Jitnyak ve devlet çiftliği yöneticisi Adrian Morinets. Adriyan, yerinden kopmuş da yürümeye başlamış bir kule gibi yürüyordu. İvaşko keten bezinden çantası koltuğunun altında, samanlığın yanından koşarak geçti, eve girdi. Pencerenin önündeki kararmaya yüz tutmuş çıkrıkta İvan'ın karısıyla iki kızı iplik eğiriyorlardı. Üçü de, bağlı üç köşeli başörtüleriyle, kolsuz bluzlarıyla, temiz, çıplak küçük ayaklarıyla maymun yavrularını andırıyorlardı. Duvarlarda havluların, aynaların arasında asteğmenlerin, kadın öğretmenlerin, yazlıkta kentlilerin resimleri asılıydı. Konukların arkasından İvan girdi eve, şapkasını çıkardı.

Ortalarda dönüp duran İvaşko sordu:

"Ne kadar vergi ödüyor?"

Başkan Yevdokim elini cebine sokup çıkrığın nasıl hızlı döndüğüne baktı.

Kolıvuşka'nın iki yüz altmış ödediğini duyunca gülümsedi İvaşko.

"Demek iyi kazanamamış?"

"Evet, öyle..."

Jitnyak kupkuru dudaklarını açtı, Yevdokim hâlâ çıkrığa bakıyordu. Eşikte dikilen Kolıvuşka karısına göz kırptı. Kadın ikonun arkasındaki dolaptan bir makbuz çıkardı, yetkili temsilciye uzattı.

İvaşko sert bir sesle sordu:

"Tohum fonu mu bu?.."

Sinirden ayağını yere vurdu, ayağı döşeme tahtalarındaki aralığa girdi.

Yevdokim bakışlarını kaldırıp evin içini gözden geçirdi.

"Burada gereken her şey verilmiş, yoldaş temsilci... dedi. Verilmemiş bir şey olamaz burada..."

Beyaz badanalı duvarlar, alçak tavan konukların üzerine üzerine geliyordu. Lambaların şişelerindeki çiçek resimleri, yassı dolaplar, eskimiş sıralar... her şeyde sıkıntılı bir temizlik vardı. İvaşko olduğu yerden koptu, çantasını savurarak kapıya gitti.

Kolıvuşka arkasından yetişti.

"Yoldaş temsilci, bir ceza verilecek mi, verilmeyecek mi bana?.."

"Nişan verilecek sana," dedi İvaşko elini kolunu sallayarak.

Hızla uzaklaştı.

Arkasından iriyarı Adrian Morinets yürüdü. Daha sonra neşeli Tımış çıktı kapıdan. Uzun bacaklarıyla köyün sokağının çamurunu arşınladı.

İvan yanına çağırdı onu, kolunu tuttu.

"Şimdi ne olacak, Tımış?.."

Neşeli, sırık gibi uzun boylu yönetici öne eğildi, kırmızı dilinin doldurduğu ağzını açtı, inci gibi dişlerini gösterdi.

"Senin eve el koyacaklar..."

"Peki ya ben?.."

"Seni de sürgüne..."

Tımış böyle dedikten sonra başkana yetişmek için leylek bacaklarını açtı.

İvan'ın avlusunda kızağa koşulu bir at hazır bekliyordu. Kırmızı dizginler buğday dolu çuvalların üzerine atılmıştı. Avlunun orta yerinde, kesilmiş bir ıhlamur ağacının yan yatmış kütüğü duruyordu. Kütüğe bir balta saplanmıştı. İvan, kasketini geri atıp bir kenara oturdu. Kısrak kızağı yanma getirdi, dilini dışarı çıkarıp boru gibi yaptı. Kısrak gebeydi, karnı iyice sarkmıştı. Oynayarak, sahibinin paltosunun pamuk vatkalı omzunu yakalayıp sarstı. İvan önüne, ayaklarına bakıyordu. Çiğnenmiş kar ışıltısıyla göz kamaştırıyordu. Kolıvuşka kamburunu hafifçe çıkararak baltayı kütükten çekti aldı, havaya kaldırıp bir an öyle tuttuktan sonra atın alnına indirdi. Hayvanın bir kulağı koptu, öteki sarktı, sallanmaya başladı. Kısrak inleyerek yürüdü. Kızak hareket etti, buğdaylar dolambaçlı bir yol çizerek karın üzerine dökülmeye başladı. At ön ayaklarını kaldırıyor, başını sallıyordu. Akan kanların arasından gözleri görünüyordu. Samanlığa girince ayakları tırmığın dişlerine takıldı. Acıyla inledi. İçinde yavrusu yan döndü. Karnında bir damar iyice dışarı çıktı.

"Ölüyorsun," dedi İvan, elini hayvana uzatarak, "ölüyorsun..."

Avucu açıktı. Atın bir kulağı sarkıyordu, kan çanağına dönmüş gözleri kayıyordu, boynu ile başı bir doğru gibi dümdüzdü. Üstdudağı umutsuzca arkaya yatmıştı. Boynunu çekerek tırmığı olduğu yerden oynatıyordu. İvan baltayı sırtına kadar gerip bir daha indirdi. Balta iki gözünün arasına gelmişti, hayvanın düşerken karnındaki yavrusu bir kez daha döndü. İvan, avluda şöyle bir dolandıktan sonra samanlığa gitti, harman makinesini dışarı çıkardı. Kollarını genişçe açıp ağır ağır kaldırıp indirerek makineyi baltayla parçalamaya başladı, tekerleğini ve

gövdesini küçük parçalara ayırdı. Kolsuz bluzuyla avluya çıktı karısı. Onun uzaktan gelen sesini duydu İvan:

"Aman dostlar, anam babam... Her şeyi parçalıyor adam..."

Evin kapısı açıldı, bastonuna dayanarak, keten pijamasıyla yaşlı bir kadın çıktı. Kızıl saçları yanaklarındaki çukurları örtüyordu. Uzun gömleği dümdüz bedeninde kefen gibi duruyordu. Yaşlı kadın tüylü, kalın çoraplarıyla yürüdü karda.

"Ne yapıyorsun sen?" diyerek oğlunun elinden baltayı aldı. "Babanı hatırlıyor musun?.. Sibirya'ya sürgüne giden kardeşlerini hatırlıyor musun?.."

Komşular avluda toplanmışlardı. Erkekler yarım daire olmuş, İvan'a bakıyorlardı. Yabancı bir kadın koşarak gelmiş, bağırmaya başlamıştı. Kocası susturdu onu:

"Kes sesini be kadın..."

İvan duvara yaslanmış, öyle duruyordu. Soluk alışı avlunun her yerinden duyuluyordu. Havayı içine çekip sonra dışarı verirken çok ağır bir iş yapıyor gibiydi.

Kolıvuşka'nın dayısı Terentiy koşmuş, avlu kapısını kapamaya çalışıyordu.

İvan birden şöyle dedi çevresindekilere:

"İnsanım ben, insan, bir köylü... Hiç insan görmediniz mi siz?.."

Terentiy iterek uzaklaştırdı yabancıları. Avlu kapısı gıcırdayarak açıldı ve kapandı. Bir de akşama doğru açıldı. Eşya yüklü kızaklar gürültüyle çıktı avludan. Kadınlar, göç eden kuşlar gibi oturuyorlardı yüklerin üzerinde. En arkada, boynuzlarından kızağa bağlı bir inek vardı. Kızaklar köyün dışından geçti ve kar kaplı ıssız düzlükte gözden kayboldu. Bu ıssız düzlükte rüzgâr uğulduyor, kar savruluyordu. Teneke rengi gökyüzü arkalarda kalmıştı. Önlerinde elmastan bir ağ parlayarak örmüştü gökyüzünü.

Kolıvuşka önüne bakarak sokakta kooperatif binasına doğru yürüyordu. Yeni "Vidrodjennya" adlı devlet çiftliğinin toplantısı vardı orada. Masada kambur Jitnyak oturuyordu.

"Bundan böyle hayatımızda önemli değişiklikler olacak..." diyordu.

Kambur adam kollarını bedenine sıkıca yapıştırıp sonra açtı. Konuşmayı sürdürdü:

"Köylüler, bundan böyle süt üretimi alanında çalışacağız, çok önemli bir iş koludur süt üretimi... Kadınlarımız, erkeklerimiz şimdiye kadar çizmeleriyle basıp geçtiler hazinelerimizin üzerinden, şimdi ise kazıp ortaya çıkaracağız onları. Bu bir yüzkarası, çılgınlık değil de neydi. Merkezden aşağı yukarı altmış verst uzakta olan mülkümüzü bilimsel esaslar üzerine oturtamamışız. Gözlerimiz kapalıydı yoldaşlarım, kendimizden uzaklaştıkça uzaklaştık... Altmış verst ne anlama geliyor? Kim biliyor bunu?.. Bir saatlik yol... Bizim buralarda bir saat nedir ki?.. Bu bir saat bizim zenginliğimizdir, varlığımızdır, hazinemizdir..."

O sırada kooperatifin kapısı açıldı. Kolıvuşka sırılsıklam gocuğuyla, kocaman şapkasıyla içeri girdi, duvarın dibinde durdu. İvaşka'nın parmakları titremeye başladı, kâğıtların arasına sindi.

"Geç gelenlerin tartışmamızı kesmesine izin vermiyorum..." dedi kâğıtların üzerinden bakarak.

Pencerenin dışında, çamurlu camların ötesinde güneş zümrüt ışıklarını yayarak batmak üzereydi. Köy evinin karanlığında ucuz tütünün ıslak dumanında güçsüz kıvılcımlar göz kırpıyorlardı. İvan şapkasını çıkardı, siyah saçları iki yana döküldü.

Yöneticilerin (kadın işçi İvga Movçan'ın, Başkan Yevdokim'in, hiç sesi çıkmayan Adrian Morinets'in) oturduğu masaya yürüdü.

Kolıvuşka elini uzatıp bir tomar anahtarı masaya bıraktı:

"Dünya. (Anahtarlar ses çıkararak düştüler masaya.) Sizlerden ayrılıyorum artık, dünya..."

Karanlığın içinden Adrian'ın yüzünü buruşturduğu göründü.

"Nereye gidiyorsun İvan?.."

"İnsanlar aralarına kabul etmediler beni, belki toprak kabul eder..."

İvan, başı önünde, usul usul çıktı dışarı.

Arkasından kapı kapanır kapanmaz haykırdı İvaşko:

"İğrenç bir numara... Sünnet yapmaya gidiyor, sünnet yapmaktan başka bir yere gitmez o..."

Masaya bir yumruk indirdi İvaşko. Kimsenin panik yapmaması, sükûneti bozmaması üzerine bir şeyler daha söyledi. Adrıan'ın yüzü gene karanlığa çekildi. Karanlıktan seslendi:

"Sünnet yapmaya falan gitmedi, başkan..."

İvaşko bağırdı:

"Ben sıkılmaya başladım..."

Öneri şuydu: Kolıvuşka'nın evinin önüne nöbetçi koyulacaktı. Nöbetçi olarak Tımış seçilmişti. Tımış yüzünü buruşturarak kapının önündeki taşlığa bir koltuk çıkardı, yayıldı koltuğa, ayaklarının yanına yere tüfeğiyle sopasını koydu. Taşlıktan, tahtının bulunduğu yüksekten aşağıya bakarak kızlara sesleniyor, ıslık çalıyor, homurdanıyor, tüfeğinin dipçiğini yere vuruyordu. Gece leylak rengi, kaya gibi ağırdı. Dereler, sular donmuştu. Bir yıldız siyah bulutların kuyusuna inmişti.

Sabahleyin, herhangi bir olayın olmadığını rapor etti Tımış. İvan geceyi dedesi Abraham'ın, şişko ihtiyarın evinde geçirmişti. Gece kalkıp kuyuya gidecek olmuştu Abraham. İvan sormuştu ona:

"Nereye gidiyorsun, dedem?.."

"Semaveri koyacağım," demişti ihtiyar.

Gece geç vakit yatmışlardı. Evlerin üzerinde duman döne döne yükseliyordu. Dış kapıyı kilitlemişlerdi.

Devlet çiftliği toplantısında İvaşko şöyle dedi:

"Tüydü... Ne yani, arkasından ağlayacak değiliz herhalde... Siz ne düşünüyorsunuz, arkadaşlar?.."

Jitnyak, titreyen sivri dirseklerini masaya dayayıp, kolektifleştirilen atları deftere yazmaya başladı. Sırtının gölgesi duvara düşüyordu. Jitnyak bir yandan yazarken bir yandan da şöyle diyordu:

"Karnımızı nasıl doyuracağız şimdi? Hiçbir şeyimiz kalmadı... Yağmurlama hortumları gerek, kazma kürek, traktör, tulumba... Köylüde hiçbiri yok bunların..."

Jitnyak'ın kaydettiği atların hepsi doru ya da alacaydı. İsimleri de hep aynıydı: "Delikanlı" veya "Dul".

Jitnyak at sahiplerine defteri aileleri adına imzalatıyordu.

Bir gürültü, uzaktan gelen boğuk bir gürültü kesti sözünü. Büyük Staritsa Sokağı'nda olaylar vardı. Büyük bir kalabalık toplanmıştı sokakta. Ayakta duramayanlar en önde yuvarlanarak gidiyorlardı. Seçilemeyen bir pankart kalabalığın üzerinde dalgalanıyordu. Koşarak kooperatif binasına geldiklerinde durdular, sıraya girdiler. Ortada kabarık karda, haç geçişlerinde papaza bıraktıkları gibi bir yol bıraktılar. Ceketinin altında uzun gömleğiyle, beyaz başıyla Kolıvuşka da kalabalığın arasındaydı. Gece, Çingene tacını gümüşe boyamıştı, simsiyah saçları görünmüyordu. Rüzgârın savurduğu kocaman kar taneleri, güçsüz kuşlar hafif ılıklaşan havada uçuşuyorlardı. Ayakları kırık bir ihtiyar öne çıkıp Kolıvuşka'nın bembeyaz başına heyecanla bakarak, "Söylesene İvancığım," dedi. (Kollarını havaya kaldırmıştı ihtiyar.) "Neler düşündüğünü söylesene insanlara..."

Kolıvuşka çevresine bakınarak karşılık verdi:

"Nereye kovuyorsunuz beni, insanlar? Nereye gidebilirim?.. Sizlerin arasında doğdum ben, insanlar..."

Kalabalık arasından bir homurtu yükseldi. Morinets kendine yol açarak öne çıktı. Güçlü kuvvetli bedeninden bir haykırış yükselemedi, alçak sesi titreyerek konuştu:

"Çalışmasına çalışmaz... Boş boş dolaşır ortalarda... Çay içmek neyine?.."

Jitnyak gülümsedi:

"Ben de öyle düşünüyorum. (Ayaklarını sürüyerek Kolıvuşka'nın yanına vardı, göz kırptı ona.) Bu gece bir karıyla yattım," dedi kambur. "Sabah pide yaptı bana. Domuzlar gibiydik, ne eğlendik, ne eğlendik..."

Kambur sustu, gülmesi kesildi, yüzünden kan çekildi. Daha da alçak sesle ekledi:

"Bizi duvarın dibinde bırakmak için mi geldin sen? Bu beyaz kafanla bize ağalık yapmak, eziyet etmek için mi geldin? Ama eziyet edemeyeceksin bize Vanya... Bizim için eziyet, sıkıntı şu andır."

Kambur, sıska, çarpık bacakları üzerinde yürümeye çalışıyordu. Kuş sesine benzer bir ses çıkarıyordu.

"Seni öldürmek gerek," diye fısıldadı bir an düşündükten sonra. Gidip tabancamı alacağım, gelip öldüreceğim seni."

Yüzü aydınlandı, sevinçle dokundu Kolıvuşka'nın koluna. Tımış'ın tüfeğini almak için eve koştu. Kolıvuşka yalpalaya yalpalaya yürüdü. Başındaki gümüş rengi tacıyla evlerin arasında uzaklaştı. Önce ayakları birbirine dolanıyordu, sonra adımlarını sağlam atmaya başladı. Ksenyevka yoluna saptı. Ondan sonra bir daha gören olmadı onu Büyük Staritsa'da.

YOL

Dağılan cepheden bin dokuz yüz on yedinin kasımında döndüm. Annem benim için temiz çamaşırlar, kuru pastalar hazırlamıştı. Kiev'e, Muravyov'un kenti bombalamaya başlamasından bir gün önce gelmiştim. Petersburg'a gitmem gerekiyordu. Besarabya'da, Haim Tsirülnik'in hanının bodrumunda on iki gün kalmıştık. Kiev'in sovyet komutanından çıkış iznim vardı.

Dünyada insana Kiev tren istasyonundan daha hüzün veren bir yer yoktur. Geçici ahşap barakalar kentin girişini uzun yıllardır çirkinleştirmekteydi. Islak tahtalarda bitler dolaşıyordu. Asker kaçaklarından, vesikaya bağlı yiyeceklerin satışını yapan çuvalcılardan, Çingenelerden geçilmezdi orada. Galiçyalı ihtiyar kadınlar perona ayakta işerlerdi. Alçak bulutlar karanlık ve yağmur yüklü olurdu.

İlk tren aradan üç gün geçtikten sonra kalktı. Önce her verstte duruyordu, sonra hızlandı, tekerlekler daha sesli takırdamaya, güçlü bir şarkı söylemeye başladı. Bizim sobalı vagonda herkesi sevindirdi bu.

1917'lerde trenin hızlı gitmesi herkesi mutlu ederdi. Gece birden sarsıldı tren, durdu. Sobalı vagonumuzun kapısı açıldı, karın yeşil ışıması vurdu gözlerimize. İstasyonun telgrafçısı kemerli kürküyle, Kafkasya işi yu-

muşak çizmeleriyle girdi vagona. Kolunu uzattı, parmağını şaklattı.

"Belgelere bakalım..."

En önde, kapının kenarında balyaların üzerinde sesi hiç çıkmayan bir ihtiyar kadın kıvrılmış, yatıyordu. Lyuban'a, demiryollarında çalışan oğlunun yanına gidiyordu. Benim yanımda öğretmen İyeguda Veynberg karısıyla oturuyordu. İkisi de uyuyordu. Birkaç gün önce evlenmişlerdi, kocası genç karısını Petersburg'a götürüyordu. Yol boyunca fısıldayarak hep öğrenimin kolektifleştirilmesi metodundan söz etmiş, sonunda uyumuşlardı. Uyurken bile birbirine yaslanmış, el ele uyuyorlardı. Telgrafçı, Lunaçarski'nin imzaladığı belgelerini okudu; kürkünün altından dar, kirli namlulu mavzerini çıkardı, öğretmenin yüzüne ateş etti.

Kadının yumuşak boynu kabardı. Sesini çıkarmıyordu. Tren bozkırın ortasında duruyordu. Kar taneleri kutup ışığı altında parlayarak dalga dalga uçuşuyordu. Vagonlardan Yahudileri rayların üzerine atıyorlardı. Peş peşe silah sesleri duyuluyordu.

Başında bağı çözük kulaklıklı şapka olan bir köylü, buz tutmuş bir odun yığınının arkasına götürdü beni, üzerimi aramaya başladı. Ay, arada bir bulutların arkasından çıkarak aydınlatıyordu bizi. Ormanın lila rengi duvarından buhar yükseliyordu. Köylünün kıvrılmayan donmuş parmakları bedenimde dolaşıyordu. Vagondan seslendi telgrafçı:

"Yahudi mi, Rus mu?"

Üzerimi aramayı sürdürerek karşılık verdi köylü:

"Rus... Keşke haham olsaydı..."

Kaygıyla buruşturduğu yüzünü yaklaştırdı bana, annemin yolda ne olur olmaz diye içdonuma diktiği dört altın on rubleliği aldı; çizmelerimi, paltomu çıkarıp aldı, sonra döndürdü beni, arkadan enseme bir yumruk indi-

rip, İbranice, "*Ankloyf*, Haim..."[1] dedi.

Çıplak ayakla karlara basarak yürüdüm. Hedef sırtımdı, hedef noktası kaburgalarım. Ama ateş etmedi köylü. Çam ağaçlarının arasında, ormanın derinliklerinde kırmızı dumandan bir taç içinde titrek bir ışık görünüyordu. Bekçi kulübesine kadar koştum. Tezek dumanı tütüyordu her yanından. Ben birden kulübeye dalınca bekçi şöyle bir inledi. Kürklerden, paltolardan kesilmiş parçalarla her yanını sarmıştı. Kadife kaplı bambu bir koltukta oturuyor, kucağında tütün hazırlıyordu. Orman bekçisi dumanlar arasında bir kez daha inledi, sonra ayağa kalktı, öne eğilerek selamladı beni.

"Git buradan, anam babam..." dedi. "Git sevgili yurttaşım..."

Bir patikaya çıkardı beni, ayaklarıma sarmam için bez verdi. Gece geç vakit küçük bir köye vardım. Hastanede, donan ayaklarımı kesecek doktor yoktu. Koğuşa bir sağlık memuru bakıyordu. Her sabah kara yağız bir kısrakla dörtnala hastaneye geliyor, atını atları bağlama yerine bağlıyor, heyecanla, gözleri çakmak çakmak giriyordu koğuşa. Benim başucuma gelip üzerime eğiliyor, şöyle diyordu:

"Friedrich Engels ulusların olmaması gerektiğini söylüyor, ama bizler tersi düşüncedeyiz: Uluslar olmalıdır, olmak zorundadır..."

Ayaklarımdaki sargıları çıkarırken şöyle bir doğruluyor, dişlerini gıcırdatarak alçak sesle soruyordu bana:

"Yolculuk nereye? Amacınız nedir sizin?.. Neyin peşinde koşuyor sizin ulusunuz?.. Ortalığı neden karıştırmak istiyorsunuz?.."

Kurul bizleri, sağlık memurunun hoşlanmadığı has-

1. Koş, Haim... (Ç.N.)

taları, peruklu yaşlı Yahudi kadınları, köy komiserlerinin annelerini bir gece üstü açık bir kızakla hastaneden çıkardı. Ayaklarım düzelmişti. Berbat bir yolda Jlobin'e, Orşa'ya, Vitebsk'e doğru zar zor ilerliyorduk.

Küçük obüs topunun namlusu Yeni-Sokolniki ile Loknya arasındaki yolda sığınak olmuştu bana. Kızak geniş bir düzlükte ilerliyordu. Bir rastlantı sonucu yol arkadaşım olan asker kaçağı Fedyuha çok konuşkan, şakacı biriydi. Birlikte topun kocaman namlusunun altına girmiş, vahşi bir hayvan ini gibi altı saman çukurda birbirimizi ısıtıyorduk. Fedyuha, Loknya'da, çantamı çalıp ortadan kayboldu. Bu çantayı hastanede kurul vermişti bana, içinde iki takım er iç çamaşırı ile peksimetler, biraz da para vardı. Petersburg yolunda iki günü aç geçirdim. Çarköy istasyonunda son mermiden de kurtuldum. Yolu kesen birlik yaklaşmakta olan tren için havaya ateş ediyordu. Çuvalcıları perona indirdiler, giysilerini çıkarmaya başladılar. Asfaltta insanların arasında içlerinde ispirto olan lastik kaplar doluydu. Akşamın saat dokuzunda tren, gürültülü hapishanesinden Zagorodnıy Bulvarı'na attı beni. Karşı kaldırımdaki kırık dökük eczanenin duvarında asılı termometre eksi yirmiyi gösteriyordu. Gorohovaya Tüneli'nde rüzgâr ıslık çalıyordu. Kanalın üzerinde duman vardı. Donmuş bazalt Venüs kıpırdamıyordu. Kayalarla kaplı bir düzlük gibi uzayan Grohovaya Sokağı'na girdim.

Çeka, daha önce kent başkanlığının olan iki numaralı binadaydı. Girişte iki makineli tüfek, burnunu havaya kaldırmış eğitimli iki köpek vardı. Komutana, Şuyskaya alayındaki başçavuşum Kalugin'in mektubunu gösterdim. Kalugin, Çeka'nın sorgu görevlisi olmuştu. Mektupla yanına çağırmıştı beni.

"Aniçkov'un yanına git," dedi komutan. "Şu anda orada..."

"Yürüyemiyorum," diyerek gülümsedim yanıt olarak.

Nevski Bulvarı Samanyolu kadar uzaktı. İki yanında kilometre taşları gibi, at cesetleri diziliydi. Atlar, iyice yere yaklaşmış gökyüzünü havaya kalkık bacakları üzerinde tutuyorlardı. Ortaya çıkmış karınları temizdi, parlıyordu. Muhafız subayına benzeyen bir ihtiyar, önümden oymalı, küçük bir kızakla geçiyor, kösele gibi ayaklarını buza sokup çıkarıyordu. Başında üç köşeli bir şapka vardı. Atkısının içine soktuğu sakalı sicimle bağlıydı.

"Yürüyemiyorum," dedim ihtiyara.

Durdu. Buruşuk, aslan yüzü çok sakindi. Kendinden başkasını düşündüğü yoktu. Sürdü kızağını, uzaklaştı.

Şöyle geçirdim içimden: "Demek Petersburg'u kazanmak zor olacak..." Yolun en sonunda Arap atlarının ayakları altında can veren adamın adını hatırlamaya çalıştım. İyeguda Galevi'ydi adamın adı. Sadavaya Sokağı'nın köşesinde melon şapkalı iki Çinli, koltuklarının altında birer somunla dikiliyordu. Donmuş parmaklarıyla ekmeklerin dilimlerini yokluyor, yanlarından geçen orospulara gösteriyorlardı. Kadınlar hiç ilgilenmeden geçip gidiyorlardı yanlarından.

Aniçkov Köprüsü'nün başında, Klodt'un at heykellerinden birinin[1] kaidesine oturdum.

Kolumu başımın altına koydum, cilalı granit levhanın üzerine uzandım, ama granit bir yanımı yaktı, kaldırıp ileriye, saraya doğru attı. Kırmızı yabanmersini rengindeki yan binanın kapısı açıktı. Koltukta uyuyakalmış uşağın başında mavi bir şapka parlıyordu. Ölü siyahlığı sinmiş buruşuk yüzünde altdudağı sarkıktı. Kuşaksız, ışık içinde asker gömleği altın sırmalı saray pantolonu-

1. Petersburg'da Aniçkov Köprüsü'nün dört başında mimar Klodt Pyotr Karloviç'in (1805-1867) bronz dört at heykeli vardır. (Ç.N.)

nun üzerine dökülmüştü. Mürekkeple çizilmiş kalın bir ok komutanın odasının yolunu gösteriyordu. Merdiveni çıktım; alçak tavanlı, boş odalardan geçtim. Karanlık, somurtkan kadın resimleri tavanlarda, duvarlarda halka olmuş, şarkı söyleyerek dans ediyorlardı. Pencerelerde metal ağlar, çerçevelerde sürgüler vardı. İç içe olan odaların sonunda yuvarlak bir masada, sahnede aydınlatılmış gibi, saman sarısı saçlı biri oturuyordu. Kalugin'di bu. Önünde masanın üzerinde yığınla çocuk oyuncağı, renk renk bez parçaları, resimli yırtık kitaplar vardı.

Başını kaldırdı Kalugin.

"İşte geldin sonunda..." dedi. "Hoş geldin... Burada gereklisin bizim için..."

Oyuncakları kenara ittim, pırıl pırıl masanın üzerine uzandım ve... alçak bir divanda uyandığımda aradan bir an mı, yoksa saatler mi geçmişti, bilmiyordum. Tepemdeki avizenin ışığı kristallerde oynuyordu. Üzerimden kesilerek çıkarılmış eski püskü giysilerim döşemenin üzerinde birikmiş suların içindeydi.

"Yıkanacaksın," dedi başucumda dikilen Kalugin.

Divandan kaldırdı beni, banyoya götürdü. Eski bir banyoydu. Kenarları alçaktı. Musluklardan su akmıyordu. Kalugin kovayla su döküyordu bana. Saman sarısı atlas pufların, arkalıksız hasır taburelerin üzerlerinde giysiler seriliydi: Kopçalı uzun bir gömlek, iç çamaşırlar, kalın örme ipek çoraplar... İçdonu başıma kadar geliyordu, gömlek bir dev için olsa gerekti, kolları yere kadar uzanıyordu ve üzerlerine basıyordum.

"Ne o?" dedi kollarımı kıvırırken, "Aleksandr Aleksandroviç'le dalga mı geçiyorsun yoksa?.. Kalıplı biriymiş doğrusu..."

Öyle veya böyle, İmparator III. Aleksandr'ın uzun gömleğinin kopçalarını sonunda taktık ve odaya döndük. Burası, Mariya Fyodorovna'nın nefis kokan kutu

gibi kitaplığıydı. Duvarlar boyunca altın işlemeli, kırmızı şeritli dolaplar vardı.

Kalugin'e, Şuyski alayında kimlerin vurulduğunu, kimlerin komiser seçildiğini, kimlerin Koban'a gittiğini anlattım. Yıldızların parıldadığı kristal bardaklarla çay içtik. Siyah, yumuşak at etinden sucuk yedik. Ağır, ipek perdeler ayırıyordu bizi dünyadan. Tavana vuran güneş orada ışınlara ayrılıyor, kalorifer borularından bayıltıcı bir buhar yükseliyordu. Sucuklarımızı yerken, "Olan oldu," dedi Kalugin. (Kalkıp bir yere gitti, elinde iki kutuyla döndü.) "Sultan Abdülhamid'in Rus hükümdarına hediyesi."

Kutulardan biri çinkoydu, öteki ise şeritlerle, kâğıt nişanlarla süslü bir puro kutusu. Çinko kutunun kapağında şöyle yazıyordu: "Kuzeninden en iyi dilekleriyle... *A sa majesté, l'Empereur de toutes les Russies.*"[1]

Mariya Fyodorovna'nın kitaplığı, çeyrek yüzyıl önce alışık olduğu kokuyla doluydu. Yirmi santim uzunluğunda, parmak kalınlığında puroları gül kırmızısı kâğıtlara sarılıydı. Dünyada, Rusya hükümdarından başka böyle purolar içen kimse olmuş mudur, bilmiyorum. Ama gene de bir tane aldım. Bana bakarak gülümsedi Kalugin.

"Olan oldu," dedi. "Nasıl olsa kimse saymayacak onları... Uşakların bana anlattıklarına göre, III. Aleksandr puro tiryakisiymiş: Tütünün yanında kıvasa da, şampanyaya da pek düşkünmüş... Baksana, masasının üzerinde çanak gibi küllükler var, etekleri de sigara yanığı doluymuş..."

Gerçekten de, bana giydirdikleri uzun entarisinin etekleri muşamba gibiydi, yanık izleriyle doluydu.

Gecenin geri kalan bölümünü II. Nikolay'ın oyun-

1. (Fr.) Rusya imparatoru majestelerine. (Ç.N.)

caklarını, trampetlerini, trenlerini, vaftiz giysilerini, çocukça boyadığı defterlerini inceleyerek geçirdik. Çocuk yaşta ölen prenslerin resimleri, tutam tutam saçları, Danimarka Prensesi Dagmar'ın günlükleri, İngiliz kraliçesi kız kardeşinin ona yazdığı mektuplar nefis kokular saçarak parmaklarımızın arasında dolaşıyordu. Önemli kişilerin, devlet adamlarının kızları, kız arkadaşları, *freuline*'lar Incil'in, Lamartine'in birinci sayfalarında özenerek, yatay elyazısıyla vedalaşmışlardı Rusya'ya giden prensesle. Küçük bir malikâne sahibi kraliçe annesi Louisa çocukları için elinden geleni yapmıştı. Bir kızını Hindistan İmparatoru ve İngiltere Kralı VII. Edward'a, ötekini Romanov'a verdi ve oğlu George'u da Yunanistan kralı yaptılar. Prenses Dagmar da Rusya'da Mariya adını almıştı. Kopenhang'ın kanalları, Christian'ın çikolata gemileri çok uzaklara uzanmıştı.

Ufak tefek Mariya, son hükümdarı doğururken, muhafız birliğinin kalın kalaslar dikerek yaptığı duvarın arkasında müthiş bir öfkeyle aşağı yukarı koşturup duruyor, doğum kanı acımasız, kin dolu granit zemine dökülüyordu...

Bu bilinmedik, acı günlüğü sabaha kadar bırakamadık elimizden. Abdülhamid'in purosunu sonuna kadar içmiştim. Sabahleyin Kalugin Gorohovaya Sokağı No: 2'deki, Çeka'ya götürdü beni. Uritski ile konuştu. Ben, döşemeye dalga dalga dökülen perdenin arkasında ayakta bekliyordum. Konuştuklarını kesik kesik duyuyordum.

"İyi delikanlıdır," diyordu Kalugin. "Babasının dükkânı var, ticaretle uğraşıyor, ama o ayrıldı onlardan... Birkaç dil biliyor..."

Kuzey bölgesi içişleri komiseri odasından sallana sallana çıktı. Kelebek gözlüğünün camları arkasında uykusuzluktan şişmiş, sarkmış gözkapakları görünüyordu.

Yabancılar bölümüne çevirmen olarak aldılar beni.

Asker üniforması, yemek fişi verdiler. Salonun, bir zamanlar Petersburg kent başkanlığının bulunduğu bana verilen köşesinde diplomatların, kundakçıların, casusların ifadelerini çevirmeye başladım.

Bir gün içinde her şeyim olmuştu: Resmî giysim de, yemeğim de, işim de, bizim ülkemizden başka dünyanın hiçbir yerinde olmayan dostlukta da ölümde de arkadaşlarım...

On üç yıl önce böyle başladı işte düşünce ve neşe dolu harika hayatım.

İVAN-DA-MARYA

Daha sonraları Nijni Novgorod panayır komitesi başkanı olacak olan Sergey Vasilyeviç Malışev 1918 yazında ülkemizde ilk yiyecek etüt gezisini düzenlemişti. Lenin'in onayını alıp, birkaç treni köylülerin günlük gereksinimi olan malzemeyle doldurdu ve onları buğdayla takas etmek üzere Volga boylarına götürdü.

O geziye yazıcı olarak katıldım. Çalışma bölgesi olarak Samarskaya ilinin Yeni Nikolayevski kasabasını seçmiştik. Bilim adamları, doğru bir tarım politikası yürütülmesi durumunda bu kasabanın bütün Moskova bölgesini besleyebileceği görüşündeydi.

Saratov yakınlarında Uvek sahil istasyonunda trendeki malzeme bir mavnaya yüklendi. Mavnanın ambarı bir mağaza gibi düzenlendi. Mavnanın eğri kaburgaları arasına Lenin ile Marx'ın portreleri çakıldı, buğday başaklarıyla çerçevelendi, raflara basma bezler, oraklar, çiviler, deriler yayıldı; armonika ile balalaykalar da unutulmadı.

Orada, Uvek'te bize İvan Tupitsın adında bir römorkör verdiler. Römorköre eski sahibi, Volga boyu tüccarlarından İvan Tupitsın'ın adını vermişlerdi. "Karargâh" (Malışev ile yardımcıları ve kasaya bakanlar) römorköre yerleşti. Korumalar ile tezgâhtarlar da mavnada tezgâhların altına.

Malzemenin mavnaya yüklenmesi bir hafta sürdü. Bir eylül gününün sabahı Tupitsın koyu dumanlar salarak Volga'dan yukarı, Baronsk'a doğru çekmeye başladı bizi. Almanlar oraya Katarinenştat diyorlardı. Orası şimdi Volga boyu Almanlarının bölge merkezidir. Çok güzel bir bölgedir, halkı yiğittir, az konuşur.

Baronsk çevresinde, yalnızca Kanada'da yetişen altın sarısı buğday yetişir. Bölgenin yağlı, siyah bir toprağı vardır. Her yan ayçiçeği taçlarıyla kaplıdır. Granit bir güneşin yaladığı Petersburg'dan Rus topraklarına, hatta, California'dan da olağanüstü topraklara gelmiştik. Bizim Californiamızda bir funt[1] buğday kuzeyde olduğu gibi on ruble değil, elli kopekti. Orada, anlatılamaz bir heyecanla francalalara saldırdık. Köpek dişi gibi törpülenmiş dişlerimiz pamuk gibi yumuşak francalara gömülüyordu. Gelişimizin üzerinden iki hafta geçmişti ki, midelerimiz rahatlıktan mest olmuşlardı. Kanım damarlarımda ahududu reçeli tadında, renginde dolaşıyor gibi geliyordu bana...

Malışev'in hesabı doğruydu: Alışveriş iyi gidiyordu. Bozkırın her yanından sahile yük arabaları ağır ağır, peş peşe geliyorlardı. Güneş, besili atların sırtında sıcak, buğday yığınlarının üzerinde ışıl ışıldı. Binlerce yük arabası iniyordu sahile. Yekaterina zamanında Volga boyunda bu topraklara yerleşen Hollandalı çiftçilerin torunları, iriyarı insanlar, üzerlerinde yün kazaklarıyla, atlarının yanı sıra yürüyorlardı. Yüzleri hiç değişmemiş, Zaandam ve Haarlem'de olduğu gibi kalmıştı. Eskiden kalma gür kaşlarının altında buruşuklarla kaplı ciltlerinde soluk firuze damlaları parlıyordu güneşte. Purolarının dumanı bozkırın üzerinde çakan mavi şimşekler arasında eriyor-

1 Eski bir Rus ağırlık ölçüsü: 409.5 kg. (Ç.N.)

du. Koloniden olanlar iskeleden ağır ağır çıkıyorlardı mavnaya. Takunyaları sağlamlığın, huzurun çan sesi gibi takırdıyordu. Alınacak malzemeyi, başlarında çene altından bağcıklı şapkalarıyla, pelerinleriyle yaşlı kadınlar seçiyorlardı. Alınanlar yaylı arabalara taşınıyordu. Evde yetişme ressamlar bu arabaları kucak kucak bozkır çiçekleri, gül kırmızısı öküz başları resimleriyle süslemişlerdi. Arabalar dıştan genelde koyu maviye boyalıydı. İçerden ise güneşte yanmış balmumu elmalar, erikler ışıyordu.

Uzaktan gelenler develerle gelmişlerdi. Develer, devirdikleri hörgüçleriyle ufku çizerek sahile uzanmışlardı. Alışverişimiz akşamüzeri bitti. Tezgâhlar kapandı. Sakatlardan oluşan koruma grubu ile tezgâhtarlar soyunup mavnanın bordasından Volga'nın akşam kızıllığına bürünmüş sularına attılar kendilerini. Bozkırın uzaklarında buğday başakları kırmızı kırmızı dalgalanıyordu. Günbatımının duvarı giderek çöküyordu havaya. Samarski iline yiyecek seferi görevlilerinin (evraklarda adımız böyle geçiyordu) Volga'da yüzmesi başlı başına bir eğlenceydi. Sakatlar çamurlu suyu kırmızı fıskiyeler gibi fışkırtıyorlardı. Korumaların çoğu tek bacaklıydı. Bazılarının bir kolu veya gözü yoktu. Suyun üzerinde kalabilmek için birbirlerine tutunuyorlardı. Böylece, iki insanın iki bacağı olmuş oluyordu, suyun içinde çabalayıp duruyorlardı, çamurlu su ikisinin arasından dere gibi akıyordu. Böğürerek, oflayıp puflayarak sahile çıkıyorlardı. Yarım bacaklarını gökyüzüne doğru kaldırarak kendilerini kuma atıyorlardı, boğuşarak, kesik parçalarını birbirlerine unutturmaya çalışıyorlardı. Yüzmeden sonra akşam yemeği için Karl Biedermayer'in meyhanesine gittik. Yemek günlerimizi taçlandırıyordu. İki kız (Avgusta ile Anna) kanlı canlı elleriyle köfteler, kaynar yağın içinde, kızarmış patateslerin arasında yüzen sapsarı köfteler getiri-

yorlardı önümüze. Köylü işi bu tepeleme yemeğe daha da lezzetli olsun diye, soğan ve sarmısak ekliyorlardı. Masamıza salatalık turşusu geliyordu. Yüksek, tavana yakın yuvarlak pencerelerden içeriye, pazar meydanından, günbatımının buğusu doluyordu. Salatalıklar bu koyu kırmızı buğu içinde dönüyorlardı, deniz sahili gibi kokuyorlardı. Etin yanında elma şarabı içiyorduk. Peskov ve Ohta sakinleri, kent dışında donmuş sarı sidikler içinde yaşayanlar burada kendilerini birer fatih gibi görüyorlardı. Yüz yıllık duvarlara açılmış küçük pencereler lomboz deliklerine benziyorlardı. Bu pencerelerden Almanların gül fidanlarıyla, sarmaşıklarla kaplı tertemiz avluları, kapısı açık mor boyalı at ahırları görünüyordu. Pelerinli kadınlar kapı eşiklerinde oturmuş, Gulliver çorapları örüyorlardı. Sürüler otlaklardan dönüyorlardı. Avgusta ile Anna ineklerin yanına iskemlelere oturuyorlardı. Karanlıkta ineklerin gözleri mutlulukla parıldıyordu. Yeryüzünde savaş hiç olmamıştı, yoktu sanki. Oysa Ural Kazaklarının cephesi Baronsk'a yirmi verst öteden geçiyordu. Karl Biedermayer iç savaşın onun evine de ulaşabileceğini aklının ucundan geçirmiyordu.

Gece, benim gibi yazıcı olan Seletskin'le ambarımıza dönüyorduk. Seletskin şarkı söylüyordu yolda. Sivri kemerli pencerelerden kalpaklı başlar uzanıyordu. Ay ışığı kiremit kanallarından akıyordu. Rus Zaandamı'nda köpek havlamaları geliyordu. Avgusta'lar, Anna'lar Seletskin'in şarkısını dinliyorlardı. Onun bas sesi bozkıra, buğday ambarlarının gotik tarzı çitine kadar uzanıyordu. Ay ışığı nehirde titreyerek yansıyordu. Bir alacakaranlık vardı nehrin üzerinde ve kum sahile kadar uzanıyordu. Parçalanmış bir ağın üzerinde solucanlar kıpır kıpırdı.

Seletskin'in sesi olağanüstü gürdü. Bu koca adam, şansımıza, çoğu Rus'ta olan taşralı Şalyapin özelliğini taşıyordu. Yüzü de benziyordu Şalyapin'e. Ama sahnedeki

İskoçyalı arabacı veya Yekaterinski soylusu Şalyapin'e değil. Benzediği önemli kişinin tersine, son derece saf biriydi Seletskin. Ama sesi sınırsız, ölümcül bir biçimde genişleyerek insanı kendinden geçiriyordu. İtalyan aryalarından çok, kürek mahkûmlarının şarkılarını söylemeyi yeğliyordu. Seletskin'den ilk dinlediğim şarkı Greçaninovski'nin "Ölüm"üydü. Sesi karanlık Volga'nın üzerinde acımasız, tutkuyla yankılanıyordu:

... Unutmayacak beni o, gelecek, sevecek beni,
Sarılacak bana, bir daha bırakmayacak.
Ve ağır evlilik tacını koyacak başına!..

Şarkısı, insan denen bu geçici bedene sonsuzluğa akan su gibi doluyordu. Her şeyi yıkayıp temizliyordu orada, bambaşka bir şeylerle dolduruyordu.

Cephe yirmi verst öteden geçiyordu. Ural Kazakları, binbaşı Vojenilik'in Çek taburuyla birleşmiş, Kızıl Ordu'nun dağılmış birliklerini Nikolayevski'den söküp atmaya çalışıyordu. Daha kuzeyden (Samara'dan) Komuç'un (Kurucu Üyeler Komitesi) birlikleri saldırıyordu. Bizim püskürtülen acemi birliklerimiz nehrin sol kıyısında toplanmıştı. Muravyov yeni ihanet etmiş, Sovyet ordusunun başına Vatsetis getirilmişti.

Cepheye silahlar Saratov'dan geliyordu. Beyaz-kırmızı İvan-da-Marya yolcu gemisi haftada bir veya iki kez yanaşıyordu Baronsk limanına. Silah ve mermi getiriyordu. Güvertesinde, üzerlerinde kurukafa resimleri ve kurukafaların altında "ölüm tehlikesi" diye yazan yığın yığın sandıklar oluyordu.

Geminin kaptanı Korostelev'di. Soluk sarı uzun saçlı, dürüst bir insandı Korostelev. İnsanlara uzak dururdu. Talihsiz, bir amacı olmayan bir insandı. Kuzeyde Beyaz Deniz'de yelkenlilerde çalışmış, Rusya'yı yayan baştan

başa dolaşmış, cezaevlerinde yatmış, manastırda bulunmuştu.

Biedermayer'den dönüşte, limanda İvan-da-Marya nın ışıklarını görürsek her zaman uğrardık ona. Bir gece buğday ambarlarına (bu mavi-kahverengi kaleler dizisine) yanaştığımızda gökyüzünde yükseklerde yanan bir meşale gördük. Seletskin ile birlikte, ancak böyle olağanüstü bir bölgenin, gençliğin, gecenin, nehrin üzerinde erimekte olan ateş çemberlerinin insana verebileceği büyük bir huzur, sevinç içinde mavnaya dönüyorduk.

Dalgalar sessizce vuruyorlardı kıyıya. İvan-da-Marya'da ışık yoktu. Gemi simsiyah, ölü gibi kıpırtısızdı. Yalnızca bir meşale vardı direğinin tepesinde. Alevi tüterek sallanıyordu. Seletskin başını geri atmış, yüzü bembeyaz, şarkı söylüyordu. Suya yaklaşınca sustu. Kimsenin nöbet tutmadığı iskeleye çıktık. Güvertede sandıklar, top tekerlekleri vardı. Kaptanın kamarasının kapısını yokladım. Kapı açıldı. Masanın üzerinde şişesiz, teneke bir kandil yanıyordu. Fitili çevreleyen teneke eriyordu. Pencerelere tahtalar çakılıydı. Masanın altındaki bidonlardan koyu bir ev yapımı votka kokusu yayılıyordu. Korostelev, üzerinde keten bezi bir gömlekle döşemede yeşil kusmukların arasında oturuyordu. Uzun saçları yüzüne yapışmıştı. Gözlerini ayırmadan, oturduğu yerden gemi komiseri Letonyalı Larson'a bakıyordu. Larson, gaz lambasının ışığında, önündeki sararmış *Pravda*'yı okuyordu.

Oturduğu yerden şöyle dedi Korostelev:

"Demek öyle, devam et... İstiyorsan acı çektir bize..."

"Neden devam edeyim?" dedi Larson. Öte yana dönüp, gazeteyi önüne kaldırdı. "Seni dinleyeyim, daha iyi..."

Kadife kaplı kanepede, kızıl saçlı bir köylü ayaklarını sarkıtmış, oturuyordu.

"Lisey, votka getir," dedi Korostelev ona.

"Hepsini içtiniz," diye karşılık verdi Lisey. "Burada bulabileceğim bir yer de yok..."

Larson gazeteyi elinden bıraktı, birden kendinden geçmişçesine kahkahalarla gülmeye başladı.

"Rus içmek istiyor," dedi Letonyalı, aksanlı Rusçasıyla. Rus yavaş yavaş açıldı, "ama içki yok... Peki o zaman neden Volga diyorlar buraya?.."

Korostelev'in ince, çocuksu boynu uzadı. Keten bezi pantolonunun içinde bacakları döşemede iki yana açıldı. Acınacak bir şaşkınlık belirdi gözlerinde, sonra aydınlandı gözleri.

"Acı çektir bize," dedi zor duyulur bir sesle. Boynunu uzattı. "Acı çektir bize Karl..."

Lisey küt ellerini birleştirdi, yan yan baktı Letonyalıya.

"Volga'yı mı küçümsüyorsun sen?.. dedi. Hayır dostum, küçümseyemezsin sen bizim Volgamızı. Olamaz... Bir şarkımız vardır bizim, bilir misin onu sen: "Anamız bizim Volga, nehirlerin kraliçesi..."

Seletskin ile ben hâlâ kapıda duruyorduk. Geri dönmeyi düşünüyordum.

"Evet, kesinlikle almıyor aklım," dedi Larson, besbelli biraz önceki tartışmayı sürdürerek. "Demirli betonun akağaçtan ve titrek kavaktan daha zayıf, bir zeplinin de Kaluga pisliğinden nasıl daha kötü olabileceğini belki arkadaşlar açıklayabilirler bana."

Lisey, pamuklu boyun atkısının içinde başını iki yana salladı. Ayakları yere kadar ulaşmıyordu. Karnının üzerine bastırdığı kalın parmaklarıyla görünmez bir ağ örüyor gibiydi.

"Kaluga'yla ilgili ne kadar bilgin var senin, dostum?" dedi sakin bir tavırla. "Sana şunu söyleyeyim ki, Kaluga'da değerli insanlar yaşamaktadır: Bilmek istiyorsan söyleyeyim, olağanüstü, harika insanlar yaşamaktadır orada..."

"Votka istiyorum..." dedi yerde yatmakta olan Korostelev.

Larson, yüzüne yapışmış saçlı başını tekrar öte yana çevirip kahkahayla gülmeye başladı. Gazeteyi önüne çekerek mırıldandı:

"Biz de, siz de... olur ki, herhalde..."

Alnı boncuk boncuk terlemişti. Soluk saçlarının arasında lambanın yağlı ışığı dolaşıyordu. Tekrar mırıldandı.

"Belki de, herhalde... Bakarsınız, olur ki..."

Korostelev parmaklarıyla çevresini yokluyordu. Toparlandı, ellerini ileri uzatarak, keten pantolonu içindeki iskelet gibi bacaklarını sürümeye başladı.

"Rusya'ya acı çektiremezsin sen," diye fısıldadı Letonyalının yanına kadar sürünüp.

Kolunu kaldırıp bir tokat attı Letonyalıya, bağırarak peş peşe tokatlar atmaya başladı.

Letonyalı yüzünü astı, aşağı kayan gözlüğünün üzerinden bizlere bakmaya başladı. Sonra Korostelev'in ipek gibi saçlarını parmaklarına doladı, yüzünü döşemeye çarptı. Kaldırıp bir kez daha çarptı.

"Aldın mı?" dedi öfkeyle. Yere fırlattı Korostelev'i. "Daha da alacaksın..."

Korostelev avuç içlerine dayanarak döşemede köpek gibi dört ayak durdu. Burnundan kan akıyordu, gözleri kaymıştı. Öylece bakınıyordu, sonra birden doğruldu, uluyarak masanın altına attı kendini.

"Rusya!" diye bağırdı masanın altından. "Rusya!.."

Sonra orada debelenmeye başladı.

Kürek kadar çıplak ayakları masanın altından bir çıkıyor, bir giriyordu. Bağırmasından, ulumasından yalnızca tek sözcük anlaşılabiliyordu. Kollarını uzatarak, başını sağa sola sallayarak haykırıyordu:

"Rusya!.."

Kızıl saçlı Lisey kadife kanepede oturuyordu. Seletskin ile bana döndü:

"Sabahtan beri aynı şeyi söylüyor. Rusya diyor, başka bir şey demiyor. Rusya için üzülüyor..."

Masanın altından sertçe seslendi Korostelev:

"Votka..."

Oradan çıkıp ayağa kalktı. Kanlı saçları yanaklarının üzerine dökülmüştü.

"Lisey, votka nerede?"

"Votka Voznesenski'de dostum, kırk verst ötede. Nehirden de gitsen kırk verst, karadan da gitsen kırk verst... Şimdi kilise yok orada, ev yapımı votka bulabilirsin... Almanlarda vardır..."

Korostelev döndü, dümdüz, leylek bacaklarının üzerinde dışarı çıktı.

Larson birden bağırdı:

"Biz Kalugalılar..."

Lisey iç çekti:

"Kaluga'ya hiç saygın yok. Sen ne bilirsin ki... Ama ben orada, Kaluga'da yaşadım... Oranın güçlü kuvvetli, harika insanlarını bilirim..."

Dışarıda kaptanın bağırdığı duyuldu. Gemi demir alıyordu. Lisey kaşlarını kaldırdı:

"Voznesenski'ye mi gidiyoruz yoksa?.."

Larson başını geri atarak kahkahalarla gülmeye başladı. Koşarak çıktım kaptanın kamarasından. Çıplak ayaklı Korostelev kaptan köşkündeydi. Bakır rengi ayın ışığı vuruyordu yaralı yüzüne. İskele indirilmişti. Denizciler koşturarak halatları topluyorlardı.

Seletskin yukarıya seslendi:

"Dmitri Alekseyeviç, izin ver biz inelim. Bizi nereye götürüyorsunuz?.."

Makineler çalıştı, düzensiz bir takırdama başladı. Pervane suyu karıştırıyor, iskelenin çürümüş tahtaları gı-

cırdıyordu. İvan-da-Marya burnunu çevirdi.

Lisey güverteye çıktı.

"Kalktık," dedi. "Votka almaya Voznesenski'ye gidiyoruz..."

Pervanesi döndükçe hızlanıyordu İvan-da-Marya. Makinenin takırtısı, hışırtısı, ıslıkları, uğultusu giderek artıyordu. Karanlıkta, işaret dubalarını, flamaları, kırmızı ışıkları sağa sola iterek dümdüz gidiyorduk. Pervanenin köpürterek geriye attığı sular, yaldızlı kuş kanadı gibi uzaklaşıyorlardı. Bu karanlık burgaçta yansıyordu ay. İlkokul kitabımızdan şu cümleyi hatırlıyordum: "Yol verir gemilere derin Volga, sığ yerleri de çoktur..." Korostelev kaptan köşkünde bedeninin ağırlığını bir ayağından ötekine verip duruyordu. Mavi mavi parlayan cildi elmacık-kemiklerini kaplıyordu. Megafondan şöyle dedi:

"Tam yol."

Derinden bir ses karşılık verdi:

"Tam yol gidiyoruz zaten."

"Daha yol ver..."

Aşağıdan karşılık vermediler. Kısa bir sessizlikten sonra derinden geldi ses:

"Makine patlayacak."

Direğin tepesindeki meşale koptu yerinden, döne döne suya düştü. Gemi zangır zangır sarsılıyordu. Karanlıkta dümdüz, uçarcasına gidiyorduk. Kıyıdan top atıyorlardı bize. Ama ancak üçlük bir mermi isabet etti. Mermi ıslık çalarak çarpmıştı direğe. Güvertede semaveri taşıyan aşçı çırağı başını kaldırıp bakmıştı. Semaver elinden düşmüş, yuvarlanarak merdivene kadar gitmiş, çatlamış, tertemiz sular çamurlu basamaklardan aşağı akmıştı. Aşçı çırağı sırıtarak uzanmıştı basamaklara, uyumuştu. Ağzı berbat biçimde ev yapımı votka kokuyordu. Aşağıda, bellerine kadar çıplak ateşçiler yağlı silindirlerin arasında ellerini kollarını sallayarak bağırıyor, kendi-

lerini yere atıyorlardı. Şaftların inci ışığında yansıyordu çirkinleşmiş yüzleri. İvan-da-Marya'nın komutanı sarhoştu. Yalnızca dümenci kararlılıkla çeviriyordu dümeni. Beni görünce döndü.

"Hey, Yahudi bozuntusu," dedi, "bu çocukları ne yapacaksın?.."

"Hangi çocukları?"

"Çocuklar okumuyorlar," dedi dümenci, dümeni çevirerek. "Hepsi hırsız olacak..."

Dişlerini gıcırdatarak bana doğru uzattı kurşun rengi mavi elmacıkkemiklerini. Değirmen taşı gibi gıcırdıyordu elmacıkkemikleri. Dişleri kumun içindeydi sanki.

"Parçalarım seni..."

Geri çekildim. O anda güverteden Lisey geçiyordu.

"Biz ne olacağız, Lisey?"

"Sizi de götürüyoruz," dedi kızıl saçlı köylü.

Dinlenmek için tahta sıraya oturdu.

Voznesenski'de gemiden indi Lisey. Görünürde "Kilise" falan yoktu, ne bir ışık ne de bir tezgâh... Alçak bulutlarla kaplı kıyıya inen yamaç da bomboştu. Karanlıkta gözden kayboldu Lisey. Bir saat sonra ansızın, bidonlarla kıyıda belirdi. Yüzü çiçek bozuğu, at gibi boylu boslu bir kadın vardı yanında. Üzerindeki hiç de ona göre olmayan çocuk bluzu göğsünü sarmıştı. Başında sivri tepeli pamuklu şapkasıyla, küçük çizmeleriyle bir de cüce vardı yanında, ağzını açmış, bidonları gemiye alışımızı seyrediyordu.

"Erik votkası," dedi Lisey bidonları masaya koyarken. "Ev işi saf erik votkası..."

Hayalet gemimiz tekrar yola çıktı. Gün ağarırken Baronsk'a geldik. Nehir taşmış, alabildiğine genişlemişti. Sular kıyıda parlak mavi bir gölge bırakarak akıyordu. Şafağın kızıllığı çalıların üzerinde asılı duran sise vuruyordu. Buğday ambarlarının uzayan boyalı duvarları, du-

varların ince kuleleri yüzerek yavaş yavaş bize doğru gelmeye başlamışlardı. Şarkılarla yaklaşıyorduk Baronsk'a. Seletskin saf erik votkası şişesiyle gırtlağını temizlemiş, şarkı söylemeye başlamıştı. Her şey vardı şarkılarında: Musorski'nin "pires"i de, Mefistofel'in kahkahası da, aklını yitiren değirmencinin "Değirmenci değilim ben, bir kuzgunum.*."u da.

Korostelev, çıplak ayaklarıyla kaptan köşkünün parmaklıkları üzerinden sarkıyordu. Gözleri kapalıydı, başını sallayıp duruyordu. Çocuksu bir gülümsemenin dolaşmakta olduğu yaralı yüzü yukarıya dönüktü. Gemi yavaşlayınca uyandı Korostelev.

"Alyoşa, tam yol," dedi megafonla.

Ve tam yolla girdik limana. Giderken gıcırdatarak ezdiğimiz tahtalar bu kez parçalanarak tam zamanında durdurdular gemiyi.

"İşte geldik," dedi yanımda beliren Lisey. "Bayağı korktun ama, dostum, değil mi?.."

Çapayev'in mitralyözlü arabaları sahilde dizilmişlerdi. Suların yeni bıraktığı renkli izler kıyı boyunca uzanıyordu. Önceki gelişlerde bırakılan mermi sandıkları limanın sağına soluna atılmıştı. Sandıklardan birinin üzerinde Çapayev'in bölük komutanı Makeyev, başında kalpağı, üzerinde kuşaksız uzun gömleğiyle oturuyordu.

Korostelev, kollarını iki yana açarak gitti yanına.,

"İşte geldim, Kostyacığım," dedi çocuksu gülümsemesiyle, "ama yapacağımı yaptım gene, yakıtı tükettim..."

Makeyev sandığın üzerinde yan oturuyordu. Kalpağının sarkan püskülleri kaşsız, gri göz yuvarlarının üzerine dökülmüştü. Dipçiği boyasız bir mavzer vardı kucağında. Dönüp bakmadan tetiği çekti, isabet ettiremedi.

"Vay, vay!" diye kekeledi Korostelev gülümseyerek. "Kızdın demek... Sıska kollarını daha da açtı. Vay canına..."

Makeyev ayağa fırladı, döndü ve mavzerindeki bütün mermileri boşalttı. Patlamalar birbirini izledi. Korostelev bir şeyler daha söylemek istiyordu, ama söyleyemedi, derinden bir göğüs geçirdi, yere arabanın tekerleklerinin önüne diz çöktü. Yüzü allak bullak olmuştu, başını tekerleğe dayamıştı. Makeyev eğilip, patlamayan son mermiyi çıkardı şarjörden. Kızıl Ordu erlerine, iskelenin başında toplanmış bizlere bakarak, "Şakaydı," dedi.

Lisey yere oturdu, elindeki örtüyü silkeledikten sonra ağaç gibi upuzun Korostelev'in üzerine örttü. Gemide tek bir silah patladı. Çapayev'in erleri güvertede koşuşturmuş, komutanı tutuklamışlardı. Bir kadın, ellerini çiçek bozuğu yüzüne kapamış, kısık, iyi görmeyen gözleriyle küpeşteden sahile bakıyordu.

Makeyev seslendi ona:

"Boş yere yakıt yakmanın nasıl olduğunu göstereceğim ona..."

Tayfaları tek tek çıkardılar. Buğday ambarlarının arkasındaki evlerinde uykudan uyanan Almanlar karşıladı onları. Karl Biedermayer hemşerilerinin arasındaydı. Savaş kapısına dayanmıştı.

O gün çok iş yaptık. Fridental köylüleri mal almaya gelmişlerdi. Develer kıyıda dizi dizi uzanmış, yatıyorlardı. Uzakta, soluk ufukta yel değirmenleri dönmeye başlamıştı.

Gün ortasına kadar Fridental köylülerinin getirdiği buğdayı mavnaya yükledik. Akşamüzeri Malışev yanına çağırdı beni. "Tupitsın"ın güvertesinde elini yüzünü yıkıyordu. Gömleğinin tek kolu iğneyle tutturulmuş bir sakat testiyle su döküyordu ona. Malışev yanaklarını ovuştururken burnundan soluyor, inliyordu. Yüzünü havluyla kurularken yardımcısına, herhalde daha önce başlamış bir konuşmaya devam ederek, şöyle dedi:

"Çok doğru... Ne kadar iyi insan olursan ol, ne kadar

manastırda kalmış, denizlerde dolaşmış olursan ol, bu yaptığın yanlış, yakıtı boş yere harcamış olman doğru değil, yalan söyleme..."

Malışev'le birlikte kamaraya gittik. Notları açtım, İlyiç'e çekilecek telgrafı dikte etmeye başladım.

"Moskova. Kremlin. Lenin'e."

Telgrafta, Petersburg ve Moskova proleterlerine ilk posta olarak her birinde yirmi bin pud buğday olmak üzere iki trenin yola çıktığı bilgisini veriyorduk.

GUY DE MAUPASSANT

1916 kışında sahte kimlik cüzdanıyla, cebimde beş parasız, Petersburg'da bulmuştum kendimi. Rus dili dersi öğretmenim Aleksey Kazantsev evine almıştı beni.

Peski bölgesinde buz tutmuş, kirli sarı, iğrenç kokan bir sokakta oturuyordu. Kısıtlı maaşına İspanyolcadan yaptığı çevirilerle katkı sağlıyordu. O sıralar Blasco İbanyes ülkemizde yeni yeni ün kazanmaya başlamıştı.

Kazantsev İspanya'ya hiç gitmemiş, dahası, oradan geçmemişti bile. Ama kalbi bu ülkeye olan sevgisiyle dopdoluydu. Ispanya'da her şatoyu, parkı, nehri ezbere bilirdi. Kazantsev'in yanına sığınmış benden başka, olağan yaşamdan koparılmış birçok insan daha vardı. Yarı aç, yarı tok yaşayıp gidiyorduk. Seyrek de olsa, bulvar gazetelerinin olaylarla ilgili bizlerin notlarını küçük puntolarla yayınladıkları oluyordu.

Sabahları morglarda, polis karakollarında dolaşıyordum.

İçimizde gene de en mutlu olan Kazantsev'di. Ne de olsa, bir ülkesi, İspanya vardı.

Kasımda Obuhov fabrikasında memur olma şansı çıktı karşıma. Beni belki de askerlik görevinden kurtarabilecek iyi bir işti bu.

Ama kabul etmedim bu görevi.

O zamanlar (daha yirmi yaşındaydım) kendi kendime şöyle diyordum: Günde on saat bir odada masa başında oturmaktansa, açlık çekerim, cezaevinde yatarım, boş boş gezerim, daha iyi... Gerçi pek övünülecek bir karar değildi bu, ama kararımdan vazgeçmedim, vazgeçmeyeceğim de. Atalarımın bilgeliği yer etmişti kafamda: Çalışmaktan, savaşmaktan, aşktan haz duymak için yaratılmışız bizler; yalnızca bunlar için doğduk ve bunlar için yaşayacağız, başka hiçbir şey için değil.

Benim bu söylevlerimi dinlerken kısa, sarı saçlarını karıştırıyordu Kazantsev. Bakışlarında dehşetle hayranlık birlikte oluyordu.

Noel'de büyük bir şans vurdu bize. Altsion Yayınevi' nin sahibi avukat Benderski, Maupassant'ın eserlerinin yeni basımını yapmaya karar vermişti. Çevirileri avukatın karısı Raisa yapacaktı. Ne var ki, bu soylu duygusu bir sonuç vermemişti.

İspanyolcadan çeviriler yapan Kazantsev'e, çalışmalarında Raisa Mihaylovna'ya yardımcı olabilecek birini bilip bilmediğini sormuşlar. Kazantsev de beni söylemiş.

Ertesi gün emanet bir ceketle Benderski'nin yanına gittim. Nevski Bulvarı'yla Moyka Sokağı'nın köşesinde, Finlandiya granitinden, pembe kolonlu, mazgallı, taş armalarla süslü bir evde oturuyorlardı. Nereden geldikleri, hangi soydan oldukları bilinmeyen, dönme birtakım bankerler orduya malzeme satarak zengin olmuş, savaş öncesi Petersburg'da bayağı, anlamsız gösterişli böyle şatolar dikmişlerdi.

Merdivene kırmızı halı seriliydi. Sahanlıklarda, arka ayaklarının üzerine kalkmış pelüş ayılar vardı.

Açık ağızlarında kristal lambalar yanıyordu.

Benderskiler üçüncü katta oturuyorlardı. Kapıyı dantela başlıklı, iri göğüslü bir hizmetçi kız açtı. Eski Slav stili döşeli konuk salonuna götürdü beni. Salonun

duvarlarında Ryorih'in[1] tarihöncesi kayaları, canavarları gösteren tabloları asılıydı. Köşelerde antika alçak dolaplarda eski tasvirler vardı. İri göğüslü hizmetçi kız salonun içinde pek gösterişli tavırlarla gidip geliyordu. Uzun boylu, miyop ve hayli mağrurdu. Gri, iri iri açık gözlerinde donuk bir çapkınlık okunuyordu. Son derece ağır hareket ediyordu. Sevişirken belki de aşırı hareketli olduğunu geçiriyordum içimden. Kapının üzerindeki simli perde birden aralandı. Salona iri göğüslü, konjonktivitli, siyah saçlı bir kadın girdi. Bayan Benderskaya'nın kestane ve akasya ağaçlarının çok olduğu, bolluk içinde yüzen bozkır kentleri Kiev'den, Poltova'dan bizim buralara gelen çekici Yahudi kadınlardan olduğunu anlamak için fazla düşünmeye gerek yoktu. İşbilir kocalarının kazandıkları paralar bu kadınların göbeğinde, ensesinde, yuvarlak omuzlarında pembe bir yağ tabakasına dönüşür; baygın, zarif gülümsemeleri taşra garnizonlarındaki subayların başını döndürürdü.

"Maupassant hayatımın tek tutkusudur," dedi Bayan Raisa bana.

İri kalçalarının çok sallamamaya çalışarak salondan çıktı ve elinde *Miss Harriet*'in çevirisiyle döndü. Çevirisinde Maupassant'ın o özgür, akıcı, derin soluklu tutkusundan eser yoktu. Bayan Benderskaya son derece sadık bir çeviri yapmıştı, ama cümleleri cansız, dağınıktı, zira Yahudilerin eskiden kullandıkları Rusçayı kullanmaya çalışmıştı.

Müsveddeleri alıp eve döndüm. Evde tavan arasındaki odada (uyuyan arkadaşlarımın yanında) kadının yaptığı çevirinin içinden çıkmaya çalıştım. Göründüğü kadar sıkıcı bir çalışma olmadı bu benim için. Düzgün

1. Nikolay Konstantinoviç Ryorih (1874-1947).

veya kötü bir cümle aynı anda geliyordu aklıma. İşin sırrı, güç hissedilir bir dönemeci dönebilmekteydi. Kumanda kolu insanın elinde olmalıydı. Bir kez çevirmeliydi kolu, ikinci kez asla...

Düzelttiğim çeviriyi ertesi sabah geri götürdüm. Maupassant'a olan tutkusundan söz ederken doğru söylemişti Raisa. Çeviriyi düzelttiğim şekliyle okurken ellerini kavuşturmuş, kıpırdamadan öylece oturmuştu. Yumuşak, pürüzsüz ellerini yere doğru sarkıtmış, alnındaki kan çekilmişti, gergin göğüslerinin arasındaki dantel geriliyor, titriyordu.

"Nasıl yaptınız bunu?" dedi.

O zaman deyiş güzelliğinden, sözcükler ordusundan, her çeşit silahın kullanıldığı sözcükler ordusundan söz ettim ona. Tam yerine konmuş bir nokta kadar dondurucu hiçbir demirin insan yüreğine saplanamayacağını söyledim. Başı önünde, boyalı dudakları aralık, dinliyordu beni. Ortadan ayrılıp, yana dümdüz yapıştırılmış saçlarında koyu bir pırıltı vardı. Güçlü, zarif baldırlarını saran çorapların içindeki bacaklarını halının üzerine uzatmıştı.

Hizmetçi kız donuk bir çapkınlığın okunduğu gözleriyle başka yana bakarak, tepsiyle kahvaltı getirdi.

Cam gibi Petersburg güneşi soluk, pürtüklü halıya vuruyordu. Maupassant'ın yirmi dokuz cilt kitabı yazı masasının üzerindeki rafta diziliydi. Güneş eriyen parmaklarıyla dokunuyordu maroken kaplı kitapların, insan kalbinin bu güzel mezarının sırtına.

Mavi fincanlarla kahve getirildi, "İdyll"i çevirmeye başladık. Öyküyü herkes bilir: Aç bir marangoz çırağı, sütü fazla geldiği için zorlanan şişman bir sütananın sütünü emer. Güller ülkesinde, gül bahçelerinin deniz kıyı-

sına kadar uzandığı güllerin anayurdunda kavurucu sıcak bir öğlen saatinde Nice'ten Marsilya'ya gitmekte olan bir trende geçer olay.

O gün Benderskilerin evinden, cebimde yirmi beş ruble avansla ayrıldım. Peski'deki grubumuz o akşam sarhoş bir kaz sürüsü gibiydi. Tanecikli havyarı kaşık kaşık yiyor, arkasından ciğer sucuğuyla devam ediyorduk. Sarhoş olunca Tolstoy'u eleştirmeye başlamıştım.

"Sizin o kontunuz korktu, korktu... Onun dini korkudur... Kont hazretleri soğuktan, yaşlılıktan korktuğu için dinden bir kazak ördü kendine ..."

Kazantsev, başını kuş gibi sallayarak ikide bir soruyordu:

"Ya sonra?"

Yataklarımızın yanında yerde uyuyakaldık. Rüyamda, alt katta oturan kırk yaşında çamaşırcı kadın Katya'yı gördüm. Sabahları sıcak su alırdık ondan. Yüzünü hiç tam olarak görmemiştim, ama rüyamda neler yaptık, neler... Öpücüklerle birbirimizin canını çıkardık. Gene de, ertesi sabah ondan su almaya inmeden edemedim.

Kırlaşmış kül rengi saçları darmadağınık, elleri ıslak ıslak, şalı omuzlarına düşmüş, bitkin bir kadın gördüm karşımda...

O günden sonra her sabah Benderskilerde kahvaltıya gidiyordum. Tavan arası odamıza yeni bir soba kurulmuştu. Ringa balığı, çikolata giriyordu artık odamıza. Raisa arabasıyla iki kez adalara götürmüştü beni. Dayanamamıştım, çocukluğumu anlatmıştım ona. Öykümün üzücü olduğunu fark edince şaşırmıştım. Raisa, köstebek kürkünden şapkasının altından korku dolu, parıldayan gözlerle bakıyordu bana. Boyalı kirpikleri hüzünlü, titreşiyordu.

Raisa'nın kocasıyla tanıştım. Sarı yüzlü, dazlak kafa-

lı bir Yahudi'ydi. Her şeye hazır güçlü bir bedeni vardı. Rasputin'le yakın ilişkisi olduğu söyleniyordu. Orduya malzeme satarak kazandığı büyük paralar çılgına çevirmişti onu. Gözleri fıldır fıldır dönüyordu, gerçeğin kumaşı onun için yırtılıp parçalanmış gibiydi. Kocasını bir yabancıyla tanıştırırken utanıyordu Raisa. Gençlik yüzünden, bunu gereken vakitten bir hafta sonra fark etmiştim.

Yılbaşından sonra Raisa'nın yanına Kiev'den iki kız kardeşi geldi. Bir gün "İtiraflar"ın müsveddelerini götürmüştüm. Raisa evde yoktu. Geri döndüm, akşam tekrar gittim. Yemek salonunda yemek yiyorlardı. Çılgınca eğlenen erkeklerin kahkahaları, çın çın öten kadın sesleri geliyordu yemek salonundan. Töreyi umursamayan zengin evlerinde yemekler hep böyle gürültülü yenirdi. Yahudilere özgü uğultulu, şarkılarla biten bir gürültüydü bu. Raisa, sırtı açık bir gece elbisesiyle çıktı yanıma. Yere sağlam basmayan rugan iskarpinleriyle sendeleyerek yürüyordu.

"Sarhoşum canım," dedi.

Platin zincirlerle, zümrüt yıldızlarla kaplı kollarını uzattı bana.

Bedeni, müziğe uymuş, tavana doğru yükselmekte olan bir yılan gibi salınıyordu. Lüle lüle saçlarını savurarak, bileziklerini şıngırdatarak, eski Rus oymalı kanepeye bıraktı kendini.

Duvarın ötesinde kadın kahkahaları bir kez daha yükseldi. Yemek salonunun kapısı açıldı, Raisa gibi iri göğüslü, uzun boylu, ayva tüylü bıyıklı kız kardeşleri salondan, bizim bulunduğumuz odaya geldiler. Göğüsleri öne taşmıştı, siyah saçları dağınıktı. İkisi de kendi Benderskileriyle evliydiler. Oda dağınık bir kadın neşesiyle, orta yaşlı kadınların taşkınlıklarıyla dolmuştu. Kocaları samur kürklere, Orenburg şallarına sarıp sarmalamışlar-

dı kız kardeşleri. Siyah botlar almışlardı ayaklarına. Kar beyazı şalların arasından yalnızca, parıldayan boyalı yanaklar, mermer burunlar, Yahudi miyopluğuyla parlayan gözler görünüyordu. Biraz gürültü yaptıktan sonra tiyatroya gittiler. Şalyapin'in oynadığı *Judith* vardı o akşam tiyatroda.

Raisa çıplak kollarını bana uzatarak, "Çalışmak istiyorum," dedi. "Bütün bir haftayı boş geçirdik..."

Gidip yemek salonundan bir şişeyle iki bardak getirdi. Göğüsleri ipek çuval gibi bol giysinin içinde özgürce salınıyordu. İpeğin altından uçları belliydi.

"Çok değerli bir şaraptır bu," dedi bardaklarımıza şarap koyarken. "83'ün misket üzümü şarabı. Öğrendiğinde öldürecektir beni kocam..."

Ömrümde hiç içmemiştim 83 yılının misket üzümü şarabı. Hiç düşünmeden peş peşe üç kadeh yuvarladım. Bu üç kadeh, portakal rengi bir alevin yükseldiği, müziğin duyulduğu dar bir sokağa soktu beni.

"Ben sarhoş oldum canım..." dedi Raisa. "Bugün ne yapıyoruz?"

"'L'aveu' üzerinde çalışacağız..."

Diğer bir deyişle "İtiraflar". Bu öykünün kahramanı güneş, *le soleil de France...*[1] Güneşin eriyen damlaları kızıl saçlı Cèlleste'in yüzüne dökülünce benlere dönüşür. Güneşin dikey ışınları, şarap, elma şırası arabacı Polyte'in yüzünü cilalamıştır. Cèleste haftada iki gün kaymak, yumurta ve tavuk satmak için kasabaya iner. Polyte'e her seferinde kendisi için on, sepeti için dört sous öder. Her yolculukta Polyte göz kırparak Cèleste'ye, "Birlikte ne

1. (Fr.) Fransa'nın güneşi... (Ç.N.)

zaman eğleneceğiz seninle, *ma belle?*"[1] derken, Céleste de "Mösyö Polyte, ne demek oluyor bu?" der. Polyte, yol bozuk olduğu için arabacı yerinde hoplayıp dururken açıklar: "Eğlenmek demek, eğlenmektir, Allah kahretsin... Bir delikanlıyla genç kız bir aradayken eğlenmeleri için müziğe gerek yoktur..." Céleste, delikanlının yakaladığı, kırmızı çoraplar içindeki dolgun baldırlarını örten eteğini çekip alırken, "Böyle şakalardan hoşlanmam ben Mösyö Polyte," der.

Ama şeytan Polyte kahkahalarla gülerek, öksürerek şöyle karşılık verir: "Bir gün gelecek, eğleneceğiz, *ma belle.*" Neşe gözyaşları yuvarlanır kızın kan kırmızısı, şarap rengi yanaklarından.

Nefis misket üzüm şarabından bir kadeh daha içtim. Raisa da kadeh tokuşturmuştu benimle.

Donuk bakışlı hizmetçi kız odada şöyle bir dolaştıktan sonra çıktı.

Ce diable de Polyte...[2] Céleste iki yıl boyunca tam kırk sekiz frank ödemiştir ona. İki eksiğiyle elli frank ederdi bu. İkinci yılın sonunda, yola çıkmadan önce elma şırası içen Polyte, arabada yalnız oldukları bir anda her zaman sorduğu sorusunu tekrarlar: "Ne dersin Matmazel Céleste, bugün biraz eğlensek mi?" Başını önüne eğip şöyle karşılık verir kız: "Emrinizdeyim, Mösyö Polyte..."

Raisa bir kahkaha atıp masanın üzerine bıraktı kendini. *Ce diable de Polyte...*

Arabaya beyaz bir lagar beygir koşuluydu. Yaşlılıktan artık dudakları morarmış beyaz lagar beygir arabayı çok yavaş çekiyordu. Fransa'nın neşe dolu güneşi, dünyadan soluk bir tentenin altına gizlenmiş arabanın üzeri-

1. (Fr.) Güzelim. (Ç.N.)

2. (Fr.) Şu uyanık Polyte... (Ç.N.)

ne dökülüyordu. Delikanlıyla genç kıza müzik hiç de gerekli değildi...

Raisa bir kadeh daha uzattı bana. İçtiğim beşinci kadehti bu. "*Mon vieux,*[3] Maupassant'a içelim..."

"Ama bugün biraz eğlenmeye ne dersin, *ma belle*..."

Raisa'ya doğru uzandım, dudaklarından öptüm. Titredi dudakları, dolgunlaştı.

Kendini geri çekerek dişlerinin arasından mırıldandı:

"Çok hoşsun..."

Çıplak kollarını iki yana açarak duvara yaslandı. Yüzünde de, kollarında da benler ortaya çıkmıştı. Çarmıha gerilmiş bütün tanrılardan daha etkileyiciydi o anda. "Oturunuz lütfen, Mösyö Polyte..."

Slav stili eğri, mavi bir koltuğu gösteriyordu bana. Koltuğun arkalığı örmeli, ağaç oymalı, süslemeliydi. Sendeleyerek yürüdüm koltuğa.

O gece, aç gençliğime 83 yılının misket üzümü şarabı ile yirmi dokuz kitap; tutkuyla, heyecanla, yetenekle başlayan yirmi dokuz defter ekledi... Birden ayağa fırladım, çarpıp tabureyi devirdim, yirmi dokuz cilt kitap halının üzerine dağıldı, sayfaları açıldı, yan yattı... ve kaderimin beyaz lagar beygiri ağır adımlarla yürümeye başladı...

"Çok hoşsunuz," dedi Raisa.

Mayka'daki granit evden saat on ikide, kız kardeşleriyle kocası tiyatrodan dönmeden ayrıldım. Sarhoş değildim, bir tahtanın üzerinde dümdüz yürüyebilirdim, ama yalpalamak çok hoşuma gidiyordu; kendimi sokağın bir o yanına bir bu yanına atarak, hemen oracıkta uydurduğum bir dilde şarkı söyleyerek yürüyordum. Sokak fe-

3. (Fr.) Babalık (Ç.N.)

nerlerinin oluşturduğu tünelde sis yoğun, dalga dalgaydı. Kaynayan duvarların arkasında canavarlar kükrüyordu. Kaldırım taşları, üzerlerinde yürüyen insanların ayaklarını kesiyordu.

Kazantsev evdeydi. Keçe çizmeler içinde sıska bacaklarını uzatmış, oturduğu yerde uyuyakalmıştı. Kanarya tüyü gibi bir tutam saçı dimdik duruyordu tepesinde. Sobanın yanında, *Don Quijote*'nin 1624 baskısının üzerine eğilmiş, uyukluyordu. Kitabın kapağında Broglio Dükü'ne bir ithaf yazısı vardı.

Kazantsev'i uyandırmamak için sessizce yattım, lambayı yanıma çektim, Édouard Maynial'ın *Maupassant'ın Hayatı ve Eserleri* adlı kitabını okumaya başladım. Kazantsev'in dudakları kıpırdıyor, başı önüne düşüyordu.

O gece Édouard Maynial'dan, Maupassant'ın, Normandiyalı bir soyluyla Flaubert'in dayı kızı Laura de Pauteven'in çocuğu olarak 1850'de dünyaya geldiğini öğrendim. Yirmi beş yaşında, hayatının ilk darbesini yemiş. Ailesinden kalıtımsal olarak ona geçen frengiye yakalanmış. Üretkenliği ve neşesi hastalığa karşı koymuş. Önceleri baş ağrısı çekiyormuş, evham nöbetlerine kapılıyormuş. Daha sonra körlük belirtileri başlamış. Gözleri zayıflamış. Her şeyden kuşkulanır, insanlardan kaçar, kimseyle geçinemez olmuş. Hastalığa çılgınca karşı koyuyormuş. Bir yatla Akdeniz'e açılmış, Tunus'a, Fas'a, Orta Afrika'ya gitmiş... Bu arada durmadan yazıyormuş da... Ünlü olduktan sonra kırk yaşında, boğazını kesmiş, kanlar içinde kalmış, ama ölmemiş. Tımarhaneye yatırmışlar onu. Orada elleri ayakları üzerinde sürünüyormuş...

Acıklı hayat hikâyesinin son sayfasında şöyle yazıyordu:

Monsieur de Maupassant va s'animaliser.[1]

Kırk iki yaşında ölmüş. Annesi ondan çok yaşamış.

Kitabı sonuna kadar okudum, sonra yataktan kalktım. Sis gelip pencereye dayanmış, dünyayı bana kapamıştı. Kalbim sıkışıyordu. Gerçeğin önsezisi içime doğuyordu...

1. (Fr.) Bay Maupassant bir hayvana dönüştü.

PETROL

... Her zaman olduğu gibi, haberler çok... Rafineride arıtma işlemlerinde başarılı çalışmalarından ötürü ödül verildi Şabsoviççe. "Avrupalı gibi" dolaşmaya başlamıştı ortalarda. Rafineri müdürü de onu terfi ettirdi. Ödül aldığını duyan herkes uyandı: Delikanlı büyümüştü artık... Bunun üzerine, bir bayan olarak, onunla dolaşmayı kestim. Delikanlı "büyüyünce", biz olağan ölümlülerin habersiz olduğu bir sırrı bildiğini sanmaya başlamıştı; öyle mesafeli ve Ortodoks (Harçenko'nun deyişiyle, ortoboks) bir tavır takınmıştı ki kimse yanına yaklaşamıyordu... Son kez iki gün önce görüşmüştük, onu neden kutlamadığımı sordu bana. Şöyle karşılık verdim: "Kimi kutlayacağım? Seni mi, Sovyet yönetimini mi?.." Ne demek istediğimi anlamıştı. Hık mık etti, "Telefon et bana..." deyip kaçtı. Çok geçmeden karısı öğrendi ona böyle dediğimi. Dün telefon çaldı: "Klavdiyacığım, yöneticilerle aramız çok iyi, iç çamaşırına falan ihtiyacın varsa..." Şöyle karşılık verdim ona: "Umarım, dünya devrimine kadar olanlar yeter bana..."

Şimdi biraz kendimden söz edeyim. Bildiğin gibi, Petrol Sendikası'nda yöneticiyim. Uzun zamandır öneriliyordu bana bu görev, ama kabul etmiyordum. Gerekçelerim, büro işinde beceriksizliğim, ayrıca bir de Sanayi

Akademisi'ne girme isteğimdi... Dört kez önerildi bana ve sonunda kabul etmek zorunda kaldım. Bunun için şimdi hiç de pişman değilim... Bulunduğum yerden her şeyi açık seçik görüyorum. Bu arada bir şeyler de yapmadım değil. Sahalin'deki şubemize bir inceleme gezisi düzenledim, bilgi toplama işini genişlettim. Petrol Enstitüsü'nde çok çalışıyorum. Zinaida da yanımda. Yakında çocuğu olacak. Kısa zamanda çok değişiklikler oldu. Zinaida gebe olduğunu erkek arkadaşı Maks (ona Maks ve Morits derim ben) Aleksandroviç'e hayli geç, dördüncü ayında söyledi.. Adamcağız çok sevindi, Zinaida' nın alnına buz gibi bir öpücük kondurdu ve sonra, önünde büyük bir bilimsel çalışmanın onu beklediğini, düşüncelerinin hayatın gerçeklerinden çok uzaklarda olduğunu, aileyle kendisinden, (Maks Aleksandroviç'ten) daha yakından ilgilenen birinin olamayacağını, elbette, her şeyden vazgeçmeyi düşünmediğini vs... vs... vs... daha bir sürü şey söyledi... Bir XX. yüzyıl kadını olan Zinaida ağlamaya başladı, ama kişiliği etkisini gösterdi... Bütün gece uyumadı, içini çekerek, başını sağa sola çevirerek sabaha kadar döndü durdu yatağında. Şafak söker sökmez, saçı başı karmakarışık, korkunç bir görünüşle, üzerinde eski bir eteklikle Gipromez'e daldı, Maks'a, dünkü olayı unutmasını rica ettiğini, çocuğu aldıracağını, ama bunun için hiç kimseyi asla affetmeyeceğini söyledi... Bütün bunlar Gipromez'in koridorunda oldu. Herkes odasından koridora fırlamıştı. Maks ve Morits kızarıp bozarıyor, mırıldanıyordu:

"Telefonda konuşuruz ya da buluşuruz..."

Zinaida sonrasını dinlemedi, koşarak benim yanıma geldi, şöyle dedi:

"Yarın işe gelmeyeceğim!"

Patladım, kendimi tutmam gerektiğini düşünmeden güzelce azarladım onu... Düşünsene, kırkını geçmiş kız,

güzellik dersen, hiç yok, doğru dürüst bir erkek sümkürmez bile ona; şu Maks mıdır, Morits midir, her neyse ilgilenmiş onunla (o da güzelliği için değil de yabancı olduğu, soylu bir aileden geldiği için olacak...) ve kadın gebe kalmış, sabret, çocuğu doğursana... Hepimiz biliriz, Yahudi melezleri çok güzel olurlar. Anya'nınkini görüyorsun. Karın kasların hâlâ çalışıyorken, çocuğunu emzirebilecekken doğurmayıp da ne yapacaksın?! Sen ne dersen de, hep aynı cevap: "Çocuğumun babasız olmasına dayanamam." Yani XIX. yüzyıl devam ediyor... General babacık elinde bir ikonayla çıkıyor çalışma odasından, lanetliyor (ya da elinde ikona yoktur, o zamanlar insanları nasıl lanetlediklerini bilmiyorum), hizmetçi kızlar bebeği odasına ya da köye, sütanasının yanına kaçırıyorlar...

"Saçmalıyorsun, Zinaida," dedim, "her zaman aynı şarkıyı söyleyemezsin, Maks ve Morits olmadan da bir şeyler yaparız..."

Sözümü daha bitirmemiştim ki, toplantıya çağırdılar beni. O aralar herkes yalnızca Viktor Andreyeviç'i konuşuyordu. Parti merkez komitesinin kararı yeni gelmişti: Beş yıllık plandaki rakam değiştiriliyor, 1932 yılına kadar petrol üretiminin 40 milyon tona çıkarılması öngörülüyordu. Planın yeniden düzenlenmesi görevi plancılara, yani Viktor Andreyeviç'e verilmişti. Odasına kapanmıştı Viktor Andreyeviç, sonra yanına beni çağırdı ve Yüksek Ekonomik Konsey başkanına yazdığı mektubu gösterdi. Mektup özetle şöyleydi: 'Planlama bölümündeki görevimden ayrılıyorum. Kırk milyon ton rakamının abartılı ve keyfî olduğu kanısındayım. Bu rakamın üçte birinden fazlasının henüz kuyu açılmamış bölgelerde üretilmesi öngörülmektedir ki, bu değil ölmüş bir ayının, henüz izi bile bulunamamış bir ayının kürkünü yüzmekten başka bir şey değildir... Ayrıca, bugün elimizde

bulunan üç petrol ayrıştırma donanımının sayısını da beş yıllık planın sonunda yüz yirmiye çıkarmamız gerekmektedir. Ve bu, metal açığına, petrol ayrıştırma sürecini tam bilememememize karşın, isteniyor bizden...' Mektup şöyle bitiyordu: 'Her insan gibi ben de elimden geleni yapmaya hazırım, ne var ki, vicdanım... vs... vs....' Mektubu sonuna kadar okudum.

Sordu bana Viktor Andreyeviç:

"Göndereyim mi bu mektubu, göndermeyeyim mi, ne dersin?"

"Viktor Andreyeviç," dedim, "öne sürdüğünüz nedenleri de, açıklamaya çalıştığınız durumu da kabul edebilmem mümkün değil. Ancak, bir insana görüşlerini saklamayı tavsiye etmek hakkını da görmüyorum kendimde..."

Mektubu yolladı Viktor Andreyeviç. Yüksek Ekonomik Konsey ayağa kalktı. Bir toplantı yapılmasını istediler. Toplantıya Yüksek Ekonomi Kurulu'ndan Bagrinovski geldi.

Duvara, Sovyetler Birliği'nin yeni petrol yataklarının, sondaj yapılan yerlerin, petrol üretim ve rafine tesislerinin gösterildiği bir harita asıldı. Ne diyordu Bagrinovski:

"Damarlarında yeni bir kan dolaşımının başladığı ülke..."

"Her şeye karşı" dediğimiz tipten genç mühendisler toplantıda Viktor Andreyeviç'i diz çöktürmeye çalışıyorlardı. Kürsüye çıktım, kırk beş dakika konuştum. 'Profesör Kolossovski'nin düşüncesinden, iyi niyetinden hiç kuşkum olmamakla, hatta düşüncesinin de, iyi niyetinin de önünde saygıyla eğilmemle birlikte, kendini bağlı hissettiği bu rakamın fetişizmini reddediyoruz...' Savunduğum fikrin özü buydu işte.

"Devlet bilgeliğinin kuralı bu çarpım tablonuzu

reddediyoruz... Çıplak rakamlar esas alınarak, iki buçuk yılda elde edilecek petrolle beş yıllık planın tamamlanabilmesi mümkün müdür?.. Bu çıplak rakamlarla bin dokuz yüz otuz bir yılında petrol ihracatımızı dokuz kat artırabileceğimizi, Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra ikinci sırayı alabileceğimizi nasıl söyleyebilirsiniz?"

Benden sonra Muradyan çıktı kürsüye, Hazar-Moskova petrol boru hattını eleştirdi. Viktor Andreyeviç sessizce notlar alıyordu. Yanaklarında yaşlılığın verdiği bir kızarıklık vardı, görünen toplardamarlarının kırmızılığıydı bu... Acıdım ona, Muradyan'ın konuşmasını sonuna kadar dinlemeden salondan çıktım. Zinaida, ellerini kavuşturmuş, hâlâ odamda oturuyordu.

Sordum ona:

"Doğuracak mısın, doğurmayacak mısın?"

Bana bakıyordu ama görmüyordu beni.

"Klavdiya'cığım," dedi başını sallayarak alçak sesle, "iki kişiyiz biz. Ben ve sırtıma bir kambur gibi yapışmış acım... Her şey ne çabuk unutuluyor... İnsanların nasıl mutlu yaşadıklarını çoktan unuttum ben..."

Böyle söyledi. Burnu sanki daha da büyüktü şimdi, yüzü kıpkırmızı olmuştu, erkeksi elmacıkkemikleri (soyluların bazılarında öyledir elmacıkkemikleri) iyice ortaya çıkmıştı... Onu böyle görecek olsa Maks ve Morits sanırım pek heyecanlanmazdı... Öfkeyle bağırmaya başladım, mutfağa patates soymaya gönderdim onu... Gülme, o anda sen olsaydın yanımda, sana da patates soydururdum. Orski fabrikasının planlarının hazırlanması için o kadar kısa bir süre vermişlerdi ki, çizim odasındakilerle teknik ressamlar gece gündüz masa başından kalkamıyorlardı. Vasena, akşam yemeği için patates, ringa balığı ve omlet hazırlıyordu. Öyleyken, söylenip duruyorlardı gene...

Zinaida mutfağa gitti. Bir dakika sonra bir çığlık duydum. Mutfağa koştum. Benim Zinaida yerde yatı-

yordu. Nabzı yoktu, gözleri kaymıştı... Viktor Andreyeviç, Vasena ve benim ne sıkıntılar çektiğimizi anlatamam sana. Doktoru çağırdık. Gece kendine geldi Zinaida, elimi tuttu... Zinaidacığımı bilirsin, çok hassas bir kızdır... Saatler boyu çok acılar çektiğini biliyordum. Her şey yeniden doğmuştu. Zaman kaybetmeye gelmezdi.

"Zinaidacığım," dedim, "Roza Mihaylovna'ya telefon edelim (bu çeşit işlerde akıl hocamızdır Roza Mihaylovna), vazgeçtiğini, ona gitmeyeceğini söyleyelim kendisine... Telefon edebilir miyim?"

Zinaida "evet, git" anlamına salladı başını. Zinaida'nın yanında kanepede Viktor Andreyeviç oturuyor, durmadan nabzını kontrol ediyordu. Kapıya yürüdüm. O arada Viktor Andreyeviç'in şöyle dediğini duydum:

"Altmış beş yaşındayım ben, Zinaida, yere düşen gölgem giderek zayıflıyor artık. Okumuş, yaşlı biriyim, Tanrı öyle uygun gördü (her şeyde Tanrı, deriz!), hayatımın son beş yılı şu, biliyorsunuz işte, beş yıllık planla geçti... Ömrümün sonuna kadar şöyle birazcık dinlenemeyeceğim, kendimi düşünemeyeceğim... Akşamları kızım gelip omuzlarımı okşamadığı, oğullarım mektup yazmadığı zamanlar öylesine üzülüyorum ki, anlatamam... Doğurun çocuğunuzu Zinaida, Klavdiya Pavlovna ile ben bakarız ona..."

Yaşlı adam mırıldanmayı sürdürüyordu. "Roza Mihaylovna'ya telefon ettim, böyle iken böyle," dedim. "Bak canım benim Roza Mihaylovna, Zinaida Muraşova yarın sana gelecekti, ama vazgeçti, gelmeyecek..." Karşıdan canlı bir ses geldi:

"Harika, vazgeçmekle çok iyi etti... Harika..."

Her zamanki aynı akıl hocamızdı Roza Mihaylovna... Gül kırmızısı bluzuyla, İngiliz etekliğiyle, kıvırcık saçlarıyla, temiz yürekliliğiyle, canlılığıyla, neşesiyle hiç değişmemişti...

Zinaida'yı eve götürdük. Yatağa yatırıp üstünü örttüm. Çay yaptım ona. Yanına uzandım. Birlikte ağladık, geçmişi andık, konuşulmaması gereken her şeyi konuştuk, öyle ki, gözyaşlarımız birbirine karıştı, sonra uyuduk. Benim "şeytan" sessiz oturuyor, çalışıyordu, Almancadan teknik bir kitap çeviriyor. Görsen tanıyamazsın "şeytan"ı, Daşa... İyice kabuğuna çekildi, duruldu, sessizleşti. Onun bu durumuna üzülüyorum... Bütün gün Devlet Planlama'da çalışıyor, akşam evde çevirilerle uğraşıyor.

"Zinaida'nın çocuğu olacak," diyorum ona. "Oğlanın adını ne koyalım? (Çocuğun kız olabileceğini hiçbirimiz düşünemiyoruz.) İvan olsun diye karar verdik. Yuri, Leonid isimlerinden gına geldi çünkü. Kesinlikle oğlan olacaktır; sivri dişli, altmış kişiye yetecek kadar sivri dişli alçağın teki... Ona yetecek kadar petrol çıkaracağız; arabaya atlayıp, kızlarla Yalta'ya, Batum'a gezmeye gidecektir... Bizlerse, Serçe Tepelerinde geçirelim ömrümüzü... Hoşça kal Daşa. 'Şeytan' ayrıca yazacak sana. İşlerin nasıl?"

Klavdiya

Not: Bunları görevdeyken karalıyorum sana. Tepemde büyük bir gürültü oldu. Tavanın sıvaları döküldü. Bina sağlam galiba, önceki dört katın üzerine dört kat daha çıkıyoruz. Moskova'nın her yanı delik deşik. Çukurlar açıyorlar, borular döşüyorlar. Tuğlalar yığın yığın. Tramvay hatları döşeniyor. Yurtdışından getirtilen makineler uğuldayarak, takırdayarak kazıyor, direkler çakıyor, toprağı bastırıyor... Katran kokusu, yangın varmış gibi duman... Dün Varvarskaya Meydanı'nda bir genç gördüm... Ablak bir yüzü vardı, usturaya vurdurduğu çıplak, kırmızı kafası güneşte parlıyordu. Kemersiz, yakası kapalı bir Rus gömleği vardı üzerinde, sandaletlerini ço-

rapsız giymişti. İkimiz de bir tümsekten ötekine, bir tepecikten ötekine atlıyor, bir çukurdan çıkıp ötekine giriyorduk...

Genç bir ara şöyle dedi bana:

"İşte, savaş başlamış gibi... Hanımefendi, şimdi Moskova bir cephe, savaş var burada..."

Sevecen bir yüzü vardı delikanlının, çocuk gibi gülümsüyordu. Gülümsemesi gözümün önünde şu anda...

DANTE SOKAĞI

Bizim *Hotel Danton*'da[1] saat beşten yediye kadar her odadan aşk inlemeleri yükselirdi. İşin uzmanları odalarında işbaşında olurlardı. Fransızların güçsüz, zayıf insanlar olduğu düşüncesiyle Fransa'ya gelmiş, ama bu durumu görünce çok şaşırmıştım. Bizde kadını hiç de öylesine kıvamına getirmezler. Komşum Jean Bienalle bir gün şöyle demişti bana:

"*Mon vieux,*[2] bin yıllık tarihimiz boyunca kadını, yemek sanatını ve kitabı yarattık bizler... Kimsenin bir itirazı olamaz buna..."

İkinci el araba alım satımıyla uğraşan Jean Bienalle, Fransa'yı tanımamda okuduğum kitaplardan, gördüğüm kentlerden çok daha yararlı olmuştur. Daha ilk görüşmemizde yemek yediğim lokantayı, uğradığım kafeyi, gittiğim genelevi sormuştu bana. Cevabım dehşete düşürmüştü onu.

"*On va refaire votre vie...*"[3]

Öyle de yaptık. Yemeklerimizi *Halles aux vins*[4] kar-

1. (Fr.) Dante Oteli. (Ç.N.)
2. (Fr.) Dostum. (Ç.N.)
3. (Fr.) Sizin yaşamınızı yeni baştan düzenlemek gerek... (Ç.N.)
4. (Fr.) Şarap hali. (Ç.N.)

şısında celeplerin, şarap tüccarlarının aşevinde yemeye başladık.

Taşralı kızlar şıpıdık terlikleriyle koşturarak kırmızı soslu ıstakozları, sarmısaklı, yer mantarlı tavşan kızartmalarını, başka bir yerde bulamayacağınız şarapları getirip koyuyorlardı önümüze. Siparişleri Bienalle veriyor, hesabı ben ödüyordum. Ama Fransızların ödediği kadar... Hiç de ucuz değildi, ama gerçek fiyattı bu. Lazare Garı yakınındaki, birkaç senatörün sahibi olduğu genelevde de aynı parayı ödüyordum. Beni bu evin kadınlarıyla tanıştırmak için çok uğraştı Bienalle. Beni bir bakanın görevden alınacağı toplantıya sokmasını isteseydim, çok daha az uğraşması gerekirdi. Akşamları *Porte Mailot*'da boks maçları, otomobil yarışları düzenleyenlerin buluştukları kafede geçiriyorduk. İkinci el otomobil alıp satan öğretmenim de onlardan biriydi. Ötekiler ise ona araba verip araba alırlardı. Renault firmasının acentesiydi, daha çok da işadamlarının en kirli iş yapanları olan Rumen işadamlarıyla çalışırdı. Bienalle boş zamanlarında bana ikinci el araba alım satımı işinin inceliklerini öğretiyordu. Onun dediğine göre, bunun için sezon sonunda, İngilizlerin ülkelerine döndükleri, dönerken de bir iki ay kullandıkları otomobillerini garajlara bıraktıkları Riviera'ya gitmek gerekirdi. Bienalle kendi her yanı dökülen bir Renault'suyla dolaşır; aracını, usta bir köpeğin köpek sürüsünü yönettiği gibi yönetirdi. Pazar günleri bu hoplayıp zıplayan otomobille yüz yirmi kilometre ötede Rouen'e, kendi kanında kızartılmış ördek yemeye gidiyorduk. Royal Caddesi'nde bir mağazanın eldiven reyonunda tezgâhtarlık yapan Germaine de bizimle geliyordu. Çarşamba ve pazar günleri onun Bienalle buluşma günüydü. Saat beşte geliyordu Germaine. Bir dakika sonra iniltiler, yuvarlanan bedenlerin sesleri, korku haykırışları gelmeye başlıyordu odalarından. Sonra kadının

kendini bırakışının derinden, yumuşak sesi duyuluyordu:

"Oh, Jean..."

Hesaplıyordum kendi kendime: Şimdi Germaine odaya girdi, arkasından kapıyı kapadı, öpüştüler, kız şapkasını, eldivenlerini çıkarıp masanın üzerine bıraktı, hesaplamama göre, daha sonra zamanları kalmıyordu. Bienalle'in soyunması için zaman yoktu. Tek sözcük etmeden, tavşanlar gibi atlıyorlardı yatağa, çarşafların arasına... Bir süre inledikten sonra kahkahalarla gülmeye, çocuklar gibi konuşarak işlerinden söz etmeye başlıyorlardı. Benim gibi, tahta bir bölmenin arkasında kalan komşu da her şeyi anlıyordu. Germaine'in, mağaza müdürü Mösyö Henrich ile arası bozuktu. Kızın ailesi Tours'da yaşıyordu. Germaine arada bir onların yanına gidiyordu. Bir cumartesi yılan derisi bir boyun atkısı almıştı kendine, bir başka cumartesi de Grand-Opera'da "La Boheme"i izlemeye gitmişti. Mösyö Henrich tezgâhtar kızların düz İngiliz tayyörü giymesini istiyordu.. Mösyö Henrich böylece Germaine'i de İngilizleştirmiş, onu düz göğüslü, çevik, kızıl kahverengiye boyanmış kıvırcık saçlı bir işkadınına çevirmişti. Ama Germanie dolgun bacaklarını, şuh kahkahalarını, gözlerinin anlamlı, ışıl ışıl bakışlarını, "oh Jean" diye inleyişleri Bienalle için koruyordu.

Paris akşamlarının sisinde, altın sarısında Germaine'in güçlü, zarif bedeni yürürdü önümüz sıra. Gülerek başını geriye atar, kıpır kıpır, pembe parmaklarını göğsüne bastırırdı. Öyle anlarda kalbim sımsıcak olurdu. Paris'te yalnızlıktan daha umarsız bir yalnızlık yoktur. Uzaklardan gelenler için bir çeşit sürgün yeridir Paris. Ve Germaine'lerin bizler için Bienalle'lerden çok daha önemli olduğunu düşünüyordum. Kafamda bu düşünceyle Marsilya'ya gitmiştim.

Marsilya'da bir ay kaldıktan sonra Paris'e döndüm.

Germaine'in sesini duymak için çarşamba gününü bekliyordum.

Çarşamba geldi geçti, duvarın ötesindeki sessizliği bozan olmadı. Dostum Bienalle buluşma gününü değiştirmişti. Perşembe günü, her zaman olduğu gibi, saat beşte duyuldu kadının sesi. Bienalle şapkasını, eldivenlerini çıkarması için zaman verdi konuğuna. Ama değişen yalnızca buluşma günü değildi, Germaine'in sesi de değişmişti. Yoktu artık o kesik kesik, yalvaran oh, Jean... arkasından gelen sessizlik, bir başkasının mutluluğunun gözdağı dolu sessizliği... Onların yerini şimdi evcil, kısık bir telaş, hırıltılı haykırışlar almıştı. Yeni Germaine dişlerini gıcırdatıyordu, yatakta hopluyor, aralarda sözcükleri uzatarak boğuk bir sesle bir şeyler söylüyordu. Mösyö Henrich'ten hiç söz etmiyordu. Saat yediyi vurunca da gitmek için hazırlanmaya başlamıştı. Onu görmek için kapıyı araladım, koridorda uzaklaşan saçları at kılı gibi kabarık, iri göğüsleri sarkık bir melez kadın gördüm. Eski, topuksuz terliklerini yere sürterek yürüyordu. Bienalle'in odasının kapısını tıklattım. Yatağa uzanmıştı. Üzerinde ceket yoktu. Bitkindi, yüzü kül rengiydi. Yıkanmaktan eskimiş çorapları ayağındaydı.

"*Mon vieux,*" dedim, "Germaine'i emekliye mi ayırdınız?"

"*Cette femme est folle,*[1] dedi büzülerek. Biliyorsunuz, dünyanın yazı vardır, kışı vardır, her şeyin de bir başlangıcı, bir sonu... Kışın arkasından yaz gelir, sonra tekrar kış... Bütün bunların Matmazel Germaine ile bir ilgisi yok, bu şarkılar yalnızca onun için değildir... Kadın bir sürü ağırlık yükler sırtınıza, taşımanızı ister sizden... Nereye kadar? Matmazel Germaine'den başka kimse bilemez bunu...

1. (Fr.) Deli bu kadın. (Ç.N.)

Bienalle kalkıp oturdu yatakta. Sıska bacaklarının altında pantolonu buruş buruş olmuştu. Yapış yapış saçlarının arasından başının soluk cildi gözüküyordu, üçgen biçiminde bıyığının uçları titriyordu. Litresi dört frank Macon şarabı biraz kendine getirdi onu. Tatlı şaraba omuz silkmişti. Sonra, kendi düşüncesine karşılık veriyor gibi, sürdürdü konuşmasını:

"... Sonu gelmeyen aşktan başka daha neler var dünyada: Otomobil alım satımı yapan Rumenler, iflaslar, hurda otomobiller. *Oh, j'en ai plein le dos...*[1]"

Café de Paris'de bir kadeh konyak içince neşesi yerine geldi. Terasta, geniş dilimli beyaz bir tentenin altında oturuyorduk. Caddede elektrik lambalarının oluşturduğu yıldızların altında bir kalabalık akıyordu. Tam karşımızda havan mermisi gibi uzun bir otomobil durdu. Bir İngiliz'le samur kürklü bir bayan indi otomobilden. Kadın, yanımızdan bir parfüm ve kürk kokusu bulutu bırakarak süzülür gibi geçti. Boyu olağanüstü uzundu. Küçük başı porselen gibi parlıyordu. Onu görünce öne doğru kaykıldı Bienalle, eski pantolonunun içindeki sıska bacaklarını uzattı ve La Gaîté Sokağı'nda kızlara göz kırptıkları gibi, göz kırptı. Kadın al kırmızı boyalı dudaklarının ucuyla gülümsedi. Gül kırmızısı saçlı başını belli belirsiz eğdi ve şöyle bir sallandı, bedenini yılan gibi kıvırarak yürüdü, gözden kayboldu. Kazık gibi İngiliz çatırdayarak izledi onu.

Arkalarından, Bienalle, "*Ah, canaille!*"[2] dedi. "İki yıl öncesine kadar bir aperitif yemek yetiyordu ona..."

Gecenin geç saati ayrıldık birbirimizden. Cumartesi Germaine'e uğramak, onu tiyatroya davet etmek; isterse,

1. (Fr.) Yeterince sıkıntı var başımda... (Ç.N.)

2. (Fr.) Ah, rezil! (Ç.N.)

ona birlikte Chartres'a gitmeyi önermek niyetindeydim. Ne var ki, cumartesiden önce onları, Bienalle eski bayan arkadaşını birlikte gördüm. Ertesi akşam otele geldiğimde polisler Hotel Danton'un kapılarını tutmuşlardı, koridorda mavi pardösüleri uçuşuyordu. Benim otel sahibesi Madam Truffaut'nun kiracılarından biri olduğumu öğrenince içeri girmeme izin verdiler. Odamın kapısında jandarmalarla karşılaştım. Bienalle'in odasının kapısı ardına kadar açıktı. Bienalle yerde bir kan gölünün içinde yatıyordu. Gözleri kaymış, yarı kapalıydı. Sokaklarda dolaşan ölümün damgası üzerinde soğumaktaydı. Boğazını kesmişlerdi dostum Bienalle'in, hem de çok kötü kesmişlerdi. Germaine tayyörüyle, yanlardan basık şapkasıyla masada oturuyordu. Başını eğerek selam verdi bana, başıyla birlikte şapkasındaki tüy de eğilmişti...

Bütün bunlar akşam saat altıda, aşk saatinde olmuştu. Her odada bir kadın vardı. Çıkmadan önce, –Ortaçağ'daki içoğlanları gibi, kalçalarına kadar çıkan çoraplarıyla– yarı giyinik, aceleyle dudaklarını koyu kırmızıya boyuyorlardı. Odaların kapıları açıktı. Ayakkabılarının bağlarını bağlamaya fırsatı olmamış erkekler koridora dizilmişlerdi. Buruşuk yüzlü İtalyan bisiklet yarışçısının odasında çıplak ayaklı bir kız başını yastığa gömmüş, ağlıyordu. Madam Truffaut'ya haber vermek için aşağıya indim. Bu kızın annesi Saint Michel Sokağı'nda gazete satıyordu. Bizim sokağın, Dante Sokağı'nın ihtiyar kadınları büroda çoktan toplanmışlardı bile: Yeşillik satanlar, kapıcı kadınlar, kestaneciler, kızarmış patates satıcıları... Hantal, şişko, bıyıklı, soluk almakta zorlanan, gözleri doğru dürüst görmeyen, yüzleri kırmızı lekeli bir sürü yaşlı kadın...

"*Voilá qui n'est pas gai, quel malheur,*"[1] dedim içeri girer girmez.

"*C'est l'amour, monsieur... Elle l'aimait...*"[2]

Madam Truffaut'nun pembe göğsü dantellerin altında kabarıyordu. Fil gibi bacakları odanın ortasına yayılmıştı, gözleri çakmak çakmaktı...

Onun arkasından, Dante Sokağı'nda restoran sahibi Sinyora Rocca şöyle dedi:

"*L'amore... Dio castiga quelli, chi non conoscono l'amore...*"[3]

Yaşlı kadınlar kafa kafaya vermiş, hep bir ağızdan mırıldanıyorlardı. Çiçek bozuğu yüzleri alev alev yanıyordu, gözleri yuvalarından uğramıştı.

"*L'amour,*" diye tekrarladı Madam Truffaut bana dönüp, "*c'est une grosse affaire, l'amour...*"[4]

Sokakta ambulansın düdüğü yankılandı. Bu işlere alışkın eller cesedi aşağıya taşıdı, ambulansa koydu. Dostumun artık yalnızca bir etiket numarası vardı, Bienalle değildi artık, Paris'in anaforunda kaybetmiş gitmişti adını. Sinyora Rocca pencereye gitti, cesedi gördü. Gebeydi sinyora Rocca. Karnı iyice şişmişti. İpek giysisi iri kalçalarından sarkıyordu. Şiş, soluk yüzüne, yumuşak sarı saçlarına vuruyordu güneş.

"*Dio,*" dedi Sinyora Rocca, "*tu non perdoni quelli, chi non amano...*"[5]

Latin mahallesinin yıpranmış ağı üzerine karanlık çökmekteydi. Dar ara sokaklarında kısa boylu insanlar koşturuyorlardı, avlularından sokağa sıcak bir sarmısak

1. (Fr.) Adamın başına gelene bakın. Ne korkunç bir şey! (Ç.N.)
2. (Fr.) Aşk derler buna, mösyö... Kızcağız seviyordu onu... (Ç.N.)
3. (İt.) Aşk. Aşkı bilmeyenleri cezalandırır Tanrı... (Ç.N.)
4. (Fr.) Aşk... büyük bir şeydir aşk... (Ç.N.)
5. (İt.) Tanrım, sevmeyenleri affetmiyorsun sen... (Ç.N.)

kokusu yayılıyordu. Karanlık, Madam Truffaut'nun evinin üzerine, gotik stili, iki pencereli ön cephesine; küçük sütunlarının, taş oyma süslemelerinin, kurumuş sarmaşıkların kalıntılarının üzerine de çökmüştü.

Yüz elli yıl önce Danton yaşamıştı bu evde. Penceresinden Conciergerie Hapishanesi'ne, Seine Nehri üzerine yumuşakça uzatılmış köprülere, kıyıya dayanmış küçük evlere bakmıştı. Aynı kokular gelmişti burnuna. Rüzgârın salladığı yakın binaların çatı kirişlerinin, tabelaların gıcırtısını dinlemişti.

DI GRASSO

On dört yaşındaydım. Karaborsa tiyatro bileti satıcısı korkusuzlar grubundaydım. Patronum, gözleri her zaman kısık bakan, kaytan bıyıklarının ucu kıvrık bir düzenbazdı. Kolya Şvarts'tı adı. Yanına, Odessa'da İtalyan operasının yandığı o uğursuz yıl girmiştim. Konser düzenleyicisi, gazetelerde çıkan eleştirileri dikkate alıp konuk sanatçı olarak Anselmi ile Tito Ruffa yerine, iyi bir kumpanya getirmeye karar verdi. Bunun cezası ağır oldu onun için, iflas etti. Onunla birlikte biz de... Durumu düzeltmesi için Şalyapin'i önerdiler ona. Ama Şalyapin bir konser için üç bin isteyince, onun yerine Sicilyalı trajedi sanatçısı Di Grasso'yu grubuyla birlikte getirdi. Grup otele çocuklarla, kedilerle, içinde İtalyan kuşlarının zıplayıp durduğu kafeslerle tıka basa dolu arabalarla geldi.

Bu durumu görünce şöyle dedi Kolya Şvarts:

"Çocuklarla yürümez bu iş. ."

Trajedi sanatçısı otele yerleştikten sonra çantasını alıp pazara gitti. Akşam, başka bir çantayla döndü. İlk temsile zar zor, elliye yakın izleyici toplayabilmiştik. Bilet fiyatını yarıya indirmemize karşın, satışlar gene de çok zayıftı.

O gece bir Sicilya halk dramı, gece ve gündüzün

değişimi gibi son derece monoton bir öykü oynadılar. Varlıklı bir köylünün kızı bir çobanla nişanlıdır. Kızın aşkı kentten kadife ceketli, soylu bir genç gelinceye kadar sürer. Köye gelen gençle konuşurken birden kıkırdamaya başlar kız, sonra birden susar. Çoban, onların konuşmasını dinlerken ürkek bir kuş gibi başını sağa sola çevirir. Birinci perde boyunca çoban hep duvar diplerine çekilir, rüzgârda uçuşan pantolonuyla bir yerlere gider, sonra bakınarak geri gelir.

Kolya Şvarts antraktta şöyle dedi:

"Ölü bir şey bu... Ancak Kremençug'da işe yarar..."

Antrakt, kızın ihanet edecek yaşa gelmesine zaman kazandırmak için verilmişti. İkinci perdede tanıyamadık kızı. Sabırsız, dalgın bir kız olmuştu. Nişan yüzüğünü birden iade eder çobana. Bunun üzerine çoban kızı alır, Kutsal Bakire'nin boyalı, yoksul heykeline götürür ve Sicilyalı ağzıyla, sesini alçaltarak şöyle der:

"Sinyora, Kutsal Bakire beni dinlemenizi istiyor... Kutsal Bakire, kentten gelen Giovanni'ye istediği kadar kadın verecek. Ben sizden başka kadın istemiyorum, sinyora. Bizim Bakire Anamız, koruyucumuz, kendisine soracak olursanız, o da aynı şeyi söyleyecektir size, sinyora..."

Kız, boyalı ahşap heykele sırtı dönük, ayakta duruyordu. Çobanı dinlerken sabırsızca ayağını yere vuruyordu. Dünyamızda –ne yazık ki– kaderi kararlaştırılacağı anda bir çılgınlık yapmayan kadın yoktur... O anda yapayalnızdır, Meryem Anamız da değildir yanında, ona bir şey soramaz...

Üçüncü perdede, kentli Giovanni'nin kaderi belli olur. Güçlü bacaklarını sahnenin tüm cephesini kaplayacak biçimde uzatmış, köy berberinde tıraş olmaktadır. Sicilya güneşi ceketinin kıvrımlarını aydınlatmaktadır. Sahne dekoru bir köy panayır meydanıdır. Uzak köşede

çoban ayakta durmaktadır. Kendi havasında olan insanların arasında sessiz, dikilmektedir. Önce başı önündedir, sonra kaldırır başını. Hırsla parlayan, ısrarlı bakışını Giovanni'ye diker. Berber koltuğunda kıpırdanmaya başlar Giovanni, ezilir büzülür, berberi itip birden ayağa fırlar. Titreyen bir sesle, polisten karanlık, şüpheli herkesi meydandan uzaklaştırmasını ister. Çoban –di Grasso oynuyordu çoban rolünü– derin düşüncelere dalmış gibi dikilmektedir olduğu yerde. Sonra gülümser, yerden yükselir, kent tiyatrosunun sahnesinin üzerinden uçarak Giovanni'nin omuzlarına konar, boğazına geçirir dişlerini, homurdanıp çevresine bakınarak kanını emmeye başlar. Giovanni yere yığılır, perde gürültü çıkarmadan, gözdağı verircesine iner, öldürülenle öldüreni gizler bizden. Daha fazla beklemeden, Tiyatro Sokağı'na, ertesi sabah açılacak olan gişeye koştuk. En önde de Kolya Şvarts vardı. Ertesi sabah "Odessa Haberleri" gazetesi dün akşam tiyatroda olan az sayıda seyircinin, yüzyılımızın en büyük sahne sanatçısını izlediğini yazıyordu.

Di Grasso kentimize o gelişinde, *Kral Lear*'ı, *Othello*'yu, *La Morte civile*'yi, Turgenyev'in *Parazit*'ini oynadı. Her sözcüğüyle, her hareketiyle bizlere, soylu tutkunun her patlayışında, barışın tatsız kurallarından çok daha fazla adaletin, umudun olduğunu gösterdi.

Bu oyunların biletleri ederinden beş kat pahalı satıldı. Karaborsadan bilet almak isteyenler meyhaneye gelip yaygaracı, yüzleri mosmor, zararsız günahlar işleyen bilet satıcılarını buluyorlardı.

Tiyatro Sokağı tozlu, boğucu sıcak olurdu. Dükkân sahipleri keçe terlikleri ayaklarında, yeşil şarap şişelerini, zeytinyağı fıçılarını kaldırıma çıkarırlardı. Dükkânların önündeki kaplarda fokur fokur kaynayan suda makarna pişirirlerdi, kaynayan suyun buharı havaya yükselirdi. Ayaklarına erkek potini geçirmiş yaşlı kadınlar deniz

hayvanı kabukları, hediyelik eşyalar satar, kararsız müşterilerin arkasından bağırarak koşarlardı. Varlıklı Yahudiler, ortadan ikiye ayrılmış, güzelce taranmış sakallarıyla arabalarını "Kuzey Otel"inin önüne çektirir, Di Grasso'nun grubundan siyah saçlı, bıyıklı, şişko kadınların odalarının kapısını tıklatırlardı. Tiyatro Sokağı'nda bir kişinin dışında herkes mutluydu ve bu kişi de bendim. O aralar bir felaket dolaşıyordu başımın üzerinde. Babam, ondan habersiz alıp Kolya Şvarts'a rehin bıraktığım saati her an fark edebilirdi. Sabah kahvaltısında çay yerine Besarabya şarabı içen Kolya Şvarts, altın saate alışınca, verdiği parayı geri almış olsa bile onu iade etmeye yanaşmayabilirdi. Öyle bir karakteri vardı. Babam da ondan farksızdı. Bu çeşit iki insanın arasında sıkışmış durumdaydım, çevremdeki insanların mutluluğunu izliyordum... İstanbul'a kaçmaktan başka yapabileceğim bir şey yoktu. Duke of Kent[1] gemisinin ikinci makinistiyle her konuda anlaşmıştım. Ama, denize açılmadan önce Di Grasso ile vedalaşmaya karar vermiştim. Anlaşılmaz bir gücün havaya kaldırdığı çobanı son kez oynayacaktı. Başta dazlak kafalı, iriyarı konsolos olmak üzere bütün İtalyan kolonisi, ezilip büzülen Rumlar, gözlerini kimsenin göremediği bir şeye dikmiş sakallı yabancılar, kolları uzun Utoçkin de... herkes oradaydı. Kolya Şvarts bile generallere layık, fidan boylu, hülyalı bakışlı, güzel yüzlü (son perde indiğinde gözyaşıyla ıpıslak olmuştu yüzü) karısını püsküllü menekşe rengi şalıyla getirmişti. Tiyatrodan çıkarken karısı şöyle diyordu Kolya'ya:

"Anladın mı şimdi, ne demekmiş aşk, serseri?.."

Lanjerovskaya Sokağı'nda Bayan Şvarts yavaş adımlarla yürüyordu. Güzel gözlerinde yaşlar vardı, dolgun

1. (İng.) Kent Kontu. (Ç.N.)

omuzlarında püsküllü şalı titriyordu. Erkeksi adımlar atarak, başını sallayarak, kocasıyla iyi geçinen kadınları göstererek yüksek sesle şöyle diyordu:

"Bunların kocaları cicim, bir tanem, yavrum diye sesleniyorlar karılarına."

Kolya sinmişti, karısının yanı sıra yürüyor, ipek gibi bıyıklarına üflüyordu hafiften. Her zamanki alışkanlığımla arkalarında, hıçkıra hıçkıra ağlayarak yürüyordum. Madam Şvarts bir an susunca benim hıçkırarak ağladığımı duydu, dönüp bana baktı.

"Serseri," dedi gözbebeklerini irileştirerek, "şu çocuğa saatini vermezsen gözlerim açık gidecek..."

Kolya ağzı açık, kalakaldı. Sonra toparladı kendini, yanıma gelip acıtırcasına çimdikledi beni, çıkarıp saati bana uzattı.

Madam Şvarts umutsuzca uzaklaşırken kalın, ağlamaklı sesiyle söyleniyordu:

"Böyle adamdan başka ne beklenir ki... Bugün hayvanca şakalar, yarın hayvanca şakalar... Sana söylüyorum, serseri, bir kadın başka ne bekleyebilir senden?.."

Sokağın başına kadar yürüyüp, Puşkin Caddesi'ne saptılar. Saat, sımsıkı sıktığım avucumda, öylece kalakalmıştım. Sonra birden, belediye binasının gökyüzüne doğru uzanan sütunlarını, caddenin ışıkları altında ışıl ışıl ağaç yapraklarını, Puşkin'in, pek parlak olmayan ay ışığının altında bronz başını o güne dek hiç görmediğim kadar açık seçik gördüm. Hepsini gerçekte oldukları gibi durgun, anlatılamaz derecede güzel görüyordum.

SULAK

Bin dokuz yüz yirmi ikide Gulay eşkıya çetesi Vinnitsi bölgesinde dağıtılmıştı. Çete reisi Adriyan Sulak adında bir köy öğretmeniydi. Sınırı geçip Galiçya'ya kaçmayı başarmış, çok geçmeden de gazeteler onun orada öldüğünü yazmışlardı. Bu haberin üzerinden altı yıl geçtikten sonra da Sulak'ın hayatta olduğunu, Ukrayna'da saklandığını duymuştuk. Çernışov'la ben onu bulmakla görevlendirilmiştik. Cebimizde tarım uzmanı belgelerimizle Sulak'ın köyü Hoşçevat'a gittik. Köyün kooperatif başkanı, Kızıl Ordu'dan terhis olmuş temiz yürekli, biraz safça bir gençti.

"Burada yapabileceğiniz bir şey yok," dedi bize. "Hoşçevat'ta insanlar birbirlerini yerler..."

Çernışov sözü gece yatısına getirip sordu:

"Nasıl, onun dul karısının evinde kalabilir miyiz?"

Kooperatif başkanı bizi köyün öte ucunda demir kapılı bir eve götürdü. Konuk odasında bir yığın çuval bezinin önünde uzun, beyaz gömlekli, ufak tefek bir kadın oturuyordu. Yetimhane gömleği giymiş iki oğlan çocuğu, tıraş edilmiş başları önlerinde, kitap okuyorlardı. Beyaz başlı bir bebek uyuyordu beşikte. Her yerde soğuk bir manastır temizliği dikkati çekiyordu.

"Haritina Terentyevna," dedi kooperatif başkanı ka-

rarsız bir sesle, "bu iyi iki insanı tanıştırmak istiyorum seninle..."

Kadın, bize evin öteki odalarını da gösterdikten sonra tekrar çuval bezi yığınının önüne oturdu.

Evden çıktığımızda kooperatif başkanı şöyle dedi:

"Bu dul kadın gece orada kalmanıza karşı çıkmayacaktır, durumunu gördünüz..."

Çevresine bakınarak, Sulak'ın daha önce Sarı-Blakitlerin yanında çalıştığını, sonra onlardan ayrılıp Roma' ya, Papa'nın yanına gittiğini anlattı bize.

"Kocası Roma'da Papa'nın yanındaymış, ama bu arada karısı her yıl bir çocuk doğuruyor..." dedi Çernışov.

Kooperatif başkanı yolda gördüğü bir nalı yerden alırken karşılık verdi:

"Çok doğru... Ama bu dul kadının yoksul olduğuna bakmayın siz, beş çocuğa yeter onun sütü... Başka kadınların çocuklarını da emziriyor..."

Kooperatif başkanı evinde bize rafadan yumurta yaptı, votka ikram etti. Sarhoş olunca büyük Rus sobasının üzerine çıktı. Sobanın ardından fısıltılar, bebek ağlaması geliyordu kulağımıza.

Mırıldanıyordu ev sahibimiz:

"Gannacığım, sana yemin ederim, inan, yarın gideceğim..."

"Amma da konuştun be..." diye bağırdı yanımda yatan Çernişov. "Bırakmıyorsun ki, uyuyalım..."

Saçı başı karışık kooperatif başkanı sobanın üzerinden aşağı baktı. Gömleğinin önü açıktı, çıplak ayakları aşağı sarkıyordu. Kendini suçlu hissediyormuş gibi konuştu:

"Okuldan ayrılmak istiyor. Etekliğini bırakıp gitmiş, kendisi ortalıkta yok, çekip ormana gitmiş... Kız bekledi bekledi, bir yandan da ilkbahar... Çekip ormana gitti. Evet Gannacığım," diye bağırdı birden başkan kıza döne-

rek, "yarın gidiyorum, bir çift getireceğim sana, kafes yapacağız seninle... "

Baba-kız sobanın üzerinde daha uzun süre konuştular. Kooperatif başkanı durmadan "Gannacığım" diyordu. Sonra uykuya daldı. Yanımda Çernışov kuru otların üzerinde dönüp duruyordu.

"Gidelim," dedi Çernışov.

Kalktık. Bulutsuz, tertemiz gökyüzünde ay pırıl pırıldı. Eriyen ilkbahar buzları küçük su birikintileri oluşturmuştu. Sulak'ın yabani ot bürümüş bahçesinde çıplak, dimdik mısır sapları vardı, yerler demir parçalarıyla doluydu. Bahçenin hemen yanında bir at ahırı vardı. Birtakım hışırtılar geliyordu oradan. Tahtaların aralıklarından zayıf bir ışık dışarı sızıyordu. Çernışov sessizce yaklaştı kapıya, omzuyla yaslanınca sürgü çıktı yerinden, kapı açıldı. İçeri girince ahırın orta yerinde bir çukur gördük. Çukurun dibinde biri oturuyordu. Beyaz bluzlu ufak tefek kadın, elinde bir tas çorba, çukurun başında ayakta duruyordu.

"Selam Adriyan," dedi Çernışov, "akşam yemeğini mi yemeye hazırlanıyorsun?.."

Ufak tefek kadın elindeki tası bırakıp bana koştu, kolumu ısırdı. Dişleri etime batmıştı. Kadın inleyerek sarsıldı. Çukurun içinden bir el ateş edilmişti.

"Adriyan," diyerek kenara sıçradı Çernışov. "Bize canlı gereklisin sen..."

Sulak aşağıda, çukurun kapağını kapamaya çalışıyordu. O sırada kapak çıktı yerinden.

"Seninle insan gibi konuşmaya çalışıyoruz," dedi Çernışov ateş ederken.

Sulak, çukurun dümdüz, sarı duvarına yaslanıp tırmalamaya başladı. Ağzından, kulaklarından kan akıyordu. Yere yuvarlandı.

Çernışov nöbetçi kaldı Sulak'ın başında, ben koope-

ratif başkanına koştum. O gece götürüyorduk cesedi. Çocuklar çamurlu, karanlık yolda Çernışov'un yanı sıra koşuyorlardı. Üstü açık arabanın kenarından cesedin çivili Polonya potinli ayakları sarkıyordu. Ufak tefek kadın kocasının başucunda oturuyordu. Kemikli yüzü ayın soluk ışığında madenîymiş gibi parlıyordu. İnce dizlerinin üzerinde bir bebek uyuyordu.

"Süt çocuğu ha," dedi birdenbire Çernışov yolda yürürken, "ben göstereceğim sana sütü..."

MAHKEME

Madam Blanchard altmış iki yaşında, Italies Bulvarı'ndaki bir kafede emekli Yarbay İvan Nedaçin'le karşılaştı. Birbirlerini sevdiler. Aşklarında mantıktan çok, anlayış vardı. Üç ay sonra Yarbay, Madam Blanchard'ın la Paix Caddesi'nde kuyumcuda paraya çevirmek üzere kendisine verdiği hisse senedi ve mücevherlerle birlikte kayıplara karıştı.

Nöbet geçiren Madam Blanchard'a bakmaya gelen doktor, *Acces de folie passagere,*[1] tanısını koydu.

Tekrar hayata dönen yaşlı kadın nişanlısını şikâyet etmeye karar verdi. Hemen polise gitti, durumu anlattı. Nedaçin'i Montparnasse'ta, Moskova Çingenelerinin şarkı söylediği bir meyhanede yakalayıp tutukladılar. Cezaevinde sararıp soldu Nedaçin, şişmanladı, cildi pörsüdü. Duruşması on dördüncü ağır ceza mahkemesindeydi. O sabah on dördüncü ağır ceza mahkemesinde ilk duruşma bir otomobil hırsızlığı olayıyla ilgiliydi. Sonra yargıcın karşısına on altı yaşında bir çocuk, Raymond Lepique geçti. Raymond Lepique kıskançlık sonucu sevgilisini vurmuştu. Çocuktan sonra yarbay geçti yargıcın

1. (Fr.) Geçici şuur kaybı nöbeti. (Ç.N.)

karşısına. Bir zamanlar Urs'u sirk alanına nasıl itiyorlar-u.;sa, albayı da jandarmalar öyle itmişlerdi ortaya. Gelişigüzel dikilmiş ceketleriyle Fransızlar, birbirlerine bağırıp duruyorlardı salonda; yüzleri özenle boyanmış kadınlar, ağlamaktan şişmiş yüzlerini yelpazeliyorlardı. En önde, yüksekçe bir yerde, devletin mermer armasının altında, Galli bıyığıyla, omzunda eski Romalılarınki gibi örtüsüyle, başında şapkasıyla, kırmızı yanaklı biri oturuyordu.

"En bien, Nedatchine,"[1] dedi sanığı görünce. *"Eh bien, mon ami."*[2]

Ve soluk almadan yarbaya söylenmeye başladı. "R, L" harflerini "G" gibi söylüyordu.

Mahkeme başkanı yüksek sesle sürdürdü konuşmasını:

"Soylu *Nedatchine* ailesinden gelen biri olarak, Tambovski bölgesinin generalleri listesinde adı yazılı olan siz... Çar ordusunun bir subayı olan siz, Vrangel'le birlikte buraya sığındınız ve sonra polis sizi bir meyhanede ele geçirdi... Devlet sınırları ve kişisel mal konularında anlaşmazlıklar –bu sırada mahkeme başkanı, yere kadar uzanan omzundaki örtünün altından cilalı ayakkabısının ucunu kâh dışarı çıkarıp, kâh içeri çekerek yüksek sesle sürdürüyordu konuşmasını– dostum, Güney Slavların konuksever krallığını bırakıp kaçmak, Paris'e gelmek zorunda bıraktı sizi demek... Paris'te... (Burada, önündeki kâğıda bir göz attı mahkeme başkanı.) Paris'te, dostum, taksi şoförlüğü sınavını başarmanın, ele geçiremediğiniz bir kaleyi almak kadar zor olduğunu gördünüz... O zaman, birikmiş gücünüzü, şu anda burada olmayan Ma-

1. (Fr.) Demek öyle, Nedaçin. (Ç.N.)
2. (Fr.) Demek öyle, dostum. (Ç.N.)

dam Blanchard üzerinde kullanmaya kalktınız..."

Başkanın sözleri Nedaçin'in başından aşağı yaz yağmuru gibi boşalıyordu. Çaresiz, iki yana sarkık iri kollarıyla, çevresindekilere başka dünyalardan gelmiş bir yaratık gibi yukarıdan bakıyordu.

"*Voyons*,"[1] dedi birden mahkeme başkanı. "Buradan nişanlı bayan saygıdeğer Madam Blanchard'ı görüyorum."

Küt boyunlu, redingot giydirilmiş balığı andıran şişko bir bayan, çabuk adımlarla tanık yerine doğru yürüyordu. Sık sık soluyarak, kısa kollarını havaya kaldırarak, Madam Blanchard'ın çalınan hisse senetlerini tek tek saymaya başladı.

Başkan sözünü kesti:

"Teşekkür ederim hanımefendi."

Hemen yanında oturan kibar, soluk yüzlü adama "evet" anlamında başını salladı.

Yerinden hafifçe doğrulan savcı yarım ağızla bir şeyler söyledikten sonra oturdu, yuvarlak kolluklar takılı kollarını kavuşturdu. Ondan sonra, vatandaşlığa kabul edilmiş Kiev Yahudilerinden avukat söz aldı. Gücenmiş, birisiyle tartışıyormuş gibi bir tavırla Rus subaylarından yakınmaya başladı. Fransızca sözcükleri anlaşılmaz bir biçimde, kesik kesik telaffuz ediyor, her tümcesini İbranice konuşuyormuş gibi sonlandırıyordu. Başkan bir süre sustuktan sonra, bir şey anlamıyormuş gibi baktı avukatın yüzüne, birden salladı başını; sağına, omzunda Romalılar gibi örtüsü olan, şapkalı, sıska ihtiyara eğildi; sonra, sol yanında oturan gene aynı giyimli ihtiyara döndü.

Mahkeme başkanı, başını Nedaçin'den yana sallayarak kısaca şöyle dedi:

1. (Fr.) İşte. (Ç.N.)

"On yıl, dostum..."

Hemen arkasından, sekreterinin ona uzattığı bir başka dosyayı aldı eline.

Nedaçin öne çıkıp kıpırdamadan durdu. Renksiz gözlerini kısmıştı. Dar alnı boncuk boncuk terliydi.

"*T'a encaisse dix ans,*"[1] dedi hemen arkasında dikilen jandarma. "*C'est fini, mon vieux.*"[2] Ve sessizce yumruklayan jandarma, mahkûmu iteklemeye başladı çıkışa doğru.

1. (Fr.) On yıl verdiler sana. (Ç.N.)
2. (Fr.) Her şey bitti, ahbap. (Ç.N.)

KAZANDIĞIM İLK PARA

İlkbaharda Tiflis'teysen, yaşın yirmi beşse, üstelik bir de sevgilin yoksa... senin için bir felakettir bu. Benim başıma da geldi böyle bir felaket. Kafkas ordusu basımevinde düzeltmen olarak çalışıyordum. Tavan arası odamın penceresinin dibinden Kura Nehri çağlayarak akıyordu. Dağların ardından doğan güneş sabahları bulanık sularını ısıtıyordu. Tavan arası odamı genç bir Gürcü'den kiralamıştım. Ev sahibim, Doğu Pazarı'nda kasaptı. Aşktan şeytana dönmüş kasap ile karısı, tahta bölmenin öte yanında, kavanoza sıkıştırılmış iri balıklar gibi boğuşup dururlardı. Kendilerini kaybeden bu balıkların kuyrukları aradaki bölmeye çarpıyordu. Tepedeki güneşin kararttığı tahtalardan oluşan tavan arasını sarsıyorlardı; alıp sonsuzluğa götürüyorlardı onu. Tutkunun inatçı ateşiyle sıkılan dişleri açılmıyordu. Yeni evli Miliet, sabahları lavaş almak için aşağı inerdi. O anda öylesine güçsüz olurdu ki, düşmemek için merdiveni, parmaklıklara tutunarak inmek zorunda kalırdı. Basamakları ayağıyla yoklayarak inerken, biriyle selamlaşıyormuş gibi, belli belirsiz gülümserdi. Karşılaştığı herkese, elini küçük göğsünün üzerine koyup öne eğilerek selam verirdi. İhtiyarlıktan rengi yeşile dönmüş gazyağı dağıtıcısına da; çileyle koyun yünü satan güneş yanığı buruşuk yüzlü cadaloz ka-

dınlara da gülümserdi. Geceleri komşularımın boğuşmasının, mırıldanmalarının yerini, bir çukurdan gelen ıslık gibi etkileyici, derin bir sessizlik alıyordu.

Yirmi yaşında olmak, Tiflis'te yaşamak ve geceleri başkalarının sessizliğinin fırtınasını dinlemek bir felaketti. Bu felaketten kurtulmak için koşarak çıkıyordum evden, Kura'nın kıyısına gidiyordum. Orada Tiflis ilkbaharının sularının buharı karşılıyordu beni. Rahatlıyordum. Kurumuş boğazla yürüyordum bozuk kaldırımda. İlkbaharın bunaltıcı sisi tekrar tavan arasına, ay ışığının vurduğu kararmış bedenlerin yanına dönmeye zorluyordu beni. Aşkı aramaktan başka çarem yoktu. Ama bulamadım onu. Şanssızlığıma, ya da şansıma, seçtiğim kadın bir orospuydu. Adı da Vera. Her akşam Hollywood Caddesi'nde, yanına sokulup konuşmaya cesaret edemeden arkası sıra yürüyordum. Ona verebileceğim para yoktu bende; ayrıca, şu sonu gelmez, basit aşk sözcükleri de yoktu... Çocukluğumdan beri varlığımın tüm güçlerini öyküler, oyunlar, yaşanmış binlerce olay düşünmeye harcamıştım. Hepsi, taşın üzerinde bir kurbağanın durduğu gibi duruyorlardı kalbimin üzerinde. Şeytanca bir gururun inadıyla, zamanı gelene kadar hiçbir şey yazmamaya kararlıydım. Lev Tolstoy'un yazdığı kadar iyi yazamayacak olduktan sonra, bunun boş bir çaba olacağı kanısındaydım. Kafamdakilerin amacı, yaşanmış olanları unutturmamaktı. Cesur düşünce, bunalımlı tutku onlar için harcanan emeğe ancak, güzel giysiler giydirildiğinde değerler. Peki nasıl dikeceğiz bu giysileri?.. Boynuna düşünce kemendi geçirilmiş bir kişinin, dingin yılan bakışıyla, aşkın anlamsız, kaynayan sözcüklerinin köpüğüne dalması çok zordur. Böyle biri, üzüntüsünden ağlamaya utanır. Mutluluğundan gülmeyi akıl edemez. Bir hayalperest olarak, mutlu olmanın saçma sanatı yoktu bende. Bu nedenle, kısıtlı kazancımdan Vera'ya on ruble vermem gerekiyordu.

Bunu kararlaştırdıktan sonra bir akşam Sempati Meyhanesi'nin önünde onu bekliyordum. Önümden, mavi Çerkez cüppeli, yumuşak çizmeli prensler, kendi havalarında, geçiyorlardı. Dişlerini gümüş kürdanlarla temizleyerek, dudakları kıpkırmızı boyalı, iri kalçalı, dar kalçalı Gürcü kadınlara bakıyorlardı. Karanlıkta parlıyordu firuzeler. Çiçek açmış akasyalar sokaklar boyunca, yumuşak seslerini döküyorlardı kaldırımlara. Memurlar, beyaz resmî ceketleriyle sallanarak grup grup, yürüyorlardı cadde boyunca. Kazbek Tepesi'nden doğru nefis kokular geliyordu.

Hava iyice karardıktan sonra geldi Vera. Fidan boyluydu, yüzü beyazdı... Bir balıkçı teknesinin burnundaki tanrıçanın yüzdüğü gibi yüzercesine yürüyordu kalabalığın arasında. Sempati Meyhanesi'nin önüne geldi. Ben olduğum yerde şöyle bir sallandım, bir adım öne çıktım.

"Yolculuk nereye?"

Kadının geniş, pembe sırtı önümde gidiyordu. Birden döndü Vera.

"Ne mırıldanıyorsunuz orada?.."

Kaşları çatılmıştı, ama gözleri gülüyordu.

"Nereyeyse nereye, size ne?.."

Sözcükler ağzımın içinde kuru odun gibi tutuşmuşlardı. Vera, adımını değiştirip, benimle birlikte yürümeye başladı.

"On ruble... tamam mı?.."

Öylesine çabuk razı olduğumu söylemiştim ki, kuşkulanmıştı benden.

"Peki, var mı on rubleniz?.."

Bir kapının aralığına girdik. Para kesemi verdim ona. Orada yirmi bir ruble olduğunu görünce gri renk gözleri kısıldı, dudakları titredi. Altın paraları bir yana, gümüşleri bir yana ayırdı.

"On ruble bana, beş rubleyle eğleniriz, geri kalanı da

senin," dedi para kesemi bana geri verirken. "Maaşını ne zaman alacaksın?.."

Dört gün sonra alacağımı söyledim. Kapının aralığından çıktık. Vera koluma girdi, omzuma yaslandı. Serinlemiş caddeden yukarı doğru yürümeye başladık. Kaldırım solmuş sebze artıklarıyla halı gibi kaplıydı.

"Böyle sıcak görülmüş şey değil..."

Vera'nın saçında bir bant vardı. Üzerinde fenerlerin ışıkları yansıyordu.

"Biraz da üflese..."

"Üflese" demiştim. Nedense bu sözcüğü kullanmıştım...

"Yapacak bir şey yok..." dedi Vera.

Esnedi. Yanında benim olduğumu unutmuştu. Unutmuştu, çünkü günlük işini tamamlamış sayılırdı, benden pek kolay kazanmıştı parayı. Benim onu polise şikâyet etmeyeceğimden, gece de paramla birlikte küpelerini de almayacağımdan emindi. Aziz Davud Tepesi' nin yamacına kadar yürüdük. Orada, aşevinde bir çubuk kebap ısmarladım ona. Kebabın gelmesini beklemeden Vera kalktı yanımdan, biraz ötede, ayakta kendi aralarında konuşan yaşlı İranlıların yanına gitti. İranlılar bastonlarına dayanmış, zeytin rengi başlarını sallayarak, aşevi sahibini, artık işini genişletmesinin zamanının geldiğine inandırmaya çalışıyorlardı. Vera sık sık araya girip bir şey söylüyordu. İhtiyarlardan yanaydı. Sahibinin, aşevini Mihaylovski Caddesi'ne taşıması gerektiğini söylüyordu. Artık iyice çökmüş, pek sakıngan aşevi sahibi oflayıp pufluyordu. Ben kebabı yalnız başıma yiyordum. Vera'nın çıplak kolları ipek giysisinin kollarından sarkıyordu. Konuşurken yumruğunu masaya hafifçe vuruyordu. Küpeleri kâh soluk, uzun sırtında, kâh pembe yanaklarında, kâh ojeli tırnaklarının arasında dolaşıyordu. Masaya döndüğünde kebabı soğumuştu. Heyecandan yüzü al aldı.

"Adamda akıl yok ki..." dedi. "Doğu yemek çeşitleriyle aşevini Mihaylovski Caddesi'ne taşısa işleri ne güzel olacak..."

Masanın yanından peş peşe, Vera'nın tanıdıkları geçiyordu: prensler, orta yaşlı subaylar, sarı kalın ipek kumaştan ceketli dükkân sahipleri, güneş yanığı yüzlü, yanakları şiş, göbekli yaşlılar. Ancak gece saat on ikide otele gidebildik. Ama orada bir türlü bitmek bilmeyen işleri çıktı Vera'nın. Yaşlı bir kadın, oğlunu görmeye Armavid'e gitmek için yolculuğa hazırlanıyordu. Vera beni bırakıp yaşlı kadının yanına koştu. Valizlerinin üzerine diziyle bastırarak onları kapamasına, yastıklarını kemerlerle sıkarak bağlamasına, böreklerini yağlı kâğıtlara sarmasına yardım etti. Tül şapkalı, geniş omuzlu yaşlı kadın, sararmış çantasıyla odaları tek tek dolaşıyor, herkesle vedalaşıyordu. Lastik potinlerini sürüyerek, yüzünün her kırışığıyla gülümseyerek yürüyordu koridorda. Yaşlı kadını uğurlama töreni bir saatten fazla sürmüştü. Üç ayaklı sandalyelerin, tuğlacı çamuruyla yapılmış, köşeleri ıslak bir sobanın olduğu odada Vera'yı bekliyordum.

Kentte uzun süre öylesine itilip kakılmıştım ki, aşkım bir düşman, yapışkan bir düşman gibi geliyordu bana...

O anda yabancı bir yaşam kahkahalar atıyordu koridorda. Süt dolu bir kabın içinde sinekler ölüyordu. Her biri değişik bir biçimde ölmekteydi. Kimi sarsılarak, kasılarak uzun süre can çekişiyor; kimi sakin, belli belirsiz titreyerek ölüveriyordu. Süt kabının yanında, eski masa örtüsünün üzerinde bir kitap, soylu Golovin'in yaşam öyküsü duruyordu. Rastgele açtım kitabı.

Harfler dizi diziydi, birbirine karışıyordu. Karşımdaki kare biçiminde pencereden bir kayalık ile dar bir Türk sokağı görünüyordu.

Vera girdi odaya.

"Fedosya Mavrikiyevna'yı yolcu ettik," dedi. "Düşünebiliyor musun, hepimiz için bir akraba gibiydi... Kadıncağız tek başına çıktı yola, yanında bir yol arkadaşı, kimsesi yok..."

Vera, dizleri iki yana açık, karyolaya oturdu. Bakışlarını ilgiyle, dostlukla dolaştırıyordu odanın içinde. Neden sonra kruvaze ceketim içinde beni gördü. Kollarını birleştirerek gerindi.

"Çok beklettim seni... Neyse, önemli değil, şimdi hallederiz..."

Ama neyi halletmeyi düşünüyordu Vera, bilmiyordum. Hazırlanması, ameliyata hazırlanan bir doktorunkine benziyordu. Gazyağı ocağını yaktı, bir kap su koydu üzerine, karyolanın ayakucuna temiz bir havlu astı, duvarda sarkan beyaz lastik hortumlu şırınganın maşrapasını başucundaki çiviye taktı. Su ısınınca suyu maşrapaya döktü, şırınganın içine kırmızı kristal bir şey attı, gömleğini başından çıkardı. Karşımda sarkık omuzlarıyla, buruşuk karnıyla yarı çıplak bir kadın ayakta duruyordu. Sarkık memeleri iki yana kaykılmıştı.

Şöyle dedi bana sevgilim:

"Su hazır olana kadar, gel buraya, yaramaz çocuk..."

Olduğum yerden kıpırdamıyordum. Büyük bir umutsuzluğa kapılmıştım. Yalnızlığımı bırakıp ne diye yoksul, hüzün dolu bu ine, can çekişen sineklerin, üç ayağı kalmış sandalyelerin olduğu bu ine gelmiştim?..

Ah, benim gençliğimin tanrıları!.. Bu kaba saba aşk girişimim, evdeki bölmenin arkasında ev sahiplerimin sonu gelmeyen iniltilerinden çok farklıydı...

Vera, ellerini memelerinin altına koyup sallamaya başladı.

"Neden öyle somurtuyorsun, başın önünde?.." dedi. "Hadi yanıma gel..."

Olduğum yerden kıpırdamıyordum. Vera fanilasını

göbeğinin üzerine kaldırdı, tekrar karyolaya oturdu.

"Verdiğin paraya mı acıyorsun yoksa?"

"Paraya acıdığım yok benim..."

Büyük bir öfkeyle söylemiştim bunu.

"Nasıl acımıyormuşsun?.. Hırsız falan mısın yoksa?.."

"Hayır, hırsız değilim."

"Hırsızlarla aran iyi mi?.."

"Temiz bir çocuğum ben."

"Bir inek olmadığının farkındayım," dedi Vera.

Gözleri kapanıyordu. Yatağa uzandı, beni yanına çekip oramla buramla oynamaya koyuldu.

"Çocuğum ben," diye haykırdım. "Ermeni çocuklarıyla da yatıyor musun sen?.."

Ah, benim gençliğimin tanrıları!.. Yaşadığım yirmi yılın beş yılı kafamda, beynimi emen öykülerle, binlerce öyküyle geçmişti. Taşın üzerinde duran kurbağa gibi duruyorlardı kalbimin üzerinde. Kurbağalardan biri yalnızlığın zoruyla yerinden sökülüp atılmıştı. Besbelli, Tiflisli bir orospunun ilk okurum olacağı doğuştan alnıma yazılmıştı. Birden böyle düşününce bedenim buz kesti, Ermeni bir çocuğun öyküsünü anlattım Vera'ya. Mesleğim konusunda daha az ve tembel düşünmüş olsaydım, zengin bir devlet memurunun evden kovulmuş oğlunun, despot anne babasından çektiklerinin sıradan öyküsünü anlatırdım ona. Bu hatayı yapmadım. Yaşam kendi güzel düşünülmüş bir öyküye bütün gücüyle benzemeye çalışırken, çok güzel düşünülmüş bir öyküyü gerçek yaşama çekmenin ne gereği vardı... Bu yüzden, dahası, bu nedenle dinleyicim kadının duymak istedikleri şunlardı: Hersonskaya ilinin Aleşki kasabasında doğmuştum. Babam bir nehir gemi işletmesinin bürosunda yazıcıydı. Biz çocuklarının öğrenimi için gece gündüz masadan kalkmazdı; gelgelelim, bizler yeme içme, gezip eğlenme bakımından annemize çekmiştik. Daha on yaşındayken

babamın cebinden para çalmaya başlamıştım, biraz daha büyüyünce Bakü'ye, annemin akrabalarının yanına kaçmıştım. Onlar beni Ermeni Stepan İvanoviç'le tanıştırmışlardı. Stepan İvanoviç'le arkadaş olmuştum, dört yıl sürmüştü bu arkadaşlığım...

"O zaman kaç yaşındaydın?.."

"On beş..."

Ermeni arkadaşımla ilgili olumsuz şeyler, beni yanlış şeylere yönlendirdiği gibi kötü şeyler anlatacağımı bekliyordu Vera.

"Dört yıl arkadaşlık ettik. Stepan İvanoviç o güne kadar tanıdığım en dürüst, en vicdanlı insandı. Her arkadaşının söylediğine içtenlikle inanırdı. Bu dört yıl süresince bana bir şeyler öğretmeye çalıştı, ama benim umursadığım yoktu... Aklımda başka bir şey vardı benim: Bilardo... Arkadaşları dolandırdılar Stepan İvanoviç'i. Sahte senetler aldılar ondan ve sonra şikâyet ettiler...

Sahte senetler... O anda nereden gelmişti aklıma?.. Ama onlardan söz etmekle çok iyi etmiştim. İşin içinde sahte senetlerin olduğunu duyunca her söylediğime inandı Vera. Şalıyla örtündü. Omuzlarında titriyordu şalı.

... İflas etmişti Stepan İvanoviç. Oturduğu daireden atmışlardı onu, eşyalarını açıkartırmada satmışlardı. Bir dükkânda tezgâhtarlık yapmaya başlamıştı. Ben de ayrılmıştım ondan. Yoksul birinin yanında işim olmazdı. Zengin bir ihtiyarın, bir kilise başkanının yanına girmiştim...

Kilise başkanı... yazarın birinden aşırmaydı bu. Canlı bir insanı düşünmeye üşenen tembel kalbimin bir uydurması...

Ben "kilise başkanı" deyince Vera'nın gözleri kırpıştı, benden uzaklaştı. O zaman yaşlı adamın nefes darlığını, astım nöbetlerini, sarı göğsünden kopan hırıltıları sürdüm ileri... Yaşlı adam geceleri yatağından fırlıyordu, petrol kokan Bakü havasını inleyerek içine çekiyordu.

Kısa zaman sonra ölmüştü. Astım tüketmişti zavallıyı. Akrabaları evden kovmuşlardı beni. İşte şimdi de, cebimde, Vera'nın Hollywood Caddesi'nde saydığı yirmi rubleyle Tiflis'teydim... Kaldığım otelde söz vermişlerdi bana, zengin konukların yanında iş bulacaklardı, ama şimdilik, yalnızca kocaman göbekli meyhanecileri getiriyorlardı... Ülkelerini, şarkılarını, kendi şaraplarını seviyorlardı bu insanlar, ama yabancıları, köy hırsızlarının komşu bağı çiğnedikleri gibi çiğniyorlardı...

Meyhanecilerle ilgili, bir yerlerde dinlediğim şeyleri saçmalamaya başlamıştım... Kendime acımam yüreğimi parçalıyordu. Felaketim kaçınılmazdı. Üzüntümden, heyecanımdan titriyor, acı çekiyordum. Yüzümden soğuk ter, kızgın güneş altında otlar arasında süzülen yılan gibi kıvrılarak akıyordu. Sustum, ağlamaya başladım, öte yana döndüm. Öyküm bitmişti. Gazyağı lambası sönmüştü. Su kaynamış, soğumuştu. Lastik hortum duvarda asılı duruyordu. Vera bir şey söylemeden sessizce pencereye gitti. Sırtını görüyordum. Göz kamaştırıcı, hüzünlüydü sırtı. Dışarıda, dağların yamaçlarında ışıklar vardı.

Bana dönmeden mırıldandı Vera:

"Ne yaparlar oralarda, aklım almıyor doğrusu..."

Çıplak kollarını uzatıp pencerenin kanatlarını iki yana açtı. Sokakta, soğumakta olan taşlar ıslık çalıyorlardı. Suyun ve tozun kokusu kaldırımlarda dolaşıyordu... Vera'nın başı sağa sola sallanıyordu.

"Demek öyle ha... Bizim kızın işi iyi değil..."

Başımı önüme eğdim.

"Öyle..."

Bana döndü Vera. Fanilası toplu olarak yan duruyordu üzerinde.

"Ne yapıyorlar orada acaba?" dedi, sesini biraz yükselterek, "Aman Tanrım, anlayamadım gitti... Peki kadınları tanır mısın sen?.."

Soğuk dudaklarımı elinin üzerine koydum.

"Hayır... Beni yanlarına sokmayan insanları nasıl tanırım?"

Yaklaşmıştı bana, göğsüne yasladığım başım titriyordu. Memeleri yanaklarıma değiyordu. Islak gözkapaklarımı kapıyordu. Yukarıdan bakıyordu bana Vera.

"Ablacığım," diye fısıldadı önümde yere çömelerek. "Benim ablacığım çok yaramaz biri..."

Şimdi söyleyin bana, sormak istiyorum size: Köy dülgerlerinin, arkadaşı bir başka dülgerin evini nasıl yaptığını, rendelediği kalastan yongaların nasıl etrafa uçuştuğunu gördünüz mü hiç?.. Otuz yaşında Vera o gece kendi sanatını açmıştı bana. Sizlerin bilmediğiniz çok şey öğrendim o gece, tatmadığınız aşkı tattım, gerçek kadın olan bir kadının anlattıklarını dinledim. Unuttum hepsini. Onları aklımda tutmanın hiç de gereği yoktu.

Ortalık aydınlanmak üzereyken uyuduk. Yatakta taş gibi yatan bedenlerimizin ateşi uyandırdı bizi. Uyanır uyanmaz gülümsedik birbirimize. O gün basımevine gitmedim. Meydanda, eski kentin pazar yerinde çay içtik. Sakin bir Türk, havluya sarılı, üzerine yeni kan dökülmüş gibi kıpkırmızı, buharı tüten semaverden çay koydu bize. Güneşin dumanlı yangını bardaklarımızın camına yansıyordu. Eşeklerin uzayan anırmaları, bakırcıların tokmak seslerine karışıyordu. Çadırlarda solmuş halıların üzerinde bakır testiler dizi diziydi. Köpekler, öküz bağırsaklarının arasına sokuyorlardı burunlarını. Bir toz bulutu gidiyordu Tiflis'e, güller ve koyun kuyrukyağı kentine doğru. Toz güneşin koyu kırmızı ateşini götürüyordu o yana. Türk çayımızı tazeleyip, hesaba ekledi. Bizi mutlu etmek için dünya çok güzeldi. Alnım sıcaktan boncuk boncuk terlediğinde bardağımı ters çevirdim. Türk'le hesaplaştıktan sonra iki altın beş rubleliği Vera'nın önüne sürdüm. Dolgun bacağı bacağımın üze-

rindeydi. Parayı geri itip bacağını bacağımdan çekti.

"Alay mı ediyorsun benimle, dostum?.." dedi.

Hayır, alay falan etmek istediğim yoktu onunla. Akşam buluşmak üzere sözleştik. İki altın beş rubleliği geri, para keseme koydum. İlk ödülümdü bu benim.

O günden bu yana aradan çok yıllar geçti. Bu arada yayınevlerinden, bilim adamlarından, kitap satışı yapan Yahudilerden çok kez para aldım. Yenilgi olan zaferlerim için, zafer olan yenilgilerim için, yaşam için, ölüm için pek küçük paralar verdiler bana, ilk okurumdan aldığım bu paranın yanında çok küçük paralardı onlar. Ama hiç öfkelenmiyorum. Öfkelenmiyorum, çünkü aşkın elinden bir altın daha –son bir altın daha– almadan ölmeyeceğimi biliyorum.

Rus dilinin en büyük öykü yazarlarından İzak Babel, Odessa'nın zengin kültürünü ölümsüzleştirmişti.

Kısa öykünün büyük ustalarından Rus Yahudisi yazar İzak Emmanueloviç Babel, Sovyet gizli polisi tarafından 15 Mayıs 1939'da tutuklandı, yazılarının büyük bölümü yok edildi. O güne dek Sovyetler Birliği'nin en itibarlı yazarlarından biri olarak tanınan Babel'in ismi edebiyat ansiklopedilerinden ve sözlüklerinden silindi, adı anılmadı, ta ki Stalin öldükten sonra, 1954'te itibarı iade edilene dek.

Can Yayınları, Babel'in bütün öykülerini iki cilt olarak yayımlayacak. Elinizdeki ilk cilt, "Erken Dönem Öyküleri", "Odessa Öyküleri" ve "Öyküler 1925-1938" olmak üzere üç bölümden oluşuyor. Babel'in öyküleri, Rus sosyal yaşamının tüm renklerini gözümüzün önüne seriyor; Hıristiyan bir kadınla evlenmek, fahişelik, ergen hamileliği ve kürtaj gibi tabu olan bazı konulara değinmesinin yanı sıra, yazarın dili yeni ve alışılmadık biçimde kullanma çabası da hemen dikkati çekiyor. Odessa'nın Yahudi gettosu Moldavanka'da yaşayan kaçakçıların, tefecilerin, hahamların, arabacıların, Yahudi gangsterlerin günlük hayatlarının anlatıldığı bu öyküler, hayat ve mizah dolu, çok renkli bir barok resmini andırıyor.

Kapak resmi: VASILY SURIKOV

ISBN 978-975-07-1382-8

25 TL
KDV DAHİL